

FABÓ EDIT – BACHER-TULI ANDREA

Alkotmányos rend és öntudatosság

Nemzeti ünnepeink 1880–1881-ben

FABÓ EDIT - BACHER-TULI ANDREA

Alkotmányos rend és öntudatosság

A Magyarságkutató Intézet Kiadványai 68.

FABÓ EDIT - BACHER-TULI ANDREA

ALKOTMÁNYOS REND ÉS ÖNTUDATOSSÁG

Nemzeti ünnepeink 1880–1881-ben

Magyarságkutató Intézet

Budapest, 2024

A „Dualizmus kori emlékezettörténet” tématerületi kutatás a TKP2020-NKA-23 sorszámú, TKP-37-3/PALY-2020 iktatószámú pályázat keretében, az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 (2020-4.1.1-TKP2020) pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Lektorálta: Miklós Péter

Nyelvi lektor: Szemkeő András

Az MKI szerkesztőbizottsága: Kásler Miklós (elnök), Bíró Csilla, B. Szabó János, Csornay Boldizsár, Fehér Bence, Hoppál Mihály, Nagy Dóra, Pomozi Péter, Szabados György

A borítókép a magyar koronázási jelvényeket ábrázolja. Rusz Károly metszete a *Vasárnapi Ujság*, 14. (1867. június 9.) 23. sz. 284. oldalán található.

A kötet megjelenését támogatta a

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

© Fabó Edit, Bacher-Tuli Andrea, 2024

Fabó Edit – Bacher-Tuli Andrea

Alkotmányos rend és öntudatosság. Nemzeti ünnepeink 1880–1881-ben

<https://doi.org/10.53644/MKI.ALRE.2024>

ISBN 978-615-6117-81-6

ISSN 2677-0261 (A Magyarságkutató Intézet Kiadványai)

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
--------------	---

Bacher-Tuli Andrea

LÓFUTTATÓK HÁLÓZATA A DUALIZMUS KORÁBAN.....	9
A lóversenyzés keretei	11
A versenyegyletek.....	17
A futtatók.....	28
Összegzés.....	39
Hivatkozott irodalom.....	40

Fabó Edit

MÁRCIUS 15. 1880-BAN.....	43
Mérsékelt kormánypárti sajtótudósítások.....	45
Kormánypárti sajtótudósítások.....	46
Ellenzéki sajtótudósítások.....	55
Kulturális sajtótudósítások	62
Összegzés.....	72

Fabó Edit – Bacher-Tuli Andrea

AUGUSZTUS 20. 1880-BAN.....	75
Kormánypárti sajtótudósítások.....	78
Ellenzéki sajtótudósítások.....	88
Kulturális sajtó tudósításai.....	94
Összegzés.....	102

Fabó Edit

MÁRCIUS 15. 1881-BEN.....	107
Mérsékelt kormánypárti sajtótudósítások.....	108
Kormánypárti sajtótudósítások.....	116

Ellenzéki sajtótudósítások	125
Kulturális sajtó tudósításai	134
Összegzés	142

Fabó Edit – Bacher-Tuli Andrea

AUGUSZTUS 20. 1881-BEN	145
Mérsékelt kormánypárti sajtótudósítások	147
Kormánypárti sajtótudósítások	154
Ellenzéki sajtótudósítások	162
A kulturális sajtó tudósításai	169
Összegzés	177

Fabó Edit – Bacher-Tuli Andrea

ZÁRSZÓ	181
A KUTATÁS VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIÁJA	187
KÉPMELLÉKLET	191

ELŐSZÓ

A kötet a dualizmus korának ünneptörténeti kutatásának újabb eredményeit tartalmazza. A kutatás két nemzeti ünnepre – március 15-re és augusztus 20-ra – összpontosít a korabeli sajtóra támaszkodva. A kiválasztott politikai hírlapok, a *Pesti Napló*, *A Hon* és az *Egyetértés* márciusi és augusztusi tudósításait kiegészítik még két kulturális újság (a *Fővárosi Lapok* és a *Vasárnapi Ujság*) ugyan-ezen két hónapban megjelent közleményei is.

A Monarchia idején a kiegyezés évétől kezdődően mindkét történeti évfordulót nemzeti ünnepként emlegették, és mint ilyenről emlékeztek meg. A kutatás eddig feltárta az 1867 és 1879 közötti időszak ünnepi eseményeit. A kiegyezés után formálódó – a sajtótudósításokon keresztül érzékelhető – közéletben a két évforduló körüli tartózkodás évről évre oldódott. Az 1870-es évek második felétől azonban a nemzetről és az államról alkotott, a múltból levezetett jövőképre vonatkozó vélemények, iránymutatások egyre bátrabban fogalmazódtak meg a megemlékezések alkalmával. A liberális szemléletű kormányzat intézkedéseinek kedvező hatása is megmutatkozott már, amely különösen az 1879-es évben bizonyította működőképességét. Az akkori szegedi árvízkarok felszámolásakor és a város újjáépítésekor nemcsak az államszervezet állta ki a próbát, hanem a nemzeti összefogás mellett a nemzetközi támogatás is nagy segítséget jelentett. A külföld önzetlen gesztusát viszonozó, 1879. augusztus 20-án a Margitszigeten megrendezett jótékonysági ünnepség hozzájárult ahhoz a tapasztalathoz, amely ráébresztette a nemzetet a nemzetközi figyelem fontosságára és az előnyös országkép kialakítására.

Az 1880. és 1881. esztendőkre egyre mozgalmasabbá vált a közélet, több érdekes, közösségképző rendezvényt szerveztek. A nemzeti ünnepek kapcsán e tekintetben kiemelkedett a lóverseny, amely az egykor híres magyar lovaskultúra 19. századi változatát hozta vissza a korra jellemző látványos és versengő szellemenben. 1881-től a Szent István-napi lóverseny az augusztus végi nemzeti ünnep állandó programja lett. E sajátos világba enged betekintést a kötet bevezető tanulmánya, amelyet az 1880. és 1881. március 15-i és Szent István-napi ünnepségek bemutatása követ a méltatott gondolatok felelevenítésével.

A szerzők

LÓFUTTATÓK HÁLÓZATA A DUALIZMUS KORÁBAN¹

BACHER-TULI ANDREA

KIVONAT: A kiegyezés korszakában a lóversenyek fontos társasági eseményt jelentettek, amelyet az uralkodó elit nyilvános szerepvállalása és a szórakoztató tömegkultúra együttesen jellemezett. A versenyüzem háttérében a lovaregyletekbe tömörült politikai-gazdasági elit fejtette ki tevékenységét, amelynek hatósugara a Monarchia egészére, sőt annak határain túlra is kiterjedt. A 20. század elejére versenyterek egész hálózata tűnt fel a térképen, többségük a Magyar Királyság területén helyezkedett el. Ezeket a versenypályákat különböző egyesületek tartották fent, melyek tagsága és tisztviselői köre számos átfedést mutatott egymással, szervezetileg pedig előbb-utóbb többnyire a két központi egyesület, a Magyar Lovaregylet vagy az Osztrák Jockeyclub felügyelete alá kerültek.

A versenyüzem leginkább egy-egy kulcsfigura erőfeszítéseinek köszönhetően terebélyesedett. A hálózatelemzés fogalomtárában ők az úgynevezett erősen kapcsolt csomópontok. Kétségtől ilyen csomópont volt a korai időszakban gróf Széchenyi István, aki a futtatásokat annak minden szükséges apparátusával meghonosította, vagy gróf Batthyány Elemér, aki nyugat-európai színvonalra emelte a hazai lóversenyzést. A szerveződés fontos szorgalmazója volt a példaként bemutatott gróf Esterházy Miklós is, akinek udvari kapcsolatai minden bizonnyal nem elhanyagolhatók e tekintetben.

1 Előadásként elhangzott a Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület „Hálózatok és kapcsolatok” című Hajnal István Kör-konferencián, 2021. augusztus 26-án, Székesfehérváron. – A „Dualizmus kori emlékeztetőtörténet” tématerületi kutatás, a TKP2020-NKA-23 sorszámú, TKP-37-3/PALY-2020 iktatószámú pályázat keretében, az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 (2020-4.1.1-TKP2020) pályázati program finanszírozásában valósult meg.

A lóversenyzés egy-egy vidéki helyszínen való meghonosítása és működtetése – a terület természeti adottságai mellett – nem egyszer a futtatói elit kapcsolatainak függvénye volt. A birodalom területén a 19. és 20. század fordulójára egy olyan versenyrendszer alakult ki, amely a nyugati, elsősorban a német versenyidényhez igazodott, így vált lehetővé, hogy a Monarchia a futtatói elit révén egy nagyobb versenyhálózat részévé is válhatott.

Az 1902. év versenyidényének mintajellegű elemzése is igazolta a lóversenyüzem hálózatjellegű működésének előzetes hipotézisét.

KULCSSZAVAK: lóverseny, versenypálya, hálózatelemzés, társadalmi elit, gróf Esterházy Miklós, Magyar Lovaregylet

A lovashagyományok ma is a magyar kultúra szerves részét alkotják, s a Kinccsem – Nemzeti Lovas Program révén két évtizede kifejezetten a közérdeklődés látóterébe kerültek. A magyar lovaskultúra megnyilvánulásaként immár tizenhat éve a Hősök tere tavaszról tavaszra, 2011 óta pedig őszi őszi valódi lóversenypályává alakul át, ahol a Kárpát-medence legnagyobb lovas rendezvényének fénypontját jelentő Nemzeti Vágtát futják. A lóversenyzés hazánkban komoly előzményekre tekint vissza, amely a közelmúltban a történettudomány területén viszonylag kevés figyelmet kapott, és többnyire is csak gróf Széchenyi István kapcsán, aki az intézményesített futtatásokat hazánkban közel 200 évvel ezelőtt meghonosította, kerül említésre. A lóverseny mint a felső tízezer szó-rakozása a 19. században a magyar lovaskultúra leglátványosabb formája lett, amelybe valamilyen módon azonban az egész társadalom bekapcsolódott, s így a futtatások a 19. század végén igazi virágkorukat élték.

Az osztrák–magyar lóversenyzést működtető és fenntartó egyesületek és futtatók körének szerveződése a 19. század végére jelentős változáson ment át, amelynek eredményeként feltehetően a 20. század elejére egyre összetettebbé, átfedéseket mutató csoportosulásokká, azaz hálózatosabbá vált. Ezért az alábbi

megközelítés arra keresi a választ, hogy a 19. és 20. század fordulójára a hazai lóversenyüzem szereplőinél mennyire mutatható ki a hálózatos felépítés.²

A vizsgálat alapjául a *Vadász- és Versenylapban*, a lóversenysport hivatalos közlönyében a példaként kiválasztott 1902-es évben megjelent adatok szolgáltak, mégpedig tizenöt, alább részletezett versenyegylet vezetőségének tagjai, valamint tizennyolc versenytér (tizenhét a Magyar Királyság területéről, valamint tizennyolcadikként a bécsi pálya) 130 versenynapjának 678 futamában résztvevő versenyló-tulajdonosok névsora került összehasonlításra. Azaz a versenyeket szervező és lebonyolító közegek közötti átfedések, földrajzi működési körök alapján a versenyüzemet fenntartó istállótulajdonosok érintkezésének lehetőségei, továbbá példaszerűen egy-egy központi személyiség szerteágazó tevékenységének vizsgálata képezték a kutatás tárgyát. A személyközpontú kapcsolatháló-elemzés a lóversenyzés világának további szereplőit bevonva a kutatásba az összefonódások árnyaltabb ábrázolását tenné lehetővé, valamint minden bizonnyal érdekes eredményekkel szolgálna a hivatásos zsokéék és trénernek szolgálata helyeinek összevetése is, ez azonban meghaladta e vállalkozás lehetőségeit.

A lóversenyzés keretei

A futtatások hazánkban reformkori meghonosításukat követően, a dualizmus korában, a beköszönő új évszázadban váltak széles körben is népszerű szórakozássá. A lóversenyzés ekkor még elsősorban a galoppversenyzést jelentette, másik válfaja, a napjainkban ismertebb ügetőversenyzés ekkor még gyerekcipőben járt. A lóversenyzésben a társadalom minden rétege érdekeltté válhatott, és anyagi lehetőségeinek, szakértelmének, valamint elkötelezettségének mértékében különböző szinteken kapcsolódhatott be a zöld gyep nyújtotta tevékenységekbe. Tenyésztők, versenyistálló-tulajdonosok, egyesületi tagok, zsokéék, idomárok, versenyrendezők, fogadási vállalkozók, tudósítók, egyéb alkalmazottak, fogadók és nézők mind a lóversenyüzem hasznélvezői (vagy éppen vesztesei)

2 Bővebben lásd Albert et al., 2017.; Barabási, 2008.; Düring–Eumann, 2013.; Halmos, 2005.

voltak. A lóversenypálya – helyhasználati szabályai következtében – egyszerre volt a társadalmi érintkezés és elkülönülés helyszíne. A színházhoz hasonlóan itt is adott volt az élményközösség: arisztokrata és gyári munkás ugyanazt az „előadást” élvezte, ám bevonódottságának mértéke és a megváltott belépőjegy által meghatározott nézőtéri helye mégis választóvonalat húzott az egyes társadalmi csoportok közé. A sikeres istállótulajdonosok nagy társadalmi tekintélynek örvendtek, alakjukat egyfajta városi mítosz is övezte, melyet Krúdy Gyula is megörökített álmoskönyvében: „Hát még az istállótulajdonos mit jelentett a régi Pesten? Álomlovag volt ő, aki a szegények álmaiban felragyogott, hogy bizalmat merítsenek belőle eljövendő szerencsésükhöz. A közfelfogás szerint az istállótulajdonos mindig nyer. Ha nem a maga lován, akkor a másén. [...] Az istállótulajdonos úgy szerepelt a régi pesti fantáziában, mint aki mindig kaviárt, osztrigát, pástétomot eszik, az alázatosan köszöngető bukmékerektől elveszi a pénzüket... Testvéri viszonyban a lovával, amely akkor nyer, amikor ő akarja. A szép, fiatal nők mind az ő fiákerét bámulják az utcán, a színházban a szép színésznők kacsingatnak, az orfeumban az ő fülébe húzza a banda... ő az úr ebben a városban, hírnév környékezi, és nyereség üti a zsebét.”³

A dualizmus korszakából kiragadva vizsgált időpontban a galoppversenyzés keretei már csak kis mértékben bővültek a Magyar Királyság területén. A lóversenyüzem összefonódásainak bemutatására példaként az 1902. év kínálkozik, mert maguk a kortársak is úgy vélték, hogy a versenyügy ekkor elérte fejlődésének felső határát: „A versenyek díjazásai, minthogy a Lovaregyletek már elérték azt a határt, a melyen a jelen viszonyok közt egy-hamar túllépni nem lehet, nagyobb változást nem mutatnak fel, oly niveaun állunk e tekintetben, milyenen Anglia és Franciaország kivételével más állam egy sem Európában.”⁴ Ebben az évben a versenydíjakra kiadott összeg meghaladta a négy-millió koronát, és 1279 versenyló (a meglevő 2273-ból) állt starthoz több mint 160 versenynapon a 31 hivatalosan működő versenypálya valamelyikén a bi-

3 Krúdy 1925, 307–308.

4 Az 1902. év története. *A Vadász- és Versenylap Sport-Albuma*, 1902–1903. Pallas, Budapest, 1902.

rodalomban, közülük 21 hazánkban feküdt.⁵ Ez mindenképpen a szerveződés magas fokát jelentette, igaz – a kortársak hiedelmeitől eltérően – nem a legmagasabbat. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a versenynapok számának enyhe növekedésétől eltekintve jelentősebb változás valóban nem következett már be a lóversenyüzemben a Nagy Háborút megelőzően.

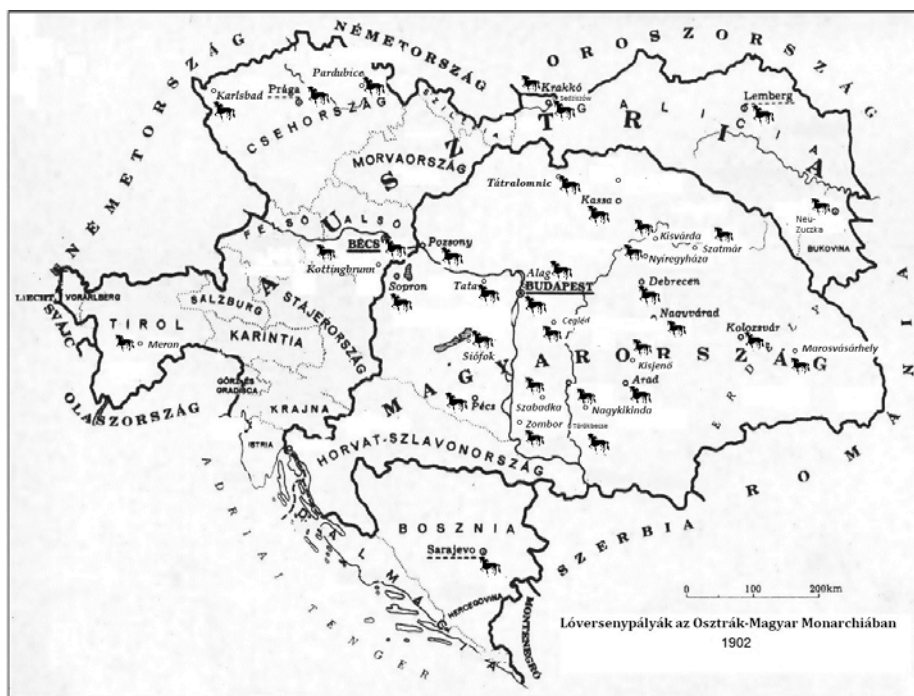
A Monarchia lóversenyüzeme a korszakban pulzáló, dinamikusan változó képet mutatott: folyamatosan születtek, átalakultak vagy éppenséggel megszűntek lóversenypályák. Így a korszakban a pályák abszolút számát nehéz megbecsülni, már csak azon oknál fogva is, hogy mind az évkönyvek, mind a szaklapok csupán a hivatalosnak tekintett, tehát a két központi lóversenyegylet – a bécsi székhelyű Jockeyclub für Österreich és a Budapesten székelő Magyar Lovaregylet – által elismert versenyzőhelyeket jegyezték.

A versenystatisztikák tanúsága szerint a 19. század utolsó harmadát és a 20. század első évtizedét felölelő időszakban a „hivatalos” pályák száma 10 és 37 között alakult, s míg számuk a korszak elején többnyire 20 alatt maradt, a korszak vége felé meghaladta a 30-at. E versenyzőhelyek nem mindegyike bírt állandó jelleggel, többségük csupán ideiglenesen, a tavaszi, illetve őszi versenyszezon idejére, többnyire legelőkön kialakított pálya volt.

Számos versenypálya üdülőhelyen létesült, kihasználva az ott időző nagyszámú látogatót, és emelve az üdülőhely vonzerejét. Ilyen megfontolásból rendeztek versenyeket a Monarchia híres fürdőhelyein, Tátralomnicon, Siófokon, Karlsbadban és Gmundenben is. A tartományok fővárosaiban, Prágában, Lembergben és Zágrábban is működött hippodrom, sőt a birodalom által okkupált Bosznia-Hercegovinában politikai okokból honosították meg a lósportot, itt a Szarajevó melletti Ilidzse fürdőn alakítottak ki versenypályát. Ezenkívül a hadsereg is tartott mérkőzéseket, néhány kivételtől eltekintve pályáik többsége minden bizonnyal ideiglenes pálya volt, egy-egy ezred állomáshelyének közelében kialakítva. Ilyenek működtek többek között a szerbiai Versecen, Fer-

5 A következő helyeken tartottak versenyeket Magyarországon: Budapest, Tátralomnic, Tata, Alag, Pozsony, Siófok, Debrecen, Arad, Nagyvárad, Szatmár, Marosvásárhely, Kisjenő, Törökbecse, Nagyikinda, Kisvárd, Sopron, Pécs, Kolozsvár, Szabadka, Kassa és Zombor. Ausztriában: Bécs, Kottlingbrunn, Karlsbad, Pardubice, Krakkó, Lemberg, Szarajevó, Meran, Sedsizow és Neu-Zuczka (Sadagora).

tőszentmiklóson, Aradon, Kiskanisán, Belényesen, Cegléden stb., ezek közül országos jelentőségre a soproni pálya tett szert.

1. térkép, Lóversenypályák az Osztrák–Magyar Monarchiában, forrás: a szerző szerkesztése

E versenypályák működéséhez szükséges képzett lóanyagot a háttérben meghúzódó tenyésztők és idomítótelepek biztosítottak. Téves nézőpont lenne azonban a lótenyésztést a turf alárendelt tényezőjeként értelmezni. Eredeti célkitűzését tekintve a lóversenyzés a tenyésztést segítő intézmény, amely során a legjobb egyedek kiválasztása megtörténik. A lótenyésztésnek a korszakban kiemelt gazdasági és honvédelmi szerepe volt. A ló fontos kiviteli cikk volt, 1897 és 1906 között a lóexport 32 000–43 000 darab között mozgott, 1911-ben pe-

dig meghaladta a 60 000 darabot.⁶ 1901-ben például húszmillió korona bevétel származott a 33 000 jószág exportjából, amelynek legnagyobb hányada Ausztriába és Olaszországba irányult. A célországok között szerepelt többek között Németország, Románia, Belgium, Oroszország vagy Törökország is.⁷ Emellett katonai alkalmazásuk – felderítési és a szállítási feladataik következtében – a 20. század első felében jelentős volt.⁸ Magyarországnak a katonai utánpótlásban a lószükséglete a 20. század elején évi 10-12 000 darabra rúgott.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a futtatásoknak a szelekciós feladatoknál már Széchenyi is szélesebb rendeltetési kört szánt: gazdasági vonatkozásaival párhuzamosan társaséleti összekötő szerepét és egyúttal az ország modernizálásának eszközét látta benne: „[...] a’ rendes Pesti összejövetelek által Hazánk lakosai is egymással bővebben megismertetni fogja, ’s annál fogva olyan tárgyak kifejlődését segítheti, mellyek Hazánk dízét fogják maguk után vonni; mert a’hol egyetértés s együtt fáradozás által, földművelés, kereskedés előmozdítatik, és ez által a’ polgári erények napról napra tökéletesebben kifejtődnek, ott boldogabb a’ Haza!”⁹ A 19. század végére a lótenyésztés valóban jövedelmező gazdasági ággá vált, a ló kivitel nagy hasznot hozott az országnak, és a lóversenyeket fontos társasági eseményként tartották számon.

A lovaglásnak és közvetve a lótenyésztésnek erkölcsi és katonai erőt is tulajdonítottak, így Wesselényi Miklós is, aki Széchenyi Istvánnal vállalva a lótenyésztés fejlesztéséért fáradozott. „Hogy pedig a’ lovaglás’ testet erősítő, férjfiásító a’ bátorságot ’s elszánást kifejtő gyakorlása egy Nemzet férjfiás karakterének ’s erkölcsének megalapítására igen hasznos, kétségbe azt hozni nem lehet. [...] Éppen ezen okokból a’ jobb lovakon ülők ’s megszokott bátor lovasokból állók hasonlíthatatlanul jobb hadi-serget formálnak, mint a’ kiket csak a’ kínos fenyték tart bágyadt lovaik’ hátán, – ’s így a’ Nemzetek’ dicsőségére ’s történeteire is nagy befolyással vagy a’ lótenyésztésnek mi karban való létele.”¹⁰

6 Ló kivitel és bevétel. *Vadász- és Versenylap*, 56. (1912. december 12.) 110. sz. 657.

7 Magyarország lókereskedelme. *A Vadász- és Versenylap Sport-Albuma*, 1902–1903. Pallas, Budapest, 1902.

8 Raulff 2015, 17–20.

9 Széchenyi–Döbrentei 1828, 41–42.

10 Wesselényi 1829, 7–8.

A lóállomány nagysága Magyarországon az előző századfordulón a KSH adatai alapján körülbelül 900 000 állatra tehető, ezt a számot csak az 1920-as évek végén haladta meg némileg.¹¹ A *Vadász- és Versenylap* statisztikája a lóállományt 1901-ben 1 850 000 állatra becsüli.¹² (Az eltérés oka az ország területének eltérő meghatározásából eredhet, a korabeli statisztika nyilvánvalóan a történelmi Magyarország territóriumával számolt, míg a KSH adatai a mai Magyarország területét vehetik alapul.)

Ezek minőségi részét az állami és magánménések adták, amelyek többségét a kiegyezés után létesítették. A Magyarország területén található ménesekről báró Podmaniczky Gyula készített összeírást a földművelésügyi minisztérium megbízásából. 1903-ban megjelent művében a négy állami lótenyésztő intézeten (Mezőhegyes, Kisbér, Bábolna és Fogaras) kívül 423 magánménest vett számba. Ezek egynolcadában, közel hatvan ménesben folyt többségében – a lóversenyzés szempontjából releváns – angol telivértenyésztés, és háromszáz feletti volt az angol félvérre szakosodott ménesek száma.

A lópiacot jelentős túlkínálat jellemezte – Magyarország éves lófeleslegét 75 000 darabra becsülte Podmaniczky,¹³ a lovak ára minőségük és használati körüktől függően széles skálán mozgott. 1902 májusában egy telivércsikó-vásáron 79 ló cserélt gazdát 2724 koronás átlagáron, 200 és 15 200 korona közötti ártartományban.¹⁴ A Baltazzi Arisztid-féle napajedlai (Csehország) csikóárverésen az egyévesekért átlagosan 7200 koronát adtak. Az árak itt is nagy szórást mutattak, báró Springer Gusztáv például 28 000 koronát sem sajnált egy ígéretes csikóért, a legalacsonyabb ár 1000 korona volt.¹⁵ A luxuslovakkal szemben a katonai pótlólovakat a hadügyi kincstár 325 forint (650 korona) átlagáron vette át, a tényleges árak szórása azonban itt is nagy volt.¹⁶

11 KSH 2020.

12 Az általános lószámlálás. *Vadász- és Versenylap*, 46. (1902. március 8.) 10. sz. 93.

13 Podmaniczky 1903, 342–348.

14 Éves telivércsikók árverése 1902 május 14-én Budapesten a Tattersallban. *Vadász- és Versenylap*, 46. (1902. május 17.) 34. sz. 244–245.

15 A napagedli csikó-árverés. *Vadász- és Versenylap*, 46. (1902. június 9.) 43. sz. 295.

16 Az országos lótenyésztés ügye. *Vadász- és Versenylap*, 51. (1907. december 14.) 105. sz. 747.

A turfra szánt lovak felkészítése az ún. idomító intézetekben folyt egy vagy több versenylovas közreműködése mellett egy-egy tapasztalt tréner irányításával. A 20. század elején megközelítőleg harminc magán és tíz nyilvános létesítmény volt a Monarchia területén. Ötven százalékuk Alagon (11) és Tatán (9) helyezkedett el. A nyilvános intézetek¹⁷ egy-egy lóidomár magánvállalkozásai voltak, megszabott áron vállalták versenylovak felkészítését, a magántelepeken pedig egy-egy futtató vagy futtatók csoportja saját lovaik felkészítésére alkalmazott szakembereket. A tréningtelepek száma és az ott dolgozó idomárok személye évről-évre folyamatosan változott. A trénerek javarészt angol származásúak voltak, közöttük 1902-ben összesen hat magyar idomárt találunk.

A versenyegyletek

A versenytereket különböző egyletek létesítették, gondozták és tartották fenn. A két fővárosi szerv, a Magyar Lovaregylet és a Jockey Club für Österreich mellett számos vidéki lóversenyző társaság alakult, ám léteztek magánpályák is, s köztük olyan is, ahol nyilvános futtatásokat rendeztek (Tata). A fejlődése csúcson álló lóversenyüzemet a hálózatos és hierarchikus felépítés egyszerre jellemezte. Hierarchikus volt annyiban, hogy a versenyeket szervező és lebonyolító közegek két, elvileg egyenrangú központi hatóság, nevezetesen a Magyar Lovaregylet és a Jockeyclub für Österreich felügyelete alatt álltak, 1890-től harmadikként az Úrlovasok Szövetkezete csatlakozott a csúcsszervekhez. A magyar és osztrák versenyhatóságok kartellszerűen összedolgoztak, amit tagságuk összefonódása is elősegített. Ugyan az 1866-ban udvarhű magyar arisztokraták kezdeményezésére életre hívott ausztriai lovaregyletet alapítói a lóversenyzés

17 1902-ben nyolc nyilvános tréner dolgozott a Monarchiában: Alagon az angol származású, de Magyarországon nevelkedett Hesp Ede (1863–1922), az egykori híres németországi akadályverseny-lovas Charles Planner (1862–1943) és az Úrlovasok Szövetkezete ír származású tréner, Edward Geoghegan (1866–1905) működtetett nyilvános versenyistállót. Tatán gróf Esterházy Miklós egykori magánidomárja, az angol származású James Styles (1862–1925) és William Richards (?–?), Oberweidenben a tréner és állatorvos J. W. Reynolds (?–1918) és a sportkörökben „Spider”-ként ismert John Pache (1847 k.–), Kottlingbrunnban pedig R. Johnson (?–?) egyleti tréner vállalt nyilvánosan versenylovakat.

csúcsszervének szánták, amely a meglevő egyesületek közötti összekötő kapcsolatot jelenthette volna, ez az elképzelés a kiegyezéssel megghiúsult. A Jockey Club für Österreich a Lajtán túli birodalomrész legfőbb versenyszervének szerepét töltötte be, a magyar birodalomfél hatósága a Magyar Lovaregylet maradt. A sportkörökben vezéregyéniségnek számító gróf Esterházy Miklós ösztönzésére megalakult bécsi egyesület nem pusztán a legfelsőbb hatóságot jelentette lóversenyügyekben, hanem a sportvilág társasági középpontját is.

A két egyesület együttműködését segítették a személyi kapcsolatok, 1875-ben például a Jockey Club igazgatósági tagjai a magyar sportéletben is aktív főurak voltak: herceg Esterházy Pál, gróf Esterházy Miklós, gróf Széchenyi Kálmán, ifj. gróf Festetics Tasziló és Nádasdy tábornok. Gróf Szapáry Iván indítványa nyomán került sor a két versenyegylet versenyszabályainak összehangolására, és egy 12 tagú döntőbírószágot is létrehoztak, hogy az a versenyek közös lebonyolításakor felmerülő vitás kérdéseket megoldja. Magyar részről id. gróf Almágyi Kálmán, ifj. gróf Esterházy Miklós, gróf Szapáry Iván, gróf Hunyady Imre, gróf Sztáray János és gróf Nádasdy Ferenc vettek részt e munkában.

A fővárosi versenyegyletek befolyása kiterjedt a Monarchia területén található összes versenypályára, amennyiben a vidéki pályákat igazgató helyi egyesületek valamelyikük versenyszabályait elfogadták. Ez feltételezhetően többnyire megtörtént, hiszen országos hatáskörű, legitim (a hivatalos versenyprogramba is bekerülő) versenyt csak a központi egyletek szabályzatai szerint szerveztek (ez esetben egyébként a két fővárosi egylet anyagi támogatást is nyújtott számukra).¹⁸ A csatlakozást az egyesületek tagsága közötti személyes kapcsolatok is megkönnyítették. Az új versenyegyletek megalakításánál és a versenyterek működtetésében a személyes elköteleződés és a kapcsolatok

18 1901-ben a MLE a következő egyleteket támogatta: Soproni Katonatiszti versenyegylet (10 000 K), tatai versenyek (6000 K), nagyváradi versenyegylet (3000 K), Debreceni Lovaregylet (3000 K), kolozsvári versenyegylet (3000 K), aradi versenyegylet (3000 K), kassai versenyegylet (1200 K), nagykikindai versenyegylet (1000 K), kisvárdai versenyegylet (1000 K), ceglédi versenyegylet (800 K), marosvásárhelyi versenyegylet (800 K), szabadkai versenyegylet (800 K), szatmári versenyegylet (500 K), zombori versenyegylet (500 K). MMM AI 8186. Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár, Agrártörténeti Iratok Gyűjteménye. 1877–1944. 1901. december 14. [98].

döntő szerepet játszottak, jól példázza ezt a Jockey Club megalakításának története. A versenyegyletek tagsága az osztrák és magyar lovaregyletek összefonódásain kívül is több átfedést is sejtet.

A versenyegyleti tagság elnyerésében alapvető jelentősége volt a kapcsolati tőkének, a budapesti lovaregylet tagja ugyanis az a feddhetetlen magaviseletű férfi lehetett, akit két lovaregyleti választmányi tag ajánlatára a választmányi ülésen titkos szavazás útján háromnegyedes szótöbbséggel megválasztottak. Hasonlóképpen történt a tagfelvétel az Úrlovasok Szövetkezete esetében is, ahol szintén két egyleti tag írásbeli ajánlatára volt szükség. A versenyegyleti tagság számos előnnyel járt: minden tag szavazati joggal rendelkezett az elnök és a választmány megválasztásánál, a versenyeken a lovaregyleti páholyban foglalhatott helyet, és szabad belépéssel rendelkezett a pálya minden részére. Ezenfelül lovaik után nem fizettek gyep- és indulópénzt. A Magyar Lovaregylet taglétszáma a dualizmus korszakában kismértékű, de folytonos gyarapodást mutatva kétszáz fő körül mozgott: 1887-ben 193, 1896-ban 209, 1901-ben 215 tagot tartottak nyilván. Az Úrlovasok Szövetkezetének tagsága 300 körül mozgott, melynek nagyjából a felét a rendkívüli tagok tették ki, azaz a cs. és kir. közös hadsereg, a m. kir. honvédség és a k. k. Landwehr tényleges szolgálatában levő tisztek, akik befizették az évi 50 korona tagdíjat. Az osztrák lovaregylet taglétszáma ennél jóval magasabb volt: tagsága már 1868-ban meghaladta a 200 főt, 1881-ben elérte az 550-et, 1917-ben pedig túllépte a 700-at.¹⁹

A versenyegyletek teljes tagnévsorát sok esetben nem ismerjük, a hivatalos versenyjelentések megőrizték azonban a versenyintézőség (az igazgatóság és egyéb tisztviselők) névsorát. Ezekből a töredékes adatokból is egyértelműen kirajzolódnak az egyesületek közötti személyi összefonódások, amely az 1902. évre vonatkozó táblázatban látható. A 21 hazai versenyhely közül 15 pálya versenyközege került a vizsgálatba, a Katonatiszti Lóversenyegylet által működtetett soproni pálya speciális jellege miatt kiesett az elemzés köréből. A vizsgálat szempontjából a legérdekesebbek a versenyintézőség tagjai, akik versenyegyleti tagként tiszteletbeli megbízáttal rendelkeztek. A többi tisztviselő – versenytit-

¹⁹ A Vadász- és Versenylap adatai alapján.

kár, hendikepper, versenypénztárnok, mázsáló, indító, bíró és totalizátor-vezető – az intézőség választása alapján hivatalból látta el versenytéri feladatait, és működésük hivatalos engedélyhez volt kötve. A titkári, pénztárnoki és hendikepperi állásokat többnyire az egyes egyletek titkára töltötte be, így az alábbi táblázatba a nevük nem került be, ugyanígy a totalizátor-vezetőé sem, amelyet egyesületi tagok nem viseltek. Vastagon szedve a Magyar Lovaregyleti tagok, míg kurzívan az Úrlovasok Szövetkezete tagjai olvashatók. Amennyiben nem állt rendelkezésre 1902. évi adat, korábbi vagy későbbi évek adataira lehetett támaszkodni, amelyeket a feltüntetett évszám is jelöl.

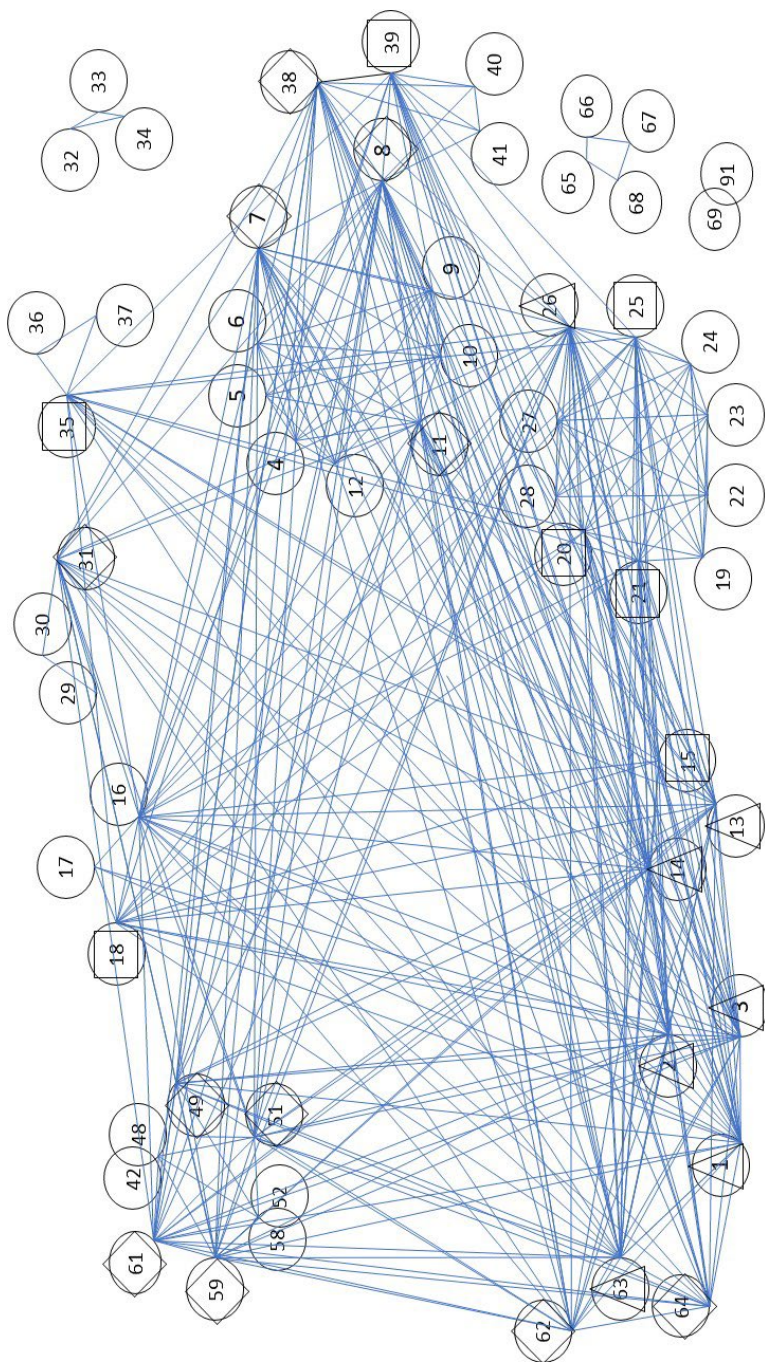
	Versenytintézők	Versenybíró(k)	Mázsáló(k)	Indító(k)
Alag (tavasz)	<i>Inkey Antal, br. Harkányi Andor, Lossonczy Gyula</i>	<i>gr. Szapáry Iván</i>	dr. Magyar László	Freyer Emil
Arad (1903)	br. Bánhidya Antal, Bíró Albert, gr. Breda Viktor, <i>gr. Károlyi Tibor, gr. Károlyi Gyula, Lázár Frigyes ezredes, Paikert Henrik, Tallian Andor őrnagy, Urbán Iván</i>	Purgly János, <i>Friebeisz Miklós</i>	<i>Blaskovich Ernő,</i> Purgly László	Urbán Péter, Mr. Madden
Budapest	<i>gr. Batthyány Elemér, gr. Degenfeld Imre, hg. Pálffy Miklós</i>	Ernst György	Rexa Arthur	Freyer Emil
Debrecen	<i>gr. Degenfeld Imre, br. Harkányi Andor, Liptay Béla, Simonffy Imre, gr. Szapáry György</i>	ifj. gr. Nemes János, Simonffy Imre	gr. Merveldt Miksa huszárcapitány	Graefl Jenő

	Versenyintézők	Versenybíró(k)	Mázsáló(k)	Indító(k)
Kassa	Csicsery Géza ezredes, gr. Forgách István, gr. Forgách László, Goglia Nándor alezredes, Kostái Ferencz őrnagy, Pokorny Hermann lovassági tábornok, br. Sennyey István, Teleky László, Vas Sándor százados, Wikullil Ferencz ezredes	Liptay Béla	-	br. Bothmer Béla alezredes
Kisjenő	Urbán Iván, Purgly János, <i>Friebeisz Miklós</i>	-	Blaskovich Ernő, Kintzig János 1905	Antal Miklós, br. Bánhidya József 1905
Kolozsvár	gr. Mikes Zsigmond, Szereday Aladár, ifj. br. Wesselényi Miklós	br. Bánffy Ferencz	br. Bánffy Ernő	gr. Béldi György, gr. Teleki Arthur
Maros-vásárhely	gr. Teleki Sámuel, gr. Haller György, Mariancsik Ármin honvéd huszárezredes	br. Bánffy Ferencz, (vita-bírák: gr. Tholdalagi László, br. Wesselényi Béla, Kárnász Kálmán)	Eperjessy György	gr. Teleki Arthur, Rozsinszky Gyula
Nagyvárad	<i>gr. Batthyány Gábor százados,</i> <i>gr. Károlyi Gyula,</i> br. Königswarter Hermann, Szunyogh Lóránt, gr. Tisza István	Klobusiezky Béla	Mesko Boldizsár, Pallay Lajos	Beöthy Pál, br. Schwaben Durneiss Gyula főhadnagy

	Versenyintézők	Versenybíró(k)	Mázsáló(k)	Indító(k)
Pécs	br. dr. Fejérváry Imre főispán, Bohr Ferenc ezredes, Andertik István, Brázay Kálmán, Csigó Kálmán, Czitó Károly, Eckensberger Géza ezredes, <i>Hertelendy Ferencz,</i> gr. Hoyos Miksa, <i>id. Jeszenszky Ferencz,</i> Koszits Kamill alispán, Majorossy Imre polgármester, Mándy Béla, Országgh Lajos, Perczel Lajos, Perczel József, Sárossy László, <i>gr. Széchenyi Géza,</i> Szegedy Sándor, br. Tassy Elemér	-	-	-
Pozsony	<i>Inkey Antal,</i> <i>br. Kotz Venczel altábornagy,</i> <i>gr. Nádasdy Tamás</i>	<i>gr. Szapáry Iván</i>	dr. Magyar László	Freyer Emil
Siófok	Inkey Antal, <i>br. Inkey István,</i> gr. Nádasdy Tamás	<i>gr. Szapáry Iván</i>	dr. Magyar László	Freyer Emil
Szabadka (1908)	Bezerédy István, dr. Biró Károly, <i>Báró Nagy Ákos,</i> Podmaniczky Endre százados, Regényi Lajos, Varga Ágoston, Vermes Béla, Vojnits Simon, ifj. Vojnits Sándor	Kalmár Imre	Birkás Gyula, Kiss Lajos	-

	Versenyintézők	Versenybíró(k)	Mázsáló(k)	Indító(k)
Szatmár	berenczei Kovács Jenő, Baranyay Imre ezredes, Domahidy István, Domahidy Sándor	Szerdahelyi Ágoston, Svaiczter Gábor, berenczei Kovács Jenő	Pethő György	Kovácsnay Zsigmond százados, Bartha Kálmán
Tata	gr. Batthyány Elemér, gr. Degenfeld Imre, hg. Pálffy Miklós	Ernst György	Rexa Arthur	Freyer Emil
Tátra- lomnic	gr. Batthyány Elemér, gr. Degenfeld Imre, hg. Pálffy Miklós		Rexa Arthur	Freyer Emil
Zombor	Szemző István, Bezerédy István, br. Bibra Frigyes, Dungyerszky István, dr. Falcione Nándor, Fernbach János, Fernbach Péter, Halm Ervin, Karácson Gyula, Koczkár Zsigmond, Latinovits Géza, Latinovits Pál, dr. Molnár Károly, Pilaszanovits József, Piukovits József, Rácz György, Szemző Gyula, Szemző Károly, Trischler Ferencz, br. dr. Vojnits István, ifj. Vojnits István, Vojnits Simon, dr. Vujevich Zoltán, Zákó István, Zákó Milán	Szemző István	Szalay Frigyes	dr. Alföldy Árpád, Sréter Alfréd, ifj. Szemző István, Falcione Lajos, Lederer Pál, Halm Ottó

1. táblázat, Magyarországi versenypályák intézősége 1902-ben, forrás: a *Vadász-és Versenylap* adatai

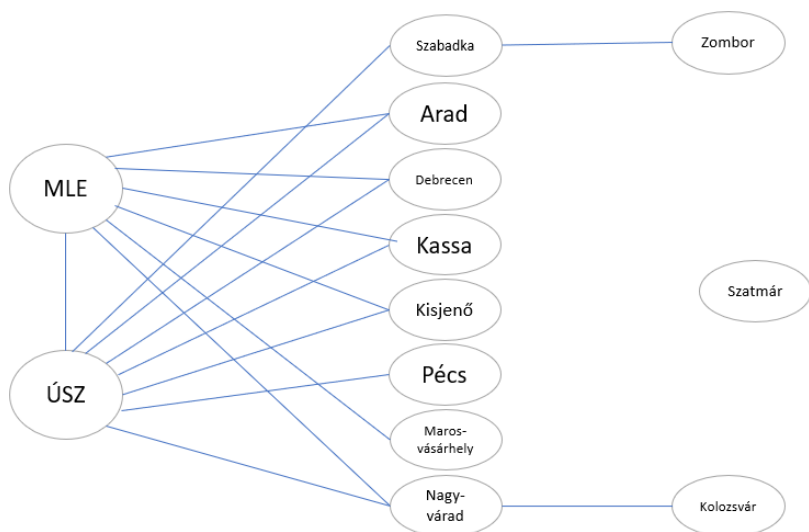

1. <i>Inkey Antal</i>	33. Szereday Aladár	63. <i>gr. Nádasdy Tamás</i>
2. <i>br. Harkányi Andor</i>	34. ifj. br. Wesselényi Miklós	64. <i>br. Inkey István</i>
3. <i>Lossonczy Gyula</i>	35. <i>gr. Teleki Sámuel</i>	65. berenczei Kovács Jenő
4. br. Bánhidya Antal	36. gr. Haller György	66. Baranyay Imre
5. Biró Albert	37. Mariancsik Ármin	67. Domahidy István
6. gr. Breda Viktor	38. <i>gr. Batthyány Gábor</i>	68. Domahidy Sándor
7. <i>gr. Károlyi Tibor</i>	39. <i>gr. Tisza István</i>	69. Szemző István
8. <i>gr. Károlyi Gyula</i>	40. br. Königswarter Hermann	70. Bezerédy István
9. Lázár Frigyes	41. Szunyogh Lóránt	71. br. Bibra Frigyes
10. Paikert Henrik	42. br. Fejérváry Imre	72. Dungenyrszky István
11. <i>Tallián Andor őrnagy</i>	43. Bohr Ferencz	73. dr. Falcione Nándor
12. Urbán Iván	44. Andertik István,	74. Fernbach János
13. <i>gr. Batthyány Elemér</i>	45. Brázay Kálmán	75. Fernbach Péter
14. <i>gr. Degenfeld Imre</i>	46. Csigó Kálmán	76. Halm Ervin
15. <i>hg. Pálffy Miklós</i>	47. Czitó Károly	77. Karácson Gyula
16. <i>Liptay Béla</i>	48. Eckensberger Géza	78. Koczkar Zsigmond
17. Simonffy Imre	49. <i>Hertelendy Ferencz</i>	79. Latinovits Géza
18. <i>gr. Szapáry György</i>	50. gr. Hoyos Miksa	80. Latinovits Pál
19. Csicsery Géza ezredes	51. <i>id. Jeszenszky Ferencz</i>	81. dr. Molnár Károly
20. <i>gr. Forgách István</i>	52. Koszits Kamill	82. Pilaszánovits József
21. <i>gr. Forgách László</i>	53. Majorossy Imre	83. Piukovits József
22. Goglia Nándor	54. Mándy Béla	84. Rác György
23. Kostái Ferencz	55. Ország Lajos	85. Szemző Gyula
24. Pokorny Hermann	56. Perczel Lajos	86. Szemző Károly
25. <i>br. Sennyey István</i>	57. Perczel József	87. Trischler Ferencz
26. <i>Teleky László</i>	58. Sárossy László	88. br. dr. Vojnits István
27. Vas Sándor	59. <i>gr. Széchenyi Géza</i>	89. ifj. Vojnits István
28. Wikullil Ferencz	60. br. Szegedy Sándor	90. Vojnits Simon
29. Urbán Iván	61. <i>Tassy Elemér</i>	91. dr. Vujevich Zoltán
30. Purgly János	62. <i>br. Kotz Venczel</i>	92. Zákó István
31. <i>Friebeisz Miklós</i>		93. Zákó Milán
32. gr. Mikes Zsigmond		

1. ábra, A versenyintézőség kapcsolati hálója, forrás: a szerző szerkesztése

A versenyintézőségek tagjai között funkciójuk alapján kialakult személyes kapcsolatok felrajzolása egy sűrűn átszőtt háló mintázatát adja ki. Az ábrán különböző szimbólumok szerepelnek az egyleti hovatarozás feltüntetésére: háromszög jelöli a Magyar Lovaregyleti és Úrlovas-Szövetkezeti tagságot, négyzet a csak lovaregyletit, az Úrlovasok Szövetkezetének tagjainál pedig rombusz áll. A több tagból álló versenyintézőségek maguk is egy-egy kisebb hálót alkottak, ugyanakkor legtöbbjük több szállal kapcsolódott a központi helyzetű, 1-2-3 és a 13-14-15 számmal jelölt személyekhez. Inkey Antal (1), báró Harkányi Andor (2), Lossonczy Gyula (3) valamint gróf Batthyány Elemér (13), gróf Deegenfeld Imre (14) és herceg Pálffy Miklós (15) a Lajtán inneni birodalomfélben vezető szereppel bíró lóversenyegyletek (Magyar Lovaregylet és Úrlovasok Szövetkezete) valamelyikének vagy mindkettőnek aktív szereppel bíró tagjai voltak. Inkey Antal az Úrlovasok Szövetkezete, Batthyány Elemér a Magyar Lovaregylet elnöki tisztét viselte. A vidéki versenyegyletek intézősége közötti kapcsolatok jelentős része is e két egyesületben betöltött pozíció révén vázolható fel, ritkábbak a közvetlen összeköttetések. Az alábbi ábrán ugyan nem szerepelnek, de a tevékenységükhöz hivatalos engedélyt igénylő szakemberek (indító, mázsáló vagy bíró) a rendelkezésre állók szűk köréből adódóan hídszerepet tölthettek be az egyesületek között. Szapáry Iván és Blaskovich Ernő versenybírói és mázsálói tisztségük mellett mindkét említett egyesület tagjai és ráadásul a futtatások népszerű alakjai voltak. Szapáry Iván elsősorban úrlovasként, Blaskovich Ernő pedig versenystálló-tulajdonosként, Kincsemnek is köszönhetően tett nagy hírnévre szert.

A versenyintézőségek és a fent felsorolt tisztségviselők névsorát végigtekintve szembeötlőek a személyi átfedések a két magyarországi székhelyű, központi lovaregylet tagságával. Az alagi, a siófoki és a pozsonyi versenytér az Úrlovasok Szövetkezete, a budapesti, a tatai és a tátralomnici gyepe a Magyar Lovaregylet hivatalos pályája volt, így értelemszerűen az adott egyesület adta a versenyközegeit is. A többi felsorolt vidéki gyepe intézőségét is legalább részben a Magyar Lovaregylet, valamint az Úrlovasok Szövetkezetének tagsága adta, kivételt képezett az 1902. évi adatok alapján Kolozsvár, Zombor és Szatmár. Az említett személyek közül többen az osztrák Jockey Club tagjai is voltak.

2. ábra, A versenyegyletek közötti összefonódások, forrás: a szerző szerkesztése

A fenti adatok nem tükrözik a vidéki egyletek tagsága közötti egyezések pontos mértékét, de a Magyar Lovaregylet és az Úrlovasok Szövetkezete központi helyzete egyértelműen kirajzolódik. Az Úrlovasok Szövetkezete – ezt a csomóponti szerepét kihasználva – az 1900-as évek elejétől kezdve egyeztető gyűléseket szervezett a vidéki egyletek számára, hogy működésüket egyeztetésük: összehangolják versenyidőpontjaikat és proпозиcióikat, elkerülve azt, hogy egymás konkurenciájává váljanak. Az 1908-as ötödik ülésükön az Úrlovasok Szövetkezetén kívül 15 versenyegylet képviseltette magát: Kassa, Kisvárd, Debrecen, Nyíregyháza, Pécs, Arad, Kisjenő, Marosvásárhely, Szabadka, Pápa, Nagykikinda, Nagyvárad, Zombor, Eperjes és Szatmár. Aggasztó jelenség volt ugyanis, hogy a nagyobb versenyistállók egyre kevésbé vették célba a kisebb pályákat. A versenynapok nagymértékű és viszonylag gyors növekedésével a lovak létszámbeli gyarapodása nem tudott lépést tartani. További nehézséget jelentett, hogy a nagyobb lóversenyközpontok olyan mértékben igénybe vették a lóanyagot, hogy a vidéki találkozókön szűk mezőnyök állhattak rajtvonalhoz.

Amellett, hogy a központi pályák – Bécs, Budapest, Kottlingbrunn és Alag – önmagukban is elegendő versenylehetőséget nyújtottak az istállóknak, a felesleges költségek elkerülésére való törekvés és a körülményes kivitelezhetőség (mint például a hosszadalmas utazás) is a vidéki versenyektől való távolmaradásra bírta a futtatókat. A drágább versenylovak számára (a helyi versenyegyletek anyagi viszonyainak következtében) a vidéki pályák színvonala sem volt mindig megfelelő. Ráadásul az 1890-es években sorra kiépülő vidéki pályák egymás esélyeit is rontották: versenynapjaik számára egyre nehezebb volt szabad időpontot találni, így azután hatalmas versenydíjaik ellenére is egyre inkább lokális jelentőségűvé váltak, és a helyben lévő lóanyag kipróbálására szerveződtek. Ez pedig végső soron a díjazások mértékének csökkentéséhez vezetett, és ez még kevésbé motiválta a távolabbi istállókat a részvételre.²⁰

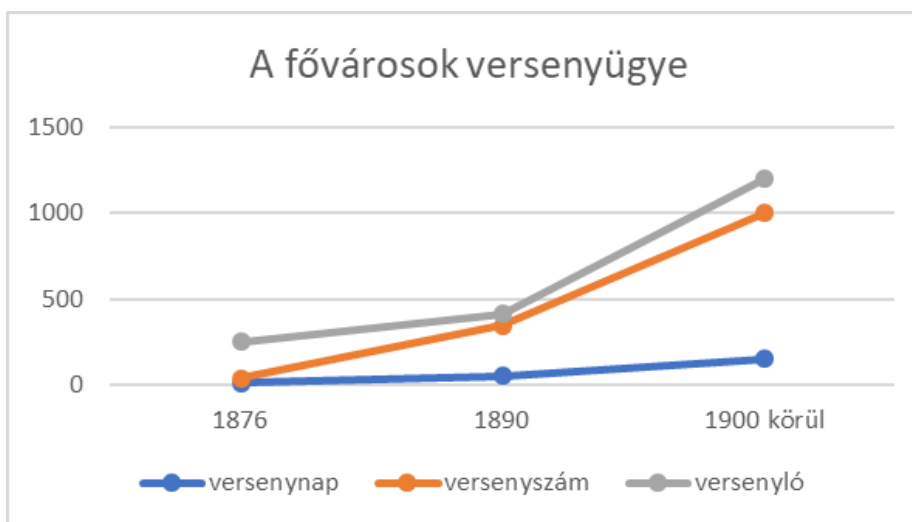
A vidéki versenyzőhelyek jelentőségét mégsem becstelték le a korszakban, a lósportot népszerűsítő szerepüket emelték ki: „Ma [1912-ben] már természetesen a nagyobb tenyésztékű konkurenciák hazánkban a budapesti gyepen folynak le, ennek dacára sem lekicsinylődő jelentőségűek a vidéki versenyegyletek tevékenységei. A versenysportnak az ország minden részében való ápolása, megkedveltetése, úrlovasok képzése és nevelése, tisztí versenyekre terepnumot nyújtani, továbbá a kellő nívón álló telivérküzdelmeken kívül egyes futásokban a félvéreknek is alkalmat adni az érvényesülésre, mind oly tényezők, amelyek csak fejlesztő befolyással lehetnek versenysportunkra, ez által pedig lótenyésztésünkre is.”²¹

A futtatók

A századfordulóra a versenynapok számának növekedése gyorsabb ütemű volt, mint a versenyben résztvevő lovaké, ezt az alábbi táblázat is jól szemlélteti.

20 Fenntartásuknak ezenkívül természetesen más oka is volt: a helyi lótenyésztés és úrlovas sport emelése mellett messzehatóbb gazdasági-idegenforgalmi és politikai okok is szerepeltek közöttük. A helyi egyletek működtetése, valamint a versenyek lebonyolítása nagymértékben növelte a helyi társasági élet lehetőségeit. Megalapításukban a lótenyésztésben és -versenyzésben érdekelt mágnások és más előkelőségek játszottak vezető szerepet, ritkábban azonban a helyi polgárság is aktívan bekapcsolódott a szervezésbe és a lebonyolításba.

21 A vidéki versenysport. *Vadász- és Versenylap*, 56. (1912. december 6.) 109. sz. 647.

3. ábra, A budapesti és bécsi versenyüzem fejlődése 1876 és 1900 között,
forrás: a *Vadász- és Versenylap* adatai

A szaklapok adatai alapján megállapítható, hogy 1876-ban Bécsben és Budapesten 12 versenynapot tartottak 35 futammal, 1890-ben már 52 versenynapon 347-et. Ezzel szemben a tréningben levő lovak száma 249-ről 413-ra nőtt, azaz a fővárosi versenyek számának kilencszeres növekedésével szemben a futtatott lovak számának 1,6-szoros növekedése állt. Az 1900-as évek elején sem változott ez a felállás: a másfélszáz versenynap ezer körüli futamára mintegy ezerkétszáz ló jutott, a versenyszámok és versenylovak növekedésének az aránya tehát az 1890. évihez hasonló volt – így tulajdonképpen a legtöbb helyen az istállótulajdonosoknak ugyanazon szűk belső köre futtatott.

Az 1902. év versenyévad futtatóinak vizsgálata a fentieket támasztja alá. A március végétől május végéig tartó tavaszi versenyidőszakban a Magyar Királyság területén a *Vadász-és Versenylap* közlése alapján öt gyepen bonyolítottak le hivatalos futtatást, közülük a soproni versenyeket kizárólag katonatiszteknek rendezték, így ezek nem kerültek feldolgozásra. A többi négy pályán, valamint összehasonlításképpen a bécsi versenytéren ténylegesen lovat indító istállók száma az alábbi táblázatból olvasható ki.

Tavaszi versenyek		
Versenypálya	Futtatók száma	Ebből katonatiszt
Alag	52	8
Bécs	69	9
Budapest	67	6
Debrecen	23	13
Pozsony	23	7

2. táblázat, Az 1902. évi tavaszi versenyidényben futtató istállók száma a Magyar Királyság területén és a bécsi versenypályán, forrás: a *Vadász- és Versenylap* adatai

Az egyes pályákon induló versenystálló-tulajdonosok számából a versenyüzem Budapest–Bécs–Alag-központúsága²² egyértelműen kitetszik. Ezekon a versenytereken a vidékieknél kétszer vagy háromszor magasabb volt a futtatók aránya. A nyári és az őszi versenyidény vizsgálata is ezt az eredményt erősíti meg. 1902 nyarán az idézett szaklapra támaszkodva hat gyep került a statisztikába, a júniusi kassai futtatások adatai a soproniakhoz hasonló okból nem tekinthetők mérvadónak.

Nyári versenyek		
Versenypálya	Futtatók száma	Ebből katonatiszt
Alag	53	9
Bécs	72	16
Budapest	70	5
Siófok	14	3
Tátralomnic	27	1
Tata	23	1

3. táblázat, Az 1902. évi nyári versenyidényben futtató istállók száma a Magyar Királyság területén és a bécsi versenypályán, forrás: a *Vadász- és Versenylap* adatai

22 Negyedikként az osztrák Kottlingbrunn pályáját kell még megemlíteni, amely a tavaszi idényben nem szerepelt versenyprogrammal, mivel ott csak a nyári versenyidőszakban rendeztek egy nagyszabású meetinget. Az elemzésbe az osztrák pályák közül csak a fővárosi versenyter adatai kerültek felvételre, az osztrák és magyar versenyüzem összefonódása e példán keresztül is jól ábrázolható.

A nyári versenyévadban a két főváros és Alag kiemelt helyzete továbbra is egyértelműen kirajzolódik, a vidéki pályákkal összehasonlítva ezeken 3-5-ször több istállótulajdonos nevezte be a lovát.

A versenyidény őszi felélénküléséről tanúskodik az, hogy 1902-ben az osztrák főváros mellett tizenhárom magyar versenyzőhely eredményeit közölte a *Vadász- és Versenylap*, melynek kimutatása az alábbi táblázatban olvasható.

Őszi versenyek		
Versenypálya	Futtatók száma	Ebből katonatiszt
Alag	51	9
Arad	22	9
Bécs	83	8
Budapest	69	3
Kisjenő	13	5
Kolozsvár	26	10
Nagykikinda	7	3
Nagyvárad	20	10
Marosvásárhely	12	7
Pozsony	11	6
Szabadka	13	n. a.
Szatmár	12	2
Törökbecse	30	15
Zombor	10	4

4. táblázat, Az 1902. évi őszi versenyidényben futtató istállók száma a Magyar Királyság területén és a bécsi versenypályán, forrás: a *Vadász- és Versenylap* adatai

Az őszi évadban Bécs Budapesttel szemben elfoglalt, kiemelt helyzete némileg határozottabban rajzolódik ki, a magyar főváros továbbra is maga mögé utasította az úrlovasok alagi pályáját, ahol mindhárom versenyidényben ötven fő körüli volt a futtatók száma. A vidéki gyepek nagyobb szórást mutatnak e tekintetben, a legnépszerűbb pályák Törökbecse, Kolozsvár, Arad és Nagyvárad voltak, ahol a versenyistálló-tulajdonosok aránya a fővárosinak a 30-35%-át tette ki.

A *Vadász- és Versenylap* 1902. év tavaszának versenytudósításaiban közölt futtatói névsorok összehasonlítása ugyanakkor nagy átfedéseket mutat. A legnagyobb azonosság a két fővárosi pálya futtatói körében figyelhető meg, de a három központi pályán is (Alag, Bécs, Budapest) közel 30%-os egyezés látható. A vidéki pályák futtatóinak egymás közti átfedései csekélyek, ez pedig igazolja a pályák elszigeteltebb, lokális jellegét.

Versenypályák	Egyezések száma
Bécs–Budapest	48
Alag–Budapest	30
Alag–Bécs	26
Alag–Bécs-Budapest	24
Debrecen – Alag/Budapest/Bécs	8
Pozsony – Alag/Budapest/Bécs	12

5. táblázat, Az 1902. évi tavaszi versenyidény futtatói közötti egyezések száma, forrás: a *Vadász- és Versenylap* adatai

Az egész versenyidényt vizsgálva sem változik a három pálya (Alag, Bécs és Budapest) futtatói közötti összefonódás mértéke, az továbbra is 30% körüli, azaz a 144 versenyistálló-tulajdonos közül 45 mindhárom pályán indított versenylovat. Ez Alag esetében a futtatók (83 fő) több mint felét jelenti, Budapestében (89 fő) szinte pontosan a felét, Bécs esetében (104 fő) pedig kevesebb mint az 50%-ot.

Versenypályák	Egyezések száma
Bécs és Budapest	70
Bécs és Alag	57
Budapest és Alag	58
Bécs, Alag, Budapest	45

6. táblázat, Az 1902. évi versenyidény futtatói közötti egyezések száma az alagi, budapesti és bécsi versenyzőhelyek összehasonlításában, forrás: a *Vadász- és Versenylap* adatai

Az 1902-es versenyévben mindhárom központi pályán futtatók névsora a következő neveket tartalmazza, közöttük osztrák és magyar lovaregyleti tagokat, úrlovasokat és versenyintézőségi tagokat is találunk – ez is a személyi összefonódásokat támasztja alá.

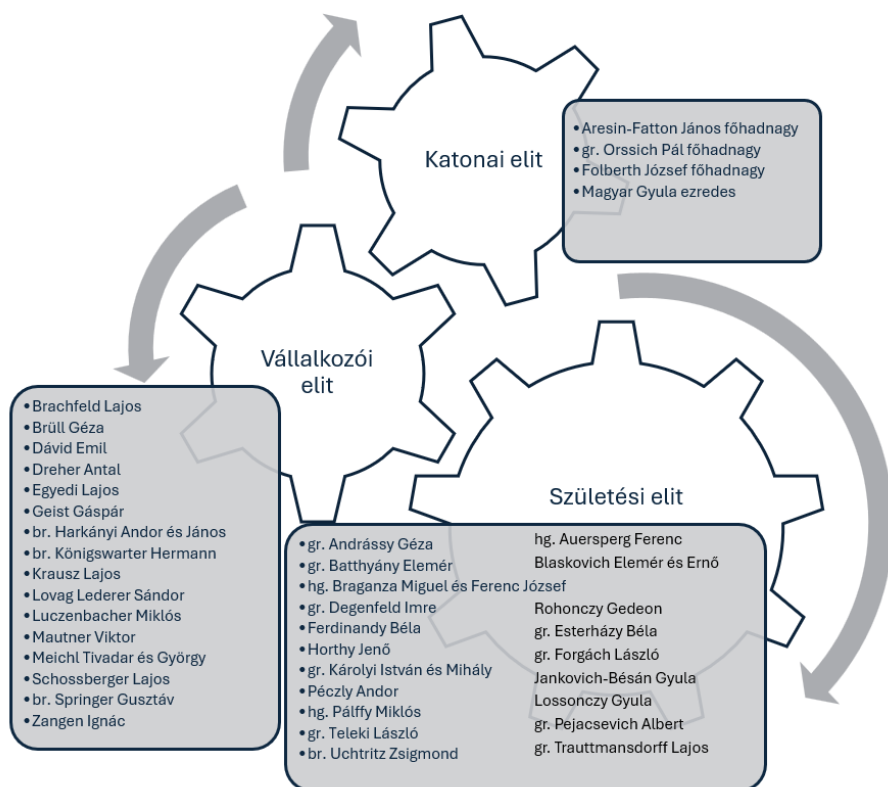
gr. Andrassy Géza	Blaskovich Ernő	gr. Dávid Emil
Féltoronyi ménes (királyi ménes)	br. Harkányi Andor	Krausz Lajos
Miklóssy Ferenc	Rohonczy Gedeon	br. Üchtritz Zsigmond
Aresin-Fatton János főhadnagy	Brachfeld Lajos	gr. Degenfeld Imre
Ferdinandy Béla	br. Harkányi János	Lederer Sándor lovag
gr. Orsich Pál főhadnagy	Schossberger Lajos	gr. Wenckheim Dénes
hg. Auersperg Ferenc	hg. Braganza Ferenc József	Dreher Antal
Folberth József főhadnagy	Jankovich-Bésán Gyula	Lossonczv Gyula
hg. Pálffy Miklós	br. Springer Gusztáv	Mr. White (Brüll Géza)
gr. Batthyány Elemér	hg. Braganza Miguel	Egyedi Lajos
gr. Forgách László	gr. Károlyi István	Magyar Gyula ezredes
Mr. Paul (ismeretlen álnév)	gr. Teleki László	Mr. C. Wood (Luczenbacher Miklós)
Blaskovich Elemér	Capt. George (Meichl Tivadar és György)	gr. Esterházy Béla
Geist Gáspár	gr. Károlyi Mihály	Mautner Viktor
Péchy Andor	gr. Trauttmannsdorff Lajos	Zangen Ignác

7. táblázat, Az 1902. évi versenyidényében a bécsi, budapesti és alagi pályákon is futtatók névsora, forrás: a *Vadász- és Versenylap* adatai

A futtatók e kis metszete ugyanakkor társasági összetételüket is szemlélteti, a régi, születési előkelők mellett a nagypolgárság képviselői, valamint civilek és hivatásos katonatisztek egyaránt megtalálhatóak közöttük.

A nagyvállalkozók az 1860-as évektől kezdve voltak jelen a lóversenytéren, ekkor kapcsolódtak be a Rothschildok, a Henckelek és a Baltazziak, majd az 1873. évi pénzügyi válságot követő gazdasági stabilizáció időszakában a Dreherek, a Mautnerek és a Springerek. A fenti ábrán a négy katonatiszt és a 24 születési elitből származó istállótulajdonossal szemben 17 nagyvállalkozó neve

található, akik tehát a futtatói elit közel 40%-át adták. Az 1902. év három, nyereleményösszege alapján legeredményesebb istállótulajdonosa is a fenti körből került ki. A statisztika élén Blaskovich Ernő végzett saját tenyésztésű lovainak 22 első helyezéssel és közel 360 000 korona pénznyereményével, őt követte a versenyévadban legtöbb (70!) lovat indító tulajdonos, Mautner Viktor (57 első helyezés, 224 000 korona nyeremény) a harmadik helyre utasítva Trauttmansdorff Lajos grófot, aki 29 helyezéssel 212 000 koronát nyert.²³

4. ábra, Az 1902. évi versenyidényének futtatói társadalmi összetétel szerinti csoportosításban, forrás: a szerző szerkesztése

23 Az 1902. év számokban. *Vadász- és Versenylap*, 46. (1902. november 15.) 104. sz. 637.

A szaklapok nagy figyelemmel kísérték a versenystállók eredményeit és évről évre közreadták a legsikeresebb futtatók listáját. Az 1869 és 1906 közötti időszak legeredményesebb futtatóinak névsorát összehasonlítva jól tükröződik, hogy a lóversenylit összetétele nem mutat jelentős változásokat, a születési arisztokrácia és a nagypolgárság aránya közel azonos maradt a bő három és fél évtized alatt.

1869	1876	1886	1896	1906
gr. Henckel Hugó	Baltazzi Alexander	gr. Festetics Tassziló	br. Üchtritz Zsigmond	Mautner Viktor
Lissai társ. ²⁴	gr. Henckel Hugó	Blaskovich Ernő	Wahrmann Richard	gr. Wenckheim Dénes
gr. Esterházy Miklós	gr. Tarnovszky János	Söllinger Rudolf százados	br. Springer Gustav	br. Springer Gustav
hg. Thurn Taxis Egon	br. Oppenheim Emil	gr. Sztáray János	Robert Lebaudy	br. Rothschild Nathan
gr. Zamoisky István	Blaskovich Ernő	hg. Esterházy Pál	gr. Hunyady Imre	Szemere Miklós
gr. Keglevich Béla	Sztáray János – Czetvertinsky Boris	Mr. Vinea ²⁵	Dreher Antal	Egyedi Lajos
gr. Szapáry Iván	br. Wesselényi Béla	Dőry Lajos	gr. Batthyány Elemér	Dreher Antal
br. Wenckheim Béla – Czindery Béla	gr. Almásy – br. Majthényi Izidor	Flesch Albin százados	Péchy Andor	Blaskovich Ernő
Blaskovich Ernő és Miklós	Capt. Blue ²⁶	Schossberger Ferdinánd	Blaskovich Ernő	Harkányi János
Aczél Péter	gr. Kinsky Octavian	Capt. Bogdan	br. Rothschild Nathan	Geist Gáspár

8. táblázat, A lóverseny-elit összetétele 1869–1906,

forrás: a *Vadász- és Versenylap* adatai

24 A futtatók más oldalról sem mutattak egységes képet: tenyésztői tevékenységük mellett mások is voltak, akiket a versenyistálló tulajdonosok egyben tenyésztők is voltak, és szinte kizárólag saját lovakkal indultak versenyeken, míg mások saját nevelésű versenylovaikkal mellett vásárolt csikókat

25 Herceg Rohan Lajos, gróf Széchenyi Béla és Kalmán, valamint báró Rothschild Nathan állították be a bécsei Derbyt nyert.

26 Esterházy Pál és Karl Trauttmansdorff hercegek, valamint Otto Stöckau és Festetics Tassziló

is beneveztek. A harmadik csoportot azok a futtatók képezték, akik maguk egyáltalán nem tenyésztettek, így kizárólag vásárolt lóanyaggal dolgoztak.²⁷ Az első csoportba tartozott például Dreher Antal és Blaskovich Ernő, a második kategóriát a Springer- és a Mautner-istálló képviselte, a harmadikat pedig Alexander Baltazzi, napajedlai ménese megalapítása előtt, valamint Szemere Miklós.

A lóverseny és a lótenyésztés ügyét mindenkor központi helyzetű, nagy társadalmi tőkével rendelkező személyek vitték előre. A lóversenyzést hazánkban meghonosító – gróf Széchenyi Istvánhoz hasonlóan – kiemelkedő személyiségek, ún. csomópontok, mint például gróf Esterházy Miklós és gróf Batthyány Elemér voltak.

Gróf Batthyány Elemér kapcsolatait lovaregyleti tisztségei révén is kama-toztatta. 1873-ban a versenyügyeket intéző választmány tagja (steward) lett, 1891 és 1907 között pedig a lovaregylet elnöki tisztét viselte. Tisztségeinél fogva segédkezett a mai sportfogadásokhoz hasonló elven működő totalizátor hazai elindításánál, ez pedig nagymértékben hozzájárult a futtatások népszerűségének növekedéséhez. Több versenypálya létrehozásának volt aktív közreműködője: a városligeti, a tátralomnici és az alagi gyepének. Míg az utóbbiak életre hívásánál lovaregyleti elnöki minőségében tevékenykedett, az új városligeti versenypálya ügyében még stewardként járt el: tárgyalásokat folytatott a Közmunkatanáccsal, 1878 júliusában ő vette át a versenypálya területét, továbbá az építkezéseket felügyelő bizottság tagja volt, s az akadálypálya is az ő tervei alapján készült. Magyar Lászlóval, az egyleti titkárral – modern szóhasználatul élve – kiterjedt PR-tevékenységet folytatott, hogy a korábbi szűk körre terjedő versenyzésbe mindenkit, akinek módja és kedve volt hozzá, futtatóként bevonjon és a versenyek látogatottságát tovább növelje. Több új, a versenyzésre serkentően ható nagydíj feltételét szerkesztette meg, közülük az egyik legjelentősebb versenyszám, az 1889-ben általa alapított Szent István-díj volt.²⁸ Az ötven éves *Pesti Hírlap* jubileumi albumában a következőképpen emlékezik meg róla: „A magyar félmult idők romantikus hőskorában ő alapította meg s ő építette ki hatalmas realitássá a magyar versenyzés mesebeli birodalmát. Ő alkotta

27 Jantsch 1968, 93.

28 Hoeller 1942, 177.

meg ezt a mesebeli délibárországot, amelyben legendák és legendás emberek termettek és amely birodalomnak ő volt a lelke, a központja, a mozgó ereje. Valósággal a koronázatlan királya volt és maradt Batthyány Elemér a magyar versenyügynek.²⁹ A cikk írója is Batthyány Elemérnek a hazai lóversenyüzem szervezetében és fejlődésében betöltött kulcsszerepét hangsúlyozza.

A magyar turf egy másik kiemelkedő alakja, gróf Esterházy Miklós származása és kapcsolatai révén nemcsak a Monarchia, de Németország lóversenyügyének is aktív alakítója volt.³⁰ A *Pesti Hírlap* tudósítója a következő gondolatokkal vezeti be életművének ismertetését: „egy emberélet keretein belül szinte zuhogva áradt túl az a töméntelen esemény, amelynek Esterházy Miklós gróf nem szereplője csupán, hanem irányítója is volt. A kalandos regények íróinak fantáziája szürke mesemondás ahhoz képest, amit ez a kiváltságosan nagystilusu grand seigneur produkált. E pár sor csak tartalomjegyzéke lehet annak a színes, káprázatos nagyúri sportsman és mecénási életregénynek, amit Esterházy Miklós, egész Európa ünnepelelt „Niki grófja» végig élt.”³¹ Itthon számos egyesület vagy a lótenyésztést támogató intézmény alapításában részt vett: tatai magánlóversenyek (1863), pozsonyi lovaregylet (1864), bécsi lovaregylet (1866), Ausztriai Lótenyésztési Egylet (1869), rákosi rókakopófalca-társaság (1871), Bécs melletti telivérménes (1873), Lovaglók Egylete (1874), káposztás-megyéri vadászversenyek (1878), ausztriai méntelep (1885), állandó lókiállítás és -vásár a Práterben (1872), vadászlókiállítás a Nemzeti Lovardában (1874), „Lótenyésztés emelésére alakult társulat” és ügetőversenyzés (1876), tatai idomítótelep (1870-es évek), nyilvános versenypálya Tatán (1886) stb.

A lóversenyzés fejlődésében az Angliával kialakított kapcsolatok is nagy szerepet játszottak. Az Angliához való kapcsolódás több viszonylatban is jelentkezett: a magyar és osztrák lovaregyletek versenyszabályainak kidolgozása az angol Racing Rules alapján történt, de személyes kapcsolat is fennállt az angol klubbal Batthyány Elemér és Festetics Tasziló révén, akik ritka kivételként, külföldiként is elnyerték az angol Jockey Club (tiszteletbeli) tagságát. Szintén

29 Pesti Hírlap 1928, 883.

30 Bacher-Tuli 2020, 159–202.

31 Pesti Hírlap 1928, 876.

közvetlen kapcsolatot jelentett Francis Cavaliero,³² az osztrák Jockey Club titkára, aki éppen angliai kapcsolatainak is köszönhetően monarchiabeli pályafutását, a Monarchia pedig neki számos kiváló import lovát, többek között a híres Buccaner mént.³³ Egyúttal számos angol zsoké, tréner és egyéb istállóalkalmazott dolgozott és élt a Monarchiában, legjobb példa erre a Tatán vagy Alagon létesült angol kolónia. A versenylovakat, illetve tenyészállatokat is többnyire Angliából importálták, de mind az osztrák, mind a magyar úrlovasok (például Esterházy Miklós, Keglevich Béla, Karl Kinsky stb.) is előszeretettel lovagoltak angol versenyekben. Sok futtató lovait is Angliában idomították, egyszersmind futtatott is ott – erről tanúskodik Keglevich Béla angliai idomárjaival folytatott levelezése is, melyet a Magyar Nemzeti Levéltár őriz (MNL P 1446.). VII. Edward király pedig walesi herceg korában a Magyar Lovaregylet tiszteletbeli tagja volt, és előszeretettel látogatta a Monarchia versenypályáit.

-
- 32 A spanyol származású és angol születésű Francis Cavaliero tulajdonképpen nyelvtanárként került a Monarchia területére, először az Esterházy család hercegi ágának gyermekei mellett, majd Ferdinánd Miksa, és idős korában Rudolf főherceg mellett működött nyelvtanárként, az ötvenes évek közepétől pedig már az Esterházy-féle ozorai ménés vezetője volt, majd az állam számára intézte az angliai lóimportot. Cavaliero pályafutását az 1867-ben alakult osztrák Jockey Club versenytitkáraként, az első osztrák–magyar tenyésztési és versenyközlöny, a *Sportblatt* szerkesztőjeként, tehermeghatározóként és indítóként fejezte be 1882-ben. Fehér–Török 1977, 28.
- 33 Buccaneer fedezőménként szerzett igazán nagy érdemeket, utódai nemcsak a Monarchia, de Európa legrangosabb versenyének bajnoki címét nyerték el, köztük kilenc Osztrák–Magyar Derby és hat St. Leger első helyezetteje volt. Legismertebb utóda, Kisbér angol Derbyt és francia Grand Prix-t is nyert.

2. térkép, Lóversenykapcsolatok: Anglia és az Osztrák–Magyar Monarchia, forrás:

https://d-maps.com/carte.php?num_car=6029&lang=en;

letöltés dátuma: 2021. szeptember. 15.

Összegzés

A fenti elemzés alátámasztja, hogy ugyan volt központi, a kormányzat és a fővárosi egyesületek által is támogatott törekvés a versenyüzem fejlesztésére, ez mégis inkább egy-egy kulcsfigura erőfeszítéseinek köszönhetően terebélyesedett. A hálózatelemzés fogalomtárában ők az ún. erősen kapcsolt csomópontok. Kétségtelenül ilyen csomópont volt a korai időszakban gróf Széchenyi István, aki a futtatásokat annak minden szükséges apparátusával meghonosította, és a példaként bemutatott gróf Esterházy Miklós is. Az 1902. év versenyidényének mintajellegű elemzése is igazolta a lóversenyüzem hálózatjellegű működésének előzetes hipotézisét. A lóversenyelit viszonylag szűk körből került ki, ők a versenyzés több területén is jelen voltak, és bizonyított az egyesületi tagságok közötti átfedés. A teljes, a dualizmus egész korszakára kiterjedő, s minden

bizonytal a határokon is átívelő futtatói hálózat feltérképezése meghaladja e munka kereteit, azonban a jelen elemzés eredményei már elengedőek ahhoz, hogy a lóversenyzői társadalom további vizsgálatakor – a felderített folyamatokkal a háttérben – indokoltan lesz feltételezhető a hálózati működés, és vélhetően a mai lóverseny világa is hasonló felépítést mutat.

A társadalmi kapcsolatháló-elemzés módszereit történeti síkon természetesen csak szűkebb, a rendelkezésre álló források által megszabott keretek között lehet alkalmazni, miáltal az információknak csak a töredéke, azaz a dokumentált része kerülhet feldolgozásra. Mindazonáltal a kísérlet, a történelmi forrásokból végzett hálózatelemzés gyümölcsözőnek bizonyult, s további példákkal támasztotta alá a felső tízezret alkotó születési és vállalkozói elit összefonódását.

Hivatkozott irodalom

- Albert et al. 2017.** Albert Fruzsina – Dávid Beáta – Gerő Márton – Hajdu Gábor: Kapcsolathálózati tipológia és társadalmi integráció. In: Kovách Imre (szerk.): *Társadalmi integráció*. MTA TK Szociológiai Intézet – Belvedere Meridionale, Budapest–Szeged, 2017. 307–329.
- Bacher-Tuli 2020.** Bacher-Tuli Andrea: Esterházy Miklós versenylofutatói portréja a sajtó tükrében. In: Fabó Edit (szerk.): *Hazafiak voltak: Az ember, a hit és a történelem méltósága az 1867. évi kiegyezés utáni nemzeti ünnepeken*. Magyarországtudató Intézet, Budapest, 2020. (A Magyarországtudató Intézet Kiadványai 14.) 159–202.
- Barabási 2008.** Barabási Albert-László: *Behálózva. A hálózatok új tudománya*. Helikon, Budapest, 2008.
- Düring-Eumann 2013.** Düring, Marten – Eumann, Ulrich: Historische Netzwerkforschung Ein neuer Ansatz in den Geschichtswissenschaften. *Geschichte und Gesellschaft*, 39. (2013) 1. sz. 369–390.
- Fehér-Török 1977.** Fehér Dezső – Török Imre: *A magyar lóversenyzés története (1827–1977)*. Natura, Budapest, 1977.
- Halmos 2005.** Halmos Károly: Hálózatok és hierarchiák a 19. századi üzleti életben. *Aetas*, 20. (2005) 1–2. sz. 44–52.
- Hoeller 1942.** Hoeller Móric: *Kincsemek. A Kincsem-ménes és Kincsem-istálló története*. Franklin, Budapest, 1942.

- Jantsch 1968.** Jantsch, Gustav: *Vollblutzucht und Turf in Österreich-Ungarn bis 1918*. Verlag G. Prachner, Wien, 1968.
- Krúdy 1925.** Krúdy Gyula: *Álmoskönyv. Tenyérfótlások könyve*. Athenaeum RT., Budapest, 1925. Online kiadás: <http://mek.oszk.hu/00700/00756/index.phtml>; a letöltés időpontja: 2021. szeptember 15.
- KSH 2020.** Agrárcenzusok. Hosszú idősorok. Szarvasmarha-, sertés-, ló- és juhállomány (1851–2019). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2020. https://www.ksh.hu/docs/hun/agraar/html/tab1_5_1_1.html; a letöltés időpontja: 2021. április 1.
- Pesti Hírlap 1928.** *A turf 50 éve a Pesti Hírlap tükrében. Az ötven éves Pesti Hírlap Jubileumi Albuma*. Légrády Testvérek, Budapest, 1928.
- Podmaniczky 1903.** Podmaniczky Gyula: *Magyarország állami és magánmésesei lótenyésztésének kézikönyve*. Pallas Részvénytársaság Nyomdája, Budapest, 1903.
- Raulff 2015.** Raulff, Ulrich: *Das letzte Jahrhundert der Pferde. Geschichte einer Trennung*. C. H. Beck, München, 2015.
- Széchenyi–Döbrentei 1828.** Gróf Széchenyi István – Döbrentei Gábor: *Pesti ló-versenykönyv 1828-ról*. Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István Könyvnyomtató-Intézet, Pest, 1828.
- Wesselényi 1829.** Wesselényi Miklós: *A régi híres ménesek megszűnésének okairól*. Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István Könyvnyomtató-Intézet, Pest, 1829.

Sajtó és évkönyvek

- Allgemeine Sportzeitung*. Wien, 1880–1922.
- Sportélet: a lótenyésztés és az összes sportágak közlönye*. Budapest, 1896–1924.
- Vadász- és Versenylap*. Budapest, 1858–1919.
- A Magyar Lovaregylet hivatalos évkönyve*. Pallas Részvénytársaság, Budapest, 1897–1919.
- MMM AI 8186. Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár, Agrártörténeti Iratok Gyűjteménye (AI) 8186., *Magyar Lovaregylet választmányi ülési jegyzőkönyvei*. 1877–1944.

Andrea Bacher-Tuli: The network of horse runners in the era of dualism

ABSTRACT: In the era of the dual monarchy following the Austro-Hungarian Compromise of 1867, horse races were important social events, characterised by a combination of public engagement of the ruling elite and mass entertainment. Behind the racing scene were the activities of the political-economic elite, whose influence extended throughout the Monarchy and beyond. By the beginning of the 20th century, a whole network of racecourses had appeared on the map, most of them located in the Kingdom of Hungary. These were run by various associations, whose members and officials overlapped in many respects, and were organised under the supervision of two central associations, either the Hungarian Jockey Club or the Austrian Jockey Club.

The expansion of the race industry was mostly due to the efforts of a few key players. In the terms of network analysis, these are known as strongly connected nodes. Such a node was undoubtedly Count István Széchenyi in the early period, who established the races with all the necessary apparatus, or Count Elemér Batthyány, who raised the standard of horse racing in Hungary to Western European standards. Count Miklós Esterházy, whose court connections are certainly not negligible in this respect, was also an important promoter of horse racing.

The establishment and operation of horse racing in rural areas – in addition to the natural conditions of the particular area – was often dependent on the connections of the running elite. By the turn of the 19th and 20th centuries, a racing system had developed in the Empire which was adapted to the western racing season, especially the German one, and thus enabled the Monarchy to become part of a larger racing network through the racing elite.

A sample analysis of the racing season of 1902 also confirmed the preliminary hypothesis of a network-like operation of the horse racing business.

KEYWORDS: horse racing, racetrack, network analysis, social elite, Count Miklós Esterházy, Hungarian Jockey Club

MÁRCIUS 15. 1880-BAN

FABÓ EDIT

KIVONAT: Az 1880-as év tavaszának sajtóanyagában még visszaköszönt az 1879-es szegedi árvíz és az azt követő újjáépítés. A katasztrófát kísérő nemzetközi segítség közrejátszhatott abban, hogy erőteljesebbé vált a magyar kultúra külföldi népszerűsítése, valamint hazai viszonylatban felerősödött a magyarosodást előnyben részesítő mozgalom. A március 15-i megemlékezéseket illetően a vizsgált politikai napilapok közül a középútas *Pesti Napló* visszatért a megszokott, elnagyolt hírközlési gyakorlatához, *A Hon* módszeres és körültekintő kormánypárti tudósításai azt érzékeltették, hogy a szokásszerűsödő ünneplésből kikopott a forradalmi lelkület, míg az ellenzéki *Egyetértés* alkalomszerű beszámolói szerint az emlékezetben ott rejtőzik az egykori tűz. A kulturális sajtó (*Fővárosi Lapok*, *Vasárnapi Ujság*) pedig bővebben foglalkozott a történelmi közelmúlttal, naplórézletek és levelek közzétételével tette lehetővé a szellemi örökség újbóli átélését, a vele való érzelmi azonosulás fenntartását. Azaz, ahogy korábban is megfigyelhető volt, amint a politikai lapok érdeklődése csökkent a történelmi évfordulók iránt, a kulturális újságok szerkesztőségei hosszasan foglalkoztak a történelmi idők felelevenítésével.

KULCSSZAVAK: nemzetköziesítés, magyarosodás, kötelező tisztelet, szokásos emlékezés, múltórzés, egykorú dokumentumok

Az előző év szegedi árvíz-katasztrófája nemcsak az egész országot készítette összefogásra, hanem a nagyvilág is kinyilvánította támogató rokonszenvét Magyarország bajban lévő városa iránt. A romeltakarítás után beindult az újjáépítés. 1879 végére, 1880 elejére az ütemes városépítés már látványos eredményekkel szolgált, és 1883-ra be is fejeződött. A vészhelyzetben felszínre kerülő,

addig ritkán tapasztalt mozgósító tényező elvben nagyon alkalmas lett volna az összetartozás erejének országos szintű – felhőtlen – megélésére. De nem egészen így történt. A közigazgatás kérdése borzolta a kedélyeket.

Az állami adminisztráció az 1876-os vármegyerendezés után is sokak számára bonyolultnak és áttekinthetetlennek tűnt, s ebben kérdésben a kormánytöbbséget adó Szabadelvű Pártban sem volt egység. Tisza Kálmán³⁴ meg akarta tartani a történelmi hagyományokkal bíró, helyi önállóságot képviselő megyerendszert, a visszas helyzetekre pedig egyedi megoldásokat adott, azaz elhárított minden olyan törekvést, amely a központosítottabb állami ügymenet felé mutatott. Az alkalmi rendelkezések csak növelték a közigazgatás szövevényességét. Ezért mások mellett, az egységesítő adminisztrációt szorgalmazta párttársa, Grünwald Béla,³⁵ aki 1880. január 27-én erre vonatkozó indítványt nyújtott be. A betérjesztést a miniszterelnök mereven elutasította, amelynek következtében Grünwald Béla elhagyta a pártot. A lépés csak tovább morzsolta a kormánypárt erejét és tekintélyét, különösen az 1875-ben, idő előtt felmondott gazdasági kiegyezés újratárgyalásának sikertelensége után. Az elégedetlen vélemények szerint ugyanis csakis egy erős közigazgatással lehet hatékonyan fellépni Ausztriával szemben az önállósodás érdekében.

Az újságok márciusi számainak ünneptörténeti szemléje alapján politikai pártállástól függő terjedelemmel kísérték figyelemmel a március 15. emlékéhez fűződő, korábban is megjelenített eseményeket: a Petőfi Társaságot, a Petőfi-életmű³⁶ emlékét, Kossuthot,³⁷ az idős honvédeket és az újságírók nyugdíj-ügyén keresztül a sajtót is. A kormányzat által törvénnyel is támogatott magyar nyelv oktatása hangsúlyosabban hozta felszínre a magyarosodás kívánalmát.

34 Tisza Kálmán (1830–1902) arisztokrata, nagybirtokos, politikus, belügyminiszter, pénzügyminiszter, miniszterelnök, a Szabadelvű Párt elnöke, az MTA tagja.

35 Grünwald Béla (1839–1891) politikus, publicista, történész és a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Kiváló nyugati egyetemeken végezte tanulmányait, elkötelezetten állt ki központosító megoldások és a magyarosítás elsősége mellett. – Halász Imre: A közigazgatási eszmék fejlődése Magyarországon, II. *Nyugat*, 7. (1914) 14. sz. 87.

36 Petőfi Sándor (1823–1849[1856?]) költő, forradalmár, nemzeti hős, a „márciusi ifjak” egyike.

37 Kossuth Lajos (1802–1894) államférfi, országgyűlési képviselő, pénzügyminiszter, államfő (kormányzóelnök), politikus, publicista.

Mérsékeltlen kormánypárti sajtótudósítások

A nemzeti ünnepek kapcsán a szerkesztőségek a szegedi megrázkódtatások és a szabadságharc kerek évfordulója után visszatértek korábbi tudósítói gyakorlatukhoz. A politikai sajtót továbbra is az különböztette meg egymástól, hogy milyen mértékben voltak függetlenségpártiak, azaz a kormánypárti lapok önállóságigényébe belefért az Ausztriával való egyezkedés, míg az ellenzéki újságok kitarítottak a teljes függetlenség programja mellett.

A *Pesti Napló* a tárgyilagosság jegyében újra csupán a tényközlésre szorítkozott, mint ahogy azt korábban is tette. A lap március közepén adott helyet a Petőfi Társaság esedékes felolvasóülése programelőzetésének,³⁸ s a rendezvényt később röviden ismertette.³⁹ Az újság ugyanígy tájékoztatta olvasóit az ország-szerte készülődő március 15-i megemlékezésekről,⁴⁰ és beszámolt a fővárosi egyetemisták ünnepi megmozdulásáról.⁴¹ A forradalom ünnepe után a szerkesztőség egy bécsi lapértésülésre támaszkodva megerősítette, hogy Kossuth írásai valóban napvilágot látnak magyar és angol nyelven, de előbb a német nyelvű kiadás hagyja el a nyomdát; valamint az osztrák sajtó tudomása szerint a kiadvány annyira „gyűlöletkeltően” monarchiaellenes, hogy a német kiadást a bécsi hatóság lefoglalja, s az ügyészség további lépései várhatóak.⁴² Minde mellett a magyarországi megjelenés akadálytalan, s a mű inkább a forradalmi időket idézi, viszont korának helyzetét elmarasztalással illeti, de a „történelmi érdekek” kétségtelenné teszik publikálásának szükségességét.

38 A Petőfi Társaság. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1880. március 13. [2].

39 A Petőfi Társaság. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1880. március 15. [2].

40 Márczius 15. uo.

41 Márczius 15. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1880. március 16. [2].

42 Kossuth iratairól. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1880. március 20. [2].

Kormánypárti sajtótudósítások

A kormányzati szándékok eszmei hátterét *A Hon* közvetítette, amelynek lényege szerint az akkori társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális élet az 1848-as forradalom eredménye, de annak minél teljesebb megvalósulása a később eljövendő, kedvező időkre vár. A vizsgált márciusi hónap legelső lapszámaiban is tetten érhető a '48-as örökséget hordozó híranyag. A szerkesztőség tudósított az egykori szabadságharcos honvédek egyletének február végi közgyűléséről, amelynek ügyviteli, segélyezési és a gondoskodást kiterjesztő napirendi pontjai között szerepelt a pesti és a budai szervezet összevonása, valamint hogy az országgyűlés nyilvánítsa ki az 1848–1849-es honvédek erkölcsi elismerését.⁴³ Az 1848–1849-es szabadságharcban részt vett katonák állami nyugdíjazását többször is tárgyalta az országgyűlés, de a hatalom elvetette a nyugdíj lehetőségét, s inkább magánadományozások körébe utalta a kérdés megoldását. Bár minden alkalommal közfelháborodás kísérte a kormányok kibúvó magatartását, nem sikerült változást elérni, azonban folyamatosak voltak a jótékonyági kezdeményezések. *A Hon* is támogatta az idős katonák megsegítését, s felhívta a figyelmet a forradalom emléknapja estéjére a honvédmenház javára, a Vigadóban tervezett zenés, táncos rendezvényre,⁴⁴ s amelynek sikerességére Liszt Ferenc⁴⁵ személyes jelenléte nyújtotta a biztosítékot.⁴⁶ A továbbiakban is hírt adott a honvédegylet működéséről és megmozdulásairól.⁴⁷

A március 15-höz több szálon kötődő témakörök egyike volt a magyar nyelv használata. Az 1879-es, a magyar nyelv elemi iskolai kötelező oktatását elrendelő törvény nemcsak a nemzetiségiek körében vált központi kérdéssé, hanem

43 A budapesti honvédegyletek. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 1. [2].

44 A honvédmenház. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 3. [2].; A honvédmenház. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 13. [2].

45 Liszt Ferenc (1811–1886) zongoraművész, zenetanár, karmester és a 19. századi romantika jeles zeneszerzője.

46 A honvédmenház javára március 15-én tartandó nagy zene és táncszestély. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 11. [2].

47 A budapesti Honvéd-egylet. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 6. [2].

ennek nyomán újabb lendületet kapott a magyarosodás. Ennek kapcsán *A Hon* ismertette a nagyszabeni román újság álláspontját, miszerint a románoknak úgy érdemes védekezniük a kezdődő elmagyarosodás ellen, hogy csak olyan iparosok és kereskedők szolgáltatásait vegyék igénybe, akik románul is beszélnek.⁴⁸ Eközben Budapesten, a főváros közgyűlésében éppen a hivatalos magyar nyelvhasználatról hoztak egyöntetű döntést, és a többségében német nyelvű kereskedők számára a közjegyzők fordítói közreműködését ajánlották a külföldi ügyfelekkel való szerződések megkötéséhez.⁴⁹ Egy később kelt tudósítás beszámolt arról, hogy a kormányzat egy magyar származású embert nevezett ki a szamosújvári püspöki hivatal ügyintézőjének, holott az egyházszervezet kifejezetten a románok számára alapították, s ezért az „elmagyarosodást” erősítő lépést egy másik, helyi román újság erősen kifogásolta.⁵⁰ A szerkesztőség a magyarosodás önkéntes követésének két példamutató esetéről is hírt adott.⁵¹ Az egyik a fővárosi Hold utcában található anglikán egyház templomában és iskolájában történt, ahol skót származású a hitközség igazgatója és lelképásztora, de a magyar nyelvet már elsajátította, és magyar nyelvű prédikációkat tart, továbbá az ott alkalmazott tanítónők, akik korábban csak angolul és németül beszéltek, ugyancsak megtanultak magyarul, így a továbbiakban az oktatás is magyar nyelven fog folytatódni. A másik figyelemre méltó példa a híres Calderoni-féle optikai és tanszerkereskedés angol cégfőnöke, aki az előző két évben minden alkalmat megragadott a magyar nyelv gyakorlására, és némi akcentussal szintén megtanult magyarul. A magyarosodás témakörében a napilap összefoglalta egy másik újságban megjelent értekezés kimutatását, amely szerint az egyik fővárosi német és magyar nyelvű felolvasásokat szervező kör rendezvényeinek nyelvi megoszlása a korábbi 5-6 évben a magyar javára billent el, 25 százalékkal emelkedett a magyar előadások száma.⁵² A haladást lassúnak értékelték ugyan, de a folyamat egyértelmű irányba mutatott. *A Hon* hirdetésoldalainak tanúsága szerint a Petőfi-költemények új összkiadást értek meg, ezúttal

48 »Actió« a magyar nyelv ellen. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 2. [1].

49 A magyarosodás a fővárosban. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 3. [2].

50 Magyarosító román pap. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 10. [2].

51 Magyarosodó angolok Budapesten. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 4. [1-2].

52 Budaváros magyarosodása. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 5. [2].

az olvasást is élvezetesebbé tévő, látványos illusztrációkkal.⁵³ A kötetben található képeket a korszak elsőrangú művészei készítették.

A kiegyezés utáni nemzedék a polgári Magyarország önállóságának legfőbb letéteményesét Kossuth Lajosban látta. A száműzetésben élő politikus szemmel tartotta a hazai közélet fejleményeit, és a sajtónyilvánosságnak szánt, alkalmanként megküldött leveleiben a függetlenség eszméjének lelkiismereteként szólalt meg, amellyel pedig táplálta a végső győzelem halvány reményét. A rendkívül népszerű, egykori államférfi gondolataira még *A Hon* is felfigyelt, ezért a szerkesztőség is megragadta az alkalmat, hogy tudósítson Kossuth Lajos iratainak külföldi kiadásáról, és további részleteket osszon meg a nagyközönséggel: közölte a német fordító nevét, és egy angol lapvéleményre alapozva megszélesítette, hogy a magyar politikus levelei számos magas rangú személlyel titokban lezajlott tárgyalás részleteit is tartalmazzák.⁵⁴ Sőt, valószínűsíthetően a magyar nyelv oktatása miatt a napilap a címdalton teljes egészében közreadta a „turi-ri remete” pozsonyi német kiadójához intézett sorait, amelyben megindokolta a nyelvi ellentétektől mentes polgári egységbe vetett, töretlen bizalmát, hiszen e téren éppen a magyarországi németek győzték meg ismét nem is olyan régen.⁵⁵

„»Noha még mindnyájan nem beszélünk magyarul, érzelmünkben mégis oly jó magyarok vagyunk, mint bárki más a hazában!« E biztositással s egy szivből jövő »éljen«-nel a hazára, végződik Sopron német polgárainak barátságos levele, a melylyel az engem esetleg denacionalizáló törvény alkalmából engem nemrég benső hálára köteleztek. Valóban azt mondhatták volna, hogy sokkal jobb magyarok, mint azok nagy száma, kik nyelvük szerint, de sajnos csakis nyelvük szerint még magyarok. A derék soproniak ezen érzelme teljesen megfelel azon tapasztalásnak, melyet Magyarország német polgárainak hazafias érzelmeiről a megpróbáltatásnak nehéz éveiben alkalmam volt szerezni s mely vihartól hányt életemnek legkellemesebb emlékei közé tartozik.

53 *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 11. [4].

54 Kossuth iratainak. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 2. [2].

55 Kossuth levele. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 5. [1].

Mert tény, hogy a mint az 1848–49ki években a magyar szabadságnak a német elnyomástól való megmentésére vagyont és vért kellett áldozni, Magyarország németajku polgárai (az erdélyi szászok kivételével) hű hazaszereteten, hazafias elszántságban és áldozatkészségben sokaknak például szolgáltak s senki mögött nem állottak. Ők tettekkel bizonyították be, hogy ámbár azon nyelvnek ismerete, mely a nemzet történeti jellegének s állami individualitásának tipikus ismertető jele, – minden bizonynyal igen kívánatos s igen fontos, mégis a nyelvegység a politikai egységnek sem nem egyedüli, sem nem legerősebb köteleke. [...]

A polgári egységnek, a magyar hazához való hű ragaszkodásnak ugyan az a nézete ez, a melylyel Sopron német polgárai engem nemrég megörvendeztettek.

E nézetek felbátoritnak reménylenem, hogy Magyarország német olvasó közönségénél talán nem fognak kedvezőtlen fogadtatásra találni [...].”

A nyelvi különbözőségek áthidalásául szolgált a különböző irodalmak fordítása, amelynek egyik fő csapását a Petőfi-művek tolmácsolása képezte. Ezért *A Hon* olvasói értesülhettek Petőfi összes műveinek német nyelvű, füzetekben megjelenő kiadásának elindulásáról, s bár a műfordítások színvonala hullámzó, ám ez nem csorbította a kezdeményezés jelentőségét.⁵⁶ Emellett egy antológiában a magyar irodalom más nagyságait is elérhetővé tették németül, azonban az átültetések nem mindig tükrözték megfelelően az eredetit, ezért a korabeli irodalmár az idegen szavak mellőzését javasolta, valamint hiányolta az értelmezéshez szükséges bevezetőt és a kritikai megjegyzéseket.⁵⁷ A lap beszámolt arról is, hogy az irodalmi és kulturális kapcsolatok felnyúltak egészen északra is, hiszen ifjabb Szinnyei Józsefet⁵⁸ kitüntetett érdeklődéssel fogadták Finnország-

56 Petőfi összes művei németül. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 1. [2].

57 Reviczky Gyula: Magyar költők átültetése. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 10. [1]. – Reviczky Gyula (1855–1889) író, költő, a Petőfi Társaság tagja.

58 Ifj. Szinnyei József (1857–1943) nyelvész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja és a Budapesti Egyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja.

ban, ahol a házigazda magyarul köszöntötte, a vendég pedig finnül mondott beszédben viszonzta a figyelmességet, végül eljátszották a *Rákóczi-indulót*.⁵⁹

A polgárosodás menetének fontos csatornáját jelentette a sajtó. Magyarországon először az 1848. március 15-ét követő törvényekben mondták ki a sajtószabadságot, ezért az újságírás szorosan kötődik a forradalom emlékéhez. A rendelkezés az 1867. évi kiegyezés után újból életbe lépett. A *Hon* március eleji hírei között szerepelt egy sajtóper, amely szerint a bíróság elé idézett szerkesztő, Szini Károly⁶⁰ politikai lapot indított az 1880-as év elejétől fogva, azonban nem fizette be az ilyenkor szabályszerű illetéket, s ezért négyheti fogságra ítélték, a fellebbezést elutasították, és a büntetés végrehajtását azonnal megkezdték.⁶¹ Az újságírás kenyérkereső hivatássá vált, megalakult szakmai szervezetük, az Újságírók Egylete. A társaság az 1860–1870-es években nagy vacsorákat és összejöveteleket tartott március 15-e alkalmából, az 1870-es évek végétől azonban már elmaradtak az ilyen ünnepi esték.⁶² Az újságírói lét anyagi megalapozottságának ügye az 1880-as évekre túlmutatott a munkadíj kérdésén, a nyugdíjas évek biztonsága is látótérbe került. Erről tanúskodik *A Hon* hasábjain az 1880. február végén megjelent értekezés a hírlapírói nyugdíjintézetről Kőváry László⁶³ tollából.⁶⁴ A törekvés visszhangra talált az Írók és Művészek Társaságánál, hiszen ezügyben keresték a kapcsolatot a hírlapírókkal.⁶⁵ Azonban az írórtársadalom még rászorult a különféle gyűjtésekre,⁶⁶ ahogy az *A Hon* tudósításaiból is kitéjt, hiszen március közepe felé egy zenés, táncos estét hir-

59 Magyar társaság Finnlandban. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 10. [2].

60 Szini Károly (1829–1896) kántortanító, író, publicista, szerkesztő és folklorista.

61 Szini Károly. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 3. [2].

62 Az ünnephez kapcsolódó sajtóforrások gyűjtése során az 1870-es évek végén már nem került elő idevonatkozó – újságírói rendezvényekről szóló – tudósítás. Az időszakot összegző kötet Fabó Edit „A hazáért és egymásért. Nemzeti ünnepeink az 1870-es évek végén” címmel 2022-ben jelent meg a Magyarországtudó Intézet kiadásában.

63 Kőváry László (1819–1907) történész, statisztikus, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Behatóan foglalkozott a biztosítás témakörével.

64 Kőváry László: A hírlapírói nyugdíjintézet. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. február 28. [6].

65 Az írók és művészek társaságának. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 28. [2].

66 Az írói segély-egylet. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 11. [2].

ettek az írók megsegélyezésére,⁶⁷ amely nagy tetszést aratott.⁶⁸ A napilap hasábjain ezen túlmenően megjelent a francia újságírók éves közgyűléséről szóló tudósítás is.⁶⁹ A hazai hírlapírók egyeztetést folytattak a külföldi sajtótermékek magyarországi árusításának szabályozásáról.⁷⁰

A március hónap 1880-ban a szegedi árvíz egyéves évfordulója miatt is különleges volt. A *Hon* munkatársa, Egyesy Géza a tragédia évfordulója előtti napon a tárcarovatban foglalta össze az 1879-ben történt pusztulás mértékét és az újjáépítésben elért eredményeket.⁷¹ Az újságíró többek között leírta, hogy csak Szent István napjára tudták helyreállítani a város valamennyi közlekedési útvonalát, de közben erősebb gátat emeltek, s az újjáépítésnek köszönhetően az élet lassan visszatért, majd végezetül idézte a királyi szándékot, amely szerint „Szeged nem csak lesz, de szebb lesz, mint volt valaha!”. A természet sem maradt adósa az évfordulónak, végtelen ereje ezúttal a Maros jeges árjában mutatkozott meg, amely ostromolta a Tiszát Szegednél. A rettegett veszedelem 13-ára elhárult, azonban a kanyarós megbetegedések kezdtek járványszerűen terjedni.⁷²

A *Hon* szerkesztősége a március 15-i ünnep reggelén is közzétette a nap kiemelt eseményeit, amelyek közül hármat is az évfordulónak szenteltek: a VI. kerületi polgári kör emlékestjét, amelyen Schwarz Gyula⁷³ tartott beszédet, a honvédmeház javára megrendezett vigadóbeli táncstét, és az egyetemi ifjúság zarándoklatát a Kerepesi úti temetőbe, de a horvát fiatalok is táncstélyt rendeztek.⁷⁴ Ám még az azt megelőző este bonyolították le a Petőfi Társaság ülését, de az esemény összefoglalója már az újság ünnepnapos esti lapszámának címdalán szerepelt.⁷⁵ A forradalom lánglelkű költőjének nyomában az iro-

67 A magyar írók segélyegyesülete. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 6. [2].

68 A magyar írók segélyegyesülete. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 14. [2].

69 A francia hírlapírók gyűlése. A *Hon*, Esti kiadás. 1880. március 12. [1].

70 A hírlapírói egyesület. A *Hon*, Esti kiadás. 1880. március 26. [2].

71 Egyesy Géza: A szegedi vész évfordulója. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 11. [1–2]. – Egyesy Géza (1844–1924) újságíró, a Magyar Távirati Iroda egyik megalapítója.

72 – y. –: Szegedről márcz. 12-ről. A *Hon*, Esti kiadás. 1880. március 15. [2].

73 Dr. Schwarz Gyula (1839–1900) államtudományi író, történész, jogtörténész, művelődéspolitikus, egyetemi tanár, országgyűlési képviselő, a Magyar Tudományos Akadémia és számos külföldi tudományos társaság tagja.

74 Napirend márcz. 15-én. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 14. [2].

75 A Petőfi Társaság felolvasó ülése. A *Hon*, Esti kiadás. 1880. március 15. [2].

dalmat ápoló testület az 1870-es évek végétől szívesen kalandozott az egzotikus Keleten. Így 1880-ban a perzsa költő, Firdauszi⁷⁶ *Királyok könyvének* részleteivel ismerkedtek meg, és bemutatták néhány, akkor népszerű alkotó lírájának újabb darabjait. A szerkesztőség a nevezetes napról szóló hírek krónikájában előbbre vette a honvédmenház megsegítésére rendezett műsoros jótékonyági est beszámolóját, amely tartalmazta a rangos művészeket és előadásait, fogadtatásukat és sorrendjüket.⁷⁷ Alább pedig egy hírlapírásról szóló felolvasás kapott helyet,⁷⁸ melynek ismertetése alapján Neményi Ambrus⁷⁹ a fiatal kereskedőknek bevezetesként felvázolta az angol és a francia sajtó történetét, s korukra térve kezdeményezésre biztatta hallgatóit a hírek világában, azonban elítélte a szenzációhajhász botránylapokat, és hangsúlyozta annak jelentőségét, hogy hogyan azonosul az újságíró a közönség szellemével és gondolkodásmódjával. Végül a hazai lapokról megállapította, hogy egyrészt a szerkesztőségek nagyon megszorodtak, másrészt többségében politikai jellegűek, vagy pártokhoz kötődnek, illetve kis pártokhoz tartoztak. Mindezzel együtt kifejezte reményét, amely szerint a nemzet előbb-utóbb megszokja, hogy a közélet nem csak a politikát fogja jelenteni. Ezt követte a horvát ifjak vigasságáról szóló tudósítás, amely szerint a rendezvény legalább annyira magyar szellemű volt, mint horvát, ugyanis az egybegyűltek a magyar és horvátországi ínségesek javára adakoztak.⁸⁰ A *Hon* belső oldalára került a fővárosi egyetemisták megemlékezése.⁸¹ Bár a lap az ünnep előtti nap felhívta a figyelmet a fiatalok tervezett temetői kivonulására közzé téve a koszorúszalagok feliratát: „A jogász segélyző egylet Forinyák Gézának”, „A testvér egyetem ifjúsága. A nemzet vértanuinak”.⁸² Mégis a koszorúzás beszámolóját áthatotta a visszafogott mélabú, hiszen a szemtanú hiába kereste a valamikori lelkesedést, komolyságot és őszinteséget, s úgy látta, hogy az akkori fiatalság nemzedéke már csak

76 Firdauszi (vagy Firduszi) Abul-Kaszim Manszúr (931?–1027?) perzsa költő, akinek a királymondákból szőtt epikus perzsa története világirodalom gyöngyszeme lett.

77 A honvédmenház. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 16. [2].

78 Felolvasás. uo.

79 Dr. Neményi Ambrus (1852–1904) politikus, újságíró.

80 A fővárosi »horvát ifjak«. uo.

81 Márczius tizenötödikének. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 16. [3].

82 Márczius tizenötödikét. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 14. [2].

a nekik kirótt, szokásszerű ünnepre szállingóztak ki alig százötvenen. Felkeresték Forinyák Géza⁸³ és Woronieczki⁸⁴ sírját, Batthyány Lajos⁸⁵ mauzóleumát és a vértanúk sírhalmát, elhangzottak a szónoklatok, amelyek előtt és után néhányan elénekelték a *Szózatot*. A fiatal emberek örültek jelenük boldogságának, és áldották ugyan a régiéket, de mégsem sikerült méltó módon megemlékezni róluk.

Március 15. után az ünnepnek szinte alig volt utóhangja *A Honban*, inkább a kapcsolódó témák kerültek terítékre. De a riadalmat keltő március 12-i szegedi hírek miatt a szerkesztőségnek mindenekelőtt a legfontosabb az volt, hogy a Szeged városáért és környékéért végzett, kormányzati erőfeszítéseket egy vezércikkben – a megismételt uralkodói jelmonddal („Szeged szebb lesz, mint valaha volt!”) – újból tudatosítsa a közvéleményben.⁸⁶ Az ünnepután azonban mégis feltűnt egy érdekesség a lap hasábjain, ugyanis éppen a nemzetiségiek egyikénél, a szerbeknél jelent meg egy, a magyar politikát dicsérő eszmefuttatás, amelyet az első oldalon tettek közzé.⁸⁷ Az újvidéki szerző példának állította azt, ahogyan a magyarok tudnak politikailag „reprezentálni”, amellyel a hátrányt is előnyükre képesek fordítani, hiszen a szabadságharc leverése után megnyerték a külföld rokonszenvét, vagy a szegedi árvíz okozta veszteség orvoslásáért is sikeresen léptek fel, míg náluk egy hasonlóan megesett katasztrófa áldozatait már el is felejtették, és senki sem tett értük semmit. A cikk írója végezetül tanulságként levonta, hogy a környező népek kevésbé hatékony cselekedetei is a magyaroknak kedveznek. *A Hon* oldalain a márciusi hónap vége felé már gyakrabban kerültek elő a honvédmeház javára rendezett műsoros est visszhangjai, bevétele, az adakozók névsora,⁸⁸ vagy a honvédek egyleti életé-

83 Forinyák Géza (1841–1860) joghallgató, akit az 1860. évi (tiltott) március 15-i megemlékezések során egy karhatalmi golyó eltalált, s a sebesülés következtében később elhunyt. Halálának körülményei hosszú évekig a köztudatban. A kiegyezés után az ő sírjánál is lerotta kegyeletét az egyetemi ifjúság.

84 Woronieczki, Mieczysław (1825–1849) katonatiszt, a szabadságharc egyik alezredese.

85 Gróf Batthyány Lajos (1807–1849) Magyarország első miniszterelnöke, az 1848–1849-es szabadságharc vértanúja.

86 Szeged újjáalkotása. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 17. [1].

87 »A magyar nemzet tulajdonsága.« *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 20. [1].

88 A honvédmeház javára rendezett zene és tánczenstély. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 20. [3].; A honvédmeház javára. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 27. [3].

nek időszerű gondolatai.⁸⁹ A '48-as becses ereklyék tárgyában egy debreceni olvasó megírta az újságnak, hogy az 1848-as minisztériumot ábrázoló könyvomból egy példány az ő birtokában is van.⁹⁰ A napilap tudatta, hogy Kossuth iratának magyar és angol kiadása egyidőben jelenik meg, s a késedelmes német kiadásnak pedig semmiféle rendőri furfang sem vethet gátat.⁹¹ A hónap elején felbukkanó finnországi hírek is következett a folytatása, hiszen az odalátogató ifj. Szennyei Józsefet és finn menyasszonyát egyéb, a két nép kölcsönös elismeréséről és barátságáról tanúskodó gesztussal halmozták el.⁹²

A szerkesztőség ezen túlmenően, az irodalmi emlékezet terén, megosztotta értesüléseit Petőfi egyik, Magyarországon is megbecsült fordítójáról,⁹³ de helyet adott az előkelő olasz nyelvész, Giuseppe Gasparo Mezzofanti⁹⁴ 1844-ben mondott véleményének a magyar nyelvről, amely szerint a görög és az olasz nyelv után a magyart tartotta verselésre a legalkalmasabbnak, s ezért úgy gondolta, hogy a magyarok között hirtelen nagy költők fognak feltűnni.⁹⁵ A megállapítás azonban már a maga korában visszaigazolódott, hiszen – csak *A Hon* beszámolója alapján – Petőfi Sándor és Arany János⁹⁶ műveivel már a külföld is megismerkedhetett: Petőfit még kínai nyelvre is lefordították,⁹⁷ Arany *Buda halála* című eposzának német fordítása kapcsán pedig egy német irodalomtörténeti szaksajtó közölt magasztaló sorokat.⁹⁸ Az Arany-művek közlése azonban itthon eseményszámának számított,⁹⁹ amelyhez a napilap főszerkesztője, Jókai Mór¹⁰⁰

89 A Budai-óbudai honvédegyelet. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 24. [3].

90 Szabady Pál. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 24. [2].

91 Kossuth. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 20. [2].

92 Magyar- finn barátság. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 24. [2].

93 Petőfi neves olasz fordítója. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 18. [2].

94 Mezzofanti, Giuseppe Gasparo (1774–1849) olasz bíboros, több nyelven beszélő nyelvész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

95 Mezzofanti a magyar nyelvről. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 22. [2].

96 Arany János (1817–1882) költő, író, nyelvész, tanár, újságíró, tanár, a Kisfaludy Társaság igazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia tagja és főttkára – Petőfi Sándor egyik legjobb barátja.

97 Petőfi – kínai nyelven. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. március 31. [2].

98 Buda halála. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 27. [2].

99 Arany Jánostól. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 28. [2].

100 Jókai Mór (1825–1904) író, a „márciusi ifjak” egyike, országgyűlési képviselő, főrendiházi tag, a Magyar Tudományos Akadémia igazgató-tanácsának tagja.

is csatlakozott egy személyes hangvételű, adomázó visszaemlékezéssel, amely a költőóriásnál és egyben a jó barátnál tett fiatalkori látogatásról szól.¹⁰¹

A *Hon* szerkesztősége a hónap vége felé egy különleges irodalmi szöveggel lepte meg olvasóit. Ugyanis a fiatalon elhunyt, szentimentalista költészet egyik alakjától, Ányos Páltól¹⁰² adták közre a *Magyarok* című verses gondolatsorát, amelyben a magyar sorsról hozott végkövetkeztetése szerint az erkölcsös ember (férfi) jutalma a szabadság és boldogság.¹⁰³

Ellenzéki sajtótudósítások

Az 1880. esztendőben a teljes függetlenséget pártoló, ellenzéki oldalon azonban egyáltalán nem volt érzékelhető az 1879-es év nagy áradása utáni eszmélés és újrakezdés támogatása, vagy akár az erőfeszítés elismerése, holott az előző évben még voltak a bajban való összefogásra utaló megnyilatkozások, viszont általános figyelem kísérte a fejleményeket. A kormányzattal szemben kritikus *Egyetértés*ben a mindennapokban előforduló ügyek miatti elégedetlenség és háborgás jellemzőbb volt, s természetesen minden olyan történést közvetített, amely a függetlenedés irányába mutatott. S mégis, a szerkesztőség az ide tartozó magyar nyelvhasználat kérdésének részleteivel, érdekes módon, nem foglalkozott, de teljes egészében tudósított arról a fővárosi közgyűlésről, amely a magyar nyelv hivatalosságát erősítették meg.¹⁰⁴

Az újságban a korábban is részletezett, a március 15-i ünnephez tartozó tárgykörökben – úgymint Petőfi emléke, a Petőfi Társaság, az idős egykori honvédek, a sajtóügy – jelentős hangsúlyeltolódás mutatkozott a honvédegyletek és a sajtószabadság témakörének javára. A márciusi lapszámok legelső, 1848–1849 emlékéhez kötődő tudósítása is az egykori honvédek közötti belviszályról árulkodott. A két budapesti egylet egyesülése miatt új vezetőség megválasztá-

101 Jókai Mór: Egy nap Arany Jánosnál. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 30. [1].

102 Ányos Pál (1756–1784) pálos szerzetes, tanár, a szentimentalista költészet egyik művelője.

103 Ányos Pál: Magyarok. Közli Dr. [Mártra]i Ernő] Ompolyi M. Ernő. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. március 26. [1–2]. – Mátra]i Ernő (1846–1897) bölcsész, hírlapíró.

104 A főváros és a magyar nyelv. *Egyetértés*, 1880. március 3. [3].

sára készültek, ám ennek lebonyolítása körül kisebb torzalkodások adódtak,¹⁰⁵ amelyeket később végül is lerendeztek.¹⁰⁶ A napilap részrehajlás nélkül beszámolt a megtartott tisztségviselő-választásról,¹⁰⁷ ám a vesztes jelöltek utólagos megjegyzéseikkel még egy rövid ideig fenntartották a békétlenséget.¹⁰⁸

A másik, méltatlankodásra okot adó kérdés a sajtót érintette. Ugyanis a bécsi hatóságok nem engedélyezték a magyar időszerzők kiadványainak ausztriai árusítását.¹⁰⁹ Az eljárás miatt a hazai német nyelvű újságok egyike (*Pester Journal*) tiltakozását fejezte ki, hiszen a német kiadványok magyarországi terjesztése akadálytalanul történhetett.¹¹⁰ A felemás bánásmódot a bécsi szerkesztőségek is szóvá tették, mire az illetékes hivatalok – ma ún. joghézagos, „vonatkozó rendelkezés híján” – magyarázatot adtak, s az *Egyetértés* tudni vélte, hogy miniszteriális szinten is próbáltak intézkedni.¹¹¹ Azonban itthon a magyar kormányfő is módosítani kívánta a sajtótörvényt, mellőzve annak indoklását. A rendelkezés megkülönböztette volna a politikai vétséget és a magánjellegű sérelmet. S ezt erősen támadta – főként az ellenzéki sajtó, köztük – az *Egyetértés*, hiszen lehetetlennek tartotta az ügyek különválasztását politikai és privát természetűre.¹¹²

„Tizenöt esztendőnek keserű küzdelme kellett ahhoz, hogy a sajtószabadság a nemzetnek tulajdonába menjen át. Meg kellett ezért küzdeni Béccsel és meg kellett ezért küzdeni a csökönőség hátra néző szomorú lovagjaival. 1832-től 1848-ig tartott e küzdelem, melyben a zászlót mind végig Kossuth Lajos tartotta kezében. [...] De végre diadalmaszkodott az. A 48-iki nagy nemzeti lelkesedésnek legelső óhaja, legelső

105 A Budai-ó-budai. *Egyetértés*, 1880. március 2. [3].

106 Honvédegylet. *Egyetértés*, 1880. március 5. [2].; Honvédegylet. *Egyetértés*, 1880. március 6. [3].; Honvédegylet. *Egyetértés*, 1880. március 7. [2].; A budai-ó-budai honvédegylet volt tagjai. *Egyetértés*, 1880. március 24. [3].

107 L-k.: A budapesti Honvédegylet. *Egyetértés*, 1880. március 8. [3].

108 A budapesti honvédegylet. *Egyetértés*, 1880. március 14. [2].

109 Ausztria és a magyar sajtó. *Egyetértés*, 1880. március 13. [2].; A magyar sajtó és az osztrák hatóságok. *Egyetértés*, 1880. március 17. [2].

110 A magyar sajtó és a bécsi hatóságok. *Egyetértés*, 1880. március 18. [2].

111 Ausztria és a magyar sajtótermékek. *Egyetértés*, 1880. március 20. [2].

112 Szóljunk Önmagunkról. *Egyetértés*, 1880. március 5. [1].

kívánata, legelső parancsa a sajtószabadság volt. S e parancs előtt meghajolt király és országgyűlés egyaránt. Állott a sajtó szabadsága, míg állott a nemzett szabadsága. Együtt virágzott és együtt hervadozott mind a kettő. Az új alkotmányos korszak kormányai 67-től kezdve tisztelték ezt. Ugy látszik, Tisza Kálmán most már nem akarja tisztelni sem ezt a szabadságot, sem az előtte volt kormányoknak e szabadság iránti tiszteletét. A Batthyány-kormány alatt a sajtószabadság első szava volt: »Talpra magyar!« A Tisza-kormány alatt, ha minden úgy történik, mint ő akarja, utolsó szava ez lesz: »Hasra magyar!«”

A vitriolos hangvétel nemcsak az újság merészségéről árulkodott, hanem a miniszterelnök egyre olvadó tekintélyére is utalt, amelyet később a Grünwald Bélával való parlamenti pengeváltások csak még inkább meggyengítettek. Egy ilyen csörte éppen március 15-én történt, amelyről a napilap is tudósított.¹¹³

Mindemellett az ellenzéki újság a kormánypárti lappal egyidőben, a hó elején, szintén közreadta Kossuth Lajosnak a pozsonyi német kiadójához intézett levelét.¹¹⁴ Néhány nap múlva pedig Görgei Artúrtól¹¹⁵ a világosi fegyverletétel után az egyik ezredeshez írott sorainak magyar fordítását, amelyben döntése érveit ismertette.¹¹⁶

„A meghódolás feltétlen volt; ettől eltekintve, az orosz császári hadsereg részéről valóban lovagias bánásmódban részesültünk. Mindezek után, kedves barátom, el kell ismerned a következőket: 1. Hogy a további küzdelem oly túlnyomó erővel szemben, mint az egyesült osztrák–orosz hatalom, eredménytelen lett volna. 2. Hogy a fegyverletétel ily körülmények közt nem volt gyávaság, mert akkor csapataim nem tették volna. 3. Hogy minden jellemes férfúnak, a ki Magyarország igaz ügyéért fegyvert ragadott, kötelessége azt letenni, mihelyt világos lett,

113 A mai ülés – márcz. 15. *Egyetértés*, 1880. március 16. [1].

114 Kossuth egy német levele. Pozsony, márcz. 4. *Egyetértés*, 1880. március 14. [2].

115 Görgei Artúr (1818–1916) vegyész, 1848–49-ben honvédtábornok, hadügyminiszter, a honvédség fővezére.

116 Görgeynek egy levelét. *Egyetértés*, 1880. március 7. [2].

hogy a további harcz Magyarországot és népeit még mélyebb nyomorúságba sülyesztené, legkisebb kilátás nélkül arra, hogy a mi elveszett, ismét visszavárható legyen.”

A forradalmi évforduló előnapjához érve az *Egyetértés* vezércikke az akkori hatalmat ostromozta, miszerint a nagy idők emlékezete „rettenetes hazugsággá lett”, amelyre a „vak feledés sötétsége” ült, és amelyet szemfényvesztő szerencsevadászok lovagoltak meg, ezért harcot hirdetett.¹¹⁷

„Márczius tizenötödike a felszabadult szellemek nagy esküjének volt napja, hogy rabok többé nem lesznek. És a kik hiven emlékszünk a napra, mindnyájan kell, hogy megesküdjünk az örök igazságra. Közöttünk és ellenfeleink között nem lehet csak harcz élet és halálra a diadal napjáig. Eltörölhetik azt a sajtószabadságot, melyet márczius 15-én nyert először a nemzet, nem lesz sem béke, sem fegyverszünet, de kivont karddal törünk előre.”

Az újság ünnepnapi vezércikke mégis inkább a szegedi munkálatokat tárgyaló értekezletről adott összefoglalót,¹¹⁸ s március 15-e emléke csak az Újdonóságok rovatban szerepelt úgy, hogy valójában az 1860-as megtorolt, Kerepesi úti temetőbeli koszorúzást idézte meg. A forrást ezúttal Toldy Ferenc¹¹⁹ akkor kiadatlan naplója szolgáltatta. A tudós szemtanúként rögzítette Forinyák Géza megsebesülését, és utolsó útját.¹²⁰ A nemzeti ünnep másnapján megjelentetett, feszesen tárgyilagos leírás az egyetemisták megemlékezésének sokkal emelkedettebb felhangot teremtett annál a beszámolónál, amely a *Honban* jelent meg

117 Mezei Ernő: Emlékezet nagy napja. *Egyetértés*, 1880. március 14. [1]. – Mezei Ernő (1851–1932) hírlapíró, országgyűlési képviselő, a Petőfi Társaság tagja.

118 Szeged ujjáalkotása. *Egyetértés*, 1880. március 15. [1].

119 Toldy Ferenc (1805–1875) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a Kisfaludy Társaság igazgatója, másodelnöke. Munkásságával lerakta a magyar irodalomtörténet tudományának alapjait.

120 Husz évvel azelőtt. *Egyetértés*, 1880. március 15. [1–2].

az eseményről.¹²¹ A forgatókönyv összefogottabb és fegyelmezettebb, mint azt az olvasó a kormánypárti lap közvetítése alapján feltételezné.

„Mintegy 150-en voltak jelen a testvéregyetem ifjúsága közül, de impozáns menetet képezett a hozzájuk csatlakozó polgárság. A legszebb rendben értek a temetőbe, a hol már ellepte néhány száz ember a meglátogatandó sírok környékét.”

A hallgatóság többször megéljenezte és helyeselte a szónoklatokat, elhelyezték a koszorúkat, és elénekelték a *Szózatot*. Az esemény összefoglalója az elhangzottakból és a lengyel hős sírjánál tett szónoklatból a szabadság gondolatát tartotta kiemelendőnek:

„Ha szép – ugymond – a saját szülőtte-földért ontani vért, – mennyivel szebb a szabadság eszméjéért máshol is meghalni tudni, s mennyivel inkább érdemes az itt nyugvó a mi hálánkra és kegyeletünkre.”¹²²

A Függetlenségi Párt társasága pedig délben fehérasztalnál mondott pohárköszöntőket a szabadsajtóra, a honvédségre, az egykori hősökre és természetesen Kossuthra, akit már nagyon vártak – „Kossuth Lajos, isten hozott!” – sóhajával, majd végül elküldték neki az elmaradhatatlan távítatot.¹²³ A honvédmenház javára rendezett jótékonyági műsoros est részletes beszámolójában az újságíró sajnálta, hogy csak feleannyian jelentek meg, mint az lehetséges lett volna, az előadások is halványak voltak, viszont Blaha Lujzának¹²⁴ fergeteges sikere volt.¹²⁵ A rendezvény bevétel összegét is közzétették.¹²⁶ Az *Egyetértés* is beszámolt a taglétszámban és vagyonban egyre gyarapodó kereskedő ifjak március 15-i közgyűléséről, de abból nem derült ki az, ami a *Honbeli* közleményben

121 K-y: Március 15-ike. *Egyetértés*, 1880. március 16. [2].

122 Ua.

123 K-y: Az országgyűlési függetlenségi párt. uo.

124 Blaha Lujza (1850–1926) színésznő, a „nemzet csalogánya”.

125 K-y: A honvédmenház. *Egyetértés*, 1880. március 16. [2].

126 A honvéd menedékház javára. *Egyetértés*, 1880. március 19. [2].

szerepelt, nevezetesen hogy Neményi Ambrus hírlapi tárgyú előadásával kapcsolódtak a nemzeti ünnep emlékéhez, azt viszont kiemelték, hogy az elnök nyitóbeszédében a magyar nyelv művelésére fektette a hangsúlyt.¹²⁷

A napilap ünneputós híryanagába került be a Petőfi Társaság felolvasóest-jének összefoglalója,¹²⁸ amikor lassan szállingózni kezdtek a vidéki megemlékezésekről szóló tudósítások. A szombathelyiek vacsorára gyűltek, s a társaság az ország négy különböző pontjáról is kapott üdvözlő sürgönyt, majd ők is elhatározták a Kossuthnak címzett köszöntő táviratot, végül kifejezték a zsidók megbecsülését.¹²⁹ A Zemplén megyei Petrahón a református gyülekezet is csatlakozott a megemlékezéshez, reggel saját énekkaruk közreműködésével ünnepi istentiszteletet tartottak, az iskolára kitértek a nemzeti színű zászlót, és délután a tanteremben vacsorát adtak, ahol hálatelt szívvel emlegették Kossuth Lajost, elénekelték a *Szózatot*, befejezésül hajnalig mulattak.¹³⁰ Nagyvárad bálozó polgársága és ifjúsága táviratilag üdvözölte „a nemzet nagy száműzöttjét, kit a magyar szívből száműzni nem lehet soha.”¹³¹ Békéscsabán az egyházi és világi polgárok közösen ültek vacsorához, nyitásként elénekelték a *Himnusz*t, felolvastak egy sürgönyt, szavaltak, szónokoltak, megéljeneztek Kossuth Lajost, felidéztek a szabadságharc dicső katonáit, és végül egy tót gazda tiszta magyarságú beszédét is szívesen hallgatták.¹³² A nagykörösi dalárda is bált szervezett az ünnepnap estéjére a helyi Polgári Kör termében.¹³³ A kassaiak egy vendéglőben gyűltek össze díszes vacsorára, ahol a „márciusi nagy eszmék” európai térhódítására és az egykori hősökre koccintottak.¹³⁴ Miskolcon az ifjak és a honvédegyleti tagok fáklýsmenettel vonultak a temetőbe egy szabadságharcos sírjához.¹³⁵ Székelyudvarhelyen a nőegylet gondoskodott az alkalomhoz illő műsoros, zenés,

127 A budapesti kereskedő ifjak társulata. *Egyetértés*, 1880. március 16. [2].

128 L-k: A Petőfi-Társaság. *Egyetértés*, 1880. március 17. [6].

129 Márczius 15-ike. *Egyetértés*, 1880. március 19. [5].

130 Uo.

131 Uo.

132 Uo.

133 A nagykörösi dalárda. *Egyetértés*, 1880. március 14. [3].

134 Márczius 15-ike. *Egyetértés*, 1880. március 20. [6].

135 Uo.

táncos vigasságról.¹³⁶ Szolnokon az ottani csata emlékművéhez járultak, este pedig lakomát rendeztek. A szerkesztőség azt is közreadta, hogy Orosházán, Mezőberényben, Kiskunhalason ugyancsak tartottak ünnepeket, de részletekről nincs tudomásuk.¹³⁷

Az ünnep utóhangjai között egy különleges esemény bukkant fel, ugyanis megjelent a francia történész, Édouard Sayous¹³⁸ a magyar történelemről írott (*A magyarok egyetemes története* című) művének magyar fordítása. Az *Egyetértés* könyvismertetőjéből¹³⁹ tudható többek között, hogy a tudós 1867-ben kezdett magyarul tanulni, s utána elmélyült a magyar irodalomban és történelemben, majd Franciaországban e tárgyban tartott előadásai során érdeklődést tapasztalt a közönség részéről, és maga is hiányolta a megfelelő francia nyelvű munkát, de eleinte még nem gondolta, hogy ő maga fogja megírni ezt a művet. Magyarországon érdemei elismerésül a Kisfaludy Társaság rendes és a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjává választották. A könyv megjelenéséhez kapcsolódott egy párizsi levelező hasonló tartalmú híradása, amely szerint a francia fővárosban felolvasást tartottak Magyarországról, s az előadó, Alfred Julia¹⁴⁰ megbízható értesülésekkel rendelkezett hazánkról.¹⁴¹

A márciusi hónap vége felé további érdekes, az 1849-es évhez kapcsolódó eseményről adott hírt az *Egyetértés*, ugyanis „katonai ünnepély” címszó alatt tudósított a novarai csata évfordulójára rendezett laktanyai ceremóniáról. Három évtizeddel azelőtt „az osztrák hadsereg az olasz szabadsághősök felett sajnálatos diadalt aratott”, s ez alkalmából a tábori mise, a beszéd után felolvasták az elesettek névsorát, kiosztották a szokásos (pénz)jutalmakat, s végül a legénység az udvaron, a tiszti kar pedig a kaszinóban mulatott.¹⁴²

136 Uo.

137 Uo.

138 Sayous, Édouard (1842–1898) esszéíró, történész, teológus, aki bölcsészettudományi doktorátusa után teológiából is tudományos fokozatot szerzett. Petőfi műveinek hatására köteleződött el a magyar történelem és politika tanulmányozása mellett.

139 Egy francia író magyar történelmi műve. *Egyetértés*, 1880. március 21. [1].

140 Julia, Alfred (1827–1906) francia igazságügyminisztériumi tisztviselő, író.

141 Bariche: Francia felolvasás Magyarországról – és a jezsuiták. *Egyetértés*, 1880. március 28. [2].

142 Katonai ünnepély. *Egyetértés*, 1880. március 23. [2].; A katonai ünnepély. *Egyetértés*, 1880. március 24. [2].

A hónap utolsó napjaiban a lap hasábjain még visszaköszönt Petőfi emlékezete, hiszen a pozsonyi irodalmi körben egy róla szóló verset olvastak fel.¹⁴³ Továbbá a magyar kiadványok ausztriai terjesztésének megakadályozása körül március elején kipattant sajtóbotrány következményeként az újságírók is összefogtak. Az *Egyetértés* tudatta, hogy a hírlapírók egyesülete értekezletet tartott a kérdésben, majd kihallgatásra mentek a miniszterelnökhöz, akivel minden oldalról megtárgyalták a helyzetet.¹⁴⁴ A szerkesztőség is leköszölte a – *Koszorú* című lap engedélyével – Jókai Mórnak ugyanazt az írását, amely egy valamikor Arany Jánosnál történt vendégeskedésről szólt, s amely *A Honban* is napvilágot látott.¹⁴⁵

Kulturális sajtótudósítások

A társadalmi élet kulturális hátterét a hagyományosan főleg az irodalmi életre összpontosító újságok jelenítették meg, amelyek közül is végig meghatározó volt a *Fővárosi Lapok*. Az irodalmi napilap a politikai sajtóhoz hasonlóan követte a fontosabb időszerű történéseket, de azokból rendszerint csak a lényegét közölte. A kép teljességéhez tartozik, hogy a modern társadalom polgárságának hangadó részére, az értelmiségre általában a mindenkori hatalmat és kormányzatot érintő kritikai magatartás jellemző. Ez a tétel illik az akkori magyar tollforgatókra is, azaz a kulturális sajtó holdudvara többnyire ellenzéki beállítódású volt. A *Fővárosi Lapok* szerkesztősége is került a politikai jellegű megnyilvánulást, és a kiélesedni látszó kérdésekben inkább az egyezséghez vezető felületet képezték, emellett elsősorban az érdeklődésre számot tartó témák érzelmi, hangulati oldalát ábrázolta, elősegítve ezzel az olvasói azonosulást vagy elutasítást. A március 15-e nemzeti ünnepén túl, 1848 öröksége szellemében figyelemmel kísérte Petőfi Sándor emlékét, a Petőfi Társaságot, az egykori honvédeket és a sajtószabadsághoz fűződő ügyeket.

Az irodalmi napilap hasábjain az 1880-as márciusi hónapban először egy ausztriai tudósításban tűnt fel a forradalmi emlékezetet idéző megmozdulás,

143 „Petőfi Sándor emlékezete.” *Egyetértés*, 1880. március 25. [2].

144 A hírlapírói egyesület. *Egyetértés*, 1880. március 26. [1].

145 Jókai Mór: Egy nap Arany Jánosnál. *Egyetértés*, 1880. március 28. [1].

ugyanis a bécsi konzervatórium egyik tanára előadóestjén németül elszavalta Petőfi Sándortól *Az örült* című verset.¹⁴⁶ Később voltak olvashatók a magyar írók segélyegyletének támogatói és adományai.¹⁴⁷ S már a nemzeti ünnepre felkészítő hírek közé tartoztak a Petőfi Társaság felolvasóülésének¹⁴⁸ és a nagyváradi, valamint a kolozsvári megemlékezések beharangozói.¹⁴⁹ A *Fővárosi Lapok* közvetlenül március 15-e előtt két múltidéző írást is megosztott a nagyközön-séggel. Az egyik a forradalmat lánggra lobbantó nemzedéket hozta közel az olvasóhoz, a másik a gyászos kimenetelű 1860-as koszorúzásról szólt. Az egykor mozgalmasabb közéletet élő irodalmár, Hiador, azaz Jámbor Pál¹⁵⁰ ifjúkorának kedves fejezetét jelenítette meg visszaemlékezésében.¹⁵¹ Az idő fátylát fellibben-tő sorok között felparászlott az egykor volt fiatalság, s köztük Petőfi Sándor lelkülete.

„Mindaz az emlék, mely az 1848 előtti időkből ered, kedves előttem, mert ama fiatal, vidám, láng-szívú és lánglelkű társaságba vezet, minő ma már nem létezik. [...]

Legkedvesebb emlékeim közé tartozik Petőfivel való első találkozásom. [...] Néhány napot töltvén Pesten, folytonosan együtt valánk Pálffy,¹⁵² Petőfi és én. Nem sokára társaságunk tetemesen szaporodott [...]

146 Petőfi-előadás. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 6. 264.

147 A magyar írók segélyegyletének. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 12. 289.; A magyar írók segélyegyletének. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 14. 297.; A magyar írók segélyegylete. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 25. 346.

148 A Petőfi-társaság. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 13. 293.

149 Március tizenötödikét. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 13. 294.

150 Jámbor Pál (1821–1897) római katolikus pap, költő, író. A szabadságharc idején a közoktatásügyi minisztériumban dolgozott, a francia száműzetésben segédkezett Petőfi műveinek átültetésében, majd az emigrációból hazatérve országgyűlési képviselő lett, az 1870-es évektől visszavonult.

151 [Jámbor Pál] Hiador: Egy kedves emlékem. (Régi papírjaimból.) *Fővárosi Lapok*, 1880. március 14. 296.

152 Pálffy Albert (1820–1897) ügyvéd, lapszerkesztő, író, politikus, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

Beszéltünk, vitakoztunk, eszméket cseréltünk, mert eszme több volt, mint étel, míg egyszerre valakinek az az ötlete támadt, hogy szavaljon el kiki egy darabot saját költeményeiből. [...]

Az »Óra« és »Két pisztoly« volt rendes étkezési helyünk, hol többnyire együtt ebédeltünk és vacsoráltunk szerényen, mint a minő tárcánk volt s mint az akkori tiszteletdíjak valának.

Társaságunkhoz tartozott Kecskeméthy Aurél¹⁵³ is, de a mint a gyűlde tagja lett, Petőfi barátsága egyszerre udvariasságba csapott át. Azontúl csak kurtán beszélt vele.

A társaság fűszere rendesen Lauka Gusztáv¹⁵⁴ volt, ki rózsaszínű kedélyével s józamatú élceivel mindenkit jókedvre hangolt. [...]

Mindamellet a központ Petőfi volt.

Bár ellenmondást nem igen szeretett, mindenki ragaszkodott hozzá. Ő pedig valamennyink közt legjobban ragaszkodott Pálffy Alberthez, ki elpusztíthatlan epigrammatikus élcei mellett mindig őszinte és derült volt. Nem bókolt senkinek s rostált mindenkit. És – a mi bizonyos arisztokratái külsőt kölcsönzött neki – mindennap fehér mellényben jelent meg. [...]

Mindennap uj meg uj ismeretséget kötöttem. A fiatalság ott volt, ahol Petőfi. Ő mindennap egy-egy uj költeménnyel s mindig szebbel lepett meg bennünket.

A boldog szünidő azonban hamar lejárt és én búcsút vettem azoktól, kiknek mindegyike tenyerén hordozta szivét. Petőfi elkísért az »Angol királyné« kapujáig, hol kezet akartam vele szorítani, de ő kézszorítás helyett feljött velem a felső emeletbe és ott maradt addig, mig a gőzhajóra csöngettek.

Letelepedvén egy divánra, beszélgettünk egész éjfélig írókról és irodalmi dolgokról. [...]

153 Kecskeméthy Aurél (1827–1877) ügyvéd, újságíró. Pályája során dolgozott Bécsben is és Pesten is, de Bécsben érezte otthon magát.

154 Lauka Gusztáv (1818–1902) író, levéltáros, a Petőfi Társaság tagja.

Oh! ha e boldog napokat visszavarázsolhatnám! – Mi szép volt akkor előttünk a jövő! Szabadság lakott az utcán, a szívben, a sajtóban, a színpadon, a szószéken. Ez volt Magyarország tiszta hajnali kora.”

A másik írást, az 1860-as vérbefojtott temetői kivonulás lezajlását és annak tragikus következményeit Toldy Ferencről az *Egyetértés* is közreadta. De a *Fővárosi Lapok*nak már magyarázattal kellett ellátnia a naplórészletet az új nemzedék számára, ugyanis a „tüntetés” megnevezés egész addig nem volt használatban, mígnem 1860-ban a csoportosulást tiltó falragaszon meg nem jelent, előtte ugyanis a „demonstráció” kifejezés volt a közkeletű.¹⁵⁵

Azonban magáról a március 15-i ünnepségekről a korábbi évekhez képest meglehetősen szűkszavúan tudósított az irodalmi napilap a másnapi számban. A fővárosi rövid hírek közé került a budapesti megemlékezés,¹⁵⁶ és a vidéki kis színesek között volt olvasható a kassai lakoma, az aradi estély, a debreceni sírkertes kivonulás az emlékbeszéddel, szavalatokkal és énekekkel, az egri sírkoszorúzás utáni lakoma, és több alföldi város rendezvénye.¹⁵⁷ Viszont annál nagyobb teret kaptak a honvédek, hiszen a szerkesztőség megosztotta egy szolnoki levelezője aggodalmát afelől, hogy vajon a honvédegylet méltó emlékművet fog-e állítani a szabadságharc hőseinek a Budai Várban, továbbá a lap beszámolt a honvédmenház javára szervezett műsoros est eredményességéről.¹⁵⁸ Az újság összefoglalta a Petőfi Társaság felolvasóülését.¹⁵⁹ A forradalmi évforduló estéjén a Nemzeti Színház a *Figaró házasságát* tűzte színre,¹⁶⁰ ám mégsem az előadás sikere vívta ki a figyelmet, hanem a színházi jegyüzérkedés visszaszorítására tett intézkedés.¹⁶¹

155 Toldy Ferenc: Húsz év előtt. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 14. 296.

156 Rövid hírek. Az egyetemi ifjuság. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 16. 306.

157 Vidéki hírek. Március 15-dikét. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 16. 307.

158 A honvédmenház. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 16. 306.; A honvédmenház. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 21. 330.

159 A Petőfi-társaság. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 16. 306.

160 Színházi játékkrend. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 14. 297.

161 A nemzeti színház. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 16. 306.

Az irodalmi sajtó ünneputós számaiban szerepeltek a főváros más pontjain lezajlott megemlékezések: a honvédegylet leróttá kegyeletét a budai honvédek sírjánál koszorúzással, beszéddel, a *Himnusz* és a *Szózat* eléneklésével; a függetlenségpárti képviselők vacsorán vettek részt, és táviratot intéztek Kossuthoz; valamint a Kerepesi úti temetőben tartott tiszteletadásnál néhányan elénekelték a lengyel himnuszt is.¹⁶² A vidéki megmozdulások kapcsán ismertették a kolozsvári ünneplők színvonalas szervezését,¹⁶³ a nagyváradi közönség számára megtartott jelességeket, a pozsonyi Petőfi-vers szavalását.¹⁶⁴ A beszámolók kitértek a horvát fiatalok jótékony célú, esti multságára, vagyis hogy a teltházas rendezvény nagyon jó hangulatban zajlott le.¹⁶⁵ Ezenkívül visszaköszönt a honvédmenház javára tartott rendezvény műsorának dicséretével,¹⁶⁶ továbbá – *A Hon* mellett – megjelentették Neményi Ambrusnak a hírlapokról és a hírlapírásról tartott előadásának összefoglalóját.¹⁶⁷ A magyar hírlapok ausztriai forgalmazásának elutasítása még inkább a sajtóügyre vonta a figyelmet. A napilap is közzétette, hogy a hírlapírók egyesülete emiatt tanácskozást hívott össze.¹⁶⁸ Az újságírás iránti fokozott érdeklődés közrejátszhatott abban, hogy a kor elismert történésze, Szilágyi Sándor¹⁶⁹ a hét évvel azelőtt elhunyt zszurnalisztáról és egykori honvédtisztről, Urházy Györgyről¹⁷⁰ tartott emlékbeszédet a Magyar Tudományos Akadémián.¹⁷¹ A szerkesztőségi munkatárs előre bocsátotta:

„[...] kit bár inkább hazafiság és műveltség, mint hivatásszerű tehetőség tettek íróvá: nagyon megérdemli mégis, hogy neve és működése ne adassék át a feledésnek, mert nehéz időkben nagy buzgalommal szol-

162 A hétfői ünnepélyek. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 17. 311.

163 Kolozsvártt. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 17. 312.

164 Pozsonyban., Március 15-dikét. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 18. 317.

165 A budapesti horvát ifjuság. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 17. 311.

166 A honvédmenház javára. uo.

167 „A hírlapokról és hírlapírókról” uo.

168 A hírlapírók egyesülete. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 21. 330.; A hírlapírók egyletének. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 23. 336.

169 Szilágyi Sándor (1827–1899) történész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

170 Urházy György (1823–1873) újságíró, író, országgyűlési képviselő, honvédtiszt, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

171 L.: Egy hírlapírónk emlékezete. (Akadémiai tárca.) *Fővárosi Lapok*, 1880. március 23. 334–335.

gálta karddal, tollal a hazát, lelkiismeretes komolysággal teljesítő a hirlapíró kötelességeit s becsületesen munkált közre a haza újjászületésén.”

Majd az összefoglaló zárógondolata tartalmazta az eszmei tanulságot:

„Nem fölösleges a mi korunkban oly hirlapírót emlegetni és dicsérni, ki a hirlapírás kötelességeit nagyon komolyan, lelkiismeretesen, önzetlenül teljesítő.”

A *Fővárosi Lapok* hasábjainak bizonyossága szerint a nagy idők egykori tanúit is tovább rostálta az idő. A szabadságharc egykori hadügyminiszterével baráti kapcsolatot ápoló, előkelő angol hölgy, aki időközben a Telekiekkel is rokonságba lépett, 1880 márciusában elhunyt,¹⁷² s rajta kívül még távozott az élők sorából egy vidéken élő földbirtokos, aki a függetlenségért katonaként harcolt.¹⁷³ Giuseppe Cassonét¹⁷⁴ Petőfi verseinek avatott tolmácsolóját régóta ágyhoz kötötte betegsége, de az értesülések alapján fáradhatatlanul dolgozott.¹⁷⁵ A nemzetközi kapcsolatok vonalán március vége felé az irodalmi újság közzétette a Finnországból hazakészülő ifj. Szinnyei József kinti fogadtatásának, a vendéglátás körülményeinek, rendezvényeinek részletekre kiterjedő leírását.¹⁷⁶ A nemzetközi íróvilág szervezkedése is újabb fejezethez ért, mert az 1878-as párizsi világkiállítás idején már felmerült a testületbe tömörülés szándéka, de csak 1879-ben Londonban vált hivatalossá a megalakulás.¹⁷⁷ Azonban itthon a Magyar Írók és Művészek Egyesületében az éves közgyűlést a kölcsönös vádaskodások

172 A szabadságharc hadügyminiszterének. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 21. 330.

173 Báró Huszár Miklós. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 20. 326. – Báró Huszár Miklós (1831–1880) Szolnok megyei földbirtokos, egykori szabadságharcos honvédhadnagy, főhadnagyként vonult nyugalomba.

174 Cassone, Giuseppe (1843–1910) irodalmár, költő és műfordító. Részt vett az olasz függetlenségi mozgalomban, s miután hazatért, egyre súlyosbodó betegsége következtében mozgásképesége jelentősen korlátozódott, elveszítette szeme világát, ezért a költészetben keresett menedéket.

175 Petőfi olasz fordítója. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 21. 331.

176 Magyar világ Finnországban. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 25. 348.

177 A nemzetközi írói szövetség. uo.

tették hangossá, mivel az elmúlt egy évben nem volt semmilyen rendezvény, a hiányosságot a vezetőség a tagok érdektelenségével magyarázta, s mindezek után az ellenséges osztrák sajtókorlátozás nyomán körvonalazódó egységes álláspontot figyelmen kívül hagyva, külföldi lapok előfizetését szavazták meg.¹⁷⁸ Ám ettől függetlenül a *Fővárosi Lapok* értesítette olvasóit, hogy Huszár Adolf¹⁷⁹ hamarosan bemutatja a Múcsarnokban az aradi Petőfi-szobor mintáját.¹⁸⁰

A *Fővárosi Lapok* méltó gesztussal búcsúztatta a nemzeti érzelmek és a hazaszeretet 1880. évi márciusát. Az 1870-es években az orosz–török háború felszínre hozta az oroszellenességet, amelynek hátterében a közvélemény nehezményezése állt, amiért Oroszország segítséget nyújtott a magyar szabadságharc leverésében. Az ezt ellensúlyozó törökbarátság miatt népszerűbbek voltak az egzotikus Keletről szóló híradások. Ennek egy darabját adta közre a lap Beszédes Kálmántól,¹⁸¹ aki tapasztalt utazóként küldte haza beszámolóit a távoli Törökországból. A nemzeti ünnep évfordulóján a kint élő művészt hatalmába kerítették a hazafias gondolatok.¹⁸²

„Március 15-dikén azonban engemet is fölmelegített a hazaszeretet lángja. Kilovagoltam a ferikői fensikra, megnézni szabadságharcunk keleten kiszenvedett áldozatainak sírját. Mikor a múlt évben leírtam e sirkertet, hol néhány honfitársunk nyugszik, sajnálatomat fejeztem ki, hogy nemzeti újjászületésünk évforduló napján, az ő síremlékeiken a kegyelet legparányibb jelét sem találtam, noha Konstantinápolyban most is több tehetős magyar lakik. Ép mikor most a temetőbe értem, erős deszkából készült s megvasalt nagy szekrény elszállításával foglalkozott egy csomó ember. [...] Vagy nyolcvan lépésnyire tovább meg kellett állnom s alig hittem szememnek. A hóban kicsiny női cipők nyomait vettem észre, a Cseh Imre¹⁸³

178 Az írók és művészek társasága. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 23. 337.

179 Huszár Adolf (1843–1885) szobrász.

180 A Petőfi-szobor. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 25. 346.

181 Beszédes Kálmán (1839–1893) festő, rajzoló.

182 Beszédes Kálmán: Konstantinápolyi világ. *Fővárosi Lapok*, 1880. március 31. 364.

183 Cseh Imre (1805–1852) honvédszázados, Kossuth Lajosnak tolmácsolt, és tanította a politikust a török nyelvre.

százados (Kossuth tolmácsa) emlékoszlopán pedig szép babérfüzért. A majd két méternyi magas márványoszlopot a talajánál is babérkoszorú övezte, a levelek közt harminc olyan kaméliával, minőket csak a boszporusi ortakó-i kertészek képesek felmutatni. A márvány sarkophágon, melyet sokan (de hibásan) a Rákóczi Ferencének tartottak, néhány kamélia és egy halom borostyán-levél feküdt. A sarkophag mellett, II. Rákóczi Ferenc¹⁸⁴ hű orvosának: Langenthalnak sírkőlapján ismét gyönyörű babérkoszorú, tiz kaméliával. A Wesselényi József, a Szabó József és Hajdú Gábor sírkőlapjai szintén meg voltak koszorúzva. Ki gyakorolta itt a kegyelet nemes erényét? A görög kertész annyit mondott csak: »Reggel hét óra tájban bérkocsi állt meg a temető kapuja előtt; két urhölgy kopogtatott a kapun s az egyik tudtomra adta, hogy a magyar sirtelek néhány síremlékét akarják megkoszorúzni; a fiatalabbik befedett nagy kosarat vitt. Én segíteni akartam nekik, de ők nem engedték, pedig a nagy hóban nehezen tudtak haladni. Midőn eltávoztak, megjutalmaztak, bár nem tudom miért. Meghagyták, ne szóljak róluk senkinek.«

Azt hittem, hogy a február végén megalakult magyar egylet tagjai küldték ki hölgyeiket a sírokhoz; de az egylet ügyeit intéző férfiak magok is meglepetve hallgatták a szép hírt. Végre fölfedeztem, hogy a koszorúkat a már több év óta itt lakó özvegy Petrach Karolina urhölgy, a magyar szivesség példányképe és egy év óta szintén itt lakó széplelkű, kedves leánya Petrach Etelka kisasszony vitték ki. Ők, mint később elbeszéltek, olvasták tavalyi cikkemet s az hatott rájuk. A skutári-i angol temetőben nyugvó gróf Guyon Rikárd¹⁸⁵ síremlékét is meg akarták koszorúzni, de a szörnyen dühöngő szélvész feltartóztatta őket, s engem bíztak meg, hogy vigyem oda koszorúikat. El is vittem szívesen s a márványtenger partján fekvő gyönyörű sírkertben rá tettem amaz emlékre, melyen magyarul van felírva, hogy »Frankhon ivadéka, Angolhon szülötte, Magyarhon vitéze«, s hol a mi branyicskói hősünk 1856 óta nyugszik.

184 II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) főnemes, a Rákóczi-szabadságharc vezetője, erdélyi fejedelem.

185 Gróf Guyon-Debaufre Richárd (1813–1856) az 1848–1849-es szabadságharc idején tábornok, rövid ideig vezérkari főnök és főparancsnok, majd török emigrációba kényszerült.

Utközben talákoztam Busch német s Sarell angol orvossal. Ez utóbbi jól ismerte gróf Guyont, mert a krimi hadjárat idejében vele együtt szolgált. Azt mondta róla, hogy az újabb kor történetének egyik legideálisabb alakja volt s viselt dolgait késő századok költői, mint mythoszt énekelhetnék meg.

A siremléken hagyva a két jó magyar hölgy koszorúját s lerajzolva a szép angol sírkertet és festői környezetét, a kadikói utolsó esti gőzössel tértem vissza Pérába. Későre járt az idő, midőn eme zajongó Babylonba értem, hol »jelen és jövő« a jelszó, míg én a multakra gondoltam [...]"

A vizsgálatba vont másik kulturális sajtó, a *Vasárnapi Ujság* csak hetente, hétvégén jelent meg, ezért többségében utólagos összefoglalások, értékelések szintjén tudott lépést tartani a közérdeklődésre számot tartó, napi eseményekkel. Az irodalmi jellegű írások mellett az általános műveltséget szélesítő, ismeretterjesztő közleményekkel szórakoztatta olvasóit, tehát a *Fővárosi Lapokénál* nagyobb kitekintést adott a nagyvilágra, amelyben a hétköznapi élet politikai szempontjai csaknem teljesen mellékesek voltak. Azonban a hetilapnak fontos szerepe volt a napi történések tágabb beágyazásában, az akkori jelen történelmi háttérének megjelenítésében, a történelmi tudat értelmezésében, és a kulturális, érzelmi azonosulást elősegítő átélhetőség biztosításában. A hetilap csak késedelemmel követte az általa fontosnak vélt eseményeket, s akkor is inkább a tényközlő híradás szintjén foglalkozott a különböző történésekkel. A többi újsághoz hasonlóan közvetítette a magyar kultúra eredményeinek nemzetköziesedését, vagyis értékelte a művek határon túli terjedését,¹⁸⁶ felfigyelt a szabadság eszméjével foglalkozó külföldi versekre, amelyekbe már beleszövődött a munkásköltészet,¹⁸⁷ üdvözölte Petőfi költői munkásságának bécsi népszerűségét,¹⁸⁸ közzétette a híres olasz nyelvész, Mezzofanti hagyatékában megtalált, magyar nyelvű rímekbe szedett bölcselkedéseit,¹⁸⁹ valamint tájékoztatta a nagyérdeműt

186 Magyar költői művek a külföldi irodalomban. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. február 29.) 9. sz. 140.

187 Szabadság-költészet. uo.

188 Petőfi Bécsben. uo.

189 Mezzofanti magyar versei. uo.

a francia író, Alfred Julia magyar tárgyú regényének megjelenéséről, valamint egy párizsi színház magyar történetet bemutató zenés színdarabjáról.¹⁹⁰

Az 1880. esztendőben a szerkesztőség teljesen átsiklott a március 15-i nemzeti ünneplések felett, azonban megemlékezett az elmúlt évi árvízkatasztrófáról.¹⁹¹ Viszont egy fontos sajtó- és kultúrpolitikai eszmefuttatást osztott meg Kossuth Lajostól, aki szerint aligha lehetséges hatékonyan visszaszorítani a ponyvairodalmat.¹⁹² (A levelet az *Egyetértés* is közreadta.¹⁹³) Ennek ellensúlyozását képezte Petőfi költészete, akinek összes műveinek német fordítását – *A Hon* mellett – a *Vasárnapi Ujság* is ismertette,¹⁹⁴ majd kitért a Kossuth-iratanyag német kiadására,¹⁹⁵ és beszámolt a Petőfi Társaság felolvasóüléséről.¹⁹⁶ A napilapokban napvilágot látott, a forradalom emlékéhez köthető témák a hetilapban március végére, április elejére csúsztak, amikor is tudósított az Írók és Művészek Társaságának zajos közgyűléséről¹⁹⁷ és további terveiről,¹⁹⁸ az elhunyt honvédtisztek családtagjainak létesített segélyalap gyarapodásáról,¹⁹⁹ a párizsi előadásról, amely Magyarországot mutatta be. Később értesített az új, illusztrált Petőfi-kiadásáról,²⁰⁰ a magyar művek francia fordításáról²⁰¹ és a budapesti megjelenésű francia újság tervéről,²⁰²

190 Magyar tárgyú francia regény és operette. uo.

191 A szegedi katasztrófa. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. március 14.) 11. sz. 173.

192 Kossuth a népies irodalomról. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. március 21.) 12. sz. 185. – Az 1870-es évek végén Bodon József a ponyvairodalom ellen hirdetett harcot, s ezért elindította az igényesebb szórakoztató irodalom terjesztésére szánt, *Mulattató Ujságját*, amely azonban két évet sem élt meg. A lap megszűnte után a szerkesztő közzé tette Kossuthnak azt a levelét, amelyben a „turini remete” többek között kifejezte nagyrabecsülését a vállalkozás iránt, ennek kapcsán megírta, hogy a ponyvairodalommal nem az a baj, hogy olcsó, hanem az, hogy általában rossz, s mivel könnyű hozzájutni, úgy látta, hogy egy újság nem elegendő a színvonal emeléséért folytatott küzdelemhez. – Bodon József (1845–1908) novelláíró, a Petőfi Társaság tagja.

193 Kossuth a népies irodalomról. *Egyetértés*, 1880. március 21. [1–2].

194 Aigner Lajos. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. március 21.) 12. sz. 189.

195 Kossuth iratai. uo.

196 A Petőfi Társaság. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. március 21.) 12. sz. 190.

197 Az írók és művészek társasága. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. március 28.) 13. sz. 211.

198 Az írók és művészek társaságában. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. április 4.) 14. sz. 228.

199 A m. kir. honvédtisztek özvegyei és árvái ellátására. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. április 4.) 14. sz. 229.

200 Az illusztrált Petőfiből. uo.

201 Magyar művek francia nyelven. uo.

202 Francia lap Budapesten. uo.

s végül megnyugtató fejleményekről számolt be a fővárosi Petőfi-szobor felállításáról.²⁰³ A lap március végétől elkezdte közölni Mezey József szabadságharcos visszaemlékezéseit.²⁰⁴ A francia vonatkozású közlemények kiemelésében pedig jelentős része lehetett az előző, 1879-es évben nyújtott, szegedieknek szánt segítségnek, s amelyet végül a magyarok is viszonyozhattak.

Összegzés

Az 1880-as év március 15-ével kapcsolatos sajtóanyagát még erőteljesen átszötte az előző, 1879-es esztendőben a dél-alföldi vész és az ottani újjáépítés. A tragikus fordulat külföldi fogadtatása közrejátszhatott abban, hogy előtérbe került a magyar kultúra nemzetköziesítése, azaz szépirodalmi műveket fordítottak le, ismeretterjesztő előadásokat tartottak Magyarországról. Ugyanakkor hazai viszonylatban felerősödött a magyarosodást előnyben részesítő mozgalom.

A *Pesti Napló* a korábbi év rendkívüliségének elmúltával visszatért a lapban megszokott, elnagyolt hírközlési gyakorlathoz. A *Hon* jóval módszeresebben és körültekintőbben tálalta az egyes események előzményét, megvalósulását, lecsengését, míg az *Egyetértés* alkalmoszerű tudósításai egy kapkodóbb (felszínebb?) szerkesztőségi magatartást tükröztek. A különbség egyik oka, vélhetően, az előbbi újság kedvezőbb anyagi háttere. A *Hon* úgy érezte, hogy a március 15-e iránti lelkesedés forradalmi hevülete az ünnep minden évben ismétlődő szokásrendjében hagyományozódó tiszteletté szürkül, ezzel szemben az *Egyetértés* kitarított az emlékezetben szunnyadó tűz ereje mellett.

A kulturális sajtó pedig bővebben foglalkozott a történelmi közelmúlttal, naplórészletek és levelek közlésével tette lehetővé a szellemi örökség újbóli átélését, a vele való érzelmi azonosulás fenntartását. Korábban is megfigyelhető volt az a tendencia, hogy amikor a politikai újságokban gyengül az évfordulók

203 A Petőfi-szobor. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. április 11.) 15. sz. 244.

204 [Mezey] Mezei József: Visszaemlékezések a szabadságharczra. Mezei József jegyzeteiből összeállította Bodon J. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. március 28.) 13. sz. 198–202.; *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. április 4.) 14. sz. 218–222.; *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. április 11.) 15. sz. 234–238. és így tovább. – Mezey József (1823–1882) költő, festőművész és fényképész.

kapcsolása a mindennapi ügyekhez, akkor a kulturális lapok nagyobb terjedelemben foglalkoznak a történelmi idők felelevenítésével.

Edit Fabó: 15 March in 1880

ABSTRACT In the press material of the spring of 1880, the 1879 Szeged flood and the subsequent reconstruction of the city still recurred. The international aid that accompanied the disaster may have contributed to the increased promotion of Hungarian culture abroad and the growing movement in favour of Hungarianisation in the country. As for the commemorations of 15 March, of the political dailies surveyed, the centrist *Pesti Napló* returned to its usual, crude reporting practices, the systematic and careful pro-government coverage of *A Hon* showed that the revolutionary spirit had faded from the increasingly habitual celebrations, while the occasional reports of the opposition *Egyetértés* showed that the fire of the past still lurked in the memory. The cultural press (*Fővárosi Lapok*, *Vasárnapi Ujság*), on the other hand, dealt with the historical past in greater depth, publishing diary excerpts and letters to allow the spiritual heritage to be relived and emotional identification with it to be maintained. In other words, as had been observed earlier, once the interest of political newspapers in historical anniversaries waned, the editors of cultural newspapers devoted more time to the evocation of historical times.

KEYWORDS: internationalisation, Hungarianisation, compulsory homage, customary remembrance, historical memory, contemporary documents

AUGUSZTUS 20. 1880-BAN

FABÓ EDIT – BACHER-TULI ANDREA

KIVONAT: Az 1880-as év augusztus 20-a megünneplésének körülményei eltértek a korábbiaktól. Az egyik ilyen legjelentősebb tényező volt az, hogy az államalapító augusztus 20-i évfordulóját megelőzte Ferenc József augusztus 18-ra eső 50. születésnapja. Az uralkodói születésnap egyébként is állami ünnep volt, s ilyenkor egy szűkebb, arisztokratikus, protokolláris – a nyilvánosságtól elkülönített – körben zajlottak a köszöntések. A jubileumi alkalom azonban látványosabb gesztusokat kívánt, ezért a korabeli sajtó – pártállástól függetlenül – az egykor az 1848–1849-es forradalmat és szabadságharcot kegyetlenül megtorló királyban ezúttal az alkotmányos rend örét méltatta. Mindemellett e nyár végi időszakban egyre szélesebb figyelem övezte a lóversenyzés témakörét, és ez már jelezte, hogy az augusztus 20-i rendezvények részévé fog válni.

A *Pesti Napló* közéletességének megfelelően mindkét jeles napot vezércikkben üdvözölte, valamint Ausztria és Magyarország elválaszthatatlanságának szükségességét hangsúlyozta. A *Hon* szokásához híven idejekorán tájékoztatta olvasóit a várható eseményekről, és részletesen beszámolt a nemzeti ünnepekről, azonban a Szent István-nap elmúltával alig tért vissza az eseményekre. Az ellenzéki *Egyetértés*ben csak az uralkodó születésnapját követő napon jelent meg vezércikk az uralkodót éltetve, ám kormánykritikus hangneme mellett az alkotmányosságra és a függetlenségre helyezte a hangsúlyt. Az irodalmi újságok közül a *Fővárosi Lapok* az ünnepi tudósításokat és az ahhoz kapcsolódó kulturális híreket nemzeti értékeket tartalmazó írásokkal fűszerezte, és a két jeles napot egymással párhuzamosan tárgyalta. A *Vasárnapi Ujság* viszont alig szentelt figyelmet az államalapítás ünnepének, míg az uralkodó születésnapjával terjedelmesebben foglalkozott. A kulturális sajtó az ünnepekhez kapcsolódó ismeretek, tények és történetek bemutatásával nemcsak olvasói látókörét szélesítette, de egyúttal megteremtette a nemzeti ünneppel való azonosulás érzelmi hátterét is.

A méltatásokban és megemlékezésekben voltak egymást átfedő gondolatok, s bár látszólag összekapcsolódott a két esemény, valójában azonban csak érintkeztek egymással. Mindkét évfordulónak megvolt a saját rítusa, és nem homályosították el egymás jelentőségét.

KULCSSZAVAK: Ferenc József, születésnap, alkotmányos rend, Szent István-ünnepség, különböző ünneplés, lóverseny

Az 1880-as esztendő nyár végi eseményeiről szóló hírek között már csak elvétve fordult elő az előző év margitszigeti Arrogante-ünnepsége, melyet a szerencsétlenül járt francia hadihajó áldozatainak családtagjai megsegítésére rendeztek, viszonzásul a szegedi árvízkatasztrófa után Franciaországból érkező adományokért. A Szent István-naphoz kötődően a sajtó augusztusi számai 1880-ban elsődlegesen nem csupán Szent István emlékével foglalkoztak, mivel egyéb országos események is közérdeklődésre tarthattak számot. De természetesen időben értesítették a nagyközönséget a mérsékelt menetdíjszabású Szent István-napi vonatjáratokról, tudósítottak a szertartásról, a hitszónoklatról, a körmenetről, valamint a vendégeknek szánt látványosságokról és multságokról.

A nyár közéletének napi történéseiben nem merültek fel izgalmas kérdések, azonban elérkezett egy megkerülhetetlen évforduló, ugyanis a magyar király, I. Ferenc József²⁰⁵ augusztus 18-án töltötte be 50. életévét. Ugyancsak tízéves jubileuma volt az 1870-ben a fővárosból útjára indított országos „dalárünnepnek”, amelyet minden évben más vidéki nagyváros látott vendégül, és ezért az 1880. évi kolozsvári találkozó kiemelt figyelmet kapott. Hasonló érdeklődés övezte a nagy tanítógyűlést vagy a tűzoltók pozsonyi összejövetelét. Az újonnan középpontba kerülő témák mellett kissé háttérbe szorult a Szent István-ünnepség, amelynek kapcsán már érzékelhető volt az újságokban a később (1881-ben) be-

205 I. Ferenc József (1830–1916) osztrák császárként, magyar és cseh királyként 1867-től az Osztrák–Magyar Monarchia uralkodója lett, s tevékenysége az egész dualista korszakot meghatározta.

következő programbővülés, hiszen az augusztusi sportrovatokban már előkelő helyet foglaltak el a lóverseny-tudósítások.

A kiegyezés után a megbékélés jegyében a politikai vezetés tudatosan törekedett annak megjelenítésére, hogy az osztrák uralkodó egyúttal olyan magyar király is, aki képviseli Magyarország történelmét, érdekeit és értékeit. Ennek felvezetéseként Ferenc József 1867. március 12-én ünnepélyes keretek között megérkezett a fővárosba, beköltözött a Budavári Palotába, részt vett a törvények megalkotásában, június 8-án pedig látványos külsőségek között magyar királlyá koronázták, s onnantól kezdve időről-időre megjelent a magyar közéletben, a társasági rendezvényeken, ahol méltóságának kijáró tisztelettel fogadták, és személyes évfordulóin széles körben felköszöntötték, ünnepelték. Ferenc József általában ragaszkodott a kialakult nézeteihez, szokásaihoz, de a birodalom egyben tartása érdekében képes volt a rugalmas változtatásokra, az alkalmazkodásra, ugyanakkor irányítói szerepkörében mindenről tájékozódott, és közben tudta tartani a folyamatokat. A kortársak beszámolói csak megerősítették azt a képet, amely szerint a szigorú spanyol etikettet követő uralkodó a magyarországi társasági összejöveteleken oldottan, fesztelenül viselkedett, mint aki kedvelte az ittlétet.

Mindenesetre az augusztus 18-i napon megünnepelték a király születésnapját, amely rendszerint azt jelentette, hogy a főváros középületeire és a kikötői árbócokra kitéűzték a nemzeti zászlót, a templomokban ünnepi istentiszteleteket tartottak, reggel ágyúdörgések hallatszottak a Gellért-hegyről, a főváros utcáit katonazenekarok járták be, a budavári templomban misét celebráltak a kormánytagok és más főméltóságok jelenlétében, a Vérmezőn (Buda, Krisztinaváros) pedig a helyőrség tartott istentiszteletet ugyancsak ágyúlövés kíséretében. Az előkelőségek díszlakomát rendeztek a várban, és pohárköszöntőkben éltették a királyt, s olykor egymást is, és megkérték a házigazda szerepét betöltő belügyminisztert vagy a miniszterelnököt, hogy jókívánásaikat juttassa el az uralkodóhoz, majd – jó idő esetén – kivonultak az erkélyre, és elmerültek a gyönyörű panorámában, este pedig a színházak nézőterei díszkivilágítást kaptak. A sajtó értesítette az olvasóközönséget az országban máshol, valamint a külföldön (főként konzulátusokon) történt megemlékezésekről, köszöntésekről is. A fürdőhelyi rendezvényeknél, valamint a hivatalos ünnepeket leve-

zető, kötetlen multságoknál azonban olykor már párosult az augusztus végi, két nagy alkalom.

A hétköznapi emberek ritkán és elvétve nyertek betekintést az arisztokrácia világába. Mégis kivételes lehetőséget nyújtott e tekintetben a Szent István-nap és az egyéb királyi évfordulók. Az előbbi, az augusztus 20-i nap a dualizmus idején pártatlanul népszerű, ezért nagy tömegeket vonzó ünnepség volt, amely története során csak a 14. századtól lett kifejezetten egyházi rendezvény. Vallásos töltete éppen a 19. században kezdett megkopni, és a katolikus liturgiához szorosan kötődő népiünnepéllé változott, amikor állandó programelemként megnyitották a budai palota termeit a nagyközönség számára, ahová bárki ingyenesen bemehetett. (1873. augusztus 23-án a *Fővárosi Lapok* méltatlankodva tette szavá, hogy az érdeklődőket egy olyan frakkos szolga fogadta, aki nem tud, és nem is akar megtanulni magyarul.²⁰⁶) 1880-ra előnyösen befolyásolta az uralkodó népszerűségét az, hogy amint lehetett, felkereste a szegedi árvíz helyszínét, és eltökölt volt a város újjáépítésében, amely látványosan haladt előre.

Kormánypárti sajtótudósítások

A politikai lapok pártelköteleződése ugyanaz volt, mint tavasszal, márciusban, vagy az azt megelőző években. A király félévszázados születésnapja azonban általában az államot támogató színvallásra készítette a szerkesztőségeket. Ennek fényében a mérsékelt önállóságot vállaló kormánypárti és a teljes függetlenséget hirdető ellenzéki újságok hangvétele között alig volt különbség, hiszen még a politikai játszmák mellett is valamennyien törekedtek a kiegyezéssel elfogadott, alkotmányos keretek tiszteletben tartására. Ezért a sajtó stílusa tulajdonképpen az 1867-es évet idézte, amikor még az újságok zöme az ellenzékhez tartozott, ahogy *A Hon* is, amelynek főszerkesztője, Jókai Mór a következőképp foglalta össze a hírlapírói hivatás vezérelveit: „a haza iránti szeretet, a magyar trón iránti hűség, a magánybecsület-érzés, s a kölcsönös lovagiaság”.²⁰⁷

206 A szent-István-napi. *Fővárosi Lapok*, 1873. augusztus 23. 844.

207 Jókai Mór: A szabad sajtó. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1867. március 15. [1].

A középben álló *Pesti Napló* tárgyilagossága is meghajolt az uralkodó előtt. De a nagy nap előtt a lapban az augusztus 20-hoz kötődő események élén annak a kitüntetésnek a híre állt, melyet a kor megbecsült püspökének, Ipolyi Arnoldnak²⁰⁸ szántak, ugyanis az egyházfit megyeszékhelye, Besztercebánya a díszpolgárának választott, s az ez alkalomra készített különlegesen mívés díszalbumot pedig majd Szent István-napján adták át, akkor, amikor az egész város egyébként is díszkivilágítást kapott.²⁰⁹ A szerkesztőség előre tájékoztatta olvasóit az augusztus 20-i, budavári ünnepi szertartást végző egyházi személyekről.²¹⁰ A *Pesti Napló* vezércikkben köszöntötte Ferenc Józsefben azt a magyar királyt, akinek országlása alatt – az egész világban zajló nagy változások mellett is – a tudomány, a kereskedelem, az ipar és a gazdaság új alapokra helyeződött, a tőke nagysága emelkedett, a nemesi réteg elfogadta a demokrácia elveit, a közigazgatás korszerűsödött, és általában az élet minden területén változások tapasztalhatók.²¹¹ Bár Ferenc József egy letűnő korszak uralkodási szabályai szerint nevelkedett, s a forradalmi idők jelentőségét éppen a régi rend elvei miatt félreismerte, de közvetlen környezetével is dacolva a Monarchia (Ausztria) érdekében képes volt a – legyőzöttsége mellett is erős – Magyarországgal való egyezsége. A király bölcsessége nyilvánul meg a reformfolyamatokban, s gondoskodó figyelme jó cselekedeteiben is megmutatkozik. A vezércikk végkövetkeztetésében megállapította, hogy Ausztria és Magyarország csak együtt boldogulhat, ám külön utakon járva elbuknának, ezért fogalmazta meg azt az óhajt, hogy „a magyar nemzet legyen dinasztikus s a Habsburg dinasztia legyen magyar”.

Az augusztus 20-i ünnepnapon megjelenő *Pesti Napló* ismét vezércikkben adott helyzetértékelést a történelmi évforduló kapcsán.²¹² A szerkesztőségi írás sajnálta, hogy a Tisza-kormány felekezeti, s nem politikai alapon rendelte el

208 Ipolyi Arnold (1823–1886) besztercebányai, majd nagyváradai püspök, valóságos belső titkos tanácsos, az Magyar Tudományos Akadémia igazgató tagja, a Magyar Történelmi Társulat elnöke, a Kisfaludy Társaság tagja.

209 Ipolyi püspök díszalbuma. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 15. [2].

210 Szent István napján. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1880. augusztus 17. [2].

211 Budapest, aug. 17. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 18. [1].

212 Budapest, aug. 19. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 20. [1].

a részvételt a nemzeti ünnepen, mert így a felekezetekhez tartozó nemzetiségek csak akadékoskodnak. Az eszmefuttatás öt pontban foglalta össze a Szent István-nap lényegét, amely képviseli 1. az önálló magyar állam születésének több évszázados évfordulóját, 2. a történelmi és törvényes alapokon nyugvó uralmi elveket, 3. a magyar alkotmány nyolcszáz éves jogfolytonosságát, 4. a magyar nemzet kereszténységét és vallásosságát, 5. Magyarország kulturális fejlődését. A cikk folytatása felsorakoztatta az Ausztriával való szövetség melletti érveit, hiszen azt „Széchenyi²¹³ továbbra is követendőnek ajánlotta, Kossuth kárhoyzattotta, Deák Ferencz²¹⁴ helyreállította és szabályozta, Tisza Kálmán²¹⁵ megrontotta [...]”. A szerkesztőségi cikk nemcsak a hazafias politikát tartotta fontosnak az államalkotó nemzet fennmaradásához, hanem az ezt szolgáló kultúrát is.

„A magyar nemzeti kultúra. Hogy mit értünk az alatt, szükséges-e elmondanunk? Értjük a magyar nemzet anyagi és szellemi felvirágzását; hogy szépen megmivelve legyen a föld; hogy finom munkához értve gazdag ipar fejlesztessék városainkban; hogy nyereséges kereskedést folytassunk a külfölddel és idehaza; hogy legyen a népnek vagyona és tőkije és módja az életet élvezni, [...] De szellemileg is a nemzet emelkedjék a legműveltebb európai nemzetek színvonalára, mire pedig kis népek ép ugy képesek, mint a legnagyobbak. A tudományos ismeretek legyenek széles körökben elterjedve; az iskolák legyenek jók és elegendő számmal; az irodalom ne heverjen parlagon; a művészetek találjanak tehetséges művelőkre és lelkes pártolókra; az erkölcsök legyenek tiszták és a műveltség legyen általános.”

213 Gróf Széchenyi István (1791–1860) politikus, valóságos belső titkos tanácsos, császári és királyi kamarás, író, polihisztor, közgazdász, a Batthyány-kormányban közlekedési miniszter, a magyar történelem „a legnagyobb magyarként” tartja számon.

214 Deák Ferenc (1800–1876) politikus, jogász, táblabíró, országgyűlési képviselő, igazságügyi miniszter.

215 Tisza Kálmán (1830–1902) arisztokrata, nagybirtokos, politikus, belügyminiszter, pénzügyminiszter, miniszterelnök, a Szabadelvű Párt elnöke, az MTA tagja.

A hivatkozott vezércikk utolsó mondatával sommázta az ünnepi alkalomra felhozott gondolatok lényegét, amely szerint csakis a műveltség teszi a „kis nemzeteket naggyá”.

A Szent István-nap másnapján a *Pesti Napló* felsorolta a megszokott központi ünnepség főbb elemeit: a misét, a körmenet kiemelt résztvevőit, az útvonalat, az ágyúlövéseket, a zenekarokat, az általuk játszott császári himnuszt, majd közlése szerint a szertartás fél tizenegy tájban véget ért, s utána – bár korábbi vezércikkében felvetette a felekezeti ellenérzéseket – mégis a várbeli „néptömegek hullámszását” észlelte.²¹⁶ Az újság bővebben számolt be a (hét vasárnapján tartott) bécsi rendezvényről, utalt a szónoklatot kísérő elismerésre, mert az a vallás szükségességét emelte ki, és végül kitért az előkelőségekre, valamint a díszbebéden megjelentekre és a pohárköszöntőkre.²¹⁷ A hírek között szerepelt még az az értesülés, miszerint Simor János²¹⁸ hercegprímás születésnapján avatta fel az általa alapított leányiskolát.²¹⁹ A napilap ünnepi hírfolyamának utolsó darabja a párizsi Magyar Társulat ünnepi összejöveteléről szólt.²²⁰ A kint élő magyarok közül 40–50-en Párizs egyik közkedvelt kis szigetén (Daumesnil) gyűltek össze a nevezetes napon, és az együttlét alkalmával meghallgatták Berzsenyi Dániel²²¹ *A magyarokhoz* című hazafias ódáját, Petőfi Sándor *Vándorlegény* című versét, megemlékeztek a király születésnapjáról, dicsérték Párizst, és köszöntötték a távollévő elnököt, Zichy Mihályt,²²² majd kétszer is elénekeltek a *Marseillaise*-t, végül a találkozó estéllyel zárult.

A *Hon* kormánypartí sajtóként körültekintően közölte a hagyományosan sok érdeklődőt vonzó Szent István-nap tudnivalóit. Közleményekben²²³ és hir-

216 Szent István napja. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1880. augusztus 21. [2].

217 Sz. István napja Bécsben. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 24. [2].

218 Simor János (1813–1891) esztergomi érsek 1867. január 20-tól.

219 A hercegprímás. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 24. [2].

220 Szent István ünnepe Párisban. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1880. augusztus 26. [1–2].

221 Berzsenyi Dániel (1776–1836) költő.

222 Zichy Mihály (1827–1906) festő, grafikus, a romantikus festészet jeles képviselője, az illusztrálás nagymestere.

223 A Tiszavidéki vasút. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. augusztus 10. [2].; A Szt. István ünnepe alkalmából. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 11. [2].

detésekben²²⁴ idejekorán értesítette olvasóit az ünnepre meghirdetett, mérsékelt díjszabású vonatjáratokról. A szerkesztőség már augusztus elején tudatta, hogy a nagy nap szentmiséjét – a várakozásokkal ellentétben nem a hercegprímás, hanem – a kalocsai érsek tartja.²²⁵

A fővárosi ünnepi események későbbi, lóversenyes programbővülésének fényében, különösen érdekes, hogy *A Hon* a korabeli *Vadász- és Versenylap* című újság oldalairól szemlélve átvette a lóversenysport két meghatározó alakjának elhunytá alkalmából közölt nekrológjait.²²⁶ Az egyikük gróf Batthyány István,²²⁷ a másikuk pedig gróf Csekonicus János²²⁸ volt. Az előbbi már az 1840–1860-as évek lóversenyző köreinek ismert alakja volt, a gróf úrlovasként és futtatóként is számos győzelmet tudhatott magáénak. Az utóbbi, szintén sok díjjal rendelkező nemes férfinak pedig oroszlánrésze volt a lóversenyzés és a lótenyésztés hazai elterjesztésében. A következő számában a napilap beszámolt Csekonicus gróf – társasági eseményszámba menő – gyászszertartásáról és a megjelentekről.²²⁹ Egy hét múlva pedig újfent a sportújságra hivatkozva osztott meg egy híradást arról, hogy a (ló)versenytér kialakítása ugyan előrehaladott állapotot mutatott, de csak októberben várhatók az első futtatások, valamint hogy az új területen rókakopók megmérettetésére is sor kerül.²³⁰

Az ünnep előtt a lap szerkesztősége közreadta, hogy Budapest főpolgármestere 12 olyan hivatalnokot delegált a Szent István-napi körmenetbe, akiknek volt díszmagyar ruházatuk.²³¹ (Ezt megelőzően, már az 1877-es évben is megszületett ez az elhatározás, ám az a megfelelő öltözet hiánya miatt meghi-

224 *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 14. [4].; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 18. [4].

225 Szent-István ünnepén. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 4. [2].

226 Két kiváló magyar sportsmanról. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 7. [2].

227 Gróf Batthyány István (1812–1880) az 1848–1848-es szabadságharc idején Székesfehérvár nemzetőr őrnagya és országgyűlési képviselője. A számúzetésből hazatérve ismét Székesfehérvárat képviselte az országgyűlésben.

228 Gróf Csekonicus János (1809–1880) a reformmozgalom egyik vezéralakja, jogi tanulmányait a gazdasági életben kamatoztatta, grófi rangját 1864-ben kapta. Édesapja Csekonicus József tábornok volt, aki II. József idején a hazai lótenyésztés előmozdításán fáradozott.

229 Csekonicus János. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 8. [2].

230 Sport hírek. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. augusztus 13. [2].

231 Napi újdonságok. *A Szt.-István napi.* uo.

úsult.²³²) Az újság tájékoztatott a Vatikán egyetlen bevételét jelentő péterfillérek rendezése körüli fejleményekről, amely pusztán Magyarország tekintetében is szép összeget jelentene Rómának.²³³ A szerkesztőség mindemellett az újkor szentjeiről érdekes statisztikát tárt az olvasók elé,²³⁴ és a *Pesti Napló*hoz hasonlóan ismertette az Ipolyi Arnoldnak készített díszalbumot.²³⁵ Azonban a jeles nap történelmi eseménye, az államalapító I. István király szentté avatása is kerek évfordulóhoz közeledett, ezért – *A Hon* tudósítása alapján – először egyházi körökben vetődött fel egy jubileumi kiadvány gondolata, amelynek kapcsán előtérbe kerültek a kanonizáció történeti kérdései.²³⁶

A napilap egyéb közleményei pedig arra utalnak, hogy a történelmi vagy nemzeti emlékezet megerősítésében is fontos szerepe volt augusztus 20-ának, amikor tömegek özönlöttek vidékről a fővárosba, hiszen 1880-ban már nemcsak a megszokott nemzeti múzeumi, állatkerti, margitszigeti és városligeti látványosságok és multságok várták a vendégeket, hanem erre az időszakra időzítették a közös kulturális emlékezetbe szánt megmozdulásokat is. Így a Magyar Nemzeti Múzeumban újonnan berendezett Deák-szobát először Szent István-nap idejére nyitották meg a nagyközönség számára.²³⁷

A szent király emléknapját azonban megelőzte Ferenc József születésnapja, melyet *A Hon* beszámolóinak tükrében Monarchia-szerte megünnepeltek. A lap vezércikke éltette azt a királyt, akinek az 1848–1849-es forradalmat és szabadságharcot megtorló tevékenységét eufemisztikusan meghasonlasként tüntette fel, viszont felemlegette általánosan ismert erényeit: a kötelességtudatát és az alkotmányossághoz való ragaszkodását, sőt a király bizonyította, hogy a nemzet és az alkotmányosság érdekeit szolgálja, megerősítve a törvényes rendet, ezért „Éljen a király!” felkiáltással ünnepelte az uralkodót.²³⁸ Az újság

232 A szent-István ünnep., A nemzeti színház és az István-napi körmenet. *Egyetértés*, 1877. augusztus 19. [2].

233 A Péterfillérek. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 18. [2].

234 Az újkor szentjei. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 15. [2].

235 Ipolyi püspök díszalbuma. uo.

236 Dr. O.: Szent-István jubileumához. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 17. [2].

237 A »Deák-szoba« megnyitása. uo.

238 Éljen a király! *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 18. [1].

esti kiadása már címlapon hozta a beszámolót,²³⁹ amely szerint Budapest utcáit, tereit, és középületeit zászlók díszítették; a Vérmezőn katonai felvonulás volt, ahol a sátor-kápolnában misét mondtak, mialatt a civil résztvevők a helyőrségi templom szertartásán lehettek jelen. A továbbiakban a küldöttségek a miniszterelnökségre mentek, és a Ferenc Józsefhez címzett jó kívánságaikat Tisza Kálmán fogadta, aki megígérte, hogy azokat közvetíti az uralkodónak. A főváros vezetősége után Pest megye előjáró tisztviselői, az egyetem delegátusa és az 1848–1849-es egykori honvédek képviselője adhatta át köszöntését; a miniszterelnök pedig örömmel közölte, hogy Őfelsége elhatározta, hogy mielőbb megoldást talál az idős honvédek ügyére. Fényes összejövetelek voltak vidéken és Ausztriában is. A napilap később is közzétette a Monarchia egyéb területeiről és a külföldről érkezett üdvözléseket.²⁴⁰ Külön figyelmet kapott a Budapesti Honvédegyesület követsége és az I. kerületi plébánia ünnepi miséje, s különböző alkalmi kiadványok jelenítették meg az uralkodó életét és Szegedért végzett tevékenységét.²⁴¹

A kormánypárti újság által nyilvántartott „napirend” szerint augusztus 20-án az Állatkert, az Iparmúzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum Deák-szobája, a Margitsziget megközelíthetősége és zenei műsorai, a várbeli körmenet és istentisztelet és a III. Egyetemes Tanítógyűlés érdemelt figyelmet Budapesten.²⁴² A napilapnak az augusztus 20-i nemzeti ünnep utáni másnapi lapszáma először a vidéki rendezvényekről adott körképet. Így tudósítottak a kolozsvári országos dalárdaünnepélyről, a szombathelyi színház átadásáról, Komárom ipari és mezőgazdasági kiállításáról, valamint a tűzoltók Pozsonyban tartott nyilvános gyakorlatáról.²⁴³ A magyar tűzoltókat este a pozsonyi színház látta vendégül, ahol egy német színész magyarul e szavakkal üdvözölte őket:

239 A király születése 50-ik évfordulójának megünneplése. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. augusztus 18. [1].

240 A király születésnapja. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 19. [1].

241 Királyunk. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 18. [2].

242 Napirend aug. 20-án. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 20. [3].

243 Ünnepek vidéken. h.: A kolozsvári dalünnep., V.: A magyar tűzoltók Pozsonyban., r. l.: A szombathelyi ünnepek., A komáromi ünnep. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. augusztus 21. [1].

„Lelkünk mélyéből üdvözöljük a magyar tűzoltókat ez ünnepélyes alkalommal. Legyenek önök, tisztelt hazámfiai meggyőződve, hogy habár e színház a német muzsának áldozik is, de azért ép oly örömmel veszünk részt Magyarország szellemi, erkölcsi s anyagi előmenetelében. Mindegyikünk arra fog törekedni, hogy szeretett vendégeink kellemes emlékekkel távozzanak városunkból.

Isten hozta önöket s isten éltesse önöket!«”

A szombathelyi polgárság felfokozott hangulatban nézett a színház felavatása elé, hiszen az – ahogy az 1874-ben átadott székesfehérvári teátrum is – főleg az egyszerű városlakók közadakozásából épült fel. Az első bemutató a várakozásoknak megfelelően átütő sikert aratott. Ugyanakkor Budapesten a tanítók országos találkozója 46 vidéki szervezet részvételével vette kezdetét Szent István napján,²⁴⁴ s *A Honban* csak az előbbieket után szerepelt a fővárosi Szent István-ünnep leírása. A beszámoló azonban érzékletesen mutatta be az odasereglett népeket, a fellobogózott dunai hajókat, a folyóparti csodálatos látképet, a misét, a körmenetet, a benne vonuló előkelőségeket és tisztviselőket, a szertartás menetét, a háromszor elénekelt *Gott erhaltét*, az ugyancsak háromszori díszlövést és a Gellért-hegyről eldördült 7–7 ágyúlövést.²⁴⁵

„A közönség legnagyobb része a Duna felé sietett, hogy vagy a láncz hidon, vagy a helyi gőzösökön és csavargőzösökön át ős Budavarába juthassanak s résztvehessen az első magyar király s nemzeti pátronus tiszteletére rendezett körmenetben. A fellobogózott dunai hajók, kikötőhelyek s paloták hosszu sora, a sok járó-keő apró jármü, élénk és érdekes képet adnak a Dunának, de a siető népek nem nagyon élvezhették a panorámák nagyszerüségét, mert a sok embertől se jobbra se balra, ugy előre vagy hátrafelé nem lát és csak önkénytelenül tipeg arra, merre az áradat sodorja. [...] fényes baldachin alatt pedig a nagy mi-

244 A tanítók gyűlése. uo.

245 A Szent-István napi ünnep. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. augusztus 21. [1–2].

sén pontifikálandó dr. Schlauch Lőrincz²⁴⁶ szatmári püspök két másik püspöktársa s a segédkező papságtól környezetben lépdelt. Közvetlen a baldachin előtt üveg szekrénybe zártan, szt. István jobb kezét vitték; a szekrény körül két sorban az alabárdos s fényes ruháju koronaörök lépdeltek. A baldachin után következtek a fővárosban időző országnagyok, miniszterek, főtisztviselők, küldöttségek s a közös hadsereg, valamint a honvédség szolgálaton kívüli főtisztjei.”

A várban 25–30 ezer ember gyűlhetett össze, akik olykor annyira nyomhaták egymást, hogy többen elájultak, ám ezzel együtt minden rendben zajlott.

A *Hon* hasábjain – az előző évek híryanagához képest – alig tértek vissza a Szent István-naphoz köthető események utóhangjai. Azonban az idős honvédek születésnapjára tiszteletdíj a király előtt kérdéseket vetethetett fel a közvéleményben, ugyanis az egykori szabadságharcos honvédek többször is hiába folyamodtak állami nyugdíjért a kormányzathoz, kérésüket elodázták, illetve magánadományok gyűjtésére szorították őket. A *Hon* szerkesztősége mindvégig a kiérdemesült katonák pártján állt, de kormánypárti lapként helyet adott a honvédegyesület vezetőségi magyarázatának az ünnep utáni hírcsokorban.²⁴⁷ Az egyesület elnöke társas vacsorán számolt be a király születésnapján tartott miniszterelnöki meghallgatásról, amelynek során meleg fogadtatásban részesültek, s a kormányfő biztató híreket közölt velük: azaz a kormányzat eddig sem hagyta magukra a honvédeket, hiszen pénzadományokat korábban is utaltak, azonban most a honvédelmi tárca éves költségvetését e célból megnövelik 45 ezer forintra. Az örömdetes fejleményt kitörő öröm kísérte, s így a kritikus felhangok is eltűntek. Emellett az újságban is (ahogy a *Pesti Napló*ban szintén) felbukkant a hercegprímás által alapított leányiskola átadója, hiszen közreadta a bölcsőházegylet választmányi tagjainak szóló felhívását, amely szerint minél többen képviseltesék magukat az eseményen.²⁴⁸ A napilap a hónap első felében

246 Schlauch Lőrinc (1824–1902) nagyváradi római katolikus püspök, bíboros, egyházbiztos, valóságos belső titkos tanácsos, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagja.

247 A budapesti honvédegyesület. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 22. [2].

248 A pesti első bölcsőházegylet igazgatósága. uo.

kitért a vatikáni adófillérekre és a várható Szent István-emlékévre, majd ehhez kapcsolódóan megszelleztette a magyarországi katolikus egyház banklétesítési elképzelését, melynek alapját I. István király szentté avatásának jubileumi évére tervezett kiadványaiból származó bevételek képeznék.²⁴⁹ A továbbiakban szerepeltette a nyár végi áradások margitszigeti hatását, amelynek következtében a terület a velencei lagúnákat idézte.²⁵⁰ De értesítést adott Luther Márton²⁵¹ Bibliájának németországi előkerüléséről is,²⁵² valamint a fővárosi tanács tanító- és tanárválasztásáról.²⁵³

A *Hon* természetesen figyelemmel kísérte a korábban felkapott eseményeket, így egyebek mellett a magyar tűzoltók pozsonyi országos közgyűlésének lefolyásáról is tudósított. A szerkesztőség láthatóan szívesen adott teret a pozsonyi rendezvénynek, mert a megszólalók számos honfiszívnek kedves hazafiúi gondolatot felelegettek. A lap előzetesen arról is tájékoztatót, hogy az egyesületet a város szívesen látta. A beszámoló részletezte a közgyűlés szakmai és szervezeti kérdéseit és döntéseit, az azt követő díszebédet, ahol különösen a fiumei olasz vendégeket ragadta magával a lelkesedés: olasz nyelven köszöntőt mondtak Magyarország boldogságára, a testvériesült összejövetelre, s általában mindenki éltette a magyarokat.²⁵⁴ Az országos tanácskozás záróünnepségén szóra emelkedett a pozsonyi polgárságot képviselő Neidszidler Károly,²⁵⁵ aki fennkölt képet festett a jövőről.²⁵⁶

„A jelen ünnepélyes pillanat alkalmával nem mulaszthatom el, hogy mint kedves vendégeink figyelmét még egyszer városunkra irányoz-

249 Szent bankgründolás. uo.

250 Velencei laguna a Margitszigeten. uo.

251 Luther Márton (1483–1546) a protestáns reformációt elindító lelkész, aki teológusként a wittenbergi egyetem professzora és bibliatanára volt.

252 Értékes biblia. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 22. [2].

253 Tanár- és tanító-választások. uo.

254 Az országos tűzoltószövetség közgyűlése. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 22. [5].

255 Neidszidler Károly (1832–1897) teológushallgató volt, honvédként csatlakozott a szabadságharchoz, kereskedőként telepedett le Pozsonyban, ahol később bekerült a helyi pénztár igazgatóságába, majd országgyűlési képviselővé választották. Egykori hadnagyként részt vett a pozsonyi honvédegyelet munkájában.

256 A magyar tűzoltók Pozsonyban. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. augusztus 23. [1].

zam; Pozsony e hajdani koronázási város történelmi multja egyébkint sokkal ismeretesebb, mintsem hogy azzal itt foglalkozni, vagy e jelen kedves pillanat keretébe azt foglalni akarnám, csak azt jegyzem meg, hogy e határszéli fővárosnak nagy missiója van még a jövőre is, a menyenyiben a hazafias érzelmek fejlesztése, a magyar mivelődés a valódi magyar kultúra oly élénken viszhangzik minden jó magyarajkain — bátran el merem e jelen ünnepély alkalmával mondani, hogy Pozsony lelkes polgárai e missiót hiven be fogják tölteni.”

Augusztus vége felé újabb részletek érkeztek *A Hon* szerkesztőségébe a korábban felkarolt eseményekhez kapcsolódóan. Frankfurtban a sportélet jeles képviselői öregbítették a magyarság hírnevét, hiszen két magyar futtató (Blaskovich Miklós²⁵⁷ és Zichy Béla²⁵⁸) versenylova is elnyert egy-egy futamdíjat.²⁵⁹ A többször emlegetett Simor János-féle leányiskolát is megnyitották, bár a hercegprímás személyesen nem tudott megjelenni, de a magasrangú tisztviselők és más előkelőségek részvételükkel megadták az ünnepség rangját.²⁶⁰ Az augusztus 20-hoz köthető megmozdulásokról szóló híreket *A Honban* a párizsi Szent István-ünnepség zárta, ahogyan a *Pesti Naplóban* is. Szinte még a tudósítások szövege is megegyezett, ám a kormánypárti napilapban napvilágot látott változat végén a levélíró kifogásolta a franciaországi magyar egyesület tisztviselőinek hiányos munkáját és érdektelenségét.²⁶¹

Ellenzéki sajtótudósítások

A dualizmus függetlenségpárti közszellemében az ellenzékiesség a teljes önállóság óhaját jelentette. Ebben a közvélekedésben a kiegyezést elhibázott lépésnek tartották, az azóta megtörtént fejleményeket pedig károsnak látták. Ugyanak-

257 Gróf Blaskovich Miklós (1832–1895) földbirtokos, lótenyésztő és versenyistálló-tulajdonos.

258 Gróf Zichy Béla (1851–1928) földbirtokos, főrendiházi tag, lótenyésztő, versenyistálló-tulajdonos, vadász és futtató.

259 Magyar lovak Majna-Frankfurtban. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. augusztus 23. [2].

260 A nap-utczában lévő 6 osztályu elemi iskola és kiseddóvó. uo.

261 Szent István ünnepe Párisban. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 26. [2].

kor az 1880. évben a király 50. születésnapján egyértelműen kitűnt, hogy Ferenc József személyére mint az ország alkotmányos működésének őrére tekintettek. S az alkotmányos kereteket az ellenzéki politikai nézetek egyik vezető sajtója, az *Egyetértés* is tiszteletben tartotta, de hűen tükrözte az Ausztriától való különállás alaphangulatában született véleményeket.

Az augusztus 20-i nemzeti ünnephez közeledve az újság szokása szerint más napilapokhoz hasonlóan tájékoztatta a nagyközönséget a kedvezményes menetdíjú, Szent István-napi „kéjvonatok” menetrendjéről.²⁶² Azonban jóval korábban, még a nyáron beharangozta az esedékes bécsi ünnepségeket, nevezetesen a király születésnapját és a kapucinus templom Szent István-napi szertartását a kiszemelt szónokkal.²⁶³ A szerkesztőség augusztus elején megszellezte, hogy az országos eseményre időzítve felmerült egy, a hónap közepétől megnyíló képkiallítás terve, melynek darabjait a Képzőművészeti Társulat válogatta volna ki azért, hogy az egyletnek újabb tagokat toborozzanak a vidéki látogatókból, s akik egy-egy festményt is megvásárolhatnának.²⁶⁴ A lap figyelme kiterjedt az ünnepséget felügyelő hercegprímásra is, akiről érdekességként osztotta meg, hogy püspökké avatásának 22. évfordulójára míves aranykelyhet adományozott a győri püspöki székesegyháznak.²⁶⁵

Az *Egyetértés* oldalain az előző, 1879-es év nagy érdeklődést és rokonszenvet keltő margitszigeti, a franciák javára rendezett Arrogante-ünnepélyének már csak halvány emléke maradt. A lap párizsi levelezőjének köszönhetően került elő a két nemzet közötti kulturális kapcsolat fonala, azonban az is kiábrándító (felháborító?) felületességről, valótlan állításokról tanúskodott.²⁶⁶ A külföldi tudósító beszámolt egy Magyarországot bemutató francia könyvről, amelynek szerzője még hazánkba is ellátogatott, a kötet mégis tele volt félreértésnek is nehezen tekinthető hamis közlésekkel, hiszen leírása szerint az országban középkori erkölcsök és barbár szokások uralkodnak, ráadásul egy része Törökország-

262 *Egyetértés*, 1880. augusztus 9. [4].; *Egyetértés*, 1880. augusztus 10. [4].; *Egyetértés*, 1880. augusztus 12. [4].; *Egyetértés*, 1880. augusztus 16. [4].

263 Személyi hírek. *Egyetértés*, 1880. július 28. [2].

264 István király napra. *Egyetértés*, 1880. augusztus 4. [6].

265 A primás ajándéka. *Egyetértés*, 1880. augusztus 5. [2].

266 Bariche: Egy francia könyv badarságai Magyarországról. *Egyetértés*, 1880. augusztus 6. [1].

hoz tartozik, a nemzet rabszolgaságban él, a „két fővárosban, Pesten és Budán” alig van szálloda, a Duna fővárosi szakaszán csupán két hajóhid található, és így tovább. A bosszús párizsi levélíró legszívesebben a szerző fejébe vágta volna a háromkötetes művet.

Az ellenzéki napilap még a nyári hónap során is érzékenyen figyelt a nemzetiségi autonómia kérdésére, különösen, ha az a csehek önállósodási törekvését érintette. A csehek a magyarokéhoz hasonló státuszt szerettek volna elérni a bécsi udvarnál, s ez a küzdelem ért újabb fejezetéhez, ami az osztrák kormányzat kemény ellenállását váltotta ki. A történéseket magyarázó cikk túlzottnak találta az osztrák vezetés aggodalmait, s megengedőbb volt a cseh igényeket illetően.²⁶⁷

Az *Egyetértés* a hónap első felében mínuszos hírekben számolt be arról, hogy az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, melynek elnöke Ipolyi Arnold volt, az István-napi képkiallítás ötletét anyagi okokból elvetette,²⁶⁸ valamint hírt adott a kolozsvári dalárünnep szervezésének részleteiről és a hatnapos rendezvény tervezett lefolyásáról,²⁶⁹ továbbá az esztergomi érsek augusztus 20-i távollétéről.²⁷⁰ A lap hasábjain kitüntetett figyelem jutott az ország második fővárosában tartott dalárünnepnek, s az ezzel kapcsolatos értesülések nem egyszer címlapra is kerültek, így a dalárok ünnepélyes fogadtatása, a megélnékvült városi élet, egy alkalmi ünnepi lap kiadása, valamint az egyleti közgyűlések. A rendezvények kapcsán a tudósító a magyar nép zeneszeretét és kulturális kifinomultságát dicsérte, ám a fővárosi daláregyletek csekély támogatottsága felett kesergett, mivel ezek lennének hivatottak a nemzeti érzelmeknek dalban is kifejezést adni. Nagy várakozásokkal tekintett azonban a *Szózat* és a *Himnusz* össznépi, négyszólamú eléneklése elé.²⁷¹

267 Nemzetiségi harcz Ausztriában. *Egyetértés*, 1880. augusztus 10. [1].

268 István napi képkiallítás. *Egyetértés*, 1880. augusztus 11. [3].

269 Országos dalárünnepély. *Egyetértés*, 1880. augusztus 12. [3].; A kolozsvári országos dalárünnepély. *Egyetértés*, 1880. augusztus 14. [5].

270 Simor bibornok érsek. *Egyetértés*, 1880. augusztus 15. [2].

271 Az országos dalár-ünnepély. *Egyetértés*, 1880. augusztus 18. [1].; Országos dalárünnepély. *Egyetértés*, 1880. augusztus 21. [1].; A kolozsvári dalünnep. *Egyetértés*, 1880. augusztus 22. [2].; Országos dalárünnep. *Egyetértés*, 1880. augusztus 22. [9].; Országos dalárünnep. *Egyetértés*, 1880. augusztus 23. [1].

Az uralkodó születésnapját megelőző napon a Színház, művészet rovat lehozta a budai színpályán a neves napon színre vitt darabok címét: „Bánymán” és „Mátyás az igazságos király”.²⁷² A szombathelyi játékszín megnyitása kapcsán tolmácsolta a közönség felé a pártoló bizottság felhívását, amely üdvözölte az eszmét, „hogy Szombathelyen, mint végső őrszemén a magyarságnak hazánk nyugati határán, egy magyar színház emeltessek”.²⁷³ A híradás szerint az ünnepélyes megnyitóra Prielle Kornélia²⁷⁴ és Márkus Emília²⁷⁵ fővárosi művésznők és a szombathelyi dalárda közreműködése mellett augusztus 19-én, az első ünnepi előadásra 20-án kerül majd sor, s az ezt követő két napon díszelőadásokat tartanak.²⁷⁶ Az *Egyetértés* a *Pesti Hírlaptól* és *A Hontól* eltérően nem szentelt külön köszöntőt Ferenc Józsefnek, csak egy rövid, ám részletes beharangozóban tárgyalta a várható fővárosi programokat,²⁷⁷ valamint az ünnep másnapján a fővárosi, több vidéki, valamint külföldi város ünnepeiről és a miniszterelnöknél és a főhadparancsnoknál tartott díszebédekről adott körképet.²⁷⁸ Ugyanez a szám vette át egy osztrák orientalisztikai laptól az ott megjelent 1577-es útleírás Budáról és Pestről szóló részletét, és írt a krétai püspök Budapestet is érintő adománygyűjtő körútjáról.²⁷⁹

A szerkesztőség egy nap késéssel jelentetett meg „Alkotmányos érzelem” címmel egy vezércikket, amely az uralkodói születésnap kapcsán Ferenc Józsefet mint alkotmányos uralkodót élteti, és példaként állítja az utókor elé. Az önkényuralom éveinek politikáját Metternich,²⁸⁰ az 1867-es csonka alkotmányt pedig a kormány számlájára írja, így minden felelősség alól felmenti a királyt, és a nemzet és uralkodó egyenrangú partneri viszonyát látta:

272 A budai színpályán. *Egyetértés*, 1880. augusztus 17. [3].

273 A szombathelyi új színházat. *Egyetértés*, 1880. augusztus 17. [3].

274 Prielle Kornélia (1826–1906) magyar színésznő, a Nemzeti Színház első örökös tagja (1881).

275 Márkus Emília (1860–1949) magyar színésznő, a Nemzeti Színház örökös tagja (1928).

276 A szombathelyi új színházat. *Egyetértés*, 1880. augusztus 17. [3].

277 A király születése napjának. *Egyetértés*, 1880. augusztus 18. [2].

278 A király születése napján., A díszebéd., Vidéken és külföldön. *Egyetértés*, 1880. augusztus 19. [2].

279 Budapest 1577-ben., A krétai püspök Budapesten. *Egyetértés*, 1880. augusztus 18. [2].

280 Metternich, Klemens Wenzel Lothar von (1773–1859) osztrák államférfi, diplomata, a Habsburg Birodalom kancelláriájának vezetője, kora megosztó politikusa, az 1848-as forradalmak idején lemondott kancellári hivataláról.

„S épen azért vagyunk abban az erős hitben, hogy midőn a nemzet ugy találja, hogy boldogulásához az alkotmány kiterjesztése szükséges ahhoz képest, a mint azt a történeti jog és a népek saját viszonyai és érdekei követelik: Magyarország királya akkor se fogja megtagadni korrekt alkotmányos lelkületét s mint a törvényhozás egyik faktora, örömmel járuland szentesítésével ahhoz, a mit a másik faktor a haza és trón érdekében szükségesnek itél. [...]

És mi is csatlakozunk milliók üdvkivánataihoz, hogy »éljen a király«. E[!É]ljen – mig a honnak él!”²⁸¹

Retorikájában feltűnő a hasonlóság *A Honban* megjelent születésnap-i köszöntőcikkhez, így felvetődik annak a lehetősége, hogy az ellenzéki napilap várta a kormánypárti sajtó vezércikkét, s annak alapján fogalmazta meg a sajátját.

Az *Egyetértés* augusztus 20-i vezércikke elhessegette a károgo, kishitű történészi vélekedéseket, és érzelmesen büszke önérzettel emlékeztette olvasóit az ország ezeréves fennállására.²⁸²

„Ezredéves multtal áll itt ez a nemzet Európa közepén. Gyakran volt alkalma a világnak tapasztalni azt, hogy van. Erős gyökereket vert ez ezredév alatt abba a talajba, melyen Európa nemzetei virágzanak. Vérelével öntözte gyakorta és könyeivel hullatott rá esőt, hogy felszökeljen és sudár fa legyen, mely minden zivatarnak ellenáll s büszke koronájával nem retteg kihivni a villámokat.”

Az írás utal a honfoglalók bátorságára és történelmi tettének nagyságára, majd számba vette az államalapító király bölcsességének bizonyítékait, azaz hogy a római kereszténységet választotta, a kereszténység felvételével megszelídültek az erkölcsök, és a nemzetet beillesztette a kor közegébe. A cikkíró az államalapító király nemzetmegtartó felismerését állította szembe a dualizmus

281 rs: Alkotmányos érzelem. *Egyetértés*, 1880. augusztus 19. [1].

282 rs: Szent-István napján. *Egyetértés*, 1880. augusztus 20. [1].

jelenének politikájával, hogy nyomatékosítsa a kormánykritikát az Ausztriához fűződő, beolvasztással fenyegető államjogi viszony és a Szent István-i örökség elherdálása miatt. A szent király legnagyobb érdemét a nemzet függetlenségének megőrzésében és – kapcsolódva az előző napi vezércikk tematikájához – az alkotmányosságban látta:

„A szabad intézmények fentartása és fejlesztése, az alkotmány az, melyben megtaláljuk az első nagy király legnagyobb bölcsességét. Nem volt mindig szerencsés, de nemzet volt a nemzet, míg e drága örökséget tiszteletben tartotta s a kor igényei szerint fejlesztette Ott kezdődik csak nemzeti romlásunk, a hol hűtelének kezdtünk lenni e szent hagyományhoz s elvesztettük az érzéket, fölismerni becsét.”

Az esti nemzeti színházi előadás kapcsán a lap gyors kritikára vállalkozott Alt Jenny²⁸³ operaénekesnő vendégszerepléséről²⁸⁴, és magyarázatot közölt két magyarországi német színigazgató engedélyének megvonása ügyében.²⁸⁵ Beszámolt még a Közoktatási Minisztérium számára készülő, Mária Teréziát²⁸⁶ és Pázmány Pétert²⁸⁷ ábrázoló portrékról,²⁸⁸ Gerőfi Andor²⁸⁹ nemzeti érzületű színigazgató folyamodványáról, hogy magyarosítási céllal a német nyelvű Gyapjú utcai Színházba játszási engedélyt nyerjen.²⁹⁰

A Szent István-nap utóhangjaként röviden áttekintette még a fővárosban megrendezett ünnepi szertartást.²⁹¹ A dalárverseny zárulta után pedig a magyar nyelv ügye került a figyelem középpontjába. A főváros ugyanis elhatá-

283 Alt Jenny (?-?) pozsonyi születésű színész- és énekesnő. 1890-ben a weimari nagyherceg kamaraénekesnőnek nevezte ki.

284 A nemzeti színházban. *Egyetértés*, 1880. augusztus 20. [3].

285 A színelőadások tarthatása engedélyének. uo.

286 Mária Terézia (1717–1780) a Habsburg uralkodóház tagja, 1740-től osztrák főhercegnő, magyar és cseh királynő, 1745-től férje révén német-római császárné.

287 Pázmány Péter (1571–1637) jezsuita szerzetes, esztergomi érsek, a hazai katolikus megújulási mozgalom fő képviselője.

288 Két szép arckép. *Egyetértés*, 1880. augusztus 20. [3].

289 Gerőfi Andor (1849–1892) színész és színigazgató.

290 Gerőfi Andor. *Egyetértés*, 1880. augusztus 20. [3].

291 István király napját. *Egyetértés*, 1880. augusztus 21. [2].

rozta, hogy beadványokat és árajánlatokat kizárólag magyar nyelven fogad el, s emiatt két német vállalkozó is elesett a fővárossal kötendő üzleti lehetőségtől,²⁹² majd pedig egy ungvári újságíró tollából közölt részletet, amely a hivatalos (magyar) nyelv ismeretét a kisebbségek érdekképviseletének alapvető feltételének tekinti, nem pedig az asszimiláció eszközének, vagyis a szerkesztőség által idézett érvek alátámasztották a kormány magyar nyelvhasználatát előtérbe helyező rendelkezéséit.²⁹³

Kulturális sajtó tudósításai

A kutatás körébe bevont két szépirodalmi-kulturális lap, egy irodalmi napi közlöny, a *Fővárosi Lapok* és a népművelő hetilap, a *Vasárnapi Ujság*, elsődleges célkitűzése a szépirodalmi, kulturális és tudományos ismeretek népszerűsítése volt, ugyanakkor hasábjaikon a mindennapokat érintő közéleti történések is megjelentek, s küldetésstudatuknak megfelelően ezeket szélesebb kulturális-történelmi összefüggésben tárták olvasóik elé. Az augusztusi ünnepekkel kapcsolatban oldalaikon tárgyalták mindazon témákat, amelyeket a politikai újságok is, így az ünnepi előkészületeket, a menetrendet, az összefoglalókat és a rendezvényekhez kapcsolódó személyeket érintő híreket (elsősorban Simor János esztergomi érsekről és Ipolyi Arnold püspökről), valamint a civil szervezetek közgyűléseit, köztük a dalárversenyt, ám ezeket a politikai sajtóhoz képest hangsúlyosabban egészítették ki az eseményeket kísérő művészeti híradásokkal. Ugyanakkor a Szent István-nap tudnivalói mellett az uralkodó születésnapjának és a dinasztiát érintő híreknek is kellő teret biztosítottak.

A *Fővárosi Lapok* már augusztus elejétől felkészítette olvasóit az ünnepi rendezvényekre, s első összefoglalójában az uralkodó születésnapja és az államalapító király ünnepe köré szerveződő eseményeket Szent István-napi hét elnevezéssel foglalta össze, áthidalva a politikai lapokban élesen meghúzott elválasztóvonalat és beépítve Ferenc József évfordulóját az augusztus 20-i ünnepek sorába. Az ünnepi beharangozó előrebocsátotta, hogy a látványosságok nem

292 A magyar nyelv érdekében. *Egyetértés*, 1880. augusztus 24. [3].

293 A magyar nyelv és magyarországi oroszok. *Egyetértés*, 1880. augusztus 27. [2].

fogják felvenni a versenyt az előző évi Arrogante-ünnepség fényével, és ellentételezéseként még hirdette az iparosok városligeti ünnepélyét, a Múcsarnokban készülő képzőművészeti kiállítást, az egyetemes tanítógyűlést és az országos méhészeti egyesület vándorgyűlést is.²⁹⁴ A továbbiakban a lap a két ünnepről általában külön hírekben tudósított. A nemzetmegtartó gondolatok már július végén megjelentek a lap hasábjain, hiszen július 30-án olvashatták az előfizetők Frankenburg Adolf²⁹⁵ folytatásos elbeszélésének első részét, amely a „Magyarország nem volt, hanem lesz! (Egy álomlátó naplójából)” címet viselte, és Magyarország kiegyezés utáni fejlődése elé tartott görbe tükröt. Negyedik, befejező részét augusztus elején közölte az irodalmi újság.²⁹⁶

A hónap elején a *Fővárosi Lapok* is beszámolt az új lóversenypálya építésének akkori állásáról és a nyitás várható, októberi időpontjáról.²⁹⁷ A vidéki hírek között helyet kapott Simor János esztergomi érseknek a győri székesegyház részére küldött évfordulós ajándéka,²⁹⁸ pár nappal később pedig már az érsek gyengélkedését szellőztette meg, hiszen emiatt várható volt helyettesítése a budai nagymiséen,²⁹⁹ majd értesített a király egyik, szegedi keresztlányának a haláláról,³⁰⁰ a királyi palota kertjének bazárszerű kibővítési munkálatairól,³⁰¹ a képtárlat tervének kedvező sajtóvisszhangjáról,³⁰² később a kiállítás megíusulásáról és annak okáról is.³⁰³ A szerkesztőség hírt adott az Állatkert ünnepi

294 Szent-István napja. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 4. 883.

295 Frankenburg Adolf (1811–1884) jogász végzettségű író, hírlapíró és szerkesztő, az MTA levelező, a Kisfaludy Társaság rendes és a Petőfi Társaság tiszteletbeli tagja.

296 Frankenburg Adolf: Magyarország nem volt, hanem lesz! (Egy álomlátó naplójából). *Fővárosi Lapok*, 1880. július 30. 863.; Frankenburg Adolf: Magyarország nem volt, hanem lesz! (Egy álomlátó naplójából). *Fővárosi Lapok*, 1880. július 31. 867.; Frankenburg Adolf: Magyarország nem volt, hanem lesz! (Egy álomlátó naplójából). *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 1. 871.; Frankenburg Adolf: Magyarország nem volt, hanem lesz! (Egy álomlátó naplójából). *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 3. 877.

297 Az új lóversenytéren. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 1. 874.

298 Simor János bibornokprimás. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 3. 880.

299 Személyi hírek. Simor János. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 5. 887.

300 Szegeden. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 4. 884.

301 A királyi palota kertjének. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 5. 887–888.

302 A Szent-István-napi műkiállítás. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 5. 887.

303 A Szent-István-napi műkiállítás. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 11. 911.

előmunkálatairól³⁰⁴ és a Nemzeti Múzeum gyűjteményének bővüléséről, amelybe újonnan Sobieski János³⁰⁵ lengyel király kardja, népvándorlás kori ékszerek, majd orientális geológiai és zoológiai leletek kerültek,³⁰⁶ és a nagyváradi püspök augusztus 20-i vacsoraestjéről.³⁰⁷ Az újság oldalai tükrözték, hogy az 1870-es évek végi orosz–török háború nyomán felébredő törökbarátság és a Kelet iránti kíváncsiság még nem halványult el teljesen, hiszen érdekességként a tárcarovatban Beszédes Kálmán³⁰⁸ tollából közöltek egy leírást a konstantinápolyi állapotokról.³⁰⁹

A lap tudósított a történelmi emlékezet képi ábrázolásának egyik fontos alkotásáról, nevezetesen a szent királyról készülőfélben levő oltárképről, amelyet Lotz Károly³¹⁰ és Than Mór³¹¹ festenek a ferencvárosi templom számára.³¹² Az államalapító ünnepéhez közeledve tájékoztatott az ország minden tájáról a fővárosba induló különvonatokról³¹³ majd a 20-i szertartásrendről.³¹⁴ A *Pesti Napló*hoz és *A Honhoz* hasonlóan aprólékos leírást adott az Ipolyi Arnold püspöknek adományozott díszokmányról.³¹⁵ Megemlítette Simor János hercegprímás szepesváraljai látogatását,³¹⁶ és értesült egy dési (Kolozs megye) Szent

304 Az állatkertnek. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 5. 888.

305 III. Sobieski János (1629–1696) lengyel király és hadvezér, litván nagyfejedelem.

306 Múzeumunk régiségtára. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 5. 888.; A nemzeti múzeum. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 17. 936.

307 Nagyváradon. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 5. 889.

308 Beszédes Kálmán (1839–1893) táj- és arcképfestő, később Konstantinápolyba költözött és ott tűzoltóságot szervezett. Sokat tett a Rákóczi-hamvak hazaszállítása ügyében.

309 Beszédes Kálmán: Konstantinápolyi világ. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 5. 886–887.

310 Lotz Károly (1833–1904) festő és grafikus. Bécsben tanult freskófestészetet, és részt vett több középület, például a Nemzeti Múzeum (1874), az Operaház (1884), a Kúria (1894) és az Országház (1897) dekorációs munkálataiban.

311 Than Mór (1828–1899) festő. Barabás Miklósnál és Bécsben tanult festészetet, majd külföldi tanulmányútra ment. Budapesten kívül Velencében, Firenzében és Triesztben élt és alkotott. Híres alkotásai a Lotz Károllyal közösen készített faliképek a Vigadóban, valamint a Nemzeti Múzeum lépcsőházának fríze.

312 A ferencvárosi templomban. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 10. 907.

313 Szent István napjára. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 12. 916.

314 A Szent-István-nap ünnepélyének. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 14. 925.

315 Egy díszokmány. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 15. 930.

316 Simor János. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 15. 931.

István-napi műkedvelő előadásról is.³¹⁷ A szent király ünnepe alkalmából megnyíló Deák-szoba a *Fővárosi Lapok* figyelmét sem kerülte el, és az erről szóló tudósítás egyúttal emlékeztetett az első magyar király és a szent jobb megtalálására, továbbá az esztergomi érsek által megszerzett Szent Gellért-ereklyére.³¹⁸

Az irodalmi újság a király születési napjának ötvenedik évfordulóján egy rövid tiszteletadási sorrendet közölt,³¹⁹ és ismét előhozta a főbb Szent István-napi látnivalókat a hozzájuk fűződő alapvető ismeretekkel együtt,³²⁰ majd az esztergomi érsek helyettesítéséről szóló értesülést pontosította.³²¹ Az uralkodói születésnap másnapján szép összefoglaló körképet adott a fővárosi rendezvény pompájáról, a vidéki és külföldi városokban lezajlott ünnepségsorozatról,³²² és végül érintette a Simor-féle iskolaalapítást.³²³ A Ferenc József személyét érintő hírek az augusztus 20-i lapszámban is többször felbukkannak, így az uralkodói évforduló alkalmából rendezett miniszterelnöki díszebéd,³²⁴ a főhadparancsnok tisztelgő lakomája,³²⁵ Simor János szegényadománya,³²⁶ a különösen nagy lelkesedéssel szervezett szegedi előkészületek,³²⁷ a kabineti iroda mulasztása a megkegyelmezések terén³²⁸ és más, külföldi városokban szervezett tisztelgések³²⁹ mind az ünnepi hírcsokor részét képezték.

Az irodalmi lap augusztus 20-át stílusosan egy Szent Istvánt köszöntő verssel üdvözölte. A költemény szerzője, Hiador a Szent Koronát mint a nemzet dicsőségének hordozóját ábrázolja:

317 Deésen. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 17. 936.

318 Szent István napján. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 17. 936.

319 Örömnapp. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 18. 939.

320 Szent István napján. uo.

321 Haynald bibornok. uo.

322 Király ö felsége születésnapjának. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 19. 943.

323 Simor János. uo.

324 A miniszterelnök. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 20. 948.

325 Bárá Edelsheim-Gyulay. uo.

326 Simor János. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 20. 949.

327 Szegeden. uo.

328 A királynak. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 20. 947.

329 A magyar király. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 20. 950.

„Drága királyunk, fenn! adj új fényt ősi hazádnak,
 És szent jobboldal régi határait óvd!
 Minden nemzetnek nagy nemzeti kincsei vannak,
 Itt, az ereklyék közt tündököl a korona.
 Gyémánt az – tisztán őrizd meg! – mit ha homály ér:
 Mennél messzebb hat, gyásza ezerte nagyobb,
 Mert benn nemcsak a kő, a gyémánt fénye sugárik:
 Benne a nemzetnek hajdani hire ragyog.”³³⁰

Az ünnepi programok kapcsán a szerkesztőség megosztotta értesülését a fővárosba érkező előkelőségekről,³³¹ és arról tájékoztatott, hogy az augusztus 20-i színházi hirdetések szerint aznap két vígjáték, egy-egy bohózat és dráma volt műsoron.³³² A színházi hírek között hosszan írt a szombathelyi megnyitóról,³³³ valamint Alt Jenny gyengének titulált vendégszerepléséről,³³⁴ és futólag kitért a dalárok országos találkozására is,³³⁵ majd beharangozott egy szeptemberi megemlékezést, amelynek keretében Virág Benedek³³⁶ költő, író és pap – a reformkor „éltes hazafijának” – tiszteletére szülőházán emléktáblát avatnak majd szeptemberben.³³⁷ A következő szám aprólékosan tudósított az augusztus 20-i forgatókönyv lezajlásáról: az ünnepnap kezdetét jelző ágyúsztól az egyházi szertartáson és körmeneten át a záró Te Deum kezdetű hálaadó énekig tartó eseménysorozatról, a fővárosba látogató vidékiekről és a megélenkülő kulturális életről, valamint a kirándulásokról.³³⁸

330 [Jámbor Pál] Hiador: Szent István napján. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 20. 945.

331 Báró Vay Miklós. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 20. 948.

332 Nemzeti Színház.. Népszínház., Budai Színkör. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 20. 950.

333 A szombathelyi állandó színház. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 20. 948.

334 A nemzeti színházban. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 20. 947.

335 Kolosvártt. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 20. 949.

336 Virág Benedek (1754–1830) pálos szerzetes, pap, tanár, költő, műfordító, történetíró, a magyar ódaköltészet első mestere. A hazai szellemi élet aktív alakítója volt, részt vett 1779-ben megalakult Hazafiúi Magyar Társaság szervezésében.

337 A Virág-émlék. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 20. 947.

338 Szent István napját. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 22. 953.

„Az idő kedvezett, csak a déli órákban volt rövid ideig tartó eső, mely után azonban ismét kiderült az ég. Az utcákon, nyilvános helyeken már csütörtökön nagy számmal lehetett látni az ez alkalomra vidékről felrándult vendégeket, törül metszett alakokat, kik örömmel szemlélgettek szépülő fővárosunkat és sűrűn látogatták a színházakat, múzeumot s más látnivalókat. Az ünnep napján mára hajnali órákban ágyú- és zeneszó ébreszté fel a fővárosi lakosságot s hat óra után már sok ezernyi tömeg özönlött a várba a szent körmenetre. [...] Délután megteltek a zöldbeli kiránduló helyek a Margitszigetre, városligetbe, állatkertbe, a budai hegyekbe ezrivel özönlött a fővárosi és vidéki közönség. Jutott azonban, főképp a vidékiekből, estére a színházaknak is, melyekben nagy közönség előtt folytak az előadások.”

Az irodalmi napilap tájékoztatót az ezen a napon tartott egyetemes tanítógyűléséről és a telekkönyvvezetők éves közgyűléséről,³³⁹ továbbá a budai tanítónőképző intézet 1876-os évfolyamának találkozójáról.³⁴⁰ Később kisebb híradásokat közölt vidéki városokból,³⁴¹ az országszerte megrendezett hangulatos táncestélyekről,³⁴² valamint megosztotta olvasóival a bécsi és a Graz melletti tobelbadi magyarok magasztos és vidám ünneplését,³⁴³ majd pedig a párizsi magyarok jó hangulatú lakomájának leírását.³⁴⁴

Vallásos kötődésénél fogva a Szent István-i ünnep nagy figyelemmel kitüntetett alakja volt a szent misét szokás szerint celebráló bíboros, prímás, Simor János. Az érdeklődés az ünnepek lecsengése után is elkísérte személyét, így a hónap utolsó napjaiban megtudhatták az újság olvasói, hogy az esztergomi érsek visszatért a fővárosba,³⁴⁵ és hatvannyolcadik születésnapjára számos táv-

339 Gyűlések. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 22. 953–954.

340 Kedélyes találkozást. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 25. 963.

341 Pozsonyban., Miskolcraól. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 24. 960.

342 Szent-istvánnapi táncestélyek vidéken. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 26. 969.

343 Szent István ünnepét., A tobelbádi magyarok. uo.

344 Szent István ünnepe Párisban. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 27. 974.

345 Simor János. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 24. 959.

iratot kapott,³⁴⁶ majd pedig a szepesi püspöknél vendégeskedve Hegyaljára,³⁴⁷ majd Tátrafüredre kirándul,³⁴⁸ valamint azt is, hogy egy új primási palota építését tervezi, s az értesülés szerint már meg is bízta Ybl Miklóst³⁴⁹ a tervrajzok elkészítésével.³⁵⁰ Ez utóbbi részlet valótlannak bizonyult.³⁵¹ Augusztus végén avatták fel az érsek által alapított leányiskolát, amelynek berendezéséről és felszentelési szertartásáról, valamint az összegyűltek Simor Jánosnak címzett felkösztöntő táviratairól is beszámolt a tudósító.³⁵²

Az augusztus 20-i tájékoztatások sora a Képzőművészeti Társulattal kapcsolatos hírekkel zárult: Benczúr Gyula³⁵³ festőművész megküldte *Szent István keresztelése* című festményének rézkarcát a következő évi társulati műlaphoz,³⁵⁴ melyet a társulat illetmény gyanánt ajándékoz tagjainak,³⁵⁵ továbbá hogy a társulat a következő évben a korábbi öt helyett hét műlap adományozását tervezi.³⁵⁶ Az ünnepi híradások utözöngéit pedig a budavári palota építkezéseiről szóló egy-egy rövid beszámoló³⁵⁷ és a Nemzeti Múzeum augusztus 20-i látogatottságának háromnapi 13 880-as számadata képezte.³⁵⁸

A másik szemlézett kulturális sajtó, a *Vasárnapi Ujság* a *Fővárosi Lapok*kal szemben csak heti egyszer jelent meg, így az olvasó a kulturális életet érintő események utólagos összefoglalását és áttekintését várhatta tőle. E várakozásnak megfelelően a lap augusztusi híradásait a hónap jeles napjaihoz fűződő magyar és más népek hiedelmeiből való válogatással kezdte.³⁵⁹ Majd augusztus 20-ra készülve – ugyanúgy, mint a többi politikai és irodalmi lap – a *Vasárnapi Ujság*

346 Simor János. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 25. 963.

347 Simor János. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 26. 969.

348 Simor János. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 28. 978.

349 Ybl Miklós (1814–1891) építész, a 19. századi historizmus kiemelkedő alkotója.

350 Az építkezési kedv fővárosunkban. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 27. 973.

351 A primási új palota. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 29. 982.

352 A Simor-iskola fölszentelése. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 25. 963.

353 Benczúr Gyula (1844–1920) magyar festőművész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

354 A képzőművészeti társulat. uo.

355 A képzőművészeti társulat műlapja. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 26. 968.

356 A képzőművészeti társulat. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 28. 977.

357 A budai királyi palota. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 29. 981.

358 A nemzeti muzeumot. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 29. 982.

359 Augusztus hónapról. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 8.) 32. sz. 532.

is beszámolt a hercegprimás ajándékba küldött kelyhéről³⁶⁰ és az ünnepi misén való helyettesítéséről,³⁶¹ valamint az állatkerti újításokról.³⁶² A hetilap szerkesztősege csupán egy vázlatos Szent István-napi ünneprendet közölt, s ehhez kapcsolódóan kitért arra, hogy dr. Balits Antal³⁶³ győri tanár fogja elmondani a budai helyőrségi templomban tartott magyar hitszónoklatot.³⁶⁴ Más újságokhoz hasonlóan írt a Nemzeti Múzeum nyitva tartásáról,³⁶⁵ majd gyűjteményének gyarapodásáról,³⁶⁶ a kolozsvári dalárhét programjáról³⁶⁷ és a szombathelyi színház megnyitásáról.³⁶⁸

A jeles napokat követő számaiban megemlékezett a király 50. születésnapjáról és az augusztus 20-i ünnepélyről, és bár mindkettő lefolyását érzékletes beszámolóban foglalta össze, az uralkodói évforduló leírásának mégis jóval nagyobb teret szentelt. A fellobogózott házak pompás látványa, a megdördülő ágyúk és a katonazenekar játéka indította ezt a napot, majd az istentisztelet és a tábori misével folytatódott. A budavári helyőrségi templomban tartott misén az ország prominens képviselői vettek részt, utána Tisza Kálmán miniszterelnök átvette a küldöttségek királynak címzett köszöntő feliratait, köztük a különösen díszes fővárosi üdvözlőlapot. A miniszterelnöki díszebéd után ágyúlövés zárta az ünnepséget, este pedig a színházak adtak díszelőadást.³⁶⁹

360 A primás ajándéka. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 8.) 32. sz. 536.

361 Szent-István ünnepén. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 8.) 32. sz. 536–537.

362 Az állatkert. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 8.) 32. sz. 537.

363 Dr. Balits Antal (1840–1922) római katolikus pap és tanár. 1870-ben Bécsben teológiai doktorátust szerzett, majd a Győri Püspöki Papnevelő Intézetben és a Győri Királyi Jogakadémiaán is tanított. Az 1890-es évektől egyházi pályára lépett, amely során elnyerte a pápai prelátusi méltóságot.

364 Szent István ünnepén. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 15.) 33. sz. 552.

365 A nemzeti muzeum gyűjteményei. uo.

366 A nemzeti muzeum. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 22.) 34. sz. 569.; A nemzeti muzeumba. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 29.) 35. sz. 585.

367 A kolozsvári dalárünnepélyre. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 15.) 33. sz. 552.; Az országos dalárünnepély. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 22.) 34. sz. 568–569.

368 A szombathelyi állandó színház megnyitása. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 22.) 34. sz. 568.

369 A király születésének 50-ik évfordulóját. uo.

Szent István napjáról viszont csak a sokezernyi tarkálló tömeget és a körmenetet említette meg pár sorban.³⁷⁰

A szent király ünnepének utózőngéjeként a *Vasárnapi Újság* is tudósított Simor János abbéli szándékáról, hogy új érseki épületet emeltet a budai várban,³⁷¹ valamint a párizsi magyarok ünnepélyéről.³⁷² A *Fővárosi Lapokhoz* hasonlóan, bár némi késéssel a hetilap is hírül adta a Virág Benedek emlékére szervezett emléktábla-avató ünnepélyt, és kiemelte a Virág-alapítvány célkitűzését, „hogy a tabáni iskolákban oly szláv vagy német származású gyermekek jutalomdíjakat nyernek, kik a magyar nyelvben leginkább haladtak”.³⁷³ Az újság hasábjain helyet kapott az a nemzeti büszkeségre okot adó értesülés is, amely a Felvidéken erősödő magyarosodási folyamatra mutatott rá, hiszen a helyi magyar újság a német lapokénál jóval magasabb példányszámban kerül értékesítésre.³⁷⁴

Összegzés

Az 1880-as év augusztus 20-ájához kapcsolódó sajtótudósítások nem szorítottak az államalapítás évfordulójának ünnepnapjára, annak előkészületeire és kiemelésére. Kitüntetett figyelem jutott a Szent István-nap középpontjában álló hercegprímás személyének és az augusztus 20-ra időzített egyéb civil és kulturális eseményeknek. A korábbi évek másik meghatározó személyisége, Ipolyi Arnold püspök ebben az évben némileg háttérbe szorult a lapok hasábjain. Elmaradt az egyes programok látogatottsága, a fürdővárosok multságairól szóló levelek vagy a Magyar Történelmi Társulat éves közgyűlésének megnyitó beszéde Ipolyi Arnoldtól, valamint a történelmi tanácskozások ismertetése. A hosszas és átfogó tudósi szónoklatban a több évszázados múltból levezetett időszakos célok és feladatok kerültek megfogalmazásra, s ezért 1876-tól az újságok támogató figyelemmel kísérték az irányadó gondolatokat, amelyek alaphangját

370 Szent-István ünnepét. uo.

371 Primási palota Budán. *Vasárnapi Újság*, 27. (1880. augusztus 29.) 35. sz. 585.

372 Szent-István-ünnep Párisban. uo.

373 A Virág-emlék. uo.

374 A magyar és német lapok Pozsonyban. *Vasárnapi Újság*, 27. (1880. augusztus 29.) 35. sz. 584–585.

a Szent István-i örökséget megjelenítő fényes ünnepség adta meg. Ebben az évben a Magyar Történelmi Társulat éves közgyűlésének elmaradása miatt az ott szokás szerint elhangzó hazafias eszmefuttatásokat kénytelen volt nélkülözni a közélet, s az így keletkező űrt a dalárda- és a tűzoltórendezvények szónoklataiból a nemzeti értékeket megjelenítő gondolatok tolmácsolásával töltötték ki a szerkesztők. Továbbá a nyár végén is sűrűbben előforduló lósporthírek már egyre inkább a következő évi Szent István-napi lóversenyek felé mutattak.

Az államalapító ünnepét megelőzte Ferenc József születésnapja, 1880-ban ráadásul az ötvenedik jubileumot ülték, így a szokásosnál fényesebb keretek között zajlottak a megemlékezések. Az uralkodói évforduló kapcsán Ferenc József mint az alkotmányosság, az állam fundamentumának őrzője – s nem mint a szabadságharcot vérbe fojtó zsarnok – jelent meg a sajtóban. A szerkesztőségek alapállását meghatározta az a fontos körülmény, hogy akkorra már a működőképes állam keretei kialakultak, amelynek hatékonyságára egyik legszembe-tűnőbb példa az árvízkatasztrófa utáni Szeged újjáépítése volt. Tehát a korabeli kortársak mindegyike között közmegegyezés uralkodott a tekintetben, hogy a fennálló rendet – az alkotmányt és az ezt biztosító király személyét – tiszteletben tartva törekedjenek a kívánt jövő felé. A királyi születésnap és a Szent István-nap rendezvényei elkülönültek, ám mivel mindkettő nemzeti ünnep volt, és egyaránt képviselték az államot, ezért a méltatásokban és megemlékezésekben voltak egymást átfedő gondolatok, s bár látszólag összekapcsolódott a két esemény, valójában azonban csak érintkeztek egymással. Mindkét évfordulónak megvolt a saját rítusa, és nem homályosították el egymás jelentőségét. A sajtótudósítások alapján akkor mosódott egybe a két ünnep, amikor rendszerint a vidéki megmozdulások egybekötődtek esti vigassággal, vagy főként a Monarchia fürdőhelyein rendezett multságok alkalmával a magyar vendégek kedvéért tartottak emelkedett megemlékezést is.

A *Pesti Napló* középutassága abban is kifejezésre jutott, hogy mindkét jeles napot vezércikkben üdvözölte, valamint Ausztria és Magyarország elválaszthatatlanságának szükségességét hangsúlyozta. A *Hon* szokásához híven idejekorán tájékoztatta olvasóit a várható eseményekről, és részletesen beszámolt a nemzeti ünnepekről, a korábbiaktól eltérően azonban a Szent István-nap elmúltával alig tért vissza az eseményekre. Az ellenzéki *Egyetértés*ben csak az uralko-

dó születésnapját követő napon jelent meg vezércikk az uralkodót éltetve, ám a kormányt erősen elmarasztalva. Az újság kritikus hangnemének megfelelően az alkotmányosság és a függetlenség volt a két közvetített vezérgondolat.

Az irodalmi újságok közül a *Fővárosi Lapok* az ünnepi tudósításokat és az ahhoz kapcsolódó kulturális híreket nemzeti értékeket tartalmazó írásokkal fűszerezte, és a két jeles napot egymással párhuzamosan tárgyalta. A *Vasárnapi Ujság* viszont alig szentelt figyelmet az államalapítás ünnepének, míg az uralkodó születésnapjával terjedelmesebben foglalkozott. A kulturális sajtó az ünnepekhez kapcsolódó ismeretek, tények és történetek bemutatásával nemcsak olvasói látókörét szélesítette, de egyúttal megteremtette a nemzeti ünnepel való azonosulás érzelmi hátterét is.

Edit Fabó – Andrea Bacher-Tuli: 20 August in 1880

ABSTRACT: The circumstances surrounding the celebration of August 20 in 1880 were different from those of the past. One of the most significant factors was that the anniversary of the founder of the state on 20 August was preceded by the 50th birthday of Emperor Franz Joseph on 18 August. The imperial birthday was also a public holiday, and the celebrations were held in a more restricted, aristocratic, formal setting, away from the public. The jubilee occasion, however, called for more spectacular gestures, so the press of the time – regardless of party affiliation – praised the monarch – who had once ruthlessly repressed the 1848–1849 revolution and war of independence – as the guardian of constitutional order. However, the growing attention given to horse racing at the end of the summer was a sign that the races were to become part of the events of 20 August.

In keeping with the central stance of the *Pesti Napló*, the political daily hailed both days in an editorial and stressed the need for Austria and Hungary to be inseparable. As usual, *A Hon* informed its readers well in advance of the expected events and reported in detail on the national holidays, but after St. Stephen's Day had passed, it hardly revisited the events. In the opposition paper *Egyetértés*, an editorial celebrating the monarch appeared only the day after the monarch's birthday, but in addition to its government-critical tone, it focused on constitutionalism and independence. Among the literary newspapers, the

Fővárosi Lapok spiced up its coverage of the celebrations and related cultural news with articles on national values, and covered the two days in parallel. The *Vasárnapi Ujság*, on the other hand, devoted little attention to the founding of the state, while the monarch's birthday was covered more extensively. By presenting the information, facts and stories associated with the celebrations, the cultural press not only broadened the horizons of its readers, but also created an emotional background for the identification with the national holiday.

There were overlapping ideas in the tributes and commemorations, and although the two events seemed to be linked, they were in fact only tangential. Each anniversary had its own rite and did not obscure the significance of the other.

KEYWORDS: birthday of Franz Joseph, constitutional order, St. Stephen's Day, various celebrations, horse race

MÁRCIUS 15. 1881-BEN

F A B Ó E D I T

K I V O N A T: Az 1881. esztendő március 15. megünneplésének idejére úgy tűnt, hogy az egykori 12 pontos követelés néhány tétele beteljesülni látszott, valamint alátámasztást nyert az a várakozás, hogy az akkor megindított folyamat, ha lassan is, de mégis megvalósul. S az 1867-es kiegyezéstől eltelt alig másfél évtized alatt felnőtt egy olyan fiatal nemzedék, amely tagjainak már fontosabb volt a reményteljes jövő, és amely jelentőségét a forradalmár és szabadságharcos hősök tettehez mérték. Ezért a március 15-i megemlékezéskor szakítottak a megszokott forgatókönyvvel, amelynél már nem a kegyeletes temetői kivonuláson és beszédeken volt a hangsúly, hanem a dicsőséges nap eredeti helyszínén rendezett múltidéző találkozón. A fiatalok már nem kívántak csak lehajtott fővel adózni az egykori példaképek előtt, hanem emelt fővel, büszkén idézték fel a nagy elődöket, akiknek tettei az ő feladatukat is kijelölték.

Az egyre gyarapodó sajtóanyag következtében a fentiek tükrében még a korábbi években szűkszavú, a tárgyilagosságot követő *Pesti Napló* is bőségesen tudósított a március 15-i nemzeti ünnepről és a hozzá tartozó eseményekről. A *Hon* kormánypárti sajtóként szintén beszámolt a megemlékezésekről és a kapcsolódó történeésekről, de a vitázó felek láttán kifejezte kétségeit afelől, hogy vajon felismerik-e a történelmi lehetőséget. Az ellenzéki *Egyetértés* viszont nem annyira az ellentéteket emelte ki, hanem az egyeztetések folyamatát közvetítette, és jegyzőkönyvi hitelességű leírást adott a fővárosi ünnepségről, valamint a vidéki rendezvényeknek is tágabb teret biztosított. A kulturális sajtó (*Fővárosi Lapok*, *Vasárnapi Ujság*) nem foglalkozott olyan kimerítően a nemzeti ünneppel és az ahhoz kapcsolódó közéleti témákkal, mint a politikai napilapok, hanem az emlékezetet életben tartó memoáriródalom közlését, népszerűsítését helyezte előtérbe.

K U L C S S Z A V A K: öntudatosság, egykori dicsőséges helyszín, hősiesség, büszkeség, jövőkép

Az 1880-as évek fordulója egyértelmű változást hozott a közéletben. A nemzeti ünnepek története kapcsán kifejezetten érzékelhető, hogy az évfordulók köré szerveződő megmozdulásokban nemcsak jóval többen vesznek részt, hanem egyre határozottabban körvonalazódik azon véleményformálók szélesedő köre, akik elsősorban eszmei alapon kívánják hallatni hangjukat. Azaz eseménydússá és izgalmassá vált a közélet, amely a korabeli sajtó hasábjain is tükröződött.

Az 1879-es év márciusát a szegedi árvíz uralta, de mégis megemlékeztek a '48-as forradalom évfordulójáról. Az 1880-as márciusi nemzeti ünnep megünnepelését két tényező jelentősen befolyásolta: az egyik a kormányzat közigazgatási rendszerét érő kifogások, a másik pedig az országról alkotott külföldi kép. Ezért a kinti kapcsolatok felértékelődtek, hiszen a tiszai árvíz katasztrófa után érkező adományok bebizonyították, hogy milyen mozgósító ereje lehet a nemzetközi figyelemnek. Az 1881-es esztendőt pedig a nyár közepén esedékes választások tették fordulatosá, s a közelgő korteshangulat előszele megjelent a március 15-i megemlékezéseken is. Az éppen hatalmon lévő kormányerőket egyre gyakrabban támadták, amelynek következtében az amúgy is komoly tekintélyvesztéssel elszenvedő kormányzat egyre gyengébb lett.

Tehát a sajtóban minden oldalról nagy érdeklődés övezte a március 15-i ünnepségeket, s a hozzáfűződő témaköröket, vagyis a Petőfi-életmű sorsát, a Petőfi Társaság működését, Kossuth Lajos tevékenységét, az egykori honvédek helyzetét és a sajtóügyet. Az idős honvédek régóta húzódnó, megoldatlan ellátása az 1880. évben a király 50. születésnapja alkalmából rendeződni látszott, hiszen elvi döntés született anyagi támogatásukról, s az összeg felhasználása körüli viták pezsdítették fel a honvédegyleti gyűléseket. A magyar nyelv és a magyarosodás kérdése nem volt olyan élesen hangsúlyos, mint az előző évek márciusában.

Mérsékelten kormánypárti sajtótudósítások

Az 1881. esztendőben a korabeli politikai sajtóvilág pártállását továbbra is az Ausztriától való függetlenedés mértékének óhajtása határozta meg. Még a korábban tényközlésre törekvő, a politikai mértéktartást követő *Pesti Naplónak* is

az egyre sűrűsödő közéleti események bőséges és fontos híryanagot jelentettek ahhoz, hogy terjedelmesebb közleményekben foglalkozzon a történésekkel.

A napilap márciusi számainak egyik első, a szabadságharc emlékéhez kötődő híre egy emlékmű felállításáról szól. Szokoly Viktor³⁷⁵ 1868-ban állította össze azt a neves illusztrátorok rajzaival díszített Honvédalbumot, amelynek bevételét jótékonyági célra szánta. Az összegyűlt pénz egy része a budapesti honvédegylet által kezdeményezett szabadságharcos emlékmű céljára is felajánlásra került, s a gesztus talán újabb lendületet adhat a régóta tervezett szobor megvalósításának, hiszen a főváros is napirendre tűzte a kérdést.³⁷⁶ Az egykori szabadságharcos honvédek helyzetében is fordulat állt be az 1880-ban megígért kormányzati támogatással. A napilap tudósításai szerint a honvédegyletek országos, fővárosi és vidéki szervezetei küldöttgyűléseken, társas vacsorákon vitatták meg az állami gondoskodás elfogadásának mikéntjét, ugyanis attól tartottak, hogy felszámolják menházukat és testületeiket.³⁷⁷ Bár méltányolták a részükre megállapított 45 ezer forintot, de be kellett látniuk, hogy ez csupán a menház működéséhez elegendő. A menhelyből kiszoruló idős katonák sokasága továbbra is az utcai koldulásból kényszerül fenntartani magát. Az értekezletekről szóló beszámolókból felszínre kerültek a szervezetek és a tisztségviselők közti torzsalkodások, amelyek megnehezítették a tárgyalásokat. A küldöttek végül is megegyeztek abban, hogy a menházuk felügyeletét csak részben engedik át az államnak, továbbá a megváltozott körülmények miatt módosítaniuk kellett működési szabályzatukat, valamint nem tágítottak azon követelésüktől sem, amely szerint az országgyűlés adja meg számukra az erkölcsi elismerést is. Méltóságuk megőrzésére irányuló kitartásukat az egyik indítványuk bevezető sorai is tükrözték.

375 Szokoly Viktor (1835–1913) földbirtokos, író, újságíró.

376 A szabadságharcos emlékoszlopa a fővárosban. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 9. [2].

377 Az egyesült budapesti 1848/49-iki honvéd-egylet. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [2].; A buda-óbudai honvédegylet. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [2–3].; A honvédgyűlés. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [3].; A honvédgyűlés. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 14. [2].; A honvédgyűlés. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [6].; Az 1848/49-ki honvédek orsz. gyűlése. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1881. március 15. [1–2].; A honvédgyűlés. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 16. [1].

„Az 1848/9-iki honvédek a haza- és szabadságszeretet lángjától hevitve teljesítették kötelességüket. – A történet lapjai említik tetteiket, s a haza újbóli feltámadása hősiességük, megtörhetlen kitartásuk örök emléke. A nemzet feladata, gondoskodni a hadjáratban rokkantakká, a kor előhaladásával keresetképtelenné vált, vagy elszegényült harcosairól; tiszteletben tartani az élőket, hogy a példán okuljon az utókor.”³⁷⁸

A nemzeti ünnep felé közeledő *Pesti Napló* közvetítésében kedvező visszhangra talált az előző évek egyik vezető kérdése: a magyar nyelvhasználat, amelynek kiváló példája a pozsonyi tűzoltók 1880. évi közgyűlésének társadalmi visszhangja. Az eseményt egyrészt a magyarok iránti általános rokonszenv kísérte, másrészt viszont a városi polgárság maga számára is megfogalmazott egy általános következtetést, hogy saját érdekükben – az anyanyelvük mellett – mindenképp hasznos ismerniük a törvényhatóságoknál is előnyben részesített magyar nyelvet.³⁷⁹ A napilap közleményei kitértek arra, hogy az egykori 12 pontos követelések élén álló sajtó napszámosságainak élethosszig tartó anyagi biztonsága érdekében szőtt tervek is a megvalósulás szakaszába értek, ugyanis 1881 márciusában a szakmai egyesületük már a hírlapírók nyugdíjintézetének alapszabályait tervezte elfogadni.³⁸⁰ Petőfi emlékezetét idézte az előző évben elhunyt másod-unokatestvére, Orlai Petrich Soma³⁸¹ házának szomorú sorsának híre, ugyanis az ingatlant elárverezték.³⁸² A továbbiakban a nemzet nagy költőjének szellemi örökségét vállaló Petőfi Társaság havi felolvasóülése ugyancsak a hó közepére esett, amikor is az érdeklődők meghallgattak egy esztétikai értekezést az öltözködés történetéről, amely után még néhány költeményt szavaltak el.³⁸³ Azonban a Bécsben készülődő március 13-i megemlékezés hírére még

378 A honvédgyűlés. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 14. [2].

379 Pozsony város és a magyarság. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1881. március 11. [2].

380 A magyar hírlapírók nyugdíjintézetének. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [2].

381 Orlai Petrich Soma (1822–1880) festőművész, a történelmi festészet képviselője, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat vezetőségi tagja. Élete vége felé feljegyezte a Petőfi Sándorral kapcsolatos adatokat.

382 Orlay S. háza. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [2].

383 A Petőfi-társaság gyűlése. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 14. [2].

a *Pesti Napló* szerkesztősége is felkapta a fejét,³⁸⁴ s közreadta utólagos értesülését, miszerint a halványuló bécsi forradalom emléke feléledt, olyannyira, hogy a rendőrség esetleges tüntetésekre is felkészült.³⁸⁵ Bár a temetői koszorúzásokon tömeges volt a részvétel, mégsem volt rendbontás, majd az ünneplő fiatalok később egy vendéglőben találkoztak, ahol a beszédeket a rendőrség megakadályozta, a társaság pedig csendben feloszlott.

A fővárosi ünnepség szervezésében is voltak szokatlan fordulatok. Az 1848-as forradalom 33. évfordulója az addigi megemlékezések menetének újragondolására készítette a szervezőket. Korábban rendszerint kivonultak a Kerepesi úti temetőbe, ahol a hősök sírja mellett idézték fel a dicső napokat, azonban ez alkalommal a Nemzeti Múzeum kertjét szemelték ki. A *Pesti Napló*ban az egyetemi ifjúság március 15-i hírharangja már érzékeltette, hogy a tervezett ünnepség akadályokba ütközik, ezért a szervezők este megbeszélést tartottak.³⁸⁶ A lap reggeli kiadása már tartalmazta a tanácskozás részleteit: a belügyminiszteri posztot is viselő miniszterelnök, Tisza Kálmán támogatását nem bírják, a múzeum igazgatója, Pulszky Ferenc³⁸⁷ kérvényükre elutasítóan válaszolva úgy érvelt, hogy a kert pázsitja nem alkalmas arra, hogy ott népünnepély tartassék.³⁸⁸ Volt, aki sajnálta, hogy akadnak olyanok, akik a megemlékezést politikai vagy pártünnepnek tekintik, és volt, aki kijelentette, hogy a jeles évforduló nem a kegyelet, hanem a szabadság napja, s mindemellett örömmel fogadták a munkások csatlakozását. Végül is megállapodtak abban, hogy az országgyűléshez fordulnak, s ezért Irányi Dánielt³⁸⁹ keresik fel. A képviselő pedig személyesen Tisza Kálmánnal egyeztetett egy másik helyszínről, a megoldásra nyitott miniszterelnök azonnal hívatta a rendőrfőnököt, s megszületett az engedély az Egyetem téri helyszínre.³⁹⁰

384 Március 13-ika Bécsben. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [2].

385 Március 13-ka Bécsben. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1881. március 14. [2].

386 Március 15-ének. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1881. március 11. [2].

387 Pulszky Ferenc (1814–1897) politikus, régész, műgyűjtő, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, befolyása miatt a kor „kultúrpapájaként” emlegették.

388 Március 15-ének megünneplése. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 12. [2].

389 Irányi Dániel (1822–1892) ügyvéd, politikus, publicista.

390 Március 15. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [3].

A *Pesti Napló* az előző évek szerkesztőségi gyakorlatához képest szokatlannul, a március 15-i napon egy történelmi eszmefuttatást jelentetett meg a nevezetes nap jelentőségéről az ókortól kezdve az ezeréves magyar múlton keresztül – némi kormánykritikus éllel.³⁹¹

„A szabadság most is a régi, csak az emberek változtak. Azok az emberek, kik most vallják elvül a szabadságot, azt nem szeretik és szavaik hamisak.

Hanem a nemzet minden márczius 15-én megünnepli a magyar szabadság születése napját. Mert a nemzet igazán szereti a szabadságot.

Megilleti az ifjakat, hogy e napon örüljenek, buzduljanak és a szabadság mártírjainak sirjait megkoszorúzzák: övék a szabadság ideálja és a nemzet jövője. O[!Ő]k csak úgy lehetnek boldogok, a nemzet csak úgy lehet nagy, ha szabad.

Emeljen a nemzet oszlopot a szabadságnak, szépet, nagyot, dicsőt, méltót az eszméhez és önmagához. Álljon e szobor a szabadságtéren. Legyen rá írva, hogy ezer esztendővel ezelőtt elfoglalta e hont egy nemzet, mely nem hódolt senkinek és nem ismert maga felett kényurat, hanem szabadon született minden fia és szabadon választott vezért követett, Árpádot. Azután alkotmányt szerzett magának Pusztá-Szeren. Azután nem hűbérbe kapta a királyi koronát a német császártól, hanem maga ura volt mindig. Jogait és szabadságait arany-bullában megírta, királyait esküvel kötelezte. Élete árán védelmezte hazáját és szabadságát, mindenki ellen, a ki megtámadta, századról-századra. Fegyvere volt a törvény és a kard s Isten vele volt, mert el nem hagyta. Most se parancsoljon neki s neki, mert Magyarország szuverén és minden polgára egyenlő és szabad. Így éljen másik ezer esztendeig és a szobor álljon és hirdesse a nemzet szabadságát a késő utókornak és minden idegennek, ki utját erre veszi.”

391 Márczius idusa. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [1–2].

Az írás a továbbiakban támogatta a fővárosi honvédelemlékszobor felállítását. Az újság belső oldalain a sajtószabadság és a hazaszeretet jegyében állította példaképpül Neményi Ambrust, aki kiállt az országot és népet ért igazságtalanságok és hazugságok ellen, ugyanis a német sajtóban folytonosan szidták, és túlzottan rossz színben tüntették fel a magyarokat, s ennek kívánt gátat vetni újságíró társuk.³⁹² A pancsovai hírlapírók is elítélték a német lapokat, s szolidaritásuk jeleként kifigurázták a német szaktársakat.³⁹³ Az újság felhívta a figyelmet, a hírlapírók rokonszervezete, az Írók és Művészek Társaságának a hónap végén várható közgyűlésére.³⁹⁴ Majd a lap közzétette a március 15-i ünnepség szervezőinek felhívását, mely tájékoztatta a nagyközönséget, hogy „a magyar nemzet szabadságünnepé” az Egyetem téren kezdődik délután három órakor.³⁹⁵

„E napon hangzott el az első szabad szó, e napon vivotott ki a sajtó szabadsága, e napon nyílt meg az eszme harczosa előtt az önkény börtöne! Századok munkája, véráldozatok eredménye más népeknél: ez egy napnak békés diadala a magyar nemzetnek. Nincs nép, mely ehhez hasonló nappal dicsekedhetnék történetében; és ha mégis minden nemzet megünnepeli szabadságának kivívását, ne ünnepeljük-e meg mi, kik kiválóan a szabadság előharczosainak tekintetünk, ne ünnepeljük-e meg oly fénnyel, mely méltó e nap emlékéhez, mely méltó a magyar nemzethez? Az egyetemi ifjuság maga részéről mindent elkövet, hogy ne muljék el e nap megemlékezés nélkül. [...]

Ne maradjon el tehát ez ünnepélyről senki sem, kinek kebléből a honzserelem és szabadság iránti lelkesedés még ki nem halt és tegyük márczius 15-ét oly nemzeti ünneppé, mint a mily kincse a magyar nemzetnek a szabadság!”

392 A sajtó és a kormány. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [5].

393 A magyar hírlapírók. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [2].

394 Az írók és művészek társasága. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [2].

395 Márczius 15. Felhívás a testvéregyetem ifjuságához és a főváros polgáraihoz. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [5].

Az Egyetem tér már délre díszben pompázott: a házakra és az ablakokba nemzeti színű zászlókat és drapériákat tettek ki, vagy szép szőnyeget lógattak ki, a kapukra vörös bársony került ugyancsak nemzeti színű szalaggal vagy babérral.³⁹⁶ A nemzeti ünnep másnapján részletes beszámoló elevenítette meg a rendhagyó megemlékezést.³⁹⁷ A rendőrség választotta el a meghívott vendégektől a közönséget, a belső körbe megérkeztek az egyetemisták, a munkáspárt képviselői, az országgyűlés egyes politikusai és az idős honvédek egyletéből néhányan. A *Himnusz* eléneklésével kezdődött a műsor, melyet Petőfi *15-dik március, 1848* című verse követett, ekkor feltűnt Táncsics Mihály,³⁹⁸ akit nagy tisztelettel fogadtak. Majd az ünnepi beszéd hangzott el, amelynek történelmi felütése hasonlított a *Pesti Napló*-ban megjelent gondolatokra.

„Harminczhárom év választ el bennünket, mondá, amaz örökké emlékezetes naptól, midőn a szabadság és honszeretet lánglelkű dalnokának ajkairól elhangzottak a nagy eskü szavai: A magyarok isteneré esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk.

A felébredt honszerelem, a megénekelt szabadság nyomán tettek értenek, melyek példa nélküliek a világtörténet lapjain.

Más nemzetek történetében is találunk napokat, melyeket a szabadság eszméjének diadala szentesített meg és tett feledhetetlenné. Rómában márczius idusán dőfte le Brutus³⁹⁹ Caesart,⁴⁰⁰ jótévőjénél jobban szeretvén a szabadságot. Franciaországban a Bastille bevételének évfordulója a szabadság nemzeti ünnepe. De mindkét napot vér fertőztette meg. 1848. márczius 15[-]én a magyar nemzetnek először sikerült megoldani a politikai problémák legnagyobbikát, [...] mert e napon össze tudta egyeztetni a két legnagyobb földi jót; a szabadságot és békét; [...] az emberi szellem legmagasztosabb diadalát ülte pusztán szellemi fegyverek által: a szabadság diadalát.”

396 A márczius 15-iki ünnepély alkalmából. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1881. március 15. [2].

397 Márczius 15-ike. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 16. [2].

398 Táncsics Mihály (1799–1888) író, publicista, politikus.

399 Brutus, Marcus Iunius (Kr. e. 85–42) római politikus, összeesküvő, Julius Caesar egyik gyilkosa.

400 Caesar, Julius Caius (Kr. e. 100–44) római hadvezér, államférfi és politikus.

A szónok utalt a 12 pontra, a gyászos időket metaforikus ködbe burkolta, s jelenükre térve hangsúlyozta, hogy az ő boldog nemzedékének kötelessége emlékezni, nemzeti ünnepé tenni e napot, az eszmét beteljesíteni, és mindezt minél szélesebb tömegek bevonásával kívánta elérni. Végezetül idézte Vörösmarty Mihálytól⁴⁰¹ a *Gondolatok a könyvtárban* híres versszakát.

„Mi dolgunk a világon? küzdeni
Erőnk szerint a legnemesbékért.
Előttünk egy nemzetnek sorsa áll.
Ha azt kivittuk a mély sülyedésből
S a szellemharczok tiszta sugaránál
Olyan magasra tettük, mint lehet,
Mondhatjuk, térvén őseink porához:
Köszönjük élet, áldomásodat,
Ez jó multság, férfi-munka volt.”

A szónoklat után elszavalták Petőfi *Nemzeti dalját*, a tömeg egyöntetűen visszhangozta az „esküszünk”-et, majd felcsendült a *Szózat*. Az ünnepség végén az éljenző sokaság – úgy, ahogy 33 évvel azelőtt – vállán vitte Táncsicsot a kocsijához, az ifjúság pedig Kossuthot emlegetve, a *Kossuth-nótát* énekelve szétszéledt. A rendezőség a sajtó útján értesítette az érdeklődőket, hogy a bécsi magyar akadémiai kör, a szabadkai fiatalok, a lemergi egyetemisták és egy marosvásárhelyi szerkesztőség táviratilag üdvözölte az ünneplőket.

A *Pesti Napló*nak még módjában volt két vidéki megemlékezésről is részletebben beszámolni.⁴⁰² Arad városában hosszú idő óta ekkor rendeztek fényes ünnepséget: fellobogózták a középületeket, a templomokat, a magánházakat. A városháza díszterme teljesen megtelt a vendégekkel, akiket a honvédegylet vezetője köszöntött, elénekelték a *Himnusz*t, meghallgatták az emlékbeszédet és a *Nemzeti dalt*, zárásként felhangzott a *Szózat*, s a megjelentek a *Rákóczi-in-*

401 Vörösmarty Mihály (1800–1855) költő, író, ügyvéd, a Kisfaludy Társaság tagja és a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

402 Március 15-ke vidéken. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. március 17. [2].

duló taktusai mellett távoztak. A társaság este vacsorára gyűlt össze ismét, pohárköszöntőket mondtak, s elküldték Kossuthnak az elmaradhatatlan táviratot. Nagyváradon a jogi akadémián kezdődött az ünnepség a *Himnusszal*, amit emlékbeszéd és vers követett, végül felcsendült a *Szózat*, majd kivonultak a honvédsírokhoz, ahol szónoklatokat tartottak, és este pedig a 48-as párt szervezésében bankettet adtak. A napilap aznapi, esti kiadásába még bekerült a kolozsvári és a magyaróvári megemlékezésekről szóló értesülés.⁴⁰³

Kormánypárti sajtótudósítások

A *Hon* kormánypárti újságként természetesen támogatta a központi intézkedéseket, de 1881-ben tágabb teret adott az ellenvéleményeknek is, amelyek a márciusi nemzeti ünnep kapcsán az eddig szemlézett témakörök tekintetében inkább közjogi és hadászati jellegűek voltak. A lap a kiegyezés óta végig kiállt a forradalomért és a szabadságért harcoló egykori honvédek érdekeiért, s amelyre végre megoldást kínált a kormányzat. S ahogy a *Pesti Napló*, úgy *A Hon* is tudósított az érintett honvédegyletek tanácskozásairól, igaz, talán egy kicsit részletesebben és érzékletesebben.⁴⁰⁴ Az egyre jobban napvilágra kerülő szervezeti és személyes ellentétekkel is terhelte, körülményesen óvatos döntéshozatali folyamat aggodalommal töltötte el a szerkesztőiséget, és félt, hogy a hosszas viták és megfontolások miatt nem tudnak megegyezni a hivatalos fórumokkal, s a kiábrándulásra okot adó véleményt címlapon tették közzé.⁴⁰⁵

A napilapban is terítékre került a szabadságharc szobrának kérdése.⁴⁰⁶ A honvédegyleti vezetők egyike felhívta a figyelmet arra, hogy a Szokoly-féle

403 A március 15-két. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1881. március 17. [2].

404 A budai és ó-budai 1848/9-ki honvédegylet. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 2. [2].; A régi honvédek országos központi bizottsága. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 4. [3].; A f. hó 15-én tartandó honvéd országos gyűlés., A budapesti honvédegylet., A honvédegyletek központi választmánya. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 10. [3].; A honvéd menedékházról. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [5].; Az országos honvéd-gyűlés. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 15. [1].

405 [Visi Imre] V. I.: Budapest, március 15-én. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 15. [1]. – Visi Imre (1852–1889) író, publicista, szerkesztő, országgyűlési képviselő.

406 A szabadságharcz emlékoszlopa fővárosunkban. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 9. [3].

1868-as *Honvédalbum* gyűjtéséből tíz évvel korábban a fővárosnak adományozott összeghez tartozó rendelkezés lejárt, azaz ha 1878-ig emlékoszlop létesül, akkor a pénzt költsek arra, de ha ez nem valósulna meg, akkor bocsássák a honvédmenház rendelkezésére. Időközben mások sokkal tekintélyesebb summát gyűjtöttek erre a célra, de még így sem volt elegendő az emlékműre. A döntés a fővárosi közgyűlés kezében volt.

Az emlékmű egyéb szempontból is fontos volt, ugyanis a szabadságharc leverését nehezen tudta feldolgozni a nemzet, a közvélemény. 1848 szellemének életben tartásához hozzátartozott a tárgyi emlékek számbavétele és az egykor történetek felidézése. A felbukkanó ereklyékről *A Hon* hasábjai is hírt adtak, úgymint Kossuth Lajos országgyűlésen használt tintatartója,⁴⁰⁷ vagy szintén Kossuth szabad-lovascsapatának zászlója, amit a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója szerzett meg.⁴⁰⁸ A szerkesztőség ugyanígy közérdeklődésre méltónak tekintette azt, hogy Petőfi mellszobra elkészült,⁴⁰⁹ és egy másik Petőfi-szoborra gyűjtenek Aszódon,⁴¹⁰ de adakoztak Orlai Petrich Soma síremlékére is.⁴¹¹ A napilapban tudatták, hogy Perczel Mór,⁴¹² volt honvédtábornok versben készül megírni emlékeit,⁴¹³ és a Marosvásárhelyen kiadásra kerülő *Bem-album*ból közreadták Teleki Sándor⁴¹⁴ visszaemlékezését az 1848. december 25-i, kolozsvári napról,⁴¹⁵ valamint a hirdetési oldalakon szerepeltették Kossuth nem sokkal azelőtt megjelent művét is.

407 Kossuth tintatartója. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 17. [3].

408 A szabad-lovascsapat zászlója. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 22. [2].

409 Művészi hírek. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 18. [2].

410 A Petőfi-szobor javára. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 25. [3].

411 Síremlék Orlay Somának. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 19. [3].

412 Perczel Mór (1811–1899) földbirtokos, honvédtábornok, országgyűlési képviselő.

413 Perczel Mór. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 18. [2].

414 Gróf Teleki Sándor (1821–1892) 1848–1849-es szabadságharcos katona, honvédezredes, olasz tábornok, főrendiházi tag, a Petőfi Társaság tagja. Gyermekkorában egy ideig Táncsics Mihály is a nevelője volt.

415 Teleki Sándor: Kolozsvártt, 1848. december 25-én. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 27. [5]. – *A Bem-album* 1884-ben jelent meg Kerekes Sámuel szerkesztésében a marosvásárhelyi Református Kollégium nyomdájában. – Kerekes Sámuel (1847–1895) tanár, publicista.

Az előző évben, 1880 márciusában Kossuth feljegyzéseinek angol és német nyelvű kiadása vonta magára a sajtó figyelmét, de a levelek az év folyamán *Ira-taim az emigrációból* címmel, az Athenaeum Kiadónál két kötetben jelentek magyarul is. A mű sarkalatosabb fejezeteit, mint a Pragmatica Sanctióról írottakat megtárgyalták a kormányközeli sajtóban is.⁴¹⁶ De a szerkesztőség – természetesen – helyt adott az egykori államfő álláspontjának helyességét megkérdőjelező elemzésnek is.⁴¹⁷ Nemcsak a kiegyezés körüli jogértelmezés, hanem a Kossuth–Görgei-ellentét is kiújuló vita tárgya volt. Így volt ez 1881 márciusában is, mert *A Hon* e témakörben közreadta egy Angliában élő egykori katonatiszt levelét, amely szerint az akkori orosz csapatokkal megerősített túlerővel szemben a Kossuth által tüzelt lelkesedés már kevés volt, Görgei pedig az adott helyzetben elfogadható módon döntött.⁴¹⁸ Az ünnep felé közeledve viszont kapóra jött a szerkesztőségnek Klapka György,⁴¹⁹ volt honvédtábornok nyílt levele, amelyben elhatárolódott az *Egyetértéstől*. Klapka kijelentette, hogy félremagyarázták állásfoglalását, hiszen ő maga az a hazafi, aki az ország függetlenségéért és alkotmányosságáért bármikor harcba száll, de egyébiránt, el tudja fogadni az érvényes közjogi alapot, amely megfelel az 1849-es függetlenségi nyilatkozat vonatkozó passzusának.⁴²⁰

„A magyar nemzet belépven mint független és önálló állam az európai népek családjába, elismeri egyuttal, hogy mindazon népekkel, melyek azelőtt vele egy uralkodó alatt voltak egyesítve, békében és jó szomszédságban kíván élni és szilárdul el van határozva, hogy velük barátsági szerződések által szövetkezzék.»

416 Kossuth a pragmatika szankcióról. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 14. [1–2].

417 Salamon Ferenc: Mi az a „Pragmatica Sanctio” az 1867-iki törvényben? *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 20. [1–2]. – Salamon Ferenc (1825–1892) történész, esztéta, színikritikus, műfordító, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

418 Duka Tivadar: Még egyszer Kossuth–Görgei. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 24. [2]. – Duka Tivadar (1825–1908) orvos, honvédszázados, a brit hadseregben őrnagy, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

419 Klapka György (1820–1892) honvédtábornok, helyettes hadügyminiszter.

420 A Kossuth–Görgei-ügyben. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 12. [1].

A *Honban* Klapka írása abban a három nappal korábbi, ünneplésre hangoló lapszámban jelent meg, amelynek vezércikke az egykori március 15-ét idézte fel.⁴²¹ A szerző – vélhetően Jókai Mór – vázlatosan áttekintette a „tüneményes nap” fordulatait, és összefoglalta jelentőségét:

„Fölszabadult a nép, a föld, a szó, a sajtó; eggyé lett a nemzet az ország; urrá lett a magyar saját földén. Hasztalan akarják tagadni, soha ilyen valódi ur nem volt a hazájában a magyar nemzet, mint jelenben; s csak esze és szive tanácsán kell járnia, nem az álmai és az epéje szerint, hogy uralma növekedő, tökéletes, befejezett legyen.

A mai kor fiatalságának nem kell már ez eszméért sem vérét ontani, sem húsz évig bujdosni a pusztában, a míg a tettek ígéret földére eljut; [...]

Volt idő, midőn a merész szó is nagy tettek értékével birt; mai nap a leg-szerényebb körben működő tetterő is többet ér a legnagyobb szavaknál.”

Azonban a visszatekintés a figyelmeztetés szándékával kitért egy olyan részletre, amelyet akkor is, és korokban is messzire el kell kerülni. Történt ugyanis, hogy a „márciusi ifjak” 15-e után néhány nappal „elszörnyedve” vették észre, hogy a munkások népgyűlést hívtak össze a Nemzeti Múzeum kertjébe, mert nem elégedtek meg a szabadsággal, és kommunizmust akartak, s a gyülekezet kis híján elsöpörte a forradalom vezéralakjait, de szerencsére megjelent egy tekintélyes és termetes közszereplő, akinek sikerült lehűteni a kedélyeket. A cikkíró azonban három évtized múltán már nagyvonalúan tekintett a kellemetlen epizódra, és a munkás mozgalmároknak is megadta az emlékezés kegyeletét.

A *Hon* is beszámolt a fővárosi fiatalság ünnepségének tervezett helyszíne körüli bonyodalmakról, bár a múzeum igazgatójának elutasító levelét úgy ismertette, hogy az engedély megadatott ugyan, de nem kivitelezhető, mert

421 [Jókai Mór:] Egy öreg a márciusi fiatalok közül: Emlékezés márczius 15-ikére. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 12. [1].

a kerti pázsit erre nem alkalmas.⁴²² A lap tudatta továbbá, hogy a szervezők örömmel látják a munkásokat a rendezvényen, de nem kívántak velük együtt vonulni. Később tájékoztatták az olvasókat, hogy az egyetemisták megállapodtak a megemlékezés forgatókönyvében, valamint hogy a rendről az egyetemi polgárság és a rendőrség gondoskodik, az Egyetem teret feldíszítik, s oda pedig emelvényt is állítanak.⁴²³ Valamint a szervezők felkérték az ott lakókat, hogy az ablakaikat díszítsék fel, és az ehhez szükséges kellékeket biztosítani tudják, s mindemellett nem utolsósorban minél nagyobb részvételre buzdították a fővárost. A szerkesztőség megosztotta az egykori osztrák forradalmi napok nevezetes alakjának, Anton Fűster halálhírét.⁴²⁴ A lap közleményeiben a veszteségek között felsorolva olvasható az a nekrológ, amelyik Ragályi Nándorról⁴²⁵ szólt, aki az élők sorából akkor távozott, és a nagy idők egyik harcos-politikus tanúja volt.⁴²⁶

A *Hon* március 15-én megjelenő ünnepnapis lapszámának elejét egy tragikus külpolitikai esemény töltötte ki, ugyanis két nappal korábban, március 13-án meggyilkolták II. Sándor⁴²⁷ orosz cárt. Így a lap a belső oldalaira szorult a nemzeti ünnep, s mivel még nem rendelkezhetett új részletekkel, ezért közzétette a rendezvény felhívását.⁴²⁸

„»Felhívás a testvéregyetem ifjúságához és a főváros polgáraihoz. Márczius 15-ike a magyar nemzet szabadságünnep! Évfordulója e nap az 1848-diki év legnagyobb napjának, melyen ujjászületett a magyar nemzet, a szabadság eszméjének diadala által. E napon hangzott el az első szabad szó, e napon vivatott ki a sajtó szabadsága, e napon nyilt

422 Márczius 15-ikét. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 12. [3].

423 Az egyetemi ifjúság. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 14. [2].

424 Dr. Fűster Antal. uo. – Fűster, Anton (1808–1881) teológus, pedagógus, országgyűlési képviselő, táborigazgató. 1848-ban az akadémiai légión táborigazgatója és parlamenti képviselő. 1849-ben Amerikába menekült, és csak 1876-ban tért vissza.

425 Ragályi Nándor (1814–1881) földbirtokos, politikus, országgyűlési képviselő, az 1848–1849-es szabadságharc idején a hadsereghez tartozó feladatokkal ellátott kormánybiztos.

426 Ragályi Nándor. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 29. [1–2].

427 II. Sándor (1818–1881) orosz cár.

428 Márczius 15-ike. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [3].

meg az eszme harczosa előtt az önkény börtöne! Századok munkája, véráldozatok eredménye más népeknél: ez egy napnak békés diadala a magyar nemzetnél. Nincs nép, mely ehhez hasonló nappal dicsekedhetnék történetében; és ha mégis minden nemzet megünnepli szabadságának kivívását, ne ünnepeljük-e meg mi, kik kiválóan a szabadság előharczosainak tekintetünk, ne ünnepeljük-e meg oly fényvel, mely méltó e nap emlékéhez, mely méltó a magyar nemzethez! Az egyetemi ifjúság maga részéről mindent elkövet, hogy ne muljék el e nap megemlékezés nélkül. Eltérőleg az eddigi szokástól, benn a város kebelében az egyetemtéren, kedden márczius hó 15-én, d. u. 3 órakor tartja meg a szabadság kivívásának emlékűnnepét. Méltó fényt azonban ez ünnepélynek csak az egyetemi ifjúság és a fővárosi polgárság tömeges megjelenése adhat. A rendező bizottság bizton hiszi, hogy mind az ifjúság, mind a polgárság nem mulasztja el e napon megjelenése által szabadságszeretetének minél nagyobbyszerű kifejezést adni s eképp bizonyóságot tenni arról, hogy ama nemzedéknek, mely márczius 15-ét a magyar történet legfényesebb napjává tette, nem méltatlan utódai. Ne maradjon el tehát az ünnepélyről senki sem, kinek kebeléből a honszerelem és szabadság iránti lelkesedés még ki nem halt és tegyük márczius 15-ét oly nemzeti ünneppé, mint a mily kincse a magyar nemzetnek a szabadság!«”

A szerkesztőség által nyilvántartott fontosabb ünnepnapi események között szerepelt az ifjúság Egyetem téri megemlékezése.⁴²⁹ A felsorolásba bekerültek a honvédegyletek és a különböző társaskörök rendezvényei. A lap aznapi esti kiadása összefoglalta a Petőfi Társaság felolvasóülésén elhangzottakat.⁴³⁰

A *Honnak* a történelmi évforduló másnapján közölt tudósítása a fővárosi ünnepségről sokkal vázlatosabb volt a *Pesti Napló*énál, bár tartalmazott minden lényeges elemet a Monarchia más területéről (Bécsből, Szabadkáról, Lemberg-

429 Napirend m[á]rcz. 15-én. uo.

430 A Petőfi társaság. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. márczius 15. [1].

ből, Marosvásárhelyről) érkezett üdvözlő távirati értesítésekkel együtt.⁴³¹ A napilap az esti kiadásában helyhiányra hivatkozva csupán felsorolta a magukról hírt adó rendezvények városait, Debrecent, Kolozsvárt, Ceglédet, Kecskemétet, Gyöngyöst, Aradot, Mátészalkát, Hajdúböszörményt és Szarvast, és egy-egy mondat erejéig kitért a kolozsvári, ceglédi és kecskeméti eseményekre.⁴³² Az aradiak rendezvénye viszont olyan nagyszerű lehetett, hogy később még a kormánypárti újság is beszámolt róla.⁴³³

A szerkesztőség viszont gyakrabban és kimerítőbben foglalkozott a – történelmi napon is követelt – sajtószabadság megerősödésének újabb fejezetével, a hírlapírók nyugdíjintézetével, és a hó végén már célegyenesbe kerültek az egyeztetések ahhoz, hogy az intézmény valóban felálljon.⁴³⁴ A lap megosztott egy, az újságíró presztízsét illusztráló adomát, azaz milyen „értékes” lehet egy újságíróval való beszélgetés.⁴³⁵ Történt ugyanis, hogy egy párizsi újságíró szegény gyerekek részére adományt gyűjtő körútja elején meglátogatta Alphonse Rothschild bárónét,⁴³⁶ aki annyira élvezte a társalgást, hogy ottmarasztalta vendégét, és ezért cserébe megtoldotta eredeti adományát annak több mint tízszeresével, amivel így összejött a gyűjtésben megcélzott összeg egésze. Azonban a napilap márciusi számai nem tárgyalták – a *Pesti Naplótól* eltérően – a német lapoknak a magyarokkal ellenséges alapállását, viszont közölte a pancsovai (Pančevo, Szerbia) újságíróknak a magyarországi kollégákat, azaz a tisztességes hírközlést pártoló levelét,⁴³⁷ valamint közzétette a pancsovai polgárok kíván-

431 Márczius 15-ikét. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 16. [3].

432 Márczius tizenötödikét ... *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 16. [2].

433 Márczius 15-ikét. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 17. [3].

434 A hírlapírók egyesülete. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. február 28. [1–2]; A »Hírlapírói egyesület«. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 4. [3]; A hírlapírói nyugalmi intézet. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 13. [3]; A hírlapírói egyesület. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 17. [3]; A hírlapírói kör albizottsága. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 23. [1]; A hírlapírók egyletének. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 25. [3]; A magyar hírlapírók nyugdíjintézete. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 30. [2].

435 Egy csevegés ára. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 23. [1–2].

436 Báró Rothschild, Alphonse de (1827–1905) műgyűjtő, jótékonykodó, a bankárcsalád tagja, akinek felesége az unokatestvére, Leonora de Rothschild (1837–1911) volt.

437 A hírlapírók egyletének válaszmánya. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [3].

ságát, miszerint „a sajtó- és a szólásszabadságot” terjesszék ki a városra is.⁴³⁸ A korabeli magyar sajtó lakosságárányosan a nemzetközi összehasonlításban is megállta a helyét, mint ahogyan azt id. Szinnyei József⁴³⁹ is kimutatta az angol és az olasz hírlapi statisztikákat áttekintő elemzésében – a hazai adatok az olaszországiakkal mutattak hasonlóságot.⁴⁴⁰

Az újságírók közössége és a Magyar Írók és Művészek Társasága között nagy volt az átfedés. A szoros kapcsolatra Jókai Mór, *A Hon* főszerkesztő-tulajdonosának személye is rávilágít, akit – többek között – a hírlapírói egyesület 1881. február végén erősített meg elnöki tisztében,⁴⁴¹ s emellett a művészek szervezete pedig „örökös tiszteletbeli elnökké” választotta március végi közgyűlésén.⁴⁴² A lap természetesen közvetítette a művészi kör működését.⁴⁴³ A Társaság vezető tisztségviselője elégedetten tekintett vissza tevékenységükre, mivel szervezetük szilárd alapjainak legfrissebb bizonyítéka a hírlapírói nyugdíjintézet megalakulása, hiszen az újságírók szakmai testülete tőlük vált ki. Az eredmények között a titkár felemlgette Petőfi Sándor szülőházának megvásárlását, az irodalmi élet fellendülését, és kiemelte a magyarosodási folyamatot.

A Honban 1881 márciusában időről időre feltűnt a magyarosodás kérdése. A szerkesztőség először egy amerikai német nyelvű lapvéleményt ismertetett, amely szerint a magyarok nemzeti igényeinek méltányosságát külön alátámasztja az a tény, hogy „a nagy turáni nép-család élén állanak”.⁴⁴⁴ Később a lap beszámolt arról, hogy az arisztokrácia magas katonai tisztséget betöltő tagjai is magyar nyelvórákat vesznek.⁴⁴⁵ Azonban a kormánypárti újság javára írható,

438 A pancsovai journalisták. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 28. [2].

439 Id. Szinnyei József (1830–1913) bibliográfus, könyvtáros, irodalomtörténész, lexikográfus, a Magyar Történelmi Társulat alapító tagja, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, a Petőfi Társaság tiszteletbeli tagja.

440 Id. Szinnyei József: Nagy-Britannia és Olaszország hírlapirodalma. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 27. [1].

441 A hírlapírók egyesülete. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. február 28. [1].

442 Az írók és művészek társasága. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 28. [1].; Jókai Mórt. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 29. [1].

443 Az írók és művészek társasága. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 15. [3].; Az írók és művészek társasága. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 27. [3].

444 A magyarosodás kérdéséről. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 3. [3].

445 A magyar nyelv hódítása a magasabb körökben. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 8. [3].

hogy a felhívta az ország vezetésének figyelmét a lelkiismeretlen gőzhajózási ügynökökre, mert az amerikai kivándorlásra csábított, becsapott magyarok sorsa a mérhetetlen nyomor, hiszen nincs munkájuk, ennivalójuk, otthonuk.⁴⁴⁶

A nemzetiségi kérdések mentén a környező országok egyikében, Romániában érdekes fejlemény kapott sajtóvisszhangot. Románia fel akarta venni a királyságot, a román fejedelem pedig királlyá kívánta magát koronáztatni. A *Hon*ban megjelent, átvett tudósítás szerint a sajtót izgatta, hogy mit szólnak ehhez a többi európai hatalmak, köztük a Monarchia, mire a román külügyminiszter azzal oszlatta el a kétségeket, hogy a lépés csupán formális, és a más országokban élő románság miatt sem érdemes aggódni, mert az uralkodó nem a „románok királya”, hanem „Románia királya”.⁴⁴⁷ A napilap távirati értesülése alapján a román lapok szerint a változás az ország „állandóságát” szolgálja.⁴⁴⁸ Az újság március végi tudósításai közt olvasható volt, hogy a román királyság kinyilvánítása alkalmából egy kőbányai vendéglőben hajnalig tartó bankettet adtak, ahol elénekelték az osztrák császári himnuszt, valamint ittak a magyar király és az osztrák császár egészségére.⁴⁴⁹

A *Hon* 1881. márciusi számaiban a cárgyilkosság miatt érthető módon többet foglalkoztak az orosz belpolitikai helyzettel, a terrorizmussal, a fiatalsággal és a Magyarországon bevezetendő polgári házassággal. A nyárra időzített választás előszele A *Hon* hirdetésoldalain jelent meg a főszerkesztő-tulajdonos másik sajtótermékének, az *Üstökös* című élclapnak az előfizetőket toborzó felhívásában: „Tisztelt választó közönség! A zászló ki van tűzve! Itt az idő, válasszatok!”⁴⁵⁰

446 A kivándorlók sorsa. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 18. [1].

447 Brătianu Romániának királysággá proklamálásáról. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 11. [1]. – Brătianu, Ion Constantin (1821–1891) az egyik legjelentősebb román politikus. Párizsban tanult, és legfőbb törekvése volt, hogy Erdély elváljon Magyarországtól.

448 Bukarest, márcz. 24. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 25. [3].

449 Bankett az első román király tiszteletére. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 30. [3].

450 *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 16. [4]; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 18. [4]; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 20. [4]; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 23. [4]; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 24. [4]; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 27. [4]; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 30. [4]; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. március 31. [4].

Ellenzéki sajtótudósítások

Az általában függetlenségpárti, dualista Magyarországon sokan az Ausztriától való teljes leválást tartották a nemzet jövője szempontjából az egyedül járható útnak, így ők képezték a kiegyezést támadó, ellenzéki politikai oldalt, akik mindvégig ragaszkodtak az 1848. március 15-i forradalom követeléseéhez. Ennek a nézőpontnak az egyik legfontosabb sajtója volt az *Egyetértés* című politikai napilap, amely kitüntetett figyelmet szentelt a '48-as szellemiséget hordozó kérdéseknek. 1881-ben a március 15-höz tartozó témakörökben jelentős változás történt, s a kormánykritikus újság számos olyan részletet is közölt, amelyekkel teljesebb képet lehetett alkotni a történelekről.

A legjelentősebb lépést nyilvánvalóan az idős honvédek ellátásából részt vállaló állami szándék jelentette. Az *Egyetértés* is lelkiismeretesen tudósított a honvédegyletek összejöveteléről.⁴⁵¹ A napilap hasábjain a március 15-én megtartott országos értekezletig megjelent híradások nem részletezték a belviszályokra utaló szervezeti és személyi ellentéteket (a *Pesti Naplótól* és *A Hontól* eltérően), hanem inkább egy sok gonddal küszködő, de a közös hovatartozás miatt is egy viszonylag egységes társaságként írtak róluk. Az újság aprólékosan tárgyszerű beszámolója⁴⁵² az egész napos, nagy honvédtanácskozásról az érdekszövetséget egy kifejezetten körültekintő, s még a vitákkal együtt is, a demokrácia szabályai szerint működő testületként láttatta, amely méltó tárgyaló partnere az állami hivataloknak. A küldöttek határozata szerint a honvédmenház kezelését csak részben engedték át az államnak, hogy megakadályozzák az esetleges felszámolást, és ragaszkodtak a honvédség törvénybe iktatott erkölcsi elismeréséhez, továbbá indítványt tettek a honvédmenház jövőbeni sorsára és a régóta

451 Az 1848/9-iki országos honvédegyletek. *Egyetértés*, 1881. március 3. [6].; Az 1848–49-iki honvédek országos központi bizottsága. *Egyetértés*, 1881. március 4. [3].; A budapesti 1848–49-iki honvéd-egylet., Az országos honvédgyűlésre. *Egyetértés*, 1881. március 11. [7].; Az országos honvédgyűlés. *Egyetértés*, 1881. március 13. [2].; Honvédek gyűlése. *Egyetértés*, 1881. március 14. 2.; Az országos honvédgyűlésről *Egyetértés*, 1881. március 16. [3].; Az egyesült budapesti 1848/49-iki honvédegylet. *Egyetértés*, 1881. március 16. [6].

452 Az 1848/49-iki honvédek országos gyűlése. *Egyetértés*, 1881. március 16. [9–10].

javasolt fővárosi honvédemlékmű pénzügyi alapjára vonatkozóan. Majd zárt ülésen tárgyalták a sérelmes ügyeket, és végül a Hungária Szálló nagytermében társas ebéden emlékeztek meg a forradalmi napról és a dicsőséges időkről. (A budai szabadságharc emlékoszlopának – vagy más néven honvédemlékművének – a Szokoly-féle honvédalbumi háttérrel szóló hír már az *Egyetértés*-ben is napvilágot látott a hónap első felében.⁴⁵³)

A másik nagy előrehaladás az újságírók szervezeti életében történt. Az ellenzéki napilap számára különösen fontos volt a sajtószabadság, a sajtó ügye, az újságírók helyzete. A hírlapírók közgyűléséről adott *Egyetértés*-beli tudósítás⁴⁵⁴ sokkal átfogóbban mutatta a korabeli sajtóviszonyokat a kormányközeli lapokhoz (*Pesti Napló*, *A Hon*) képest. A beszámoló szerint a titkár kiemelte a sajtószabadság érvényesítését, elmondása alapján az eltelt év során eredménytelenek maradtak a magyarországi sajtó terjesztését gátló osztrák hatóságokkal szemben, továbbá tájékoztatót a nyugdíjintézet folyamatban lévő megalakulásáról, valamint javasolta egy magyar távirati intézet felállítását, mert a bécsi székhelyű intézmény drágán és kifogásolhatóan szolgált. A közgyűlés az indítványokat megvitatta, és lezajlott a szavazás a vezetőségi tagokról, s megbízta a választmányt a felvetett ügyek rendezésével.⁴⁵⁵ Az újság később közzétette a leendő nyugdíjintézet alapszabálytervezetét,⁴⁵⁶ amelyet még az igazgatósági tagok módosítottak,⁴⁵⁷ azonban érkeztek pénzbeli felajánlások is.⁴⁵⁸

A fejlemények mérlegelésre ösztönözték az ellenzéki oldalt, hiszen az egyik függetlenségi párti képviselő, Komjáthy Béla⁴⁵⁹ is áttekintette a sajtóélet erkölcsét, mivel túlzottan enyhének tartotta a magánemberek sérelmére

453 A szabadságharc emlékoszlopa a fővárosban. *Egyetértés*, 1881. március 9. [2].

454 A hírlapírók közgyűlése. *Egyetértés*, 1881. február 28. [3]. – Az egyesület 1880-tól tekintette magát megalakultnak, bár az azt megelőző években is bőségesen voltak tudósítások az „újságírók egyesületéről”.

455 A hírlapírói egyesület. *Egyetértés*, 1881. március 17. [3].

456 A hírlapírók egylete nyugalmazó-intézetének alapszabály-tervezete. *Egyetértés*, 1881. március 15. [5–6].

457 A hírlapírói kör albizottsága. *Egyetértés*, 1881. március 24. [5–6].; A hírlapírók együletének. *Egyetértés*, 1881. március 25. [3].

458 A hírlapírók nyugdíjintézete javára. *Egyetértés*, 1881. március 31. [2].

459 Komjáthy Béla (1847–1916) ügyvéd, politikus, jogi író, alispán, országgyűlési képviselő, híres volt a bűnprekben tartott védőbeszédeiről.

elkövetett sajtóvétségek büntető ítéleteit, míg az állam elleni bírósági döntések súlyosabbak voltak, tehát az arányos joggyakorlat hiányára hívta fel a figyelmet.⁴⁶⁰ Emellett a cikkíró rávilágított az újságírói hivatás morális gondjaira, s főleg a felelőtlen botrányvadász hírlapírókat kárhoztatta.

„A sajtószabadságnak legigazabb barátja is kénytelen elismerni azt, hogy azzal nagyon sokan vissza élnek. A sajtó nagy hatalom is ez jól is van úgy, de éppen azért, mert úgy van. nem szabad azzal vissza élni, de mert e tilalmat sokan nem veszik tekintetbe, korlátokat kell felállítani, melyek e visszaéléseket a lehetőségig megakadályozzák. [...]

A sajtó hivatása az állam és a társadalom érdekeit védeni, és a mint ezen czélok biztosítására az eszmék különbözők, épen úgy különbözőhetnek tartalmukra nézve egymástól a sajtó egyes közlönyei. Az állam és a társadalom érdekében áll, minden nemesnek, jónak, az erkölcsnek a becsületnek védelme, a hivalkodásnak és minden bűnnek üldözése, és ezek már oly kötelességek, hogy ebben a sajtó minden közlönyének egyöntetűen kell eljárnia.

Nálunk is igen sokan a hivatatlanok közül hivatottnak érzik magokat „az írói tollat felvenni, s azon nagy úrt, mely a hivatottság és a hivatatlanság közt van, és melyet csak a becsületesség, a valódi műve[1]tség tölthet be, azzal igyekeznek megtölteni, hogy az erkölcs a becsület védelmezésének álczája alatt, a bűn ostromozásának czéje alatt félre téve minden kiméletet, csak hogy nevüket félelmetessé tegyék, csakhogy közlönyeiknek érdekességet szerezzenek, behatolnak a magánélet szentélyébe, nyilvánosságra hurcolják a családi életet, bűnre fujják fel sokszor a tévedéseket, a véletlen eseteket. [...] kapva kap az alkalmon, hogy mint az erkölcs bajnoka, mint a korrupciónak ellensége tündökölhessen, és egész készséggel tért nyit a gyanúsításoknak, a nyílt támadásoknak, és ez által a becsület nevében segédkezet nyújt a becsület elleni orvtámadásnak.

460 Komjáthy Béla: A sajtó érdekében. *Egyetértés*, 1881. március 9. [1–2].

A becsület elleni támadás nyomát, helyreigazítással, megczáfolással vagy párbajjal eloszlatni nem lehet, [...]

Fájdalommal kell konstatálnom, hogy ez óvatosságot a mi sajtónk nem mindig tartotta meg és éppen ez volt az indoka annak, hogy az utóbbi időkből oly sokan támadták meg a sajtót s hogy oly sokan már a sajtószabadság korlátozásáról is gondolkoztak.

Igaz ugyan, hogy az ily személyes jellegű támadások, minden művelt és becsületos ember lelkületét sértik és azoktól undorral fordul el. de ez még magában nem elég biztosítéka a magánbecsületnek, más garanciákról is kell gondolkozni.”

Az *Egyetértés* szerkesztősége azonban kitekintett a külföldi, nevezetesen a francia sajtóhelyzetre is, megelőzve *A Honban* az angol és olasz újságokról megjelent Szinnyei-féle összehasonlító elemzést. Az ellenzéki lap franciaországi tudósítója helyzetértékelésében előrebozsátotta, hogy „Biz ez nálunk, Franciaországban nagyon »elbörzésedett.« Magyarországon a politikai napilap egy zászló, melyet egyik vagy másik pártnak kiválóbbjai igyekeznek fennen lobogtatni. Önöknél az »elv« olyan szó, mely nem ment ki még egészen a forgalomból.”⁴⁶¹ A francia levelező szerint a kinti lapok a kétes megbízhatóságú, nyereségre törekvő vállalkozások, és bemutatta a nagyobb szerkesztőségeket, ahol a vezérelvek egyszerűen a bevételekkel, a pénzügyi megfontolásokkal írhatók le. A lapok látóköre is erősen korlátolt, mert a „franciákat csak Páris érdekli”, nem foglalkoznak sem külföldi, sem más otthoni történésekkel, ahogy nem kedvelték az elvont eszméket, „tisztá elveket”. A sajtó hasábjain politikai észérvek helyett inkább a „szenvedélyeket” korbácsolják fel, akik más véleményen vannak, azok gazemberek, tolvajok, gyilkosok: „Aktualitás, skandálum, kölcsönös sárbacszibálás! Ime a szent három egység, melynek a francia sajtó mint istenségnek hódol.”⁴⁶² S tulajdonképpen ennek köszönheti Magyarország, hogy a franciák felfigyeltek a szegedi árvízre. A tényközlő sajtónak alig van méltó képviselője, s ha akad is ilyen, azt is kevesen olvassák. Azonban, a magyar

461 Bariche: Az újság-gründolás. *Egyetértés*, 1881. március 6. [9].

462 Bariche: A francia újságírók. *Egyetértés*, 1881. március 29. [10–11].

tárcarovatnak megfeleltethető helyen az újságok szívesen hagyatkoznak a folytatásokban közölt irodalmi művekre, amelyeket rendszerint egy érdekfeszítő ponton szakítanak meg, hogy a következő számot minél többen vegyék meg, hogy elolvashassák a jelenet megoldását.

Az *Egyetértés* azon lapok közé tartozott, amelyek a legkorábban adtak hírt a szerveződő budapesti múzeum kerti március 15-i megemlékezéséről.⁴⁶³ S az idő tájt osztotta meg a lap átvett értesülését, amely szerint Petőfi Sándor *Fölösleges aggodalom* című, 1847-ben írott költeménye valamennyi addigi Petőfi-kiadásból kimaradt, s ezért a verset is megjelentették.⁴⁶⁴ Az újság közleményei alapján, néhány nap múlva az ünnepség szervezői szembesültek azzal, hogy a kert pázsitjának védelme miatt a rendőrség nem engedélyezi a kérvényezett helyszín használatát, valamint közölte, hogy a munkások vendéglőbéli gyülekezőhelyükről indulnak majd a rendezvényre.⁴⁶⁵ Az egyetemista fiatalok az idő sürgető előrehaladtával közvetlenül a múzeum igazgatójához fordultak, s az erről szóló tudósításból állt össze a hatóságok egymásra mutogatásának láncolata, mert az igazgató megadta volna ugyan az engedélyt, de neki is tekintettel kellett lennie a Közmunkatanács pázsitkímélő állásfoglalására, ezért valójában nem adhatja át a kertet az ünneplő tömegnek, és az egyetemisták ekkor döntöttek arról, hogy országgyűlési képviselői segítséget kérnek.⁴⁶⁶ A következő tudósítás már az ünnepi programelőzetest tartalmazta a megváltoztatott hellyel,⁴⁶⁷ amely után még bekerült a Petőfi Társaság találkozójának összefoglalója.⁴⁶⁸ Az *Egyetértés* is közölte a szervezőség ünnepi felhívását az akkori jelennel elégedetlen megjegyzés kíséretében, mivel az egykori, 1848-as „tűrhetlen szabadság- és alkotmányszeretetre” szükség van, hiszen az 1867. évi kiegyezés óta egyre süllyed

463 Március 15-iki ünnep a muzeum-kertben. *Egyetértés*, 1881. március 4. [2].; Március 15. *Egyetértés*, 1881. március 6. [2].

464 Petőfinek egy ismeretlenül maradt költeményét. *Egyetértés*, 1881. március 5. [2].

465 Március 15. *Egyetértés*, 1881. március 11. [2].

466 A március 15-iki emlékűnnepnek. *Egyetértés*, 1881. március 12. [2].

467 Március 15-ike. *Egyetértés*, 1881. március 14. [2].

468 A Petőfi-társaság. uo.

az ország, a politikusok feladták a nemzet érdekeit, s csak a perszónaluniónak lehet esélye arra, hogy meghozza a boldogabb időket.⁴⁶⁹

A március 15-i ünnepi beszámoló esetében az ellenzéki napilap a másnapi számában előbb ismertette az ünneplőknek címzett táviratokat, amelyek szerint a „bécsi magyar ifjuság nevében lelkesedett örömmel” küldték testvéri üdvözlőket, a szabadkai fiatalok osztoztak a hazafias érzelmekben, a lembergi ifjuság „szívvel-lélekkel” együtt érzett a pestiekkel, és a marosvásárhelyiek a sajtószabadságot üdvözlötték.⁴⁷⁰ Majd az újság belső hasábjain részletes tudósítás szerepelt a megemlékezés menetéről, amelyből tudható, hogy Táncsics megérkezését lelkes éljenzéssel fogadták, és az emberek betöltötték az egész teret.⁴⁷¹ A szerkesztőségnek vélhetően sikerült megszereznie a vezérszónoklat teljes szövegét, mert az idézőjel nélküli rész csonkítatlan retorikai egységet tartalmaz. A beszéd a *Nemzeti dal* híres refrénjével indítva alapozta meg az emelkedett hangulatot. A fényes napot megelőző történeti felvezetést egy győzelmi kijelentés zárta: „»Ismét magyar lett a magyar!« És megtörtént a világ legnagyobb csodája: a magyar fölülmulta a magyart!” Majd a meghátrálás korszakai vonultak fel, amelyek meggátolták a magyarság kibontakozását, „a szabadság géniuszának magasztos röptét is, mely különben márczius 15-től feltartóztathatlanul vezérelte volna a nemzetet az emberi lét legmagasztosabb célja felé: e szeretett haza nagyságában megvalósuló boldogsága felé mindannak, mi magyar!” Az eszme életerejét, elpusztíthatatlanságát és hatókörét további hasonlatok, továbbá Vörösmarty Mihály *Előszó és Fóti dal* című költeményének klasszikus sorai érzékeltették.

„A keresztre feszített szabadság eszméje felpattantotta zsoldosok által őrzött kősirja ajtajait, s a martírság nymbuszával övezve járta meg dialutját az egész művelt világ körül.

És nyomában, a merre jár, a kihalt sivatagon mindenütt új élet fakad. Meghozza a föld népeinek a szabad béke örömeit, az emberiség áldását, a műveltséget és jólétet teremtő munkát, a tudomány és művészet

469 Márczius 15-ike. *Egyetértés*, 1881. márczius 15. [3].

470 Üdvözlő sürgönyök. *Egyetértés*, 1881. márczius 16. [3].

471 Az egyetemi ifjuság márczius 15-diki ünnepélye. *Egyetértés*, 1881. márczius 16. [9].

virágzását, az emberi szellem diadalát a természet erői felett; és vele megjö az idő, midőn:

»Munkában él az ember mint a hangya.

És küzd a kéz, a szellem működik.

Lángol a gondos ész, a szív remél,

S a béke izzadt homlokát törülvén,

Meghozni készül a legszebb jutalmat:

Az emberüdvöt, melyért fáradozott! [«]

S a béke és szabadság áldásait betetőzi a magyar nemzeti eszme teljes diadala.” [...]]

»Minden ember legyen ember

És magyar,

A kit e föld hord s egével

Betakar«.”

Az egész ország számára dicsőséges napot (öröm)ünneppé kívánták avatni azzal, hogy első lépésként nem a temetőbéli síroknál emlékeznek – megzavarva ezzel a hősök nyugalmát –, hanem „az élők országába, a haza szívének, a fővárosnak közepébe, a tudomány és nemzeti kultúra e fölkelet csarnokának tőszomszédságába” gyűltek egybe, valamint mindent e nap fényébe vonni, mely a jövő közéletében valaha fontos lesz.

„Légyen e nap egyesülése a nemzet minden tagjának a múlt emlékeiben, melyen a szabadság örökké buzogó forrásából meríthessünk erőt ama másik, még nagyobb kötelességünk teljesítésére: megóvni és gyarapítani fényben és hatalomban az apáinkról ránk szállott szent örökséget: a szabad magyar hazát!”

S e feladathoz a tanuló ifjúságra, a „szellem bajnokaira” komoly felkészülés és kemény munka vár, hogy becsülettel helytállhassanak, és azért, hogy a nemzetet a győztes emberiség részévé tehessék. Zárásként az elhivatott kötelezettséget ismét Vörösmarty-idézettel (*Gondolatok a könyvtárban*) jelenítette meg. A szónoklat zajos éljenzést váltott ki, amely után még elhangzott Petőfi *Nemzeti dala*, a *Szózat* és a *Kossuth-nóta*. Az ünnepség végén szétosztották Ábrányi

Emil⁴⁷² *Március tizenötödike* című, kinyomtatott versét úgy, ahogy azt annak idején Petőfiével tették. Az ifjúságot Messiássá avató, gyújtó hangú, Petőfi alakját felvillantó, biblikus időtávot megjelenítő Ábrányi-vers ugyancsak olvasható volt a beszámoló végén.

„Kél uj özön ...! Ah! a nyomornak könyje,
 Vegyülve vérrel lesz a föld özönje,
 A mely lemos szennyet, gyalázatot
 S szebbé terem sok késő századot!
 S a vész után majd látjuk az erényt
 A mint röpül. Noé gerléjeként:
 Szivárvány fön, csőrében ott az ág,
 S téged köszönt, oh győző ifjuság!”

Az *Egyetértés* is tényként közölte, hogy ünnepeket tartottak az ország minden részében,⁴⁷³ és az elkövetkező napokban bőséges teret biztosított a vidékről érkezett tudósításoknak. A vidéki levelezők összefoglalták a kecskeméti, a ceglédi, a debreceni, az aradi, a nagyvárad, a szarvasi, a hajdúbozsörményi,⁴⁷⁴ a magyaróvári⁴⁷⁵ megemlékezéseket. A *Pesti Napló* és *A Hon* értesülései kiegészültek az *Egyetértés*ben megjelent híradásokkal Versegről, ahol az olvasókori rendezvényt este lakoma követte, Egerből, ahol a jogakadémia diáksága és a honvédegylet közösen tartottak ünnepeket és vacsorát, a kassai emlékezőket pedig egy helyi vendéglő fogadta be.⁴⁷⁶ Ugyancsak további adalékként szolgált a nagyközönség számára, hogy Selmecbányán a diákok átmentek Szélnaknára, ahol a községi bíróságot várta őket, majd együtt vonultak a szélnaknai csata hőseinek emlékművéhez. Az ezt követő szónoklatok után a helyi kaszinóban találkoztak, s csak este tértek vissza Selmece. A pápai polgárok szintén lakomával adóztak a fényes napnak; Nagykárolyban az emlékezők a római katolikus, a reformá-

472 Ábrányi Emil (1850–1920) költő, műfordító, újságíró.

473 Március 15-ét. *Egyetértés*, 1881. március 17. [2].

474 Uo.

475 Március 15-ike vidéken. *Egyetértés*, 1881. március 18. [2].

476 Uo.

tus és az orosz ortodox templomi ünnepi szertartás után a kaszinó éttermében gyülekeztek, ahol lelkes és hazafias tósztokat mondtak, ám főként Kossuthot éltették.⁴⁷⁷ A vidéki értesüléseket zárta a szegedi és az alberti-irsaí tudósítás.⁴⁷⁸ Az előbbi város felsőkerületi népköre kedélyes vacsorát szentelt az egykori forradalmi nap dicsőségének, és az utóbbi községek iparos körének ifjúsága az egyetben rendezett megemlékezést, ahol a *Himnusz* eléneklése és a beszédek után elhatározták, hogy kezdeményezik a Hentzi-szobor⁴⁷⁹ eltávolítását.

Az ellenzéki napilap ünneputós hírei közt felbukkant a magyarosodás témaköréhez tartozó tudósítás, amely szerint a Pesthez közeli Ercsi lakossága elmagyarosodott, többen beszéltek magyarul, mint szerbül, ezért meg is egyeztek a katolikus egyház helyi képviselőivel, hogy a szertartásokat inkább magyarul tartásák, azonban mégis akadt néhány ellenző, akik emiatt zavargást keltettek.⁴⁸⁰

Az *Egyetértés*nek volt franciaországi tudósítója, s ezért is jelent további érdekességet a Párizsi Magyar Egylet. Az 1860-as évek végéig ugyanis voltak szórványos híradások arról, hogy megemlékeztek a forradalom napjáról, ami az 1870-es években háttérbe szorulhatott, de az 1879-es március 12-i szegedi árvízkatasztrófa utáni franciaországi segítség szervezésében részt vállaltak, s úgy tűnt, hogy új fejezet kezdődhet a francia–magyar kapcsolatokban. Az egylet március 13-i közgyűlésén tiszteletbeli taggá választották báró Kemény Gábort⁴⁸¹ és Jókai Mórt, valamint elhatározták, hogy iparáganként önképzőköröket alakítanak a tagtársak a francia ipar minél jobb megismerésére, végezetül pedig megállapították a tagdíjakat.⁴⁸² A beszámoló azonban egyáltalán nem

477 Március 15-ike vidéken. *Egyetértés*, 1881. március 19. [2].

478 Március 15-ike. *Egyetértés*, 1881. március 22. [2].

479 Hentzi von Arthurn, Heinrich (1785–1849) császári és királyi vezérőrnagy, az 1848–1849-es szabadságharc idején a császári hadsereg egyik katonai vezetője és a budai vár parancsnoka. Az 1849. májusi várostrom végén megsebesült, s a sérülésbe néhány nappal később belehalt. A magyarok közt népszerűtlen, Pestet szétlőető katonatisztnak 1852 és 1899 között szobra volt a Budai Várban, a Szent György téren.

480 Nemzetiségi zavargások Ercsiben. *Egyetértés*, 1881. március 24. [2].

481 Báró Kemény Gábor (1830–1888) gazdaságpolitikus, publicista, országgyűlési képviselő, (gazdasági területeken többször is) miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia levelező, később tiszteleti tagja, a Magyar Történelmi Társulat elnöke.

482 A párisi magyar egyletből. *Egyetértés*, 1881. március 24. [5].

említette március 15-ét. (Valószínűleg *A Hon* is az *Egyetértés* tudósítását vehette át az egyletről közölt híréhez.⁴⁸³)

Kulturális sajtó tudósításai

A sajtóéletre jellemző, hogy a szerkesztőségek köre csoportosuló értelmiségiek többségének véleménye elmarasztalóan ítéli meg a mindenkori államvezetés munkáját, még akkor is, ha valójában (részben) támogatják a kormánypolitikát, hiszen a felemlegetett kérdések szükségszerűen kritikának minősülnek. S bár a kulturális lapok nem nyilvánítottak politikai állásfoglalásokat, de a nagyon megosztó nézetek esetében tompították az ellentéteket, és a megegyezés felé terelték a vitázó feleket.

A dualizmus idejének Magyarországon a közélet tematizálásának kulturális közegét hagyományosan elsősorban az irodalommal foglalkozó sajtó jelenítette meg, ezért volt fontos szerepe – többek között – a *Fővárosi Lapok* című napilapnak. Az újság a március 15-i nemzeti ünnep kapcsán addig is következetesen kiállt Petőfi emlékezetére, a Petőfi Társaság, a sajtószabadság, az idős honvédek mellett, és természetesen pártolta a magyar nyelv használatát. Az 1881-es esztendő kedvező változást hozott a honvédek és a hírlapírók életébe.

A *Fővárosi Lapok* szintén beszámolt a honvédek körében zajló, az ellátásukat megkönnyítő kormányzati segítség elfogadásáról szóló egyeztetésekről, találkozókról.⁴⁸⁴ Kérésüket hosszú ideje halogatták, s addig főleg adományokkal enyhítettek helyzetükön.⁴⁸⁵ Az érintettek fölött pedig bizony eljárt az idő, ezért egyebek mellett abban is megegyeztek, hogy – tekintettel a szabadságharcos nemzedéknek az életkorral egyre gyérülő számára – amennyiben már nem lesz a menházban elhelyezendő idős honvéd, árvaházként működjön tovább az intézmény. Az országos értekezletüket befejező vacsoráról szóló tudósítás szo-

483 A párisi magyar-egylet. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. március 24. [2].

484 A honvédgyűlés. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 5. 271.; Az országos honvédgyűlés. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 15. 313.; A menedékházat. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 16. 319.; A honvédgyűlésről. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 17. 324.; A buda-ó-budai honvédegylet. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 25. 362.

485 Tisza Kálmán és neje. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 5. 271.

morkásan zárult: „Hölgyek nem voltak nagy számmal s a tánc is csöndesen folyt. – Hiába a régi honvédség nem fiatalság többé.”⁴⁸⁶ A Szokoly-féle *Honvédalbum* gyűjtési felajánlása is feltűnt az irodalmi lap hasábjain, de úgy, hogy akkor már a szóban forgó szabadságharc szobrának leendő helyét hozták nyilvánosságra.⁴⁸⁷ Az újság olvasóit sem hagyta nyugodni az 1848–1849-es szabadságharc méltatlan kimenetele, a kiegyezés elfogadása. Így előkerült a világosi fegyverletétel,⁴⁸⁸ amelyet megelőzött a Kossuth–Görgei-vita kapcsán Klapka György értékelése, amely szerint taktikailag helyes volt tisztjárja döntése,⁴⁸⁹ azonban mégis hiányolta nála a hazafiúi elkötelezettséget.⁴⁹⁰ A kiegyezésellenes Kossuth-érvek nem kaptak teret az újság márciusi számaiban, viszont ajánlásra került a „turini remetével” szembeszálló Salamon Ferenc új könyve, amelynek vonatkozó fejezete tárgyalta a törvényi tényállást.⁴⁹¹ Az irodalmi napilap felhívta olvasói figyelmét az újonnan megjelenő katonai visszaemlékezésekre, amely a valamikori küzdelmes napokat elevenítette fel.⁴⁹² A szerkesztőség is azonosulhatott a közvélemény vigasztalásával, hiszen átvette annak az olvasói levélnek az észrevételét, amely szerint a magyar szabadságharc letörésében közreműködő orosz cárt éppen azon napon érte utol a végzet, amikor annak idején az oroszok először ütköztek meg a magyar honvédekkel Nagyszebennél.⁴⁹³ A szabadságharcos időknek azonban volt egy igaztalanul megvádolt vezéralakja is, Madarász László,⁴⁹⁴ az egykori rendőrminiszter, akinek vétlensége csak

486 A honvédegyülésről. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 17. 324.

487 A városháztérre nézve. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 10. 292.

488 A világosi fegyverletétel. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 20. 339.

489 Klapka tábornok. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 6. 275.

490 Klapka tábornok. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 6. 282.

491 Ráth Mórnál. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 30. 383–384. – Salamon Ferenc: *A magyar királyi szék betöltése és a Pragmatica Sanctio története*. 2. kiadás. Ráth Mór, Budapest, Holzhausen Nyomda, Bécs, 1881.

492 Szintén Aigner-nél. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 30. 383. – Jakab Elek: *Szabadságharcunk történetéhez: visszaemlékezések 1848–1849-re*. Aigner Lajos, Budapest, 1881. – Jakab Elek (1820–1897) történész, művelődéstörténész, levéltáros, jogász, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. – Abafi (Aigner) Lajos (1840–1909) irodalomtörténész, könyvkiadó, lepkész, a Petőfi Társaság tagja, a magyar szabadkőműves mozgalom feltárója.

493 Egy veterán-honvéd. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 17. 324.

494 Madarász László (1811–1909) politikus, a reformellenzék tagja, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc rendőrminisztere.

halála után derült ki, ám életében mindenki megvetette. A *Fővárosi Lapok* más újságokból tudni vélte, hogy a politikus hazatér emlékiratai miatt, ám a névtelen tudósító az elvonulást javasolta a dicstelen emlékü emigránsnak.⁴⁹⁵

A korabeli (íratlan) sajtóetika szerint is az újságírónak becsülettel hitelességre kellett törekednie. A *Fővárosi Lapok* a *Pesti Napló*hoz hasonlóan Neményi Ambrus (hazafiú) hírlapírói tettét méltatta, amiért visszaverte a német újságok hamis állításait.⁴⁹⁶ Ám ebből az összefoglalóból vált világossá a német sajtó viselkedésének háttere: a fővárosi német nyelvű színházak visszaszorultak a magyar nyelvhasználat terjedésével, s ezt úgy értelmezték, mintha Magyarországon üldöznék a németeket. Az újság röviden tudósított a pancsovai tollforgatóknak a magyarokkal rokonszenvező (Jókainak címzett) üzenetéről.⁴⁹⁷ Az ország jóhírnevét megvédő pancsovaiakat példaképül állító *Fővárosi Lapok* közleményei alapján is a hazai szerkesztőségek és a kiadók egyre erősebb tőkével rendelkeztek, így az Athenaeum Kiadó éves nyeresége virágzó tevékenységről árulkodott,⁴⁹⁸ és felállítás alatt volt a hírlapírók nyugdíjintézete, amelynek előrehaladtáról az olvasók is értesülhettek.⁴⁹⁹ A kezdeményezés nyomán az írók segélyegylete is a tettek mezejére lépett, és egyre több adományozója akadt,⁵⁰⁰ majd az Írók és Művészek Társasága is meghirdette közgyűlését.⁵⁰¹ A technikai fejlődés pedig már lehetővé tette az első telefonhívásokat.⁵⁰²

495 A szabadságharcz. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 12. 302–303.

496 Neményi Ambrus. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 9. 287.

497 Jókai Mór. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 16. 319.

498 Az „Athenaeum”. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 10. 292.

499 A hírlapírók egylete. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 1. 250.; A hírlapírói nyugdíjintézet. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 15. 314.; A hírlapírói egyesület. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 18. 329.; A hírlapírói nyugdíj-intézet. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 27. 368.

500 A magyar írók segélyegylete. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 2. 255.; A magyar írók segélyegylete. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 5. 271.; A magyar írók segélyegyleténél. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 6. 275.; A magyar írók segélyegyletének. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 11. 297.; A magyar írók segélyegyletének. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 25. 361.; A magyar írók segélyegyleténél. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 30. 389.

501 Az írók és művészek társasága. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 16. 319.; Az írók és művészek társasága. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 29. 376.

502 A telefon. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 12. 303.; Az első telefon-összeköttetés. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 15. 314.

Az irodalmi napilap továbbra is követte a Petőfi alkotói örökségét ápoló Petőfi Társaság működését, így közzétette a következő ülés napirendjét,⁵⁰³ de ugyanezen okból megosztotta egy addig a Petőfi-kiadásokból kimaradt költemény megtalálását.⁵⁰⁴ A szerkesztőség figyelemmel kísérte a tárgyi emlékezet alakulását, amikor beszámolt a költő szobrára gyűjtő aszódi jótékonyasági előadásról,⁵⁰⁵ vagy a poéta másod-unokatestvérének sírkövére adományt szerző indítványáról.⁵⁰⁶

Március elején a nemzeti ünnep kapcsán a *Fővárosi Lapok* is megosztotta azt az értesülést, hogy az ünnepséget a Nemzeti Múzeum kertjében akarják megtartani,⁵⁰⁷ később pedig közvetítette az előljárással történő egyezkedéseket,⁵⁰⁸ melynek eredményeként az Egyetem térre kaptak jóváhagyást a rendezők, s aggodalmasan tette fel a kérdést: „Vajjon eszébe jutott-e az ifjúságnak, hogy a még élő Táncsics Mihályt is meghívja ez ünnepre? Eddig sohasem hívták meg. Most még van rá idő.”⁵⁰⁹ A szerkesztőség az aradi megemlékezés esetében beharangozó felhívást is közzétett,⁵¹⁰ és tájékoztatást adott a Bécsben lezajlott március 13-i emlékünnepről, amelyet – a rendőrség félelmére – „grossdeutsch” (azaz az Ausztriát is magába foglaló, egységes német állam létrehozását hirdető) fiatalok szerveztek, és mintegy negyven koszorút helyeztek el.⁵¹¹ S emellett a lap megjelentette a budapesti megmozdulás programelőzetesét,⁵¹² majd élmenyszerűen összefoglalta az ünnepséget a beszédek és szavatok tartalmával, továbbá azok közönségbéli fogadtatásával, és végül külön kitért az egyik díszvendégre, Táncsics Mihályra: „az ősz embert fölvezették (mert rosszul lát) a tribune-re s aztán vállra kapták s úgy vitték hazafelé, a mint harminchárom év előtt kihozták a budai börtönből”.⁵¹³ (Az újság figyelmét felkeltette a sokat szen-

503 A Petőfi-társaság. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 12. 302.; A Petőfi-Társaság. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 15. 313.

504 Petőfinek. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 6. 276.

505 Aszódon. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 25. 362.

506 Orlai Petrich Soma. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 20. 339.

507 Az egyetemi ifjúság. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 5. 271.

508 Március tizenötödikét. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 11. 297.

509 Március 15-dikének. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 13. 305.

510 Aradon. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 11. 298.

511 Március tizenharmadikát. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 15. 315.

512 Március 15-dikének emlékünnepét. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 15. 313.

513 Március tizenötödikének. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 16. 319.

vedett, agg férfiú elesettsége, ami megindította az ifjabb nemzedéket, akik ezért gyűjtést kezdeményeztek számára.⁵¹⁴) A *Fővárosi Lapok* tudósításaiból kiderült, hogy a fővárosban máshol is felidéztek március 15-e évfordulóját, így a Sugár úti körben tartott beszéd is erről szólt.⁵¹⁵

Az emelkedett hangulatot megélő, ünneplő közönség egy része nagy valószínűséggel érdeklődéssel fordult az alkotó emberi szellem szórakoztató műfaját megjelenítő színházak felé. Aznap este a Nemzeti Színház Giuseppe Verdi⁵¹⁶ Aida című operáját tűzte műsorára, a Népszínházban pedig Paul Ferrier⁵¹⁷ és Jules Prével⁵¹⁸ *Tiszturak a zárdában* című operettjét adták Louis Varney⁵¹⁹ megzenésítésében.⁵²⁰

A lap későbbi számában szerepelt a budapesti ünneplőket üdvözlő bécsi, szabadkai, leMBERGI sürgönyök híre.⁵²¹ A szerkesztőségnek gondja volt a vidéki események ismertetésére is, így az aradira, a kolozsvárra, a debrecenire, a ceglédre, a gyöngyösre, a mátészalkaira, a kecskemétire, és a hajdúböszörményire.⁵²² Az újság a később érkező beszámolókat is közzétette, amelyeket Nagyváradról, Székesfehérvárról, Sátoraljaújhegyről, Rimaszombatról,⁵²³ Eperjesről,⁵²⁴ valamint Alberti-Irsáról⁵²⁵ küldték. Az ünneplés módja változatos volt, hiszen akadt, ahol diák, jeles politikus, más helyi előljáró vagy szerzetes, netán református lelkész mondott beszédet a *Szózat* és a *Himnusz* kíséretében, amelyek hol a hősök sírjánál, hol pedig a társaskörökben vagy a vendéglőkben hangzottak el, azonban szinte valamennyi vidám, táncos eseménnyel ért véget.

514 Az egyetemi ifjúság. uo.; Táncsics Mihály segélyzését. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 24. 356.

515 A sugáruti körben. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 16. 319.

516 Verdi, Giuseppe (1813–1901) olasz zeneszerző.

517 Ferrier, Paul (1843–1920) francia drámaíró és szövegíró.

518 Prével, Jules (1835–1889) francia újságíró és szövegíró.

519 Varney, Louis (1844–1908) francia zeneszerző.

520 *Fővárosi Lapok*, 1881. március 15. 316.

521 Az egyetemi ifjúság. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 17. 324.

522 Aradon. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 16. 321.; A vidéki március 15-dikét. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 17. 324.

523 Nagyváradon. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 18. 329.

524 Eperjesen. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 19. 334.

525 Alberti Irsán. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 23. 352.

A márciusi ünnep utóhangjaként a nemzeti összetartozást megerősítő hírt adott közre a *Fővárosi Lapok*, amikor összefoglalta a Párizsi Magyar Egylet március közepén tartott közgyűlését, hiszen a tagság úgy döntött, hogy a fényes estélyek és felolvasások mellett a kint élő magyarokat is támogatja hasznos tanácsokkal, és szavaztak a tisztségviselőkről, valamint a tagdíjakról.⁵²⁶ Az irodalmi szerkesztőség érdekelt volt a magyar nyelvhasználat terjesztésében és a magyarosodás folyamatában, ezért kézenfekvő módon átvette az amerikai német nyelvű sajtó véleményét, amely megértően tárgyalta a magyarosodási törekvéseket.⁵²⁷ A névmagyarosítás kérdése ugyancsak teret kapott az újságban.⁵²⁸ Mégis mindezzel együtt teljes elfogadással üdvözölte a nemzetiségi fiatalok társas mulatságait, ahol a résztvevők saját nyelvükön érintkeztek.⁵²⁹

Az elemzésbe vont másik kulturális sajtó a *Vasárnapi Ujság* volt, amely csak hetente jelent meg, s így kissé nehézkesen követte az eseményeket. Mivel az újság az általános műveltséget emelő ismeretterjesztő írásokat is közölt az irodalmi művek mellett, ezért jóval lényegre törőbben mutatta be a történeteket. A március 15-i nemzeti ünnep tekintetében tulajdonképpen a *Fővárosi Lapok*éhoz hasonló témákat emelt ki a forradalomhoz és a szabadságharchoz kötődően, 1881-ben azonban több olyan művet adott közre, amellyel ismét átélhetővé váltak a régmúlt, dicsőséges napok, vagy közelebb kerültek a fényes idők vezéralakjai.

A hetilap a márciust várva Jakov Ignjatovics,⁵³⁰ a magyar nyelven publikáló szerb író visszaemlékezéseiből jelentette meg azt a fejezetet, amelyben Damjanics Jánost⁵³¹ mutatta be olyan magyar hadvezérként, aki a magyarok és katonatársai által is megbecsült hazafi és szerb hős (a szerbek vitézségének és állhatatosságának védője) volt.⁵³² A márciusi első lapszámban pedig egy református

526 A párizsi magyar egylet. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 25. 364.

527 Magyarosodási mozgalmaink. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 4. 267.

528 X: A névmagyarosításhoz. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 13. 306.

529 A szerb ifjak beszédája. *Fővárosi Lapok*, 1881. március 4. 268.

530 Ignjatovics, Jakov (1822–1889) szerb regényíró, novellairó, újságíró, a Szerb Királyi Akadémia tagja.

531 Damjanich János (1804–1849) honvéd vezérőrnagy és az aradi vértanúk egyike.

532 Szerb író Damjanicsról. Ignjatovics emlékirataiból. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. február 27.) 9. sz. 134.

lelkész, Illyés Bálint⁵³³ olaszországi útinaplója kalauzolta el az olvasókat Kosuth Lajoshoz és családjához.⁵³⁴ A szerkesztőség később Komárom 1849-es elfoglalását idézte fel a nagyközönség számára,⁵³⁵ és felhívta a figyelmet a szabadságharcot felelevenítő emlékiratgyűjteményre, amit legújabbban Jakab Elek összeállításában adtak ki.⁵³⁶ A közművelődési hetilap részletes leírást közölt a váratlan eseményt jelentő 1881. március 13-i cárgyilkosságról, ám – igazodva a korabeli közfelfogáshoz, amely elítélte az 1848–1849-es szabadságharc leveréséhez nyújtott orosz segítséget – a tragikus fordulat alkalom volt arra, hogy felidézze a világosi fegyverletételt, amelyhez az orosz uralkodó nagymértékben hozzájárult.⁵³⁷ Az újság a magyar szabadságharc végét bemutató oldalaira pedig beillesztette a cár elleni merényletsorozat képeit, amelyek az olvasók számára is érzékeltették a háborús cselekmények borzalmait.

A március 15-höz tartozó témakörökben a *Vasárnapi Ujság* is összefoglalta az egykori honvédek életének fejleményeit,⁵³⁸ és a szabadságharc emlékművéről hozott döntést,⁵³⁹ viszont a hírlapírói hivatás biztos életpályává válására többször is visszatért,⁵⁴⁰ mint ahogy az írók megsegélyezésére.⁵⁴¹ Az utóbbi miatt ugyancsak fontos volt az Írók és Művészek Társaságának közgyűlése.⁵⁴²

533 Illyés Bálint (1835–1910) református lelkész, író, 1848–1849-es honvéd, országgyűlési képviselő.

534 Illyés Bálint: Olaszországi naplóból. II. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 6.) 10. sz. 147–150.

535 Udvardi Cserna István: Hogyan foglalták el a magyarok Komáromot. Emlékezés egy elfeledett hősrre. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 20.) 12. sz. 172–182. – Cserna István (1825–1903) református lelkész, 1848–1849-es honvéd, publicista.

536 Szabadságharcunk történetéhez. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. április 3.) 14. sz. 218.

537 Székely József: Világosi fegyverletétel. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. április 3.) 14. sz. 210–214. – Székely József (1825–1895) ügyvéd, író, levéltáros, 1848–1849-es honvédszázados.

538 A honvédgyűlés. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 20.) 12. sz. 187.

539 A szabadságharcz emlékoszlopa. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 13.) 11. sz. 172.

540 A hírlapírói egyesület. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. február 27.) 9. sz. 141.; A hírlapírók egyesülete. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 6.) 10. sz. 157.; A magyar hírlapírók nyugdíjintézete. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. április 3.) 14. sz. 220.

541 A magyar írók segélyegyleténél. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. február 27.) 9. sz. 141.; Az írói segélyegyletnél. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 27.) 13. sz. 204.; A magyar írók segélyegyleténél. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. április 3.) 14. sz. 220.

542 Az írók és művészek társasága. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. április 3.) 14. sz. 220.

A forradalom szellemi öröksége összpontosult Petőfi Sándor életművében, amelynek egyik gondozója a Petőfi Társaság volt, bár a szervezet napirendjén akkor már jóval általánosabb kérdések is szerepeltek, mint például – ahogy arról *Vasárnapi Ujság* 1881 márciusában tudósított – a ruházat esztétikája, de a vereselés mívésségére, a művek gondolatiságára továbbra is izgalmas kihívásként tekintettek.⁵⁴³ A lap is tájékoztatta olvasóit arról, hogy a Huszár Adolf-féle Petőfi-szobor gipszmintája megtekinthető lesz, és hasonló emlékművet akarnak állítani az aszódi gimnázium elé, ahol a költő egykor maga is tanult.⁵⁴⁴ A március 15-i fővárosi ünnepség kapcsán a szerkesztőség még a hónap közepe felé úgy tudta, hogy a múzeumkerti színhelytől kénytelenek eltekinteni parkvédelmi szempontok miatt, és mégiscsak a temetőben lesz a megemlékezés.⁵⁴⁵ A következő szám örvendezve tette közhírré, hogy a nemzeti ünnepet országszerte megtartották, és a „fővárosban először történt, hogy e nap emlékét nem a temetőben, hanem bent a városban rendezett ünnepélyvel ülték meg. Az egyetemi ifjuság tartá a szép ünnepet délután az egyetem előtti tágas téren.”⁵⁴⁶ A közművelődési hetilap az ünneplés utóhangjaiban nem a Táncsics-kultuszt támogatta, ahogy a *Fővárosi Lapok* tette, hanem Kossuthhoz fűződő emlékeket emelte ki, azaz először is megosztotta az egykori államfő tintatartójának előkerülésének hírért, másrészt beszámolt arról, hogy Párizsban nagyon népszerű az a kalaptípus, amit Magyarországon „Kossuth-kalapként” ismernek, de ezt a franciáknál egy színész után nevezték el.⁵⁴⁷

A *Vasárnapi Ujság* is kitért a nevek megváltoztatása ürügyén a magyarosodás kérdésére, ugyanis tájékoztatása szerint csökkent az ehhez szükséges illeték díja.⁵⁴⁸ A szerkesztőség azonban a hónap végére tartogatott egy különlegességet is, amely egy, a külhonban fellelhető magyar közösségről tudósított. A megjelentetett híradásból kiderült, hogy az Egyiptomban élő kereskedelmi ügynökök értesítették egymást egy núbai kis magyar telepről, amelynek akkori 11 fős

543 A Petőfi-társaság. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 20.) 12. sz. 187.

544 A Petőfi-szobor. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. február 27.) 9. sz. 142.

545 Március 15-ikét. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 13.) 11. sz. 172.

546 Március 15-ike. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 20.) 12. sz. 188.

547 Kossuth tintatartója., Magyar kalap Párizsban. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 20.) 12. sz. 189.

548 A névmagyarosítás ügyében. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. február 27.) 9. sz. 142.

(magyarul beszélő) tagsága naponta találkozott az ottani gazdag kereskedelmi ügynöknél, és magyar nyelvű lapokra volt szükségük.⁵⁴⁹ (A „telep” magva még a török hódoltság idején került ki Egyiptom és Szudán határára.)

Összegzés

Az 1881. esztendő március 15-e megünneplésének idejére úgy tűnt, hogy az egykori 12 pontos követelés néhány tétele beteljesülni látszik, és alátámasztást nyert az a várakozás, hogy az akkor megindított folyamat, ha lassan is, de mégis megvalósul. Ennek legelső tanúsága 1867-ben a cenzúra eltörlése volt, amely olyan virágzó sajtóviszonyokat tett lehetővé, hogy az újságírók saját nyugdíjbiztosító intézményt voltak képesek felállítani. Önálló „nemzeti őrsereg” ugyan nem létesült, mert az is az 1867 utáni, Ausztriával való közös ügyek része lett, de megindultak az egyeztetések a régóta halogatott (megtagadott), az 1848–1849-es szabadságharcos honvédek még életben lévő tagjainak állami támogatásáról.

S mindezzel párhuzamosan a kiegyezés óta eltelt csaknem másfél évtized március 15-i ünnepségek ifjúságának hazafiúi és nemzeti önképe megerősödött, nyíltan kifejezték küldetéstudatukat, megfogalmazták jövőképüket, amelyet a „márciusi ifjakéhoz” méltónak tartottak. Az új nemzedék életerejét és tettvágyát az emlékezés módjában is kifejezte: a fiatalok már nem kívántak csak lehajtott fővel adózni az egykori példaképek előtt, hanem emelt fővel, büszkén idézték fel a nagy elődöket, akiknek tettei az feladatukat is kijelölte. Ezért hirdették meg azt, hogy – az addig is nemzeti ünnepnek tekintett, de gyásznapként megélt emlékezést az örvendezés napjaként – valódi nemzeti ünneppé akarják tenni március 15-ét. Azaz az 1881-es év jelentős állomás volt március 15-e ünneplésének történetében, hiszen addig a fővárosi megemlékezés központi helyszíne a Kerepesi úti temető volt, ám ezen változtattak, és a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében akarták megtartani az ünnepséget. 1848. március 15-én a múzeum előtt gyülekező hallgatóság az egykori forradalmi nap eseménysorában a nemzeti öntudatra ébredés és függetlenségigény tömegessé válásának bizonyítéka és jelképe lett.

⁵⁴⁹ Magyar telep Núbiában. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. március 20.) 12. sz. 189.

Az eredeti helyszínt nem engedélyezték, de helyette jóváhagyták az Egyetem tere, amelynek szintén fontos szerepe volt a forradalmi nap történéseiben. Figyelembe véve azt, hogy a szabadelvű Tisza-kormányzat súlya gyengült a politikai erőterben, s 1881 nyarán a közelgő választások újbóli megmérettetést jelentettek, a korteshadjárat szelleme nem fedte le az ünnepeket, még akkor sem, ha voltak kormánykritikus megnyilatkozások. Sőt, maga a miniszterelnök is a megemlékezés méltó megtartásának ügyében intézkedett, amellyel nyilvánvalóan elébe ment a gáncsoskodásoknak, megvédve a Szabadelvű Pártot is, amely programját ugyancsak 1848. március 15-éből származtatta.

Az egyre gyarapodó sajtóanyag következtében a fentiek tükrében még a korábbi években szűkszavú, a tárgyilagosságot követő *Pesti Napló* is bőségesen tudósított a március 15-i nemzeti ünnepről és a hozzá tartozó eseményekről. A *Hon* kormánypárti sajtóként szintén beszámolt a megemlékezésekről, a hírlapírók egyesületének megerősödéséről, ám aggodalom töltötte el az óvakodó és egymással is vitázó honvédegyleti tisztviselők tárgyalásai láttán. Az ellenzéki *Egyetértés* viszont nem annyira a honvédeket megosztó ellentéteket emelte ki, hanem az egyeztetések folyamatát közvetítette, részletesen ismertette a sajtóélet fontosabb fejleményeit, és jegyzőkönyvi hitelességű leírást adott a fővárosi ünnepségről, valamint a vidéki rendezvényeknek is tágabb teret biztosított. A kulturális sajtó (*Fővárosi Lapok*, *Vasárnapi Ujság*) nem foglalkozott olyan kimerítően a nemzeti ünneppel és az ahhoz kapcsolódó közéleti témákkal, mint a politikai napilapok, hanem az emlékezetet életben tartó memoárirodalom közlését, népszerűsítését helyezte előtérbe. Azonban az valamennyi újságra jellemző volt, hogy az orosz cár elleni merénylet beszámolóit mellett megjelentették azokat a nézeteket is, amelyek illeszkedtek a közvélemény Oroszországot elmarasztaló ítéletéhez, amiért segítettek letörni az 1848–1849-es szabadságharcot.

Edit Fabó: 15 March in 1881

ABSTRACT: By the time of the celebration of 15 March 1881, some of the points of the former 12-point demand seemed to have been fulfilled, and the expectation that the process initiated at that time would be realized, albeit slowly, was confirmed. And in the decade and a half since the Austro-Hungarian Com-

promise of 1867, a generation of young people had grown up, a generation whose members were more concerned with a hopeful future and whose importance was compared to that of the revolutionary and freedom fighter heroes. That is why the 15 March commemoration marked a break from the usual scenario where the emphasis was no longer on the memorial procession and speeches, but on a reunion at the original site of the glorious day. Young people no longer wished to bow their heads in homage to their former role models, but to stand up tall and proud and recall the great ancestors whose deeds had marked their own mission.

As a result of the constantly growing press material, even the *Pesti Napló*, which in previous years had been a rather laconic and objective newspaper, reported extensively on the national holiday of 15 March and the events associated with it. In its capacity as a pro-government newspaper, *A Hon* also reported on the commemorations and related events, but, seeing the disputing parties, expressed doubts as to whether they recognised the historical opportunity. The opposition paper *Egyetértés*, on the other hand, did not so much highlight the controversy but rather conveyed the process of the negotiations, providing a notarised account of the celebrations in the capital and a broader scope for rural events. The cultural press (*Fővárosi Lapok*, *Vasárnapi Ujság*) did not cover the national celebration and related public issues as exhaustively as the political dailies, but focused on the publication and promotion of memoirs that kept the remembrance alive.

KEYWORDS: self-awareness, former glorious site, heroism, pride, vision

AUGUSZTUS 20. 1881-BEN

FABÓ EDIT – BACHER-TULI ANDREA

KIVONAT: Az 1881. esztendő augusztusi sajtótudósításai arról tanúskodnak, hogy a Szent István-nap népszerűségét kihasználva több országos rendezvény is részervezdött az ünnepség körüli időszakra. Az adott évben a nőipar-kiállításban – a társadalom női tagjait is a termelésbe vonó – gazdaságélénkítő kormányprogram öltött testet. A fiumei kapcsolatok felélesztése közös érdeke volt kormánypártiaknak és ellenzékieknek, azonban az utóbbiakhoz kötődő sajtó e téren közlékenyebbnek bizonyult. A kulturális lapok mindkét kezdeményezésről beszámoltak. Újdonság volt a lóverseny is, amelyről pedig a vizsgált sajtók mindegyike részletesen tudósított. A Szent István-napi lóverseny szintén a fővárosba özönlő tömegekre építve szerette volna „meglovagolni” az augusztus 20-át, de a tehetősebbekből álló közönség körében a kánikulában tartott futamok még nem voltak olyan izgalmasak, hogy azok kedvéért megrövidítették volna fürdői nyaralásukat. Összességében megállapítható, hogy 1881-re a Szent István-ünnepség egyúttal egyfajta „országmustrának” is alkalmat nyújtó eseményt jelentett.

Az átnézett sajtók tükrében az 1881. év augusztus 20-i ünnepsége ugyanolyan fontos volt, mint korábban, a részervezett rendezvények miatt talán még hangsúlyosabb is volt. A mérsékelt árú vonatokról szóló hirdetések és közleményeket valamennyi lap közzétette. A mérsékelt kormánypárti *Pesti Napló* az eseménydúsabbá váló augusztusi napokban a korábbi évek tényközlő szűkszavúsága után bőségesen tudósított az ünnepségről és a kapcsolódó megmozdulásokról, továbbá újraindította Szent István király szobrára való gyűjtést. A *Hon* kormánypárti fórumként szokásához híven részletesen tájékoztatta a közönséget a nemzeti ünnepről, a kapcsolódó programokról és az utözöngékről. A szerkesztőség derűlátó önbizalommal tette nemzeti ügyé a megmaradást. Az ellenzéki *Egyetértés* ünnepi vezércikke a nemzet és a nemzetiségek egységes és időtálló, de önállóságáért küzdő államaként jelenítette meg Magyarországot, valamint a nőipari kiállítást hanyagolva a fiumei küldöttségről szóló hírekre

összpontosított. A kulturális sajtót képviselő két lap, a *Fővárosi Lapok* és a *Vasárnapi Ujság* szerkesztősége foglalkozott a nőipar-kiállítással és a fiumei vendégekkel, de az ünnepi eseménybeszámolói kitértek a Bécsben vagy Párizsban élő magyarok társasági életének Szent István-napi rendezvényeire is.

KULCSSZAVAK: országos kiállítás, iparpolitika, kultúrpolitika, Szent István-szobor, nemzeti eszme, lóverseny

Az 1881. esztendőben a nyár közepének országgyűlési választásai után augusztusra megnyugodtak a kedélyek. Az addig hatalmon lévő Tisza-kormányzat ugyan éppen hogy meg tudta tartani vezető szerepét, a Szabadelvű Párt által képviselt liberális államszemlélet és államszervezet mégis megerősödött annyira, hogy meghatározó maradjon a 19. század végéig. Az 1880-as évek fordulója egyértelmű változást hozott a közéletben. A közigazgatási reformokkal és a modern jogrend bevezetésével egy olyan működő állam jött létre, amely egyaránt megállta helyét a kettős államszövetségben és az európai kapcsolatokban. A folyamat leglátványosabb bizonyítéka a tiszai árvíz után újjáépülő Szegec. Az ország különböző nemzetiségeit egységesítő eszmei, kulturális programként a magyarosodás és a magyar nyelvhasználat került előtérbe.

A közélet is jóval fordulatossabbá vált, a lakosság életét több olyan esemény színesítette, amelyben egyre szélesebb rétegek részt tudtak venni alkalmat szerezve a szórakozásra, a művelődésre, a tanulásra, a jótékonykodásra – a közösségi életre. Az eseménygazdag közélet visszhangjait a szintén felvirágzó korabeli sajtó csak felerősítette. A kortársak tisztában voltak a bekövetkező változások korszkos jelentőségével, és az irány mederben tartásához minden alkalmat megragadtak, hogy mérleget készítsenek a múltból származtatott szükségszerű jelenhez és onnan a kívánatos eszmei alapokon álló jövő felé vezető úton. Az 1881-es év második felében két történelmi nagyság is példaként magasodott a nemzet elé: az egyikük az államalapító király, Szent István, a másikuk pedig a „legnagyobb

magyarként” tisztelt gróf Széchenyi István⁵⁵⁰ volt. S mindezek mellett jelentkezett az a szándék, hogy az új társadalomformában minél tevékenyebb szerepet juttassanak a lakosság másik felének, a nőknek. Ezért a lehetőségek, a tevékenységek és a termékek vonzóvá és népszerűvé tételéhez, az általános ízlés formálásához megrendezték a nőipar-kiállítást a nyár végi ünnepi időszakra időzítve. Ezen kívül a Szent István-ünnepség programjainak új eleme lett még a lóverseny.

Mérsékeltlen kormánypárti sajtótudósítások

Az 1881. esztendő választásai nem tudták megváltoztatni a politikai erőviszonyokat, és így a korabeli politikai újságok szerkesztőségeinek pártállása ugyanaz maradt, vagyis továbbra is az volt mérvadó, hogy ki milyen mértékben hangoztatta az ország osztrák császárságtól való önállósodási igényét. A kiegyezést részben elfogadó és a mindenkori hatalommal szemben higgadt magatartásra törekvő *Pesti Napló* hírlapírói köre – az előző évektől eltérően – bővebb hírtanyagot szolgáltatott az olvasónak, ráadásul Szent István emlékezetének fenntartása érdekében kezdeményezőként lépett fel.

A politikai napilap augusztus 20-i lapszáma a történelmi emlékezetet szokatlan módon jelenítette meg. Ugyanis a legelső lapindító írást, a vezércikket jegyző Pulszky Ferenc Szent István napján nem a királyról, hanem egy ugyancsak „István” keresztnevű országosőről, Széchenyi Istvánról emlékezett meg.⁵⁵¹

„Szent István napja századok óta a nemzet ünnepe, melyen megemlékezik első királyáról, ki a magyar államot megalapította. Van azonban a nemzetnek egy másik Istvánja is, kiről illik, hogy e napon megemlékezzünk: gróf Széchenyi István, ki a reform korszakát egy fél század előtt nyitotta meg. Közelebb állunk még hozzá, mint hogy elfogulat-

550 Gróf Széchenyi István (1791–1860) politikus, valóságos belső titkos tanácsos, császári és királyi kamarás, író, polihisztor, közgazdász, a Batthyány-kormányban közlekedési miniszter, a magyar történelem „a legnagyobb magyarként” tartja számon.

551 Pulszky Ferenc: Budapest, aug. 19. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [1].

lanul ítélhessünk felette, sokan élnek még, kik ismerték fogatkozásait, szenvedélyességét, önértetét s hiúságát, mely sokszor kegyetlen gúnyban találta kifejezését, s elfogultságát minden ellen, mi nem tőle eredett, vagy nem illett egészen belé azon keretbe, melyet ő előre készített s melyhez az autodidakt egész szívósságával ragaszkodott. De senki sem tagadhatja, hogy mindaz sikerült, mit ő kezdeményezett, hogy a mag, melyet elvetett, nem volt meddő, s hogy számos alkotásai közül egy sem bukott meg; – kevés államférfi kérkedhetik életének ily gazdag eredményével. –”

A tekintélyes kultúrpolitikus felidézte a gróf úttörő lépéseit a kultúra, a nyelv, a társasélet és a tudomány terén, amelyek kétségbevonhatatlanul emelték az általános műveltséget. Végül méltatlankodva szóvá tette, hogy a Nemzeti Casino akkori új vezetése németül beszélő személyzetet vett fel, ez pedig szöges ellentétben állt az alapító, Széchenyi eredeti szándékával. A napilap szerkesztősége a továbbiakban – ugyancsak a címdalton – a történelmi évforduló alkalmából a szent király szobrára való gyűjtési felhívást tett közzé.⁵⁵² A javaslat emlékeztetett „nemzetünk régi óhajtására”, hogy olyan nagy királyainak szobrot állítsanak, mint például amilyen Árpád fejedelem, Szent István vagy Mátyás is volt. De a szándékból nem valósult meg semmi sem, holott „[m]inden nemzetnek vannak historikus szobraik, a magyarnak nincsen”. Az indítvány főleg a katolikus egyházat ostorozta, hiszen minden szentnek emeltetett szobrot, így számtalan Mária- és Szentháromság-szobor található szerte az országban, sőt még a cseh Szent Nepomuk is minden település hídján ott köszönti a vándort, de Magyarország védőszentjének sehol nincs emlékműve. Pedig az egyház éppen a keresztény államalapító királynak köszönheti megerendszerét, szervezetét és azt a bőséges jövedelmét, amely még a főpapoknak is olyan javadalmazást jelentett, amely meghaladta a világi közjogi méltóság, a miniszterelnök fizetését. A szerkesztőség azonban a nemzetet is megszólította.

552 A Szent István-szobor. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [1–2]. – A szerkesztőség figyelmét elkerülhette az egri főszékesegyház fölépcsőjét díszítő Szent István-szobor. Lásd Horváth 2017, 22–23. – Horváth István: Pyrker János László érsek egri öröksége. Líceum Kiadó, Eger, 2017. („Líceumi Szellemiség” Ismeretterjesztő Sorozat 4.).

„S ki tette meg első rendül a főpapokat Magyarországnban? Szent István. Most is a katolikus püspökök azon joguknál fogva ülnek a főrendek házában, mint tagjai a törvényhozásnak, mert szent István király rendi alkotmányában nekik e jogot megadta.

Ennek folytán első sorban a minden nemzeti kulturérdekek és a szép-művészetekért lelkesülő főpapokat illetné meg, hogy a szent István-szobor ügyét felkarolják és kezdeményezzék.

De mi az egész nemzet áldozatkészségére számítunk, ha e célra adakozni bizalmat érdemlő férfiak által felhivatik. Szent István nemcsak a katolikus egyház szentje, hanem egyszersmind az osztatlan magyar nemzet civilizátora, a magyar állam szervezője s a magyar alkotmány megteremtője. Az Árpád-ház legnagyobb fejedelme ő vala. E nemzet hálás iránta valláskülönbőség nélkül és szent István napja egyházi ünnep a katolikusoknak, de nemzeti ünnepe mindnyájunknak. [...]

Mert a szobor, mint műremek, a legszebb művészeti feladványok közé tartozik, s a probléma megoldása hazai művészeink tehetségét a legérdekesebb versenyre inditaná. A csatákban győztes vezér, az első magyar lovag, a magyar nemesség alapítója, helyesen csak lóháton ábrázolható. Az első királyt a királyi jelvények nélkül képzelni nem lehetséges. [...]

Ugy véljük legméltóbban ünnepelhetni szent István napját, ha a nemzetet a hála adósságára emlékeztetjük s egyúttal kijelentjük, hogy szent István szobrára adakozásokat elfogadunk, a legkisebb összeget is köszönettel veszszük, s ideiglenesen, míg e célra bizottság nem alakul, a főváros letéti hivatalába fogjuk elhelyezni.”

A *Pesti Napló* a felhívás megjelenésétől kezdve naponta közölte az adakozók névsorát és a felajánlott összeget. A közleményre először kevesen jelentkeztek, az első három adományozó a középréteget képviselte, ezért a lap újabb, közösségkövácsoló gondolatokkal ösztönözte olvasóit.⁵⁵³

553 Az első adakozók Szent István szobrára. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 23. [2].

„Nekünk az tetszik, hogy az első adomány csekély [...] Ilyen kisebb adományokból ezrek részvéte mellett válik aztán igazán nemzetivé a mű, melyet alkotni akarunk. A nép adakozzék a Szent-István szoborra, majd mikor a gazdagok látni fogják, hogy a szegények mennyit adtak és adnak és hogy az eszme népszerűvé vált, majd mikor a szereplő egyéniségek észreveszik, hogy itt dicsőséget lehet aratni s nem kudarcot vallani, akkor majd ők is fognak csatlakozni a gyűjtésekhez, melyek célja a nemzet államiságának s civilizációjának monumentumot rakni.”

A szerkesztőség a későbbiekben is kitartásáról biztosította a nagyközönséget, hiszen mozgalommá kívánta tenni a kezdeményezést, és további serkentő részleteket közölt a támogatók leveleiből.⁵⁵⁴ A következőkben már közkedvelt, „divatos” nemzeti ügyé avatta a gyűjtést,⁵⁵⁵ amely mentes a „valláskülönbségektől”,⁵⁵⁶ s naponta tudatta a gyarapodást.⁵⁵⁷

A nyárvégi nemzeti ünnepen – a nagyobb mezőgazdasági munkák végeztével, az egyéb őszi munkák és a tanévkezdés előtt – hagyományosan útra kelt az egész ország. Ezt kihasználva számos országos vonzaskörű rendezvényt erre az időre szerveztek, ráadásul a vonatközlekedés költségei is alacsonyabbak voltak épp az ünnep miatt. A *Pesti Napló* által nyilvántartott fontosabb napi események élén állt a Szent István-napi körmenet, utána következett a vigadó-béli nőipar-kiállítás, a pesti lovaregylet lóversenye, a munkások kongresszusa, a soproni dalegylet megérkezése, a nyomdászok gyűlése, az asztalossegédek egyletének zászlóavatása, a Magyar Történelmi Társulat kirándulni kívánó tagjainak megbeszélése az Akadémián, a Képzőművészeti Társulat képáruccsarnoka, a Nemzeti Múzeum, az Országos Gazda- s Tansermúzeum, és az Állatkert látogathatósága, a Császárfürdő és a Margitsziget hajójáratái, valamint az egyéb

554 Szent István szobrára. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 24. [2].

555 A Szent István szobrára. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 25. [2].

556 Adakozások a szent István-szoborra. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 26. [2].

557 Szent István szobrára. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 27. [2].; A szent István szoborra. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 28. [2].; Szent István szobrára. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 29. [2].; Szent István szobrára. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 31. [2].

táncestélyek.⁵⁵⁸ A lista tanúsága szerint a Képzőművészeti Társulat átértékelte az 1880-ban hozott döntését,⁵⁵⁹ amikor is elvetette – az akkor ráfizetésesnek ítélte – kiállítás ötletét, s mégis kitarta kapuit a fővárosba özönlő látogatók előtt. A szokásos fővárosi látványosságok és multságok között új elem volt a lóverseny és a nőipar-kiállítás, utóbbiak szervezésekor pedig kifejezetten számítottak az ünnepi vendégseregletre, remélve a minél több érdeklődőt.

A napilap a nemzeti ünnep után számolt be a fővárosi Szent István-ünnepségről.⁵⁶⁰ A tudósítás elején a statisztikai számok érzékeltették a „népvándorlás” mértékét, azaz a péntek esti és a szombat reggeli vonatokkal 7200-an érkeztek Budapestre, s az itt tartózkodó vendégek 30–40 ezren lehettek. Az időjárás kedvezett az ünnepi napnak, reggel a tömeg felözönlött a várba, ahol a szertartás a díszmisével kezdődött, majd következett a nagymise és a körmenet. A Szent Jobbot meghatározott rendben kísérték a főméltóságok, katonai és világi tisztségviselők, és a különböző egyletek képviselői. A nagymise alatt eldördültek a Gellért-hegy díszlövészei. A körmenet végeztével közszemlére tették az ereklyét a várkapornában. A rendezvény kegyeletteljes hangulatban, a szokott módon lezajlott, bár a sokaságban egy asszony elájult, s egy másiktól pedig a tárcáját lopták el. Tizenegy óra körül pedig már elindult szétszéledni a nézősereglet a pesti oldalra. A díszvendégek díszbédén vettek részt a hercegprímás budai palotájában délután öt óráig, a pohárköszöntők után a katonazenekar eljátszotta a *Gott erhalte* kezdetű császári himnuszt, és végül ismét elsütötték a Gellért-hegyi ágyúkat. A tósztot mondók ezúttal nemcsak egymást, hanem Rudolf trónörökös⁵⁶¹ és feleségét, Stefánia hercegnét⁵⁶² is éltették, hiszen a házaspár férfitagjának augusztus 21-én volt a születésnapja, nőtagja pedig augusztus 20-án tartotta névnapját.

A nemzeti ünnepnek azonban volt két másik érdekessége is. Az egyik az országos nőipar-kiállítás, mely a várakozásoknak megfelelően – a Szent István-napi sokadalomnak köszönhetően – tömeges látogatottságot ért el, és a Vi-

558 Napirend augusztus hó 20-án. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [2].

559 István napi képkiallítás. *Egyetértés*, 1880. augusztus 11. [3].

560 A szent Istvánnapi ünnepélyekre. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 22. [3].

561 Habsburg–Lotaringiai Rudolf (1858–1889) osztrák–magyar trónörökös, közismert volt műveltsége, liberális szelleme és a magyarok iránti rokonszenve.

562 Belgiumi Stefánia (1863–1945) Habsburg–Lotaringiai Rudolf trónörökös felesége.

gado termeit hazai és külföldi főméltóságok is felkeresték.⁵⁶³ A másik rendezvény a lóverseny volt, amely azonban nem vonzott annyi érdeklődőt, mint azt a szervezők remélték. Az eseményről szóló tudósítás csalódottan összegezte, hogy az arisztokrácia ilyenkor a fürdőben hűsöl, a lósportban érdekelt budapesti elit ugyancsak vidéken időzik, és akik pedig éppen onnan utaztak fel a fővárosba, azok inkább a multságokat részesítik előnyben.⁵⁶⁴ De mindemellett maga a lóverseny izgalmas és változatos futamokkal zajlott le, és a *Pesti Napló* ismertette a két nap versenyszámait, amelyek elsősorban síkversenyek voltak, de mindkét napot akadály-, illetve gátverseny zárta. Az első napon öt futamot rendeztek, amelyek között egyet a mezei gazdák lovai részére tartottak fenn, ám a fénypontot a hároméves vagy idősebb lovak számára kiírt Budapest-díj jelentette, amelyet Esterházy Móric gróf⁵⁶⁵ ménje nyert el. A második napon pedig a hat futam között egy úrlovas megmérettetést is a programra tűztek. A tíz hivatásos vagy úrlovas versenyszámban tizenhét istállótulajdonos lova állt a rajtvonalhoz, a legtöbb indulóval Zichy Béla gróf, Schlick Erwin gróf,⁵⁶⁶ Blaskovich Ernő,⁵⁶⁷ Esterházy Pál herceg⁵⁶⁸ és Esterházy Móric gróf vettek részt.

A Szent István-nap ünneputós rendezvényének számított a Magyar Történelmi Társulat éves közgyűlése, amely az előző évben elmaradt. Az 1881. évi történelemszálalkozó híre azonban újfent teret kapott a napilapokban. A *Pesti Napló* Pulszky Ferenc elnöki megnyitó beszédét teljes terjedelmében tette közzé.⁵⁶⁹ A múzeumigazgató kifejezte örömét, hogy szülőföldjén Eperjesen köszönheti a hallgatóságot, majd rátért a történelmi feladatra, amelyben új fejezetet jelen-

563 Az országos nőiparkiallítás. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [2].

564 Budapesti lóversenyek. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 22. [3].

565 Esterházy Móric gróf (1856–1900) a pápai és ugodi hitbizomány örököse, lótenyésztő és -futtató, Veszprém megyei főispán.

566 Gróf Schlick, Erwin (1852–1906) cseh nemes és földbirtokos.

567 Blaskovich Ernő (1834–1911) lófuttató, a világhírű Kincsem tenyésztője.

568 Esterházy Pál herceg (1843–1898) Sopron vármegye örökös főispánja, versenyistálló-tulajdonos.

569 Pulszky Ferenc elnöki megnyitó beszéde a Történelmi Társulat vidéki nagygyűlésén, Eperjesen, aug. 22. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1881. augusztus 22. [1].; *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 23. [5].

tett a magánlevéltárak kutathatósága, hogy olyan történelem íródhassék, amely felveszi a versenyt más országok történeti irodalmával.

„A jelen tudományosság nem elégszik meg többé a történetek száraz elbeszélésével, pusztá krónikával, hanem kívánja ismerni a nemzet belső viszonyait, házi életét, kulturális fejlődését a legrégebb időktől és az ország földrajzi és klimatikus viszonyainak befolyását a lakókra, melyek ezeknek jellemére hatottak, de e mellett megkívánja az éles kritika bírálatát, a bölcsészeti felfogást s azon pontosságot, mely nem engedi, hogy az írónak képzelődése gyenge adatok nyomán oly képet állítson előnkbe, mely a valóságnak egyáltalában meg nem felel.”

Az elnök megállapította, hogy mivel a „Duna-medence” a népek vándorlásának keresztútján helyezkedett el, négy népnek különös figyelmet kell szentelni: a keltáknak, a rómaiaknak, az avaroknak és a szlávoknak, majd felvázolta azt az átfogó képet, amely a róluk szóló történeti forrásokból rajzolódik ki. A kultúrpolitikus rávilágított arra, hogy a pogány magyarokról beszámoló német krónikák nem tekinthetők hiteles forrásoknak, a hiányos ismereteket azonban kiegészítik a régészeti leletek. Ennél a pontnál megjegyezte, hogy a szlávokra utaló régészeti nyom még nem bukkant fel, és remélte, hogy a lengyelek e téren jobb eredménnyel fognak járni. Pulszky megállapította, hogy a népvándorlás ideje, az Árpádok bejövetele még feltáratlan, viszont a nyugat-európai történetírás ezen időszakot illetően már előrébb tart. Majd az elnök a magyar történelem vázlatos áttekintését Szent Istvánnal kezdte, kiemelve a szent király bölcs döntését, amely szerint a római kereszténységre támaszkodva megszervezte a magyar államot, s az ország pedig a történelme során végig kitarzott Róma mellett, és védelmezte azt. Az elnök a továbbiakban felelevenítette a korszakosabb fordulópontokat és a jellemzőbb szemléletbeli befolyásokat, azok közül is a német hatás erősségét. A szónok végül a jelenük feladataira térve rögzítette, hogy a kortárs történészek szorgalmasan vizsgálódnak, gyűjtik az adatokat, és kifejezte reményét, amely szerint már nincs messze az az eredmény, hogy elkészüljön a múltat a nemzetközi és egyéb körülményeket is figyelembe vevő, azaz tágabb összefüggéseiben tárgyaló nemzeti történelem, amely „a nemzeti élet tanítója lesz”.

A *Pesti Napló* ünnep utáni híryanaga kitért a bécsi kapucinus templombeli Szent István-ünnepségre, amelyen megjelentek a kint élő magyar előkelőségek.⁵⁷⁰ A szerkesztőség tájékoztatást adott a hétvégére eső ünnepen a Nemzeti Múzeum 41 466-os látogatói számáról.⁵⁷¹ Egy későbbi értesülés szerint a Besztercebánya melletti Szliács fürdőhelyén kettős ünnepet ültek, ugyanis megtartották a Szent István-napot, és felszenteltek egy új fürdőépületet, majd délután bankettet adtak.⁵⁷²

Az államot még inkább egységesítő törekvés a magyarosodás és a magyar nyelvhasználat ügye volt. Az újság e témakör mentén megjelentette a visszaságokat is, hiszen beszámolt a délvidéki szerbek önérzetes fellépéséről, ugyanis a nagykikindai szerb görögkeleti egyházközség alapítólevelét a temesvári püspök nem hagyta jóvá, mert az okiratot nem magyarul írták, egy más alkalommal pedig a helyi szerb lelkész adott hangot tiltakozásának amiatt, hogy a templomban a szerb nem beszélhet szerbül, míg a francia vagy a magyar ezt megteheti a saját nyelvén.⁵⁷³ A lap párizsi levelezője viszont egy rendkívüli esetrel nagy hiányosságra hívta fel a figyelmet: a híradás szerint ugyanis a magyarul is tudó belga királynénak⁵⁷⁴ kellett lefordítania egy üzleti levelet, mert az osztrák–magyar követség az egyetlen, magyar nyelvben illetékes tisztviselő éppen szabadságon volt, és a levélíró az ország számára méltatlannak ítélte a kialakult helyzetet, ugyanis elképzelhetetlennek vélte, hogy a közel ezerfős kinti magyarok közt ne találnának alkalmas hivatalnokot.⁵⁷⁵

Kormánypárti sajtótudósítások

Az 1881-es választások szoros eredménnyel zárultak, és a Tisza-kormányzatnak ugyan továbbra is abszolút többsége volt a parlamentben, előnye azonban

570 Szent-István-ünnep Bécsben. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 23. [2].

571 A Szent István-napi. uo.

572 Szliácsról. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 24. [2].

573 Mi szabad Magyarországon, és mi nem. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 23. [2].

574 Habsburg–Lotaringiai Mária Henriett (1836–1902) osztrák főhercegnő, magyar királyi hercegnő, II. Lipót belga király felesége.

575 A magyar nyelv és követségeink. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 26. [2].

némileg csökkent az előző ciklushoz képest. A *Hon* kormánypárti sajtóként abban volt érdekelt, hogy a központi intézkedések eredményességét közvetítse, és ez tulajdonképpen fedte is a valóságot. Az ipar, a gazdaság és a kultúra egyre biztosabb lábakon állt, ezért volt lehetséges – többek között – Szeged látványos újjáépítése.

A tendencia tükröződött az augusztus 20-i ünnepeken is. Az ipari termelést a korábbi, jellemzően háziipari cikkek tömeges, színvonalas, vonzó áruvá tételének lehetőségével, valamint a női munkaerő minél teljesebb bevonásával kívánták ösztönözni. E téren egy nőipar-kiállításon jelenítették meg az ország adottságait a nagyközönség, azaz valamennyi érintett számára, s mivel a tapasztalatok alapján a nyárvégi nemzeti ünnepen rengetegen fordultak meg a fővárosban, ezért erre az időszakra tervezték az eseményt. Ugyanilyen megfontolások vezették a pesti lovaregyletet is a lóverseny meghirdetésével.

A *Hon* 1881. augusztusi számainak tükrében a korábbi évek forгатókönyve szerint készültek a Szent István-ünnepekre, amelyet még egyéb (fenti) látványosságok is tarkítottak. Bár az ilyenkor szokásos, mérsékelt menetdíjú vonatokról szóló közlemények⁵⁷⁶ és hirdetések⁵⁷⁷ viszonylag későn jelentek meg a lapban, még a hónap elején megosztották azt az értesülést, amely az ünnep közeledtét jelezte, vagyis hogy a szállásként igénybevehető lakások és szobák nagyrészt a 18-tól 23-ig terjedő napokra már lefoglalták, a múzeumok és a kiállítások pedig teljes nyitvatartással várják a vendégeket,⁵⁷⁸ majd a Nemzeti Múzeumot még egyszer a közönség figyelmébe ajánlották.⁵⁷⁹

A szerkesztőség felkarolta a lóverseny programját, hiszen a hónap első napjaiban tudatta, hogy a pesti lovaregylet augusztus 1-én éjfélkor lezárta a Szent István-napi lóversenyekre szóló nevezéseket, és közölte a versenyszámokat, a díjakat, a futtatók és lovaik névsorát.⁵⁸⁰ Ide tartozik az a *Vadász- és Verseny-*

576 A sz. istvánnapi ünnep. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 14. [2].

577 *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 13. [4].; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 14. [4].; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 15. [4].; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 17. [4].; *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 18. [4].

578 Szent István. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 9. [2].

579 A muzeumból. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 19. [3].

580 A Szent István-napi lóverseny. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 4. [1].

lapból átvett értesülés is, amely beharangozta, hogy Bécsben olyan ménkiállítást akarnak szervezni, melyet kizárólag az Osztrák–Magyar Monarchia területén nevelt lovak seregszemléjének szánnak.⁵⁸¹

Az ünnepre hangoló előzetes hírek kitértek a Mátyás-templom évek óta tartó restaurálásának előrehaladtára,⁵⁸² a több mint egy évtizede elhunyt IX. Piusz pápa⁵⁸³ egykori szerelmeit feltáró, ám némelyeket megbotránkoztató könyv párizsi kiadására,⁵⁸⁴ valamint a tudományos irodalom gazdagodására. Az új könyvek listája egyebek mellett tartalmazta a magyar–ugor összehasonlító szótárt, a régi népekeket és a magyar ősvallás történetét.⁵⁸⁵ A napilap a legváltozatosabb beharangozókkal irányította a figyelmet a különböző rendezvényekre, mint például a nőipar-kiállítás előkészületeinek gyorsaságára⁵⁸⁶ és kiállítóira⁵⁸⁷ vagy a pesti lovaregyletnek a bérkocsisok felsrófolt viteldíját kifogásoló panaszára.⁵⁸⁸ A Szent István-szoborra való adakozásról szóló hír annak előzményét is összefoglalta, amely még az 1860-as évekre nyúlik vissza, amikor is az ország akkori helytartója vetette fel az emlékmű ötletét a hercegprímásnak, ám a gyűjtéssel megbízott ember időközben meghalt, és a letétbe helyezett összeget nem találták a fővárosnál.⁵⁸⁹

Egyidejűleg a nőipar-kiállítás előkészületei, szervezése, kiállítói, bemutásra szánt tárgyai, a védnők és rendezők elképzelései, a szakértőbizottságok javaslatai, a prominens tekintélyek észrevételei szintén az újság hasábjaira kerültek, így tartva fenn a közönség érdeklődését.⁵⁹⁰ 1881. augusztus 14-én fényes külsőségek között, 200 fős díszvendég jelenlétében megnyitották a 6000 kiállí-

581 Sport hírek. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 19. [1].

582 A Mátyás-templom. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 6. [3].

583 Boldog IX. Piusz (1792–1878) pápa. Az egyik legfiatalabban megválasztott katolikus egyházfő, aki a leghosszabb ideig töltötte be tisztségét, amelynek során jelentős társadalmi, politikai és teológiai átalakulásokat élt meg.

584 IX. Pius titkos szerelmei. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 8. [2].

585 Budenz. uo. – Budenz József (1836–1892) német származású magyar nyelvtudós, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a finnugrisztikai nézetek elterjesztője.

586 Az országos nőiparkiállítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 9. [3].

587 A nőiparkiállítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 10. [3].

588 A lovaregylet. uo.

589 Szent István szobra. uo.

590 Az orsz. nőiparkiállítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 13. [1–2].; Az orsz. nőiparkiállítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 14. [1–2].; Az orsz. nőiparkiállítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 14. [2].

tótól 40 000 tárgyat felvonultató tárlatot.⁵⁹¹ A megnyitó után minden nap más és más előkelőség, képviselő látogatott el a kiállításra, s mindegyik más és más részleget nézett meg, amelyekről az olvasók is tájékoztatást kaptak a lapból.⁵⁹²

A *Hon* augusztus 20-i, ünnepnapi vezércikke Szent István napján a biztos építkezés gondolatköre kapcsán az államalapító király történelmi tetteiben az állandóságot és a közös nemzeti feladatot emelte ki.⁵⁹³

„Jó, hogy van nemzeti ünnepünk is. Ez legalább alkalmat ad, megemlékeznünk az állandó nemzeti érdekekről, a változatlan nemzeti föladatakról. Mivelhogy pedig szent István napja nem valami forradalmi esemény emléke, mint a Bastille bevétel a francziáknál, nem valami csata vagy küzdelem emlékéét ujtja föl, mint az amerikai, az angol, német és olasz nemzeti emlékűnnepek, hanem az államalkotó és első magyar király emlékének van szentelve, ezért kiválóan békés, kiválóan komoly természetű az, melynek a nemzetet összpontosító jelentőségét emeli az a nagymértékű bucsujárás, mely az ország minden részéből, a nemzet minden rétegéből »a szent jobb« megtekintésére hozza a fővárosba a közönséget. Ebben a tényben legnagyobb föladataink kifejezést nyernek. A szent jobb jelenti a lankadatlan alkotó erőt, melylyel bir a munkás kéz, ha kellő értelmiség és kitartás vezet. A lankadatlan kulturális törekvés, a kitartó munkásság és az élet föladatainak átértése, pontos teljesítése az, a mely a mi kis nemzetünket föntarthatja, biztosíthatja. Az állam alkotás óta történelmünk minden lapja bizonyítja, hogy nem a területben vagy nemzetközi szerepben való terjeszkedés és követelés, hanem az anyagi és szellemi fejlődés előmozdítása válik csak nemzetünk javára, mert csak ez nem csinál ellenségeket; csak ez assimilál minket Európa érdekeivel, csak ez adja meg azt a súlyt nemzetünknek, Ausztriával, a dynasziával és Európával szemben,

591 Az orsz. nőiparkiallítás megnyitása. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 15. [2].

592 Az orsz. nőiparkiallítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 17. [2].; Az orsz. nőiparkiallítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 18. [1–2].; Az orsz. nőiparkiallítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 18. [1–2].

593 Budapest, augusztus 19. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [1].

mely érdekeink védelmére és érvényesítésére többet nyom, mint bármely államjogi követelés és nemzetközi bonyodalom.”

A cikkíró emlékeztetett arra, hogy bár 1867-ben és a gazdasági kiegyezés újratárgyalásakor, 1878-ban nem is sikerült teljes önállóságot elérni, viszont annak, aki a hazája javát szeretné, mindent meg kell tennie a kulturális fejlődés érdekében. A további érvek kárhoztatták a vészjósló, pesszimista politikusi hangokat, amelyek nemcsak aláássák a nemzeti önértékelést, hanem hivatkozási alapot és támadási felületet is képeznek, hiszen ezt használják ki az országot elmarasztaló, lekicsinylő külföldi vélemények.

„Ezekkel szemben nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a régi költők siralmi és a régi politikusok jóslatai be nem teljesedtek és ha most is minden áldott nap a »sibarita«⁵⁹⁴ nép bekövetkezendő »pusztulásáról« hallunk és olvasunk biztos jóslatokat, jusson eszünkbe, hogy a próféták, legalább a világi dolgokban, könnyen csalódnak és minden aggodalom, minden desperáció⁵⁹⁵ nélkül tartjuk szem előtt folytonosan létfeltételeinket, teljes erőből valósítsuk azokat magán és közéletben egyaránt és akkor ne féljünk semmitől.”

A vezércikk végezetül elfogulatlanságra buzdított a „nemzeti becsület, nemzeti erő és állami létkérdések iránt”, amelyeket óvni és gyarapítani szükséges. Az ünnepnapi lapszám tárcarovata a nőipar-kiállításnak mint kiemelt fontosságú eseménynek szentelt figyelmet, és a kiállítás jellemzőbb népviseleti darabjainak leírásával adott ízelítőt a látnivalókból.⁵⁹⁶ A belső oldal pedig tudatta, hogy beigazolódtott a szervezők előzetes várakozása, mert a Szent István-napjára érkező vidékiek előzönlöttek a kiállítás termeit, de a közismert vagy magas rangú emberek kíváncsisága sem lankadt, akik megjelenésükkel csak fokozták a rendezvény vonzerejét.⁵⁹⁷

594 jólétben eltunyult, puhány

595 kétségbeesés

596 A népviselet a nőiparkiállításon. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [1].

597 Az országos nőiparkiállításról. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [2].

A *Hon* az augusztus 20-i számában a fentiek mellett egy, a címlapról kezdődő tudósításban idézte Trefort Ágoston⁵⁹⁸ közoktatási miniszternek a magyar nyelv iskolai oktatása melletti érveit, hogy ezzel cáfolja az alaptalan félremagyarázásokat.⁵⁹⁹ A központosító szemléletű államvezetés ugyanis a magyarosodásban és a magyar nyelvhasználatban látta a megoldást a nemzetiségi különutak összehangolására, ezért a kormányparti napilap az államiság ünnepének környékén a felvetődő és ide vonatkozó ügyek kapcsán a törekvés népszerűségét és előnyeit jelenítette meg. A magyar nyelv iskolai oktatását elrendelő 1879-es törvény után különösen odafigyelt a napilap a szabályozás fejleményeire. Így a szerkesztőség hírt adott arról, hogy a Nyitra megyei, nem magyar ajkú tanítók magyar nyelvi póttanfolyamára többlet pénzjuttatást szavaztak meg, mert a képzésre jóval többen jelentkeztek az előző évinél.⁶⁰⁰ Egy másik közleményben pedig a Központi Névmagyarosító Társaság titkára szólította fel – a szintén hagyományos évi – országos tanítóértekezlet résztvevőit, hogy támogassák a magyar nevek felvételét.⁶⁰¹ Az újság közzétette azt a büszkeségre okot adó elhatározást, amely szerint Párizs idegen nyelvi intézete – az angol, a német, az olasz, a spanyol és az orosz mellett – tanítani fogja a magyar nyelvet, ez viszont kivívta a zágrábiak és a bécsiek nemtetszését.⁶⁰² Később a napilap felhívta az illetékes kereskedelmi felügyelő figyelmét, hogy bár a szerződések egy részét a nagykereskedők visszautasították, mert magyar nyelvűek voltak, tekintve, ha ezen ügyletek Párizsban franciául, Bécsben pedig németül történnek, akkor Budapesten sem ártana, ha ezek magyar nyelven zajlanának, és elősegítené a kereskedelem magyarosodását is.⁶⁰³

A nemzeti ünnep után *A Hon* értékelő beszámolója szerint a szertartás a „hagyományos fénnel és ünnepiességgel ment végbe”, majd a rövid leírás után szerepelt az ez alkalomra a fővárosba érkezettek 7000-es száma, amelyhez

598 Trefort Ágoston (1817–1888) művelődéspolitikus, reformer, publicista, vallás- és közoktatási miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, később elnöke.

599 V. I.: Trefort Ágost. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [1–2].

600 A magyar nyelv érdekében. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 10. [2].

601 A központi névmagyarosító társaság. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 12. [3].

602 A magyar nyelv Párisban. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 19. [1].

603 Kereskedelmünk magyarosodása. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 23. [2].

még számos különvonalatot kellett indítani az ország különböző pontjairól, végül utalt a hercegprímási díszlakoma fontosabb mozzanataira.⁶⁰⁴ A szerkesztőség tájékoztatást adott a nőipar-kiállítás ünnepnapj 3000-es és az azt követő nap 3700-as jegyvételi statisztikájáról, a tárlat illusztris személyiségeiről, valamint értesítette a közönséget, hogy a lóversenyről az esti kiadásban olvashatnak.⁶⁰⁵ A hírlapi jelentés, amely a lósport iránti tömeges érdeklődéssel számoló rendezvényről tudósított, csalódását fejezte ki a csekély létszámú néző miatt, ahol a megjelentek elsősorban budapestiek voltak, de az arisztokráciát is csupán egy hölgy képviselte. A keserédes felvezetés után következett a futamlista a helyezést elérő lótulajdonosokkal és lovaikkal, valamint a nyereleményekkel.⁶⁰⁶ Az ünnep újságbeli utözöngéi az esemény oldottabb, az esendő emberi gyarlóság megmosolyogtató pillanatait ragadták ki, ugyanis az egyik hír szerint a várbéli díszlakománál a kultuszminiszter váratlan pohárköszöntője felborította a hercegprímás tósztojaihoz járó zeneszámok rendjét, a másik értesülés alapján pedig az esztergomi bazilika kanonokja talpraesetten fékezte meg a misére becsörtető kadétoakat azzal, hogy katonásan rájuk förmedt: „Habt Acht! Zum Gebet!” (Figyelem! Imára!), s a felszólítás hatott is a fiatalemberekre.⁶⁰⁷ A statisztikai adatok később ismét visszatértek a hírlapban, amikor a *Pesti Napló*hoz hasonlóan közölte a Nemzeti Múzeum ünnepnévtvégi 41 466 fős látogatottságát, kiegészítve annak tárlatonkénti megoszlásával.⁶⁰⁸

Az ünnepet megelőző és az azt követő napokon a főváros kiemelt eseménye természetesen a nőipar-kiállítás volt. A rendezvény egyebek mellett azt is bemutatta, hogy milyen, addig nem kellően értékelt vagy kevésbé köztudott tartalmakkal bír még az ország női lakossága, és ez a jövőt illetően ugyancsak kecsegtető reményeket ébresztett a kortárs látogatókban. Az újság szerkesztősége maga is hozzájárult a hírveréshez, hiszen a tárcarovatban gyakran adott

604 Szent István ünnepe. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 22. [3].

605 Az orsz. nőiparkiallitáson., A két napi lóversenyekről. uo.

606 Szent Istvánnapi lóversenyek. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 22. [1].

607 Egy kis félreértés., Kommando az esztergomi bazilikában. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 22. [2].

608 Az István-napi. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 23. [2].

helyet vendégcsalogató, tematikus írásoknak a kiállításról,⁶⁰⁹ és úgy is, hogy a „Különfélek” rovatba az egyéb színes adalékokat tették.⁶¹⁰

Azonban a hagyományosan a Szent István-napon ünnepelt történelmi múltból fakadó és a hétköznapjaikra is vonatkozó feladatot a Magyar Történelmi Társulat éves közgyűlésének megnyitóján fogalmazta meg Ipolyi Arnold. A történészek éves közgyűlése 1881-ben – egy év kihagyással – ismét megrendezésre került Eperjesen, ahol a nyitóbeszédet Pulszky Ferenc mondta. Az előkészületekről⁶¹¹ tájékoztatott *A Hon is a Pesti Napló*hoz hasonlóan, de a szónoklatot – az utóbbi napilappal ellentétben – nem közölte szó szerint, hanem közérthetően összefoglalta a lényegét.⁶¹² A kultúrpolitikus szerint az ősiség eltörlésével a történetírás javára szolgált a magánlevéltárak megnyílása, és rámutatott arra, hogy míg a magyarok története homályos, addig a szlávok eredetéről többet lehet tudni, viszont a németek, az olaszok és a franciák tisztább képpel rendelkeznek népvándorlás kori történelmüket illetően. A tudós kiemelte Szent István bölcsességét, amiért a római kereszténységet választotta, és amely mellett végig kitartott az ország. Magyarország a reformáció térhódításával szellemi téren mégis a német tudományosság befolyása alá került, ami pont olyan „végzetes”, mint Szent Istvánnak a római egyház melletti döntése, mert a német nehézkes gondolkodás, ha ellenkezik is a magyar jellemmel, de megbízhatóbb, mint a felszínes francia, amely a románok közt elterjedt. Pulszky felhívta a figyelmet arra, hogy a 17. századtól kezdődően európai összefüggésben is fel kell tárnunk a magyar történelmet, s amely feladat arra a történészre vár, aki képes megírni a „nemzeti méltóságnak megfelelő emléket”. A tanácskozáson aznap még meghallgattak

609 K. László Elek: Székelyföld az orsz. nőiparkiallitáson. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 23. [1].; Streitmann Antal: Torontálmegye az országos nőiparkiallitáson. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 25. [1].; K. László Elek: Kolozsvár az orsz. nőiparkiallitáson. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 27. [2].

610 A nőiparkiallitási jury. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 26. [3].; A nőiparkiallitásban. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 27. [3].; A nőiparkiallitásról. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 28. [3].; Az országos nőiparkiallitásból. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 29. [2].; Az országos nőiparkiallitásból. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 30. [3].; A nőiparkiallitásba. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 31. [3].

611 A történelmi. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 22. [2].

612 A magyar történelmi társulat kirándulása. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 23. [2].; Z–i: A m. tört. társulat XII-dik vidéki közgyűlése. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 27. [2].

két előadást, majd este vacsora és színelőadás várta a résztvevőket, és a következő napra tervezték a szakbizottsági munkát, a fürdői kirándulást és a táncestet. A továbbiakban a környéken tettek újabb kirándulásokat és vizsgálatokat.⁶¹³ A Társulat záróülése ugyancsak hatalmas érdeklődés mellett ment végbe,⁶¹⁴ majd néhányan még ott maradtak, hogy a helyi levéltárakban kutassanak.⁶¹⁵

Az 1881-es év augusztusának azonban volt még egy különleges eseménye, amely ugyancsak magára vonta a közérdeklődés figyelmét. Fiume városából népes küldöttség látogatott Budapestre a horvát kikötőváros és Magyarország közti kapcsolatok felélénkítéséért. Természetesen *A Hon* is vázolta a látogatás előzményét,⁶¹⁶ tudósított a horvát vendégek érkezéséről,⁶¹⁷ a különböző, tiszteletükre szervezett programokról,⁶¹⁸ és a címoldalon közölte a főszerkesztő, Jókai Mór ez alkalomra írt köszöntő versét.⁶¹⁹ A beszámolók azonban nem voltak olyan részletesek, mint az ellenzéki sajtóban.

Ellenzéki sajtótudósítások

A kiegyezés utáni általános közfelfogás függetlenségpárti volt, tehát az emberek inkább az önállóan boldoguló Magyarországon szerettek volna élni. A teljes önállósodás melletti ellenzéki erőknél közel sem volt akkora támogatottságuk, hogy a nyári választásokon áttörést érjenek el. Az *Egyetértés* című ellenzéki hírlap látszatra beletörődött a várakozásba, ám a kényszerű veszteglés ellensúlyozására egyrészt erősebben kapaszkodott az olyan külföldi történésekbe, amelyek valamilyen változást jelentettek, vagy fordulatot ígértek,⁶²⁰ másrészt pedig

613 A történelmi társulat. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 25. [1].

614 A történelmi társulat. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 29. [1].

615 A magyar történelmi társulat. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 30. [2].

616 »A magyar Fiume.« *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 13. [2].

617 Legyetek üdvözölve! *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 14. [1].

618 Fiume Budapesten. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 15. [1–2].; A fumeiek Budapesten. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 17. [3].

619 Jókai Mór: Üdv Fiuménak! *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 28. [1].

620 Lásd Az angol felsőház., Gambetta diadala, Budapest, aug. 13. *Egyetértés*, 1881. augusztus 14. [1–2]. – Gambetta, Léon Michel (1838–1882) francia újságíró, politikus, kormánytag, 1881-től miniszterelnök.

felkapott minden olyan gondolatot, amelyben a nemzet vesztesége kárpótlódik, és az áldozat értelmet nyer egy majdani méltó jutalomban, elégtételben. Ezért nagyobb teret nyertek az isteni igazságszolgáltatásra utaló természetfeletti, csodás jelenségek, amelyek közül ekkor a franciaországi Lourdes volt az egyik legismertebb. Azonban az újság oldalainak tanúsága szerint az 1880-as évek fordulóján a gyarapodó, erősödő magyar állam hétköznapjait aggasztó, zavarokeltő nemzetiségi próbálkozásokról szóló hírek is nyomasztották. És emiatt is figyelemre méltó, hogy a szerkesztőség a nőipar-kiállítás helyett inkább Fiume városának küldöttségét részesítette előnyben.

Tehát az ellenzéki újságnak fontos volt – a függetlenséget hordozó – Szent István ünnepe. A nevezetes dátumra hangoló hírek már augusztus elején felbukkantak a lapban. Így a nagyközönség akkor olvashatott arról, hogy két magyar piarista tanárnak sikerült a pápa elé járulnia, aki viszont nagyon örült, „hogy azon nemzet fiait láthatja lábainál, mely oly nagy és annyi érdemeket szerzett magának a keresztény civilizáció ügye körül”, de amiatt is sajnálkozott, hogy ritkán keresik fel őt Magyarországról, azonban a reményt nem adta fel, mert bízott a két tanárban, akik majd az igaz útra terelik a jövő nemzedéket, az ifjúságot, és végezetül „szíve mélyéből áldását adta az egész magyar nemzetre”.⁶²¹ Az újság arról is beszámolt, hogy a szabadkőműves szervezetek saját nyilvántartásuk alapján már nemcsak Európában terjednek, hanem már az amerikai földrészen is tekintélyes számban vannak jelen.⁶²² De a hó eleji vallási vonatkozású hírek egy másik különleges zárandoklatról is tudósítottak. Történt ugyanis, hogy a magyar egyházi és világi arisztokrácia egy részének tagjai felkeresték az 1858-as Mária-jelenések színhelyét, Lourdes-ot. A franciaországi csoda vatikáni elfogadása egyre valószínűbbnek tűnt, s időközben a misztikus hely már bazilikával tudta fogadni a zárandokokat. A magyarok nevében miséző püspök följajánlotta az ország zászlóját és az ezüst szívet, és fogadalmi imája megerősítette a Szent István-i kérelmet, az oltalom, a fennhatóság elfogadását.⁶²³

621 Magyar zárandokok a pápa előtt. *Egyetértés*, 1881. augusztus 5. [2].

622 A szabadkőművesség köréből. *Egyetértés*, 1881. augusztus 6. [2].

623 A lourdesi magyar zárandoklat. *Egyetértés*, 1881. augusztus 6. [3].

„Egek ékessége, földnek dicsősége, magyarok nagyasszonya, szeplőtlen szent Szüz, ime köteles tisztelettel s lelkünk teljes bizodalmaival hozzád folyamodunk. Itt állunk s dicső eleinktől öröklött kegyelettel leborulunk szent szined előtt, szent fiad igaz hiveinek ezreivel és százezeivel, mindnyája képviselőjében, egy ország, Szent István és Szent László hazája áll előtted, Magyarország zászlójával és szívével, zászlója ékességével és szívével a legszentebb vágyai s reményeivel.

Örülünk és örvendünk páratlan méltóságodnak, melyre a teljes szentháromság-egy-isten felmagasztalt, örvendünk dicsőséged és boldogságodnak az angyalok és szentek seregeinek élén, magunk is áldunk és magasztalunk örök tiszteletet és hűséget fogadunk. [...]

Esedezve esedezünk hozzád minden szükségünkben. Emlékezzél a te országodról, mi édes hazánkról; a te országod ez, szent nevednek szentelték, a te ótalmadba ajánlották azt szent királyaink, és vérökkel tiszteletedre avatták fel azt dicső őseink; tekints e szegény, ősi szent hitében megszakadozott és erényeiben anynyira megfogyatkozott, annyi vésztől dult, annyi veszedelmektől zaklatott szegény hazánkra [...] Keresztények segítsége, Keseredettek vigasztalója, Apostolok királynéja! könnyörögj érettünk. [...]

Oltalmad alá folyamodunk, Istennek szent szülője; tekints kegyes és irgalmas szemmel mindnyájunkra, a te híveidre. Mi a tieid vagyunk; szent fiad isteni szeretetének örök zálogába a keresztről a te anyai szívednek ajánlott minket. ime, te a mi anyánk, anyai szíved szerelmében bizunk; ime mi, a te fiad, a fiui szíved szerelmét fogadjuk, oltalmadba ajánljuk ezt a zászlót, Magyarország zászlóját s ezzel édes magyar hazánk dicsőségét és boldogságát. [...] Felajánljuk ezt a szívet; ezzel oltalmadba ajánljuk Magyarország szívet, mely érted ver, a te tiszteletedre gerjed, dicsőségért lángol, Magyarország szívet, mely hozzád kiált, hogy érdemes szószólásodra az istentelenek szünjenek meg szent fiad isteni tekintélye ellen törni [...] Imádkozzál érettünk most és halálunk óráján, oh irgalmas, oh kegyes, oh édes szeplőtelen szent Szüz. Amen.”

A szertartás befejezéseként régi magyar egyházi énekeket énekeltek, s körmenetet rendeztek, majd bevonultak a massabielle-i barlangba, ahol személyes áhítatokat tartottak, zárásként a szónokló püspök összegezte a tünemény üzenetét: „E menyeyi jelenés a fensőbb rendnek és a nemzetek felett örökdő halhatatlanoknak nyilvánulása, a lélek hitének és reménységeinek felszólalása”.⁶²⁴

Az ünnepre hangoló előzetes híryanag alapján a kormányközeli lapokhoz hasonlóan az *Egyetértés* is tájékoztatta olvasóit a meghirdetett lóverseny-ről,⁶²⁵ és a kedvezményes menetdíjú „kéjvonatokról”.⁶²⁶ Az újraindított Szent István-szoborra való gyűjtési indítvány alkalmával a szerkesztőség inkább a kezdeményezés körüli bizonytalanságnak adott hangot, hiszen csak az 1860-as évekbeli szoborjavaslat kudarcának kétes körülményeit ismertette, utalva az önkényuralom korszakának gondatlan ügykezelésére.⁶²⁷ Az ünnepre való készülődés kellemetlen közjátékról tanúskodott a román felforgató tevékenységekről beszámoló értesülés.⁶²⁸ Egy kolozsvári helyi lap közleménye szerint a román kormány a magyarországi oláhok felkelésén mesterkedik Erdélyben és Bánátban, román színészek ugyanis a fürdővendégek körében elhíresztelték, hogy ősszel orosz–román háború várható Magyarország ellen az elnyomott oláhok felszabadításáért, a román értelmiség pedig arról ábrándozik, milyen hivatalt fog betölteni a megnövekedett Romániában, s mindezek mellett a román kormány helyesli a magyarországi románok önszerveződését.

Az *Egyetértés* egy augusztus derekán megjelent színikritikában beszámolt a Nemzeti Színház azon törekvéséről, amely keretében a színigazgató a nemzeti-történeti drámákat „hiteles” jelmezekkel kívánta színre vinni. Paulay Ede⁶²⁹ hagyományteremtő céllal, a nemzeti színházkultúra megteremtésének szándékával elevenítette fel a hazai drámaírás múltjának darabjait. A színpadon látott világ mint az eszményi világ kirakata fontos nevelő, tudatformáló szerepet

624 Ua.

625 A Szent-Istvánnapi lóverseny. *Egyetértés*, 1881. augusztus 4. [2–3].

626 Menetdíj mérséklés a déli vasuton. *Egyetértés*, 1881. augusztus 17. [2].

627 Szent-István szobra. *Egyetértés*, 1881. augusztus 8. [2].

628 Oláh fölkelés. *Egyetértés*, 1881. augusztus 8. [2].

629 Paulay Ede (1836–1894) színész, rendező, dramaturg, a budapesti Nemzeti Színház főigazgatója.

játszott a modern társadalomban, hiszen a szépirodalmi művekkel ellentétben a lakosság írástudatlan hányadát is meg tudta szólítani. A színházi tárca, amelyet minden bizonnyal Péterfy Jenő⁶³⁰ kritikus jegyzett, a két műsorra tűzött színművet, Bessenyei György⁶³¹ *Filosofus* és Szentjóni Szabó László⁶³² *Mátyás király* című drámáját bírálta. Írásában hiányolta a magyar dráma történeti fejlődésének folytonosságát, amelyben Katona József⁶³³ kimagasló életműve szinte minden előzményt nélkülözött. Bessenyei saját korát meghaladó kísérlete, hogy a magyar drámát francia mintára újítsa meg, meddő maradt, mert, mint a kritikus írta, „idegen nép művészi formáival a hazai élethez nem közeledhünk s különösen akkor nem, ha a két nép műveltsége közt oly áthidalhatatlan ür tátong”,⁶³⁴ és így a színdarab idegenből kölcsönzött formai felépítése és tőszyökeres témája közötti ellentmondás ítéli kudarcra a vállalkozást. „A drámai irodalom megizmosodása kiműveltebb irodalmat kíván s a nemzeti érzet erős ébredését bírja föltételül.”⁶³⁵ Szentjóni Szabó László drámáját pedig a hazafias pátosz termékeként, „későbbi történeti drámáink embryojaként” említette. Viszont felhívta az olvasó figyelmét a két színdarab tagadhatatlan érdemére, amely szerint mindkettő „a magyar drámai irodalom lényeges problémáit foglalja magában: épen azt kell elérni, mit e két darab el nem érhetett; itt a társadalmi viszonyok képét, ott a nemzetes pathost művészileg a dráma szervezetébe kell bevezetni: így támadt magyar vigjáték, magyar tragédia.”⁶³⁶

A fiumei küldöttség érkezését kiemelt figyelemmel kísérte az *Egyetértés*. A tengerparti város jogállását a Mária Terézia által 1779-ben kiadott diploma rendezte, és a várost lakosaival egyetértésben autonóm területként a Szent Koronához csatolta. A kérdés azonban heves közjogi vitát váltott ki a magyarok és a horvátok között, és az utóbbiak azt szerették volna elérni, hogy Fiume

630 Péterfy Jenő (1850–1899) tanár, irodalomtörténész. 1880 és 1883 között az *Egyetértés* színikritikusa.

631 Bessenyei György (1746/1747–1811) császári testőrtiszt, költő, a magyar felvilágosodás kiemelkedő egyénisége.

632 Szentjóni Szabó László (1767–1795) író, költő, a magyar jakobinus mozgalom résztvevője.

633 Katona József (1791–1830) drámaíró

634 – ő: Nemzeti színház. *Egyetértés*, 1881. augusztus 14. [1].

635 Ua.

636 Ua.

Horvátországon keresztül tagolódjon be a Szent Korona területébe. Az *Egyetértés* szerkesztősége Fiume ügyét – a nemzetiségi zavargások ellenpólusaként – az együttműködés történelmi példajaként beleszótta az ünnepi események fonalába, és részletesen ismertette a város jogállása körüli kötélhúzást Magyarország és Horvátország között, valamint mindkét oldal történelmi érveit is felsorakoztatta, majd utalt az 1868. évi XXX. törvénycikkre, amely Fiume viszonyának rendezését küldöttségi tárgyalásoktól teszi függővé.⁶³⁷ Természetesen részletesen tudósított a kereskedőváros küldöttségét érintő minden mozzanatról, így fővárosi programjaikról, a hazaindulók ünnepléséről, és elismerően nyilatkozott a fiumei bálozó hölgyekről, akik ápolták a magyar táncagyományokat,⁶³⁸ később pedig a magyar színtársulat ottani vendégszerepléséről is.⁶³⁹

Augusztus 20-i múltba néző és jövőbe tekintő vezércikkében az *Egyetértés* a Szent István-i életművet nemzeti-nemzetiségi szemszögből magasztalta, hiszen Magyarország megteremtése óta egységes, feloszthatatlan államként működött a feldarabolására tett kísérletek ellenére is, és állta az idők viharát. Az ország önállóságáért való küzdelemnek a független Magyarország szent királyától eredeztetett politikai alaptétel ad morális alapot a szerző jelenében.⁶⁴⁰

„A mely állam annyi megpróbáltatáson ment át, mint Magyarország, s még sem veszett el: az többre is van hivatva.

Mindig csak a szent király alkotása, a szabad, a független Magyarország lebegjen szemeink előtt. Az, a ki a magyar területen volt nemzetiségeket egy jogar alá hozta, az, a ki a nemzetiségi kérdésnek legnagyobb mestere volt, az, a ki az által, hogy az államot a nemzetiségek felébe helyezte, a nemzetiségek aspirációit egész a mai napig kihatólag meghazudtolta: ezt az országot, mint szabad és független országot teremtette meg. Ez a szabad és függet[1]en Magyarország tőle való politikai dogma.

637 Fiume multja. *Egyetértés*, 1881. augusztus 14. [1].

638 A „Láncz” és a „körmagyar”, Fiumei vendégeink. *Egyetértés*, 1881. augusztus 14. [2].

639 Fiumében... *Egyetértés*, 1881. augusztus 26. [6].

640 Szent István király napja. *Egyetértés*, 1881. augusztus 20. [1].

A történelmi jog hatalmas fegyveréül fogunk küzdeni, melyet ő adott kezünkbe, s mely már nem egy győzelmet aratott.

A szent király tanácsát fogjuk követni, mindenek felett azt, mit fia Imrének mondott akkor, a midőn az apostollal szólva figyelmébe ajánlotta, hogy céljait törvényes eszközök útján érje el:

»Non coronabitur nisi qui legitime certaverit.« [Nem koronáztatik meg, csak aki igazán küzd.]

Mi is a szent király tanácsát követjük, midőn Magyarország függetlenségéért küzdünk.”

A Szent István-napot követően az ellenzéki lap is beszámolt a fővárosi körmenet pontos lefolyásáról és a résztvevőkről, a politikusokat és egyháziakat név szerint is kiemelve. A résztvevők 7000-re becsült létszámát azonban túlzásnak találta.⁶⁴¹ Az ünnepnaphoz újonnan kapcsolt lófuttatásokat az *Egyetértés* is kiemelten kezelte hasábjain, és már előre tájékoztatott a leszállított belépőjegyrakról és a térhasználatban bekövetkezett változásokról,⁶⁴² utólag pedig részletesen ismertette a futamokat, és – mint minden más újság – sajnálkozott a kellő érdeklődés hiánya miatt.⁶⁴³

Egy augusztus 23-i hír I. Ferenc József születésnapja alkalmából tartott bukaresti egyházi megemlékezésekről számolt be, amelyeken a román katonai és udvari méltóságok nagy számban vettek részt. A misét követően a különféle küldöttségek a követségi palotában tisztelegtek, ahol a hódolatokat fogadó ügyvivő a magyarok iránti együttérzéséről biztosította a küldötteket.⁶⁴⁴ A romániai eseményeket egyébként is érdeklődéssel követte a szerkesztőség, így helyet adott egy oroszbarát román lapalapításról szóló értesülésnek,⁶⁴⁵ és tudósított az I. Károly román fejedelem királlyá koronázása alkalmából kitüntetett magyar személyek-

641 István király ünnepe. *Egyetértés*, 1881. augusztus 22. [2].

642 Budapesti lóversenyek. *Egyetértés*, 1881. augusztus 14. [5].

643 Budapesti augusztusi lóversenyek. *Egyetértés*, 1881. augusztus 22. [5].

644 Királyunk születésnapjának megünneplése Bukarestben. *Egyetértés*, 1881. augusztus 23. [2].

645 Muszkabarát Bukarestben. *Egyetértés*, 1881. augusztus 14. [2].

ról.⁶⁴⁶ A hónap végén pedig az erdélyi román irodalmi és népművelődési társulat nagyszebeni gyűléséről és az azt követő ünnepségről adott hírt.⁶⁴⁷

Az *Egyetértés* vallásos tárgyú, ünneputós beszámolója a római magyar zarándoktársak szövetségéről és a máriacelli búcsújárásról szóltak.⁶⁴⁸

A kulturális sajtó tudósításai

A politikai-közéleti sajtótudósításokat egészítik ki a kulturális lapok hírei, amelyek az események kulturális-társadalmi beágyazottságát jobban kidomborították, mint említett társaik. A szemlézett irodalmi periodikák, a *Fővárosi Lapok* és a *Vasárnapi Ujság* szerkesztői is hasonló témákat vettek célkeresztbe, mint a politikai lapok, így Szent István ünnepét és a hozzá kapcsolódó személyeket, helyszíneket, tárgyi emlékeket, a Történelmi Társulat közgyűlését, a nőipar-kiállítását és többek között a lóversenyt, ám egyes témákat alaposabban tárgyaltak.

A *Fővárosi Lapok* első ünnepi híradása a Szent István napi futtatások keretében megrendezett parasztversenyre és egyúttal az őszi lókiállításra hívta fel a figyelmet,⁶⁴⁹ pár nappal később pedig a nevezések lezárásáról és a várható nagy futamokról számolt be.⁶⁵⁰ Augusztus elején, Szent István vértanú⁶⁵¹ emléknapija kapcsán tisztázta Stefánia főhercegasszony névnapjának időpontját, amely augusztus 20-ára esett, minthogy a trónörökös feleségét I. Szent István király után nevezték el.⁶⁵² A magyar nyelv használata ügyében egy visszásságról és annak szerencsés megoldásáról közölte értesülését, amely szerint az egyik osztrák–magyar konzulátus nem fogadott el egy magyar nyelvű beadványt, s emiatt az igazságügy- és külügyminiszter közbenjárására is szükség volt.⁶⁵³

646 Magyarok kitüntetése. *Egyetértés*, 1881. augusztus 19. [2]. – I. Károlyt (1839–1914) 1881-ben koronázták román királlyá, azt megelőzően 1866-ban, a román kormány kérte fel őt mint – eredetileg – német herceget az ország fejedelmének..

647 Román ünnepélyességek Nagy-Szebenben. *Egyetértés*, 1881. augusztus 30. [9].

648 A római magyar zarándok., Bucsujárás Nagy Maria-Czellbe. *Egyetértés*, 1881. augusztus 26. [6].

649 Sport. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 2. 1020.

650 A Szent István-napi lóversenyek. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 5. 1039.

651 Szent István (1 körül–36/40 körül) a kereszténység első vértanúja.

652 A trónörökösne nevenapja. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 4. 1032.

653 A magyar nyelv ellen. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 4. 1033.

Ebben a témakörben később az irodalmi lap is beszámolt a belga királyné és a magyar nyelvű irat esetéről.⁶⁵⁴ Ugyanebben a lapszámban kapott helyet az uralkodó születésnapja tiszteletére tervezett ünnepi szertartás beharangozója,⁶⁵⁵ amelyben kilátásba helyezték, hogy Simor János primás gyengélkedése esetén az egri érsek fogja tartani a születésnapjait és a Szent István-napi misét is.

A Szent István-naphoz kapcsolódóan a *Fővárosi Lapok* közölte a budavári Mátyás-templom felújítási munkálatainak állását, mely szerint szükségessé vált a szomszéd ház, valamint a pénzügyminisztériumi épület egy részének a lebontása, hogy a templom szabadon álljon.⁶⁵⁶ Felidézte a Szent István-szobor állítása érdekében elindított, majd megghiúsult gyűjtés történetét is,⁶⁵⁷ és népszerűsítette a Nemzeti Múzeum gyűjteményének gyarapodását, valamint ünnepi nyitvatartását.⁶⁵⁸

Az augusztusra tervezett országos nőipari kiállítás iránt határozott érdeklődést mutatott a szerkesztőség, s úgy vélte, az esemény vonzereje a Szent István-nap látogatottságára is pozitív hatással lesz majd.⁶⁵⁹ A megnyitót megelőző előkészületi munkák kapcsán előrebocsátotta, hogy a kiállítás a nézőket „nemcsak meglepi, hanem bámulatra ragadja s ki csak némileg is meg akar ismerkedni a tárlat részleteivel, annak napokra lesz szüksége”.⁶⁶⁰ A szerkesztőség értesülései folyamatos megosztása mellett⁶⁶¹ egy tárcát is szentelt a nőipar-kiállításnak,⁶⁶² később pedig közvetített a kiállítók személyéről, az érdekesebb kiállítási tárgyokról, a nevesebb látogatókról és a hangulatról,⁶⁶³ majd a Rómer Flóris⁶⁶⁴ elnöklete alatt működő zsűri összetételéről,⁶⁶⁵ és üdvözölte aényt,

654 A belga királyné és a magyar nyelv. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 11. 1069–1070.

655 A budavári plébánia-templomban. uo.

656 A budai Mátyás-templom. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 7. 1052.

657 Szent-István napja. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 10. 1064.

658 A nemzeti muzeum. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 7. 1052.

659 Az országos nőiparkiallítás. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 9. 1057.

660 A nőiparkiallítás. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 12. 1076.

661 A nőipar-kiállítás megnyitása. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 17. 1094–1095.

662 Prém József: A nőipar-kiállítás. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 14. 1086–1087. – Prém József (1850–1910) filozófus, tanár, író, műfordító.

663 A nőiparkiallítás. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 20. 1115.

664 Rómer Flóris (1815–1899) régész, művészettörténész, történész.

665 A jury. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 26. 1139.

hogy minden társadalmi csoport nőtagjai képviseltetik magukat.⁶⁶⁶ A fővárosi nőipar-kiállításához kapcsolódóan beszámolt a debreceni műkiállítás női részlegéről is.⁶⁶⁷

Az augusztus 20-át övező események közül a Történelmi Társulat közgyűlése volt a másik központi téma a *Fővárosi Lapok*ban. Az újság már a hónap közepén az ünnepi készülődés híreivel egyidejűleg beharangozta a gyűlés helyszínét és programját.⁶⁶⁸ Az ünnepi előkészületek jegyében tudósított a Szent István-napra tervezett egyéb eseményekről, a budapesti asztalossegédek zászlószentelési ünnepéről,⁶⁶⁹ egy Császár fürdői hangversenyről,⁶⁷⁰ a szentesi nőegylet jótékonyági napjáról,⁶⁷¹ valamint az aradi minorita székház főnökének halála miatt meghíusult jubileumi eseményről,⁶⁷² de emellett a kiadó szobákról,⁶⁷³ a kedvezményes vasúti menetjegyekről,⁶⁷⁴ a fokozott rendőri figyelmet kérő belügyminiszteri felhívásról⁶⁷⁵ és egy állatkerti ajánlóról is.⁶⁷⁶

Az irodalmi lap az ünnepet megelőző napon hirdetést tett közzé a körmenet menetrendjéről és a közreműködő egyházi személyekről,⁶⁷⁷ 20-án pedig hangulatképet festett az előző napi fővárosi forgatagról, felhívta a figyelmet a főváros nyújtotta ünnepi szabadidős lehetőségekre, és röviden megfogalmazta augusztus 20-a jelennek szóló üzenetét.⁶⁷⁸

„Most, midőn a magyar nemzet ujult erővel indult meg a mivelődés pályáján s biztosítja fenállását Európa civilizált nemzetei között, a ziva-

666 A nőipari kiállításnak. uo.

667 A női munka. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 26. 1140.

668 A történelmi társulat. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 12. 1076.

669 A budapesti asztalos segédek. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 14. 1090.

670 Hegyi Aranka. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 17. 1096. – Hegyi Aranka (1855–1906) színesnő, operetténekesnő, dalénekesnő.

671 Szentesen. uo.

672 Aradon. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 19. 1109.

673 A Szent-István ünnep alkalmára... *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 17. 1098.

674 Szent István. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 18. 1102.

675 A vidékieket. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 17. 1097.

676 Az állatkertet. uo.

677 A Szent-István napi ünnep., Személyi hírek. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 19. 1108.

678 Szent-István napját. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 20. 1115.

taros, vészes századok után szebb jövő elé tekintő nemzet szent kegyelettel emlékszik meg ama nagy királyára, ki lerakta a magyar állam épületének alapját, oly szilárdan, hogy ez kilenc század viharaival dacolt, s ma lehetővé teszi, hogy a haladó kor igényeihez alakítsuk át s a kultúra nemes eszközeivel tartsuk fenn a népek békés nagy versengésében.”

A *Fővárosi Lapok* ünnepi számában tette közzé a Történelmi Társulat ki-rándulása előtti előértekezletéről szóló hírt, és a szerkesztőség előrebocsátotta az eperjesi gyűléssel szemben támasztott pozitív várakozásokat, amelyek szerint annak fényét az odalátogató lengyel tudósok és arisztokraták is emelni fogják.⁶⁷⁹ Aprólékosan tudósított a korábban beharangozott, a Császár Fürdőben rendezett táncvivalommal egybekötött hangversenyről,⁶⁸⁰ és megosztotta az esti színházműsört is.

A szerkesztőség ünneputós beszámolóinak sorát a pesti lóversenyről szóló tudósítás nyitotta meg, amelyben csalódottságának adott hangot a csekély látogatottság miatt, és a személyes példamutatás fontosságára hívta fel a sportvilág előkelőinek figyelmét. A nézők sorában külön megemlítette a fiumei küldöttséget, majd pedig rátért a versenyeredmények ismertetésére.⁶⁸¹ A turfvilág hírei után következett a Szent István-ünnep részletes leírása. Az ünnepi mozzanatok és az azt követő programok ismertetése mellett a *Fővárosi Lapok* is beszámolt a balesetekről és a díszvacsorán a zenei aláfestéssel történt kellemetlenségről,⁶⁸² utóbb pedig a nagygyűlést követő bankettéről is.⁶⁸³ Az irodalmi napilap a kisebb hírek között megosztotta értesülését egy munkatársa lányának esküvőjéről⁶⁸⁴ és hírt adott a budapesti asztalossegédek zászlószentelőjéről,⁶⁸⁵ a vidéki hírek között pedig a Történelmi Társulat eperjesi fogadtatásáról és Pulszky Ferenc

679 A történelmi társulat. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 20. 1116.

680 A császárfürdőben. uo.

681 A szenistvánnapi-lóversenyek. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 23. 1121.

682 A Szent-István napi ünnepély. uo.

683 Eperjesen. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 24. 1128.

684 Diszes esküvő. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 23. 1122.

685 Zászlóavatás. uo.

nyitóbeszédéről,⁶⁸⁶ valamint a komáromi Jókai-ünnepéről,⁶⁸⁷ majd pedig a marosvásárhelyi megemlékezésekről⁶⁸⁸ és gróf Forgách Antal⁶⁸⁹ kékkői várkastélyában rendezett Szent István-ünnepéről,⁶⁹⁰ a szliácsi fürdő felavatásáról⁶⁹¹ és egy Balaton-átúszási kísérletről.⁶⁹² Röviden beszámolt a bécsi Szent István-ünnepéről,⁶⁹³ és a bécsi magyar társalgó kör estélyéről,⁶⁹⁴ valamint Stefánia főhercegasszony névnapjáról.⁶⁹⁵

Az irodalmi napilap a Történelmi Társulat gyűlésén elhangzott beszédek közül Bánó József⁶⁹⁶ Sáros megyei magyarságról tartott előadását ismertette részletesebben, amelyben a vármegyei magyar nyelvű lakosság eltűnésének okait boncolgatta, ám töretlen hittel vallotta, hogy „Sárosmegye népét újra meg lehet magyarítani s kedvezőbb talaj sehol sincs, mint épen e megyében, hol e régi emlékek még élnek, hol a nép még büszke ha magyarnak hívják s ha tud magyarul s hol még sokan tudják, hogy a helység hajdan magyar volt, őseik magyarok valának.”⁶⁹⁷ A továbbiakban pedig beszámolt a szakbizottságok munkájáról, a kirándulásokról és az estélyekről.⁶⁹⁸

A *Fővárosi Lapok* is foglalkozott a Nemzeti Színház történelmi drámasorozatának kérdéskörével. A tárcaíró a magyar történelmi drámával szemben két követelményt állított: a mesteri kompozíciót és a jól megválasztott hazafias

686 A történelmi társulat. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 23. 1122–1123.

687 A Jókai-ünnep Komáromban. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 23. 1123.

688 Marosvásárhelyt. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 24. 1129.

689 Gróf Forgách Antal (1819–1885) 1848–1849-ben császári katoná, 1859–1861-ben Csehország helytartója, 1861–1864-ben a Magyar Udvari Kancellária főkancellára volt. 1867-től országgyűlési képviselő a Deák-, majd a Szabadelvű Párt soraiban.

690 Kékkővárban. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 25. 1134.

691 Szliács. uo.

692 Balatoni céluszás. uo.

693 A szent István-ünnepet Bécsben. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 23. 1124.

694 A bécsi magyar társalgó kör. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 24. 1129.

695 Stefánia főhercegasszony. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 23. 1124.

696 Bánó József (1823–1910) Sáros vármegye másodalispánja, országgyűlési képviselő, a Magyar Történelmi Társulat elnöke is volt.

697 A történelmi társulat. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 25. 1134.

698 Eperjes. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 26. 1140.; A történelmi társulat Sárosmegyében. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 27. 1146.; A történelmi társulat. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 28. 1152.; A történelmi társulat. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 31. 1164.

témát. A múlt színpadai ábrázolásának legfontosabb feladata, hogy az „a jövő vigasza és tükre” legyen.⁶⁹⁹

Az irodalmi szerkesztőség a lecsengő ünnep utóhangjaként a párizsi magyarok Szent István-ünnepéről szóló tárcacikkben idézte fel a nagy király emlékét. A magyar egylet ez alkalomból augusztus 21-én Joinville-ben (Haute-Marne megye) adott tagjainak találkozózt, ahol a rossz idő ellenére is jókedvvel bonyolították le a különféle sportos megmérettetéseket, mint csónakverseny, távgyaloglás, tojás- vagy zsákban futás. Az írás beszámolt egy kisebb magyar társaság párizsi vacsoraestjéről is és az aznap lebonyolított francia választásokról.⁷⁰⁰ Végül pedig két kisebb hír zárta az ünnepi hírcsokrot: az egyik egy magyar király-himnusz megírására szólított fel,⁷⁰¹ a másik pedig a lábadozó pápa őszi multságairól adott hírt.⁷⁰²

A *Vasárnapi Ujság* szokásához híven keveset foglalkozott magával az augusztus 20-i ünnepmenettel, a közvetlenül kapcsolódó kisebb hírei a Mátyás-templom felújításáról, a Szent István-szobor ügyéről, az állatkertről, valamint a Budapestre látogatók számáról szóltak.⁷⁰³ A hetilap szűkszavúan – a győztesek nevére korlátozódva – beszámolt a Szent István-napi lóversenyekről is,⁷⁰⁴ valamint a lovas témakörhöz kapcsolódóan a ménesek világát mutatta be egy képes összeállításban.⁷⁰⁵ A *Vasárnapi Ujság* hasábjain három téma jelent meg hangsúlyosan: a nőipari kiállítás, a Történelmi Társulat és a Fiumét érintő kérdések – jelenlétük egész augusztusban, sőt már július végétől megfigyelhető volt. A tudós társaság kirándulásával kapcsolatban tudatta, hogy a lengyel kutatótársak meghívása a krakkói tudományos akadémia útján történt, így „a föl-

699 Dr. Silberstein Adolf: Hazafiság és esztétika. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 26. 1138–1139. – Silberstein Adolf (1845–1899) újságíró, kritikus, esztéta, a Petőfi Társaság tagja.

700 Bánfi Zsigmond: Augusztus 21-dike. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 27. 1144–1145. – Bánfi Zsigmond (1857–1894) irodalomtörténész, esztéta, műfordító.

701 Király-himnusz. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 31. 1164.

702 A pápa őszi multságai. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 31. 1166.

703 A budavári Mátyás-templom., Szent István szobra. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 14.) 33. sz. 528.; Szent István szobor. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 28.) 35. sz. 559.; Az állatkert., A szent-istvánnapi látogatók. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 21.) 34. sz. 543.

704 Lóversenyek. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 28.) 35. sz. 560.

705 A ménesek világa. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 28.) 35. sz. 551.

vidéki városok a magyar és lengyel tudósok baráti találkozásának színhelyei lesznek.⁷⁰⁶ Értesüléseit folyamatosan bővítve osztotta meg olvasóival,⁷⁰⁷ majd pedig egy minden apró részletre kiterjedő beszámolót adott közre az eperjesi közgyűlésről, amely az elhangzott beszédek főbb gondolatait is magában foglalta,⁷⁰⁸ és az eredményeket összegző záróülésről sem feledkezett meg.⁷⁰⁹

Az augusztus 14-én megnyíló nőipar-kiállítást a *Fővárosi Lapok*hoz hasonlóan a *Vasárnapi Ujság* is az előkészületektől kezdve figyelemmel kísérte, és több cikkben hosszasan leírva mutatta be az egyes kiállítókat és termékeiket, sőt azt képes beszámolóval egészítette ki,⁷¹⁰ és nagybecsülését minden cikkében kifejezte.

„Valóban nagyérdekű is e 40,000 darabból álló tárlat, mely egyesíti a szorgalom, a gyöngédség, az izlés tárgyait, s a szép és hasznos utáni törekvés feltüntetésére 6000 kiállító versenyez. Nagy és tetszetős képet tár föl e kiállítás a magyar nők ügyességéről, ház körüli leleményességéről s művésziességéről, mert az iparművészetnek is igen szép, igen becses darabjai sorakoznak itt.”⁷¹¹

A *Fővárosi Lapok* is kitért a társasági életet is felpozdító fiúmei küldöttségre,⁷¹² ugyanis érdekes háttérismereteket osztott meg a vendégekről,⁷¹³ és tárt

706 A történelmi társulat idei vándorgyűlése. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. július 24.) 30. sz. 477.

707 A történelmi társulat. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. július 31.) 31. sz. 494.; A történelmi társulat. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 14.) 33. sz. 527.; A történelmi társulat. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 21.) 34. sz. 543.

708 A történelmi társulat eperjesi közgyűlése. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 28.) 35. sz. 558.

709 A történelmi társulat. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. szeptember 4.) 36. sz. 574–575.

710 Az országos nőiparkiállításra. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. július 31.) 31. sz. 495.; Az országos nőipar-kiállítás. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 7.) 32. sz. 510.; Az országos nőiparkiállításra. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 14.) 33. sz. 527.; Az országos nőiparkiállításra. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 21.) 34. sz. 542.

711 Az országos nőiparkiállításra. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 21.) 34. sz. 542.

712 A fiúmeiek fogadására. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 4. 1032.; A fiúmeiek látogatása. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 5. 1045.; A fiúmeiek fogadására. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 9. 1057.; A fiúmeiek. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 10. 1063.

713 A fiúmei vendégek közt. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 13. 1082.

karokkal köszöntötte őket.⁷¹⁴ Beszámolt arról is, hogy a budapesti előkelőségek gondoskodtak a delegáció fogadásáról,⁷¹⁵ és tájékoztatása kiterjedt a küldöttség tagjainak kikapcsolódására, hiszen a horvát látogatók feltűntek a Szent István napjára időzített más rendezvényeken.⁷¹⁶ S A *Honnal* egyszerre adta közre Jókai Mór üdvözlő versét.⁷¹⁷ A *Vasárnapi Ujság* szerkesztősége nem mulasztott el egyetlen alkalmat sem, hogy Fiuméről tudósítson, sőt kimerítő részletességgel rögtön a címlapon foglalkozott a nagy horderejű hírrrel.⁷¹⁸

„KÉTSZÁZHATVANHÁROM tagból álló küldöttség érkezik Magyarország fővárosába Fiuméből, hogy itt Szent István birodalmának szívében jelentse ki a tengerparti város tántoríthatatlan ragaszkodását a magyar szent koronához, hűségét a magyar állameszme iránt, változhatatlan akaratát, hogy közvetlenül Magyarországhoz kíván tartozni és komoly tiltakozását minden olyan törekvés ellen, mely őt innen elszakítaná s esetleg más kapcsolatba kényszeritené.”

Az írás kifejezte a fiumeiek szándéka felett érzett örömét, és idézte a jogalapot biztosító, Mária Terézia⁷¹⁹ által adományozott oklevelet és az azt becikkelyező országgyűlési végzést, valamint kiemelte a város polgármesterének és Szapáry Géza⁷²⁰ kiküldött kormányzónak az érdemeit az anyaországgal ápolttal fenntartásában. Az újság következő száma pedig képes leírásban mutatta be a tengerparti várost,⁷²¹ és ismertette a Fiuméről szóló, megjelenés alatt álló műveket⁷²² és természetesen budapesti látogatásuk minden eseményét.⁷²³ Az irodalmi

714 Üdvözlő a fiumeieknek! *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 14. 1088–1089.

715 z: A fiumeiek Budapesten. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 17. 1095–1096.

716 A fiumeiek. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 19. 1108.; A fiumeiek Székesfehérváron, *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 24. 1128.

717 Jókai Mór: Üdv Fiuménak! *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 28. 1124.

718 Fiume Budapesten. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 14.) 33. sz. 515–516.

719 Mária Terézia (1717–1780) Habsburg-házból származó magyar királynő.

720 Gróf Szapáry Géza (1828–1898) politikus, katonatiszt, Fiume kormányzója.

721 Fiume. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 14.) 33. sz. 523–524.

722 Fiume az irodalomban. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 14.) 33. sz. 526.

723 A fiumeiek Budapesten. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 14.) 33. sz. 527.; A fiumeiek., A fiumeiek halottja. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 21.) 34. sz. 543.

hetilap is beszámolt Gerófi Andor⁷²⁴ szintársulatának fiumei vendégszerepléséről.⁷²⁵ A magyarosodás témaköre más tekintetben is megjelent a *Vasárnapi Ujság*-ban, így a hetilap hírt adott a Moson megyéből Amerikába vándorolt magyarok életéről,⁷²⁶ és közreadta a zürichi magyar egylet figyelmeztetését, amely szerint a magyar egyletek óvakodjanak az osztrák egyletekkel való összeolvadástól,⁷²⁷ továbbá bemutatta a Párizsban felállítandó magyar tanszék tervét is.⁷²⁸

Összegzés

Az 1881. esztendő augusztusi sajtótudósításai arról tanúskodnak, hogy a Szent István-nap népszerűségét kihasználva több országos rendezvény is rászerveződött az ünnepség körüli időszakra. A jelenség nem volt rendkívüli, hiszen a korábbi évek során a különböző szakmai vagy közművelődési egyletek is ekkor tartották országos találkozóikat, de az egyházi ünnepekhez kötődő búcsúkat idéző „modern kori nagyvásár” ekkor még nem volt annyira jellemző. 1876-ban rendeztek ugyan Szegeden egy országos mezőgazdasági kiállítást,⁷²⁹ amely azért egy kissé megosztotta a látogatókat a célállomást illetően, de az 1879-es szegedi árvíz ilyen szempontból is Budapest központi helyzetét erősítette, amely tehát az augusztus 20-i esemény révén egyébként is tömegeket vonzott az ország legkülönbözőbb pontjairól. Azonban az is látszik, hogy – az elszenvedett természeti csapás dacára is – 1881-re a polgárosodás útjára lépő Magyarország egy olyan gyarapodó, a kor kihívásaihoz alkalmazkodni képes ország, ahol a Szent István-ünnep remek alkalom arra, hogy megmutassa önmaga – a hazai nagyközönség – és a külképviseletek révén a külföld számára az iparosodó társadalom adottságait és lehetőségeit. A fejlődés jeleiben és a nyárvégi időzítés kedvező esélyében kormánypártiak és ellenzékiek egyaránt egyetértettek. Az adott évben a kormányzat gazdaságélénkítő programjához elsősorban a nőipar-kiál-

724 Gerófi Andor (1849–1892) színész és színiigazgató.

725 Magyar szintársulat Fiumében. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 28.) 35. sz. 559.

726 Magyarok Amerikában. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. július 31.) 31. sz. 496.

727 Fölvívás a külföldi magyar egyletekhez. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 7.) 32. sz. 510.

728 Tanszék a magyar nyelvnek Párizsban. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 21.) 34. sz. 543.

729 Országos Ipar-, Termény- és Állatkiállítás. Szeged, 1876.

lítás illeszkedett, ezért tudósítottak róla terjedelmesebben a kormányhoz közel álló újságok. A nőipar-kiállításban – a társadalom női tagjait is a termelésbe vonó – gazdaságélénkítő kormányprogram öltött testet. A fiumei kapcsolatok felélesztése közös érdeke volt kormánypártiaknak és ellenzékieknek, azonban az utóbbiakhoz kötődő sajtó e téren közlékenyebbnek bizonyult. A kulturális lapok mindkét kezdeményezésről beszámoltak. Újdonság volt a lóverseny is, amelyről pedig a vizsgált sajtótermékek mindegyike részletesen tudósított. A Szent István-napi lóverseny szintén a fővárosba özönlő tömegekre építve szeretne volna „meglovagolni” augusztus 20-át, de a tehetősebbekből álló közönség körében a kánikulában tartott futamok még nem voltak olyan izgalmasak, hogy azok kedvéért megrövidítették volna fürdői nyaralásukat. Összességében megállapítható, hogy 1881-re a Szent István-ünnepség egyúttal egyfajta „országmustrának” is alkalmat nyújtó eseményként működött.

Egy év kihagyás után újból sor került a Szent István-i örökségnek programot adó elnöki beszédre, amely a Magyar Történelmi Társulat éves tanácskozásnak megnyitóján hangzott el. A szónok személye változott, s a korábbi nagyívű és szerteágazó gondolatok ezúttal inkább a csak – a „nemzeti életre tanító” – történelem tudományára szorítkozott. A megnyitó szövegét a *Pesti Napló* teljes egészében megjelentette, a többi lap pedig részösszefoglalókkal kivonatokat közölt belőle.

Az átnézett sajtók tükrében az 1881. év augusztus 20-i ünnepsége ugyanolyan fontos volt, mint korábban, a részervezett rendezvények miatt talán még hangsúlyosabb is volt. A mérsékelt árú vonatokról szóló hirdetések és közleményeket valamennyi lap közzétette. Sőt, a *Fővárosi Lapok*ban egy, a szobafoglalásra szóló hirdetmény is megjelent. A mérsékelt kormánypárti *Pesti Napló* az eseménydúsabbá váló augusztusi napokban a korábbi évek tényközlő szűkszavúsága után bőszegesen tudósított az ünnepségről és a kapcsolódó megmozdulásokról. A keresztény államalapító uralkodót ahhoz a Széchenyi Istvánhoz hasonlította, aki lendületet adott a magyar művelődésnek és a magyarosodásnak, továbbá a napilap szerkesztősége indította újra a szent király szobrára való gyűjtést. A *Hon* kormánypárti fórumként szokásához híven részletesen tájékoztatta a közönséget a nemzeti ünnep előkészületeiről, menetéről, a kapcsolódó programokról – főként a nőipar-kiállításról – és az utözöngékről. A szerkesztő-

ségi vezércikk a biztos építkezésre, a kitartó, szorgos munkára hivatkozva tette nemzeti üggyé az ország megmaradását, és derűlátó önbizalomra buzdította olvasóit. Az ellenzéki *Egyetértés* ünnepi vezércikke a nemzet és a nemzetiségek egységes és időtálló, de önállóságáért küzdő államaként jelenítette Magyarországot, valamint a nőipari kiállítást hanyagolva a fiumei küldöttségről szóló hírekre összpontosított. Azonban az újság apró hírei közt előkerült az újdonsült királyság, Románia uralkodójának protokolláris gesztusairól szóló értesülés is. A kulturális sajtót képviselő két lap, a *Fővárosi Lapok* és a *Vasárnapi Újság* szerkesztősége foglalkozott a nőipar-kiállítással és a fiumei vendégekkel, de az ünnepi eseménybeszámolóit kitértek a Bécsben vagy Párizsban élő magyarok társasági életének Szent István-napi rendezvényeire is.

A liberális keretek között működő államberendezkedés eredményességének kétségtelen jele, hogy a társadalom pezsgő kulturális életet tud folytatni, melynek során a közös értékek egyeztetése történik meg. Ennek egyik legszebb bizonyítéka a magyar drámairodalom történeti, nemzeti és hazafias vonulatáról folytatott eszmefuttatás, amely a politikai sajtóban (*Egyetértésben*) is teret kapott, hiszen a cikkíró véleményének megjelenése arra utal, hogy hasonló gondolatok szélesebb körben is felmerültek.

Edit Fabó – Andrea Bacher-Tuli: 20 August in 1881

ABSTRACT: The press reports of August 1881 show that several national events were organised around the celebrations, taking advantage of the popularity of St. Stephen's Day. The Women's Industry Fair that year was the embodiment of a government programme to boost the economy by bringing women into the production sector. The revival of links with Rijeka was in the common interest of both the government and the opposition, but the press associated with the latter proved more forthcoming. Both initiatives were reported in the cultural press. Horse-racing was also a novelty, and was covered in detail by all the newspapers surveyed. The St. Stephen's Day horse race also aimed to "ride" 20 August, building on the crowds that flocked to the capital, but the races in the heat of the day were not yet exciting enough to make the more affluent members of the public

cut short their spa holidays. All in all, by 1881 the St. Stephen's Day celebrations had become a kind of "country fair".

In the light of the press surveyed, the celebration of 20 August 1881 was as important as ever, and perhaps even more so because of the events organised to mark it. Advertisements and notices about reduced-price trains were published in all the papers. In the more eventful days of August, the moderately pro-government *Pesti Napló*, after the factual and terse coverage of previous years, gave ample coverage to the celebrations and related demonstrations, and re-launched the fundraising for the statue of King Stephen. As usual, *A Hon*, as the forum of the governing party, informed the public in detail about the national celebrations, the related programmes and the aftermath. The editorial team made the issue of survival a national cause with sanguine confidence. The editorial of the opposition paper *Egyetértés* presented Hungary as a united and timeless state of the nation and nationalities, struggling for independence, and focused on the news about the Fiume delegation, neglecting the women's exhibition. The two newspapers representing the cultural press, the *Fővárosi Lapok* and the *Vasárnapi Ujság*, covered the women's exhibition and the visit of the delegation from Fiume, but their reports on the festivities also included the St. Stephen's Day events in the social life of Hungarians living in Vienna or Paris.

KEYWORDS: national exhibition, industrial policy, cultural policy, St. Stephen's statue, national idea, horse racing

ZÁRSZÓ

FABÓ EDIT – BACHER-TULI ANDREA

KIVONAT: A könyv az 1880. és 1881. esztendők nemzeti ünnepeit, valamint az azokat kísérő megmozdulásokat és megszólalásokat dokumentáló sajtóforrások áttekintését tartalmazza. Az évfordulókhoz köthető közlemények mindkét évben az átnézett politikai napilapok (*Pesti Napló*, *A Hon* és *Egyetértés*) és kulturális újságok (*Fővárosi Lapok* és *Vasárnapi Ujság*) márciusi és augusztusi számaiban koncentráltak. A kutatás nem vállalkozhatott a teljes évek híryanagjának feldolgozására, azonban a két hónap sajtómegjelenései is hűen tükrözték, hogy az adott időszak több tekintetben is fordulópontot jelentett.

A március 15-i megemlékezések szokásos forгатókönyvében 1881-ben történt nagy változás, ugyanis ekkor már nem a sírkerti kegyeletadáson volt a hangsúly, hanem a forradalom eseményeinek egykori helyszínén, amely lehetővé tette a dicső napok nagyszerűségének felidézését. Az 1880. esztendő augusztus 20-i Szent István-napját megelőzte I. Ferenc József 50. születésnapjának ünneplése. Az egykor az 1848–1849-es forradalmat és szabadságharcot megtorló uralkodóban a kiegyezés után bő egy évtizeddel a kortársak már az alkotmányosság és a rend őrét értékelték. Ezt követően, 1881-ben azonban elindult a Szent István-szoborra való gyűjtés, amely az államalapító király emlékét emelte közüggé. Emellett ebben az esztendőben megtartották az első Szent István-napi lóversenyt.

Az 1880–1881-es évek hétköznapjait sokkal több esemény színesítette, amelyeknek egyúttal közösségkovácsoló hatása is volt. Az élet mozgalmasabbá válása a sajtó hasábjain is megmutatkozott, de ez nem nyomta el az ünnepi alkalmak fennkölségét.

KULCSSZAVAK: Ferenc József, Szent István-szobor, nemzeti eszme, alkotmányosság, büszkeség, lóverseny

A könyv az 1880. és 1881. esztendőök nemzeti ünnepeit és az azokat kísérő megmozdulásokat és megszólalásokat dokumentáló sajtóforrások áttekintését tartalmazza. Mindkét évben az évfordulókhoz köthető közlemények az átnézett politikai napilapok (*Pesti Napló*, *A Hon* és az *Egyetértés*) és kulturális újságok (a *Fővárosi Lapok* és a *Vasárnapi Ujság*) esetében a márciusi és az augusztusi számaiban koncentráltak. A kutatás nem vállalkozhatott a teljes évek híryangjának feldolgozására, azonban a két hónap sajtómegjelenései is hűen tükrözték, hogy az adott időszak több tekintetben is fordulópontot jelentett.

Az 1870-es években mindenki számára kétségtelenné vált, hogy a közvélemény – az ország lakossága – alapvetően függetlenségpárti álláspontot képvisel. Mégis a kiegyezés megkötése óta fel-felélénkülő vita tárgya volt az Ausztriától való függő helyzet fenntartása. A szabadelvű kormányzatnak az 1870-es évek végére, 1880-as elejére sikerült egy olyan államberendezkedést kialakítania, amely az ország működőképességét biztosította. Éppen a vizsgált két hónap idejére esett az 1879-es szegedi árvíz, a kárelhárítás és az újjáépítés, valamint az a külhoni segítséget honoráló jótékonyági rendezvény, amely kifejezte a magyarok – nemzetközi szinten is megnyilvánuló – figyelmességét a nagyvonalú, sorstársi együttérzés és támogatás viszonzására. A szilárd keretekkel bíró állam, valamint az országok és népek közötti rokonszenv építőerejének és önbizalomnövelő hatásának megtapasztalása befolyásolta a következő évek nemzeti ünnepeit, hiszen hangsúlyosabban került előtérbe a magyarosodás szorgalmazása és a kedvező országgép védelme.

Az 1848-as forradalom évfordulóján 1880-ban már nem tudtak úgy megemlékezni a dicsőséges napról, ahogy azt szerettek volna. Addig ugyanis a fővárosban a fiatalok az ünnepséget a Kerepesi úti sírkerti kivonulással kezdték, majd ott koszorúztak, beszédeket tartottak hazafias versek és nóták kíséretben. Viszont 1880-ra a megszokott forgatókönyv szerinti megemlékezés felemelőnek remélt lelkiisége érthető módon megkopott, hiszen a visszahozhatatlan veszteséget és megfosztottságot hordozó temetői esemény melankolikus hangulata aláasta a fényes eszmék örökérvényűségébe, diadalra vezető voltába vetett hitet. Ezért 1881-ben az egykori forradalmi események gyűjtőpontjába, a Nemzeti Múzeum kertjébe tervezték megrendezni az ünnepséget, ám a hatóságok csak az Egyetem téri helyszínt engedélyezték. De a másik, a '48-as márciusi nap va-

lamikori forгатagában ugyancsak fontos szerepet játszó belvárosi közeg is alkalmas volt arra, hogy felelevenítsék a nagy elődök által is megélt magasztos pillanatokot, részesüljenek annak hevületéből, és emelt fővel tekintsenek az elkötelezettségüknek rendelt jövőbe.

Az augusztus 20-i nap ünneptörténetében két jelentősebb tényező játszott közre az vizsgált években. 1880-ban egy sarkalatos kerek évszám készítette tiszteletadásra a közéletet, ugyanis augusztus 18-án töltötte be az uralkodó az 50. életévét, és a magyar király születésnapja szintén nemzeti ünnep volt. I. Ferenc József születésnapját ugyancsak megünnepelték minden esztendőben, de erre a Szent István-naphoz képest jóval szerényebb külsőségek között került sor. Azonban a félévszázados jubileum alkalmával sokkal hangsúlyosabb látványosságokkal is készültek erre a napra. A királyt éltető kormánypárti és ellenzéki oldalon megfogalmazott köszöntőkben egyaránt az állam törvényes működésének őrét és az alkotmányosság letéteményesét látták. És éppen ezért kellett kitérni erre az ünnepre, holott a kutatásnak alapjában véve nem tárgya az uralkodói évforduló. E jubileum és a Szent István-napi ünnepek eseményei a hivatalos megemlékezéseken teljesen különváltak egymástól, mindkettőnek megvolt a saját szertartásrendje, és ugyanezt közvetítette a sajtó is – párhuzamosan tudósítottak róluk. A megemlékezéseket levezető vidám társasági összejöveteleken és a fürdővárosok kötetlenebb rendezvényein viszont előfordult, hogy poharat emeltek Szent Istvánra és Ferenc Józsefre is. Talán ennek ellensúlyozására indítottak gyűjtést Szent István király szobrára a következő esztendőben augusztus 20-a közeledtével. Az általában függetlenségpárti nagyközönséget emlékeztették arra, hogy bár az ausztriai Habsburg-házból való uralkodó ül a trónon, azonban van az országnak egy olyan történeti királya, akinek szentsége és államalkotói tevékenysége folytán állandó eszmei hatalma megkérdőjelezhetetlen és időtlen. Ez volt az egyik tényező. A másik az 1881-es évet határozta meg, vagyis a gyarapodó országban rejlő lehetőségek felmérése és közzététele, azaz a modern kori nagyvásár felállítása. A korabeli kormányzat a gazdasági élet fejlődésének előmozdításában kihasználatlan tartalékokat látott az ország női lakosságában. Az ízlésformáló nőipar-kiállítás az addig mellőzött háziipar termékeit ajánlotta a nagyközönség figyelmébe, és a tárlatot szándékoltnan az augusztus végi, a nagy látogatottságot élvező ünnepi időszak-

ra nyitották meg. A kapcsolatkereső fiumei küldöttség érkezése pedig további gazdasági és kulturális lehetőségekkel kecsegtetett. A sajtó megjelenésekben számtalanszor hivatkoztak a társadalom életképességét biztosító alkotmányos rend fontosságára, és az elért eredmények öntudatos visszhangjában még értékesebbnek tűntek a sajátnak tudott, meglévő tulajdonságok.

A Szent István-napi lóverseny elindításának tervére utaló jelek már évek óta jelen voltak a sajtóban, de a megfelelő lóversenypálya csak 1881 augusztusára készült el. Az előkelő úri sportot művelő arisztokrácia és a módosabb nagypolgárok azonban nem változtattak nyaralási szokásaikon, holott pusztá személyük is közérdeklődésre tartott számot. Távolmaradásuk jelentősen csökkentette a lóverseny iránti – előzetesen elvárt – kíváncsiságot. A lovaskultúra e jeles fénypontját a nehézkes kezdet azonban nem gátolta abban, hogy sikeres rendezvénné váljon a jövőben.

Az 1880–1881-es évek hétköznapjait sokkal több esemény színesítette, amelyeknek egyúttal közösségkovácsoló hatása is volt. Az élet mozgalmasabbá válása a sajtó hasábjain is megmutatkozott, de ez nem nyomta el az ünnepi alkalmak fennköltségét.

Edit Fabó – Andrea Bacher-Tuli: Synopsis

ABSTRACT: The book contains a review of the press sources documenting the national celebrations of 1880 and 1881, as well as the accompanying demonstrations and speeches. In both years, the publications relating to the anniversaries were concentrated in the March and August issues of the political daily newspapers (*Pesti Napló*, *A Hon* and *Egyetértés*) and cultural newspapers (*Fővárosi Lapok* and *Vasárnapi Ujság*) reviewed. While the research could not cover the entire year, the press coverage of these two months faithfully reflected the fact that the period was a turning point in many respects.

The usual scenario of commemorations on 15 March changed in 1881, as the focus was no longer on the memorial service at the cemetery, but on the former site of the Revolution, which allowed the greatness of the glorious days to be recalled. St. Stephen's Day on 20 August 1880 was preceded by the celebration of the 50th birthday of Franz Joseph I. More than a decade after the

Austro-Hungarian Compromise, the monarch, who had once repressed the 1848–1849 revolution and war of independence, was already seen by his contemporaries as a guardian of constitutionalism and order. But then, in 1881, a fundraising campaign for the statue of St. Stephen was launched, which raised the memory of the founder of the state to the public domain. It was also the year when the first St. Stephen's Day horse race was held.

In the years 1880–1881, many more events took place that also had a community-building effect. The hectic pace of life was also reflected in the press, but this did not dampen the grandeur of the festivities.

KEYWORDS: Franz Joseph, statue of Saint Stephen, national idea, constitutionalism, pride, horse race

A KUTATÁS VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIÁJA

- Agárdi Péter: *Nemzeti értékviták és kultúrafelfogások, 1847–2014*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2015.
- Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és a politikai identitás a korai magaskultúrákban*. (Ford.: Hidas Zoltán.) Atlantisz Kiadó, Budapest, C. H. Beck, München, 2018.
- Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. 4 köt. (Vál., utószó Huszár Tibor. Szerk.: Vida István, Nagy Endre.) Magvető Kiadó, Budapest, 1986–1990.
- Bihari Mihály – Pokol Béla: *Politológia – A politika és a modern állam. Pártok és ideológiák*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2013.
- Buzinkay Géza: *A magyar sajtó és az újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.
- Cieger András (szerk.): *A kiegyezés*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
- Cieger András: A hatalomra jutott liberalizmus és az állam a dualizmus első felének politikai gondolkodásában. *Századvég*, 6. (2001) 20. sz. 95–118.
- Cieger András: *Megbocsátás, elhallgatás, együttműködés*. Az 1867-es rendszerváltás és a múlt öröksége. In: Fricz Tamás – Láncki András (szerk.): *Identitásaink és (el)hallgatásaink: A XXI. Század Intézet évkönyve*. 21. Század Kiadó, Budapest, 2011. 27–42.
- Eckhart Ferenc: *A szentkorona-eszme története*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1941.
- Eliade, Mircea: *Az örök visszatérés mítosza avagy A mindenség és a történelem*. (Ford.: Pásztor Péter.) Európa Kiadó, Budapest, 1993.
- Gerő András: *Nemzeti történelemkönyv*. Habsburg Történelmi Intézet, Közép és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2013.
- Gyáni Gábor: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2000.

- Győrffy György: *István király és műve*. 2., bővített, javított kiadás. Balassi Kiadó, Budapest, 2000.
- Gyurgyák János: *Ezzé lett magyar hazátok: a magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.
- Hartog, François: *A történetiség rendjei. Prezentizmus és időtapasztalat*. (Ford.: Lakatos Ágnes.) L'Harmattan Kiadó, Atelier Kiadó, Budapest, 2006. (Atelier füzetek 9.)
- Hartvik püspök: Szent István király legendája. In: Tarnai Andor (szerk.): *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor, 1000–1530*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1992 (1112–1116). http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/index.php?file=042_055_Hartvik; a letöltés időpontja: 2020. július 8.
- Hermann Róbert (szerk.): *1848–1849: a szabadságharc és forradalom története*. Videopont, Budapest, 1996.
- Huszár Tibor: *Nemzetlét, nemzettudat, értelmiség: Tanulmányok*. Magvető Kiadó, Budapest, 1987.
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: Az ünnep mint emlékezés és az emlékezés mint ünnep. *Új Jel-Kép: Kommunikáció, Közvélemény, Média*, 1. (2012) 1–4. sz. 95–118. http://communicatio.hu/jelkep/2012/1_4/kapitany_agnes_kapitany_gabor.htm; a letöltés időpontja: 2020. augusztus 9.
- Kiss Tamás, T.: *Fordulatok, folyamatok: Fejezetek a magyarországi kormányok kultúrpolitikájában, 1867–2000*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2002.
- Kókay György – Buzinkay Géza – Murányi Gábor: *A magyar sajtó története*. Változatlan utánnomás. A Magyar Újságírók Országos Szövetsége, Bálint György Újságíró-iskola, Budapest, 1995.
- Kosáry Domokos – Németh G. Béla (szerk.): *A magyar sajtó története*. II/1–2. köt. 1848–1892. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985.
- Lajtai L. László: „...Mi a nemzet?...” Nemzetfogalmak és Magyarország-történeti összefoglalók. *Kommentár*, 11. (2016) 5. sz. 44–52.
- Lipták Dorottya: *Újságok és újságolvasók Ferenc József korában. Bécs – Budapest – Prága*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2002.
- Magyar Zoltán: *Szent István a néphagyományban*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. (Osiris könyvtár. Folklor.)

- Miskolczy Ambrus: *A múlt megszelídítése: eszmetörténet és historiográfia határán*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2014.
- Németh G. Béla: *Századutóról, századelőről: Irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányok*. Magvető Kiadó, Budapest, 1985.
- Pataki Ferenc – Ritoók Zsigmond (szerk.): *Magyarságkép és történeti változásai*. Magyar Tudományos Akadémia, Budaörs, Karácsony és Tsa, Biatorbágy, Krónikás Bt., Budapest, 1999.
- Poszler György: *Eszmék, eszmények, nosztalgiák*. Magvető Kiadó, Budapest, 1989.
- Szabó Ildikó: *Nemzet és szocializáció: A politika szerepe az identitások formálódásában Magyarországon, 1867–2006*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009.
- Szabó Miklós: *Politikai kultúra Magyarországon, 1896–1986: Válogatott tanulmányok*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, Budapest, 1989.
- Szajbély Mihály: *A nemzeti narratíva szerepe a magyar irodalmi kánon alakulásában Világos után*. Universitas Kiadó, Budapest, 2005.
- Szekfű Gyula (szerk.): *Mi a magyar?* Helikon Kiadó, Budapest, 1992.
- Szekfű Gyula: *Három nemzedék és ami utána következik*. Maecenas Kiadó, Budapest, 2007.
- Szent István király: Intelmei Imre herceghez. In: Tarnai Andor (szerk.): *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor, 1000–1530*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1992 (1010 k.). http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/index.php?file=021_027_kiralytukor; a letöltés időpontja: 2020. július 8.
- Vasas Géza: Magyar nemzetfelfogások a dualizmus korában. I–II. *Magyar Szemle*, 10. (2001) 1–2. sz. 99–128., 5–6. sz. 91–128.

KÉPMELLÉKLET

A „szegedi árvízkönyv” címképe, Keleti Gusztáv (1834–1902) rajza, az albumot a károsultak javára állították össze 1880-ban, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. április 25.) 17. sz. 272., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

A száműzetésben élő Kossuth Lajos (1802–1894) aktív tagja maradt a hazai közéletnek, A. Bertelli – A. Sotteri fényképe után Gyulay László (1843–1911) rajza, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. május 2.) 18. sz. 281., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Kossuth Lajos (1802–1894) genovai lakásának épülete (1859), az 1880-ban kiadott emlékiratai miatt nagyobb figyelmet kapott a politikus élete, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. május 2.) 18. sz. 288., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Colleone al Baraccione
Martius 22. 1877

Tisztelt Uram!
magyar becsült Barátom!

Figyelemmel olvastam, is meg is fontoltam mind az Erőlyi Merőség elváltóságáról és ezikként miné becses levelet melyet amannak Neje levonatai Kisérei. Olvas tam a kivételhez szövegtartást is

Is tudja e Ön mi segítséget keltettek fel bennem a mondhatlanul szomorú seregléstől?

Azt hogy Erőlyt előtt utított aligha el nem vesszük és miért? azért mert Kolorovány is a Székelyket hívéve, az Erőlyi Magyar Népnél a faji önérzet veszendőben van. Ön azon édesanyos elváltással mely Kutasdsáinál mindig Kutasnik, bonczolja leveleiben az elvért, melyek e ve szendőséget előidézték.

En bizonyosan nem vagyok az, aki csak egy herziálmijt is le akarhasználni, faragva azon bűnösüvöl, melyet Ön a rendszeres terhére az Sós agyam szédelég is egész valóm fel háborodik a mint magamnak e rendszeres átháról minden irányban órámat órák

Hurom még is vesz merőm: az az átkos rendszer igen is nagyon elnégyesítette, vértékátosan elnégyesítette az el nem ismerléni is nyaralókat, de csak az ide meggesztette el emnyere, mert az Erőlyi Magyarok természetében nem találkozik reactióval a mély hatása ellen.

Nincs az az erőszak, nincs az a kombinált armány, nincs az a Kőnyezet aprólagon mely a Nép eregyi erejét nem ismeréséből Kibírja a Kőnyezet, ha a Nép a faji önér zetnek nem mondem magasabb öntudatával, hanem csak állate ösztönével is bír.

A Nép eregyi erejétől szülök magában Huromad me gyiben 15 eregye teszik az elváltóságok számát. Mert a hul a szám Kibírja, úgy hogy a más nyelvű Néppel, Keregye teszik Kibírhatatlan, az eregyen más, de a móda a néprán dolás leültepedésével, a Nyugosi Római kivételom szerte bomlott romjai felett keltek az új Nemzetiségi alakulá sok sül eszik a fossás processusán, tudomra nincs az a pillia hogy valahol a Nép eregyi ereje, akár a Kőnyezet befolyása miatt akár a móda Kőnyezet, elhanyagol sás, vagy akár a nyomas miatt is Nemzetiségükből ki vetkőztek volna.

Sok adatot idézhetnék az állításom igazolására de elég (mert minden esikésben appositus árat) a Molivai és Bukovinai Magyar falvorn Kiváskoznom. Ezek nemze ségi esikésben még ellenségesebb, rendszer" alatt élnek, is nem egy Nemzeték közü idő szakán át hanem szászok, ita, sokul inkább magukra vannak hagyatva támasztalanul és Kőnyöl önönölve az elválság által, is elszigetelve a ma, gyaz világgal érintkezéstől, természetesen tudnak is ol hul az gondom sán; de azért nem elválsóság el nem felejtésük el saját nyelvüket nem vesztették ki Nemzeti ségükből, Magyarok maradtak, mert megvolt bennük a faji önérzet és szőne, ez felhárosza Nemzetiségüket

Kossuth Lajos (1802–1894) 1880-ban publikált emlékirataira egy kiadatlan kézirat közlésével is felkeltették az olvasók érdeklődését, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. május 2.) 18. sz. 289., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Petőfi István (1825–1880), a „lánglelkű költő” testvére 1880-ban hunyt el, a megjelent nekrológ felidézte a hősi időket, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. május 9.) 19. sz. 305., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Orlai Petrich Soma (1822–1880) festőművész, az 1848-as forradalom költőjének oldalági rokona, élete vége felé lejegyezte a rá vonatkozó adatokat, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. június 13.) 24. sz. 384., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Petőfi Sándorról (1823–1849[1856?]) az utolsó hiteles ábrázolást Orlai Petrich Soma (1822–1880) festette, az eredeti olajfestmény Petőfi István (1825–1880) tulajdonában volt, Pollák Zsigmond (1837–1912) rajza, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. június 27.) 26. sz. 416., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

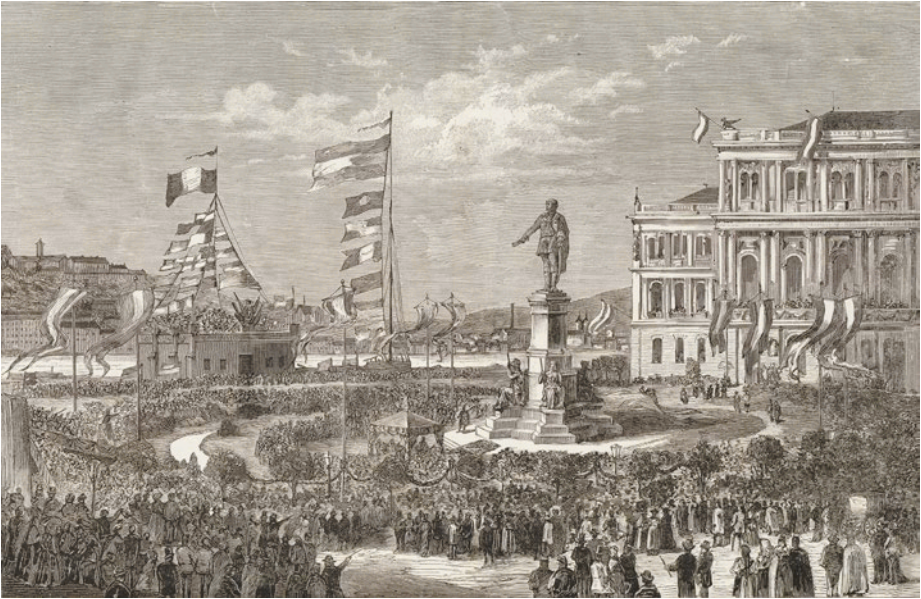

A *Vasárnapi Ujság* Benczúr Gyula (1844–1920) alkotói munkásságának ismertetésében – többek között – az 1870-ben pályadíjat nyert *Vajk (Szent István) megkeresztelése* című festményt emelte ki, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. július 4.)

27. sz. 432., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Virág Benedek (1754–1830) halálának félévszázados elhunytja alkalmából a pálos költőre mint a „nemzeti szellem tüzes ébresztőjére” emlékeztek, Pataky László (1857–1912) illusztrációja, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. szeptember 12.) 37. sz. 612., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Gróf Széchenyi István (1791–1860) életművének jelentőségét Szent Istvánéhoz (975 körül – 1038) hasonlították, a róla készült szobrot 1880-ban avatták fel, Rauscher Lajos (1845–1914) rajza után, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. június 6.) 23. sz. 368., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

A Margitsziget látképe, a helyszín a Szent István-napi vendégek kedvelt célpontja volt, Dörre Tivadar (1858–1932) rajza, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 29.) 35. sz. 576., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Belgiumi Stefánia (1863–1945) Habsburg–Lotaringiai Rudolf trónörökös felesége, névnapját Szent István napján, augusztus 20-án tartotta, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. március 28.) 13. sz. 197., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Ferenc József (1830–1916) 50. születésnapjáról országszerte megemlékeztek, de a *Vasárnapi Ujság* az uralkodó ünnepélyes ábrázolásához inkább a pécsi bevonulást használta ki az őszi hadgyakorlatokról szóló tudósításában, Irinyi Sándor (1840–1893) rajza, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. október 10.) 41. sz. 672., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Böhm Pál (1839–1905) *A vásárfia* című rajzán a hazatérő apa fiacskájának kis huszárt, kislányának pólyás babát hozott, a gyermekjátékok egyúttal a felnőttkori feladatra és a tágabb kereteket jelentő hazaszeretetre, honvédelemre való felkészüléshez járultak hozzá, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. október 24.) 43. sz. 704., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

A békéscsabai nőegyletek háziipari bemutatkozása az Országos Nőiparkiállításon 1881-ben, Gyulay László (1843–1911) rajza, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 28.) 35. sz. 550., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

A budai királyi palota bővítése mellett döntöttek 1880-ban, a vár fényes termeit megnyitották a nagyközönség előtt augusztus 20-án, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. június 5.) 23. sz. 361., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Richard Beavis (1824–1896): *Lóhajsza Campagnában Róma mellett*, a *Vasárnapi Ujság* úgy mutatta be Londonban díjazott festményt, mint amelynek lovasjelenete akár a magyar pusztán is játszódhatna, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. november 6.) 45. sz. 710., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Verseny a pusztán, Georg Arnould (1843–1913) alkotása, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. január 4.) 1. sz. 20., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Wágner Sándor (1838–1919) festőművész előszeretettel foglalkozott lóábrázolásokkal, erre kiváló példa volt *A debreceni csikósok versenye* című kép, mert a megjelenített eseménynek „hiven visszaadott magyaros jellege van”, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 8.) 32. sz. 532., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Gróf Batthyány Elemér (1847–1932), az első magyar felelős kormány miniszterelnökének fia, a Magyar Lovaregylet elnöke, akinek munkássága jelentősen hozzájárult a magyar lóversenyzés és telivértenyésztés fellendüléséhez, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 52. (1905. augusztus 27.) 35. sz. 565., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Anyakanca és csikói – Carl Steffek (1818–1890) képe után –, a csikóutánpótlás a hadsereg számára kiemelten fontos terület volt, ugyanakkor a korszerű szakértelemmel folytatott lótenyésztés a lóversenypályán elért sikert kulcsa is volt, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 30. (1883. május 13.) 19. sz. 305., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

A lóverseny befutói, egy-egy tehetséges zsokéért versengtek az arisztokraták is, igyekeztek őket megnyerni saját istállójuk számára, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 30. (1883. május 13.) 19. sz. 305., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet:

MHC 2.960

Habsburg–Lotaringiai József főherceg (1872–1962) herceg Festetics Taszilóval (1850–1933) beszélget a budapesti lóversenytéren, Jelfy Gyula (1863–1945) felvétele, herceg Festetics Tasziló az angol Jockey Club (tiszteletbeli) tagja volt, így erősítette a magyar és az angol lóversenyzés közötti szálakat, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 58. (1911. július 2.) 27. sz. 536., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

Úri vadászport: a falkavadászat, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. október 16.) 42. sz. 662., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

A ménések világa: 1., a farkasok ellen védekező lovak; 2., elvadult paripa; 3., vándorcigányok; 4., űzik a ménest; 5., tengelytörötten a pusztán; 6., lókereskedők istállói felé, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 28.) 35. sz. 551., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

A katonaságnak nagy szüksége volt a lóutánpótlásra, amely főleg a huszárrok életét határozta meg: újoncozás, a rekruta felmérése, a lovak vizsgálata, lovas lecke, ugratás gyakorlása, lándzsa- és kardforgatás, testgyakorlatok, lóúsztatás, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. szeptember 25.) 39. sz. 615., lelőhely: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960

A kötetet a Magyarságkutató Intézet adta ki.

Postacím: 1062 Budapest, Andrásy út 64.

Web: mki.gov.hu

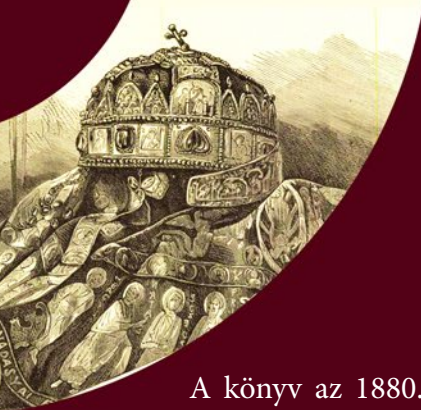
E-mail: info@mki.gov.hu

Felelős kiadó: Prof. Dr. Kásler Miklós, a Magyarságkutató Intézet főigazgatója,
tiszteltelnöke

Borítóterv, műszaki szerkesztés: Karácsony Fanni

Nyomás és kötés: OOK-PRESS Nyomda, Veszprém

Felelős vezető: Szathmáry Attila

Alkotmányos rend és öntudatosság

A könyv az 1880. és 1881. esztendőök nemzeti ünnepeit, valamint az azokat kísérő megmozdulásokat és megszólalásokat dokumentáló sajtóforrások áttekintését tartalmazza. Az évfordulókhoz köthető közlemények mindkét évben az átnézett politikai napilapok (*Pesti Napló*, *A Hon és Egyetértés*) és kulturális újságok (*Fővárosi Lapok* és *Vasárnapi Ujság*) márciusi és augusztusi számaiban koncentráálódtak. A kutatás nem vállalkozhatott a teljes évek híryanagának feldolgozására, azonban a két hónap sajtómegjelenései is hűen tükrözték, hogy az adott időszak több tekintetben is fordulópontot jelentett.

A március 15-i megemlékezések szokásos forgatókönyvében 1881-ben történt nagy változás, ugyanis ekkor már nem a sírkerti kegyeletadáson volt a hangsúly, hanem a forradalom eseményeinek egykori helyszínén, amely lehetővé tette a dicső napok nagyszerűségének felidézését. Az 1880. esztendő augusztus 20-i Szent István-napját megelőzte I. Ferenc József 50. születésnapjának ünneplése. Az egykor az 1848–1849-es forradalmat és szabadságharcot megtorló uralkodóban a kiegyezés után bő egy évtizeddel a kortársak már az alkotmányosság és a rend őrét értékelték. Ezt követően, 1881-ben azonban elindult a Szent István-szoborra való gyűjtés, amely az államalapító király emlékét emelte közügyvé. Emellett ebben az esztendőben megtartották az első Szent István-napi lóversenyt.

Az 1880–1881-es évek hétköznapjait sokkal több esemény színesítette, amelyeknek egyúttal közösségkovácsoló hatása is volt. Az élet mozgalmasabbá válása a sajtó hasábjain is megmutatkozott, de ez nem nyomta el az ünnepi alkalmak fennköltségét.